

# ЗМІСТ

## Наука – школі

**Філософія: методологічні орієнтири шкільництва**  
*Борис Наумов.* Про методологічну орієнтацію середньої школи ХХІ століття..... 6  
*Анатолій Сологуб.* Профільне креативне навчання старшокласників: інтеграція освіти і науки..... 13  
Проект: «Модернізація сучасної середньої освіти України в умовах креативно-педагогічної цивілізації»..... 18  
*Віра Зоц.* Громадянське суспільство як логіка дій..... 21

**Психологія: поява експериментальної психології**  
*Неля Кузнецова, В'ячеслав Кузнецов.* Роль учених Одеського (Новоросійського) університету у становленні і розвитку експериментальної психології: М.Я. Грот, М.М. Ланге, Г.І. Челпанов. .... 28

**Педагогіка: нова та якісна освіта**  
*Інна Наумчук.* Інтеграція формальної, неформальної та інформальної освіти в розвитку професійної культури керівника позашкільного навчального закладу. .... 33  
*Тетяна Годецька.* Якісна освіта в українських реаліях..... 39

**Наука в школі: коли вона запроцює для вчителів та учнів**  
*Людмила Харченко, Олена Казачанська.* Еволюція травної системи представників підтипу *Vertebrata*. .... 47

**Мобільне навчання: досвід упровадження**  
*Наталія Кононець.* Мобільне навчання як форма ресурсно-орієнтованого навчання студентів: досвід упровадження на прикладі дисципліни «Інформатика та комп'ютерна техніка»..... 57  
**Книжкова полиця: книги вчених, що варті Вашої уваги**  
*Лідія Ткаченко.* ... Аби збудували нову Україну! Рецензія на книгу Василя Кременя «Любитове – моє рідне село»..... 70

**Змінюємо вищу освіту: на що очікувати середній**  
*Віктор Євдокимов.* Очевидне і неймовірне. Слово про книгу Б.І. Коротяєва, В.С. Курила, С.І. Савченка «Нестандартний погляд на стандарти вищої освіти»..... 72  
**Слово до читачів журналу – освітянських керівників**  
*Борис Коротяєв.* Короткі нотатки про головне в моїх опублікованих роботах. Або про те, що приховано в їх підтексті..... 78

**Педагогіка: інноваційна школа**  
*Віра Шаромова.* Здійснення національно-патріотичного виховання учнів у процесі викладання фізики та астрономії. З досвіду роботи обласної творчої майстерні. .... 82  
**Час діяти!**  
*Антун Лісец.* Секс. Шкільне виховання. Передумови нації..... 91  
**Повернення вчителя педагогічній освіті: точка відліку**  
*Ольга Виговська.* Людиноцентриська педагогічна освіта: стратегічні орієнтири, методологічні засади..... 101

# ДИРЕКТОР

ШКОЛИ  
ЛІЦЕЮ  
ГІМНАЗІЇ

МОН. НАПН

Всеукраїнський  
науково-практичний  
рецензований  
журнал

ISSN 2309-7744

Key title: Direktor školi, liceu, gimnazii.  
Abbreviated key title: Dir. šk. liceu gimn.

Свідцтво про державну реєстрацію  
друкованого засобу масової інформації  
Серія КВ № 20652 – 10472 ПР  
від 31.03.2014 р.

Передплатний індекс  
**23974**



НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ  
З ПЕДАГОГІЧНИХ,  
ПСИХОЛОГІЧНИХ І  
ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Головний і науковий редактор

**Ольга ВИГОВСЬКА**

Анотації англійською

**Лариса ЛАВРУШКО**

Коректура

**Ольга ВИГОВСЬКА**

**Валентина ТУЧЕНКО**

Бібліографічний редактор

**Наталія ТАРАСОВА**

Верстальник

**Владислав ЗАХАРЕНКО**

Відповідальний редактор

**Тетяна ГОДЕЦЬКА**

© О. Виговська, ідея та концепція  
© О. Виговський, дизайн та оформлення  
© „Директор школи, ліцею, гімназії”, 2016  
© Всеукраїнський центр ім. М. Пирогова

## СПІВЗАСНОВНИКИ:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ  
УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ  
УНІВЕРСИТЕТ

ім. М.П. ДРАГОМАНОВА

ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ

ім. Г.С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР

ім. М. ПИРОГОВА

## Редакційна рада

Голова **Василь КРЕМЕНЬ**

Віктор	<b>АНДРУЩЕНКО</b>
Анаїда	<b>АМІРХАНЯН</b> (Вірменія)
Володимир	<b>БЕХ</b>
Іван	<b>БЕХ</b>
Оксана	<b>БЕЛКІНА</b>
Надія	<b>БІБІК</b>
Володимир	<b>БОНДАР</b>
Тетяна	<b>БОРЗЕНКОВА</b>
Маріана	<b>БОСЕНКО</b>
Людмила	<b>ВАЩЕНКО</b>
Ольга	<b>ВИГОВСЬКА</b>
Ролф	<b>ГОЛОБ</b> (Швейцарія)
Ольга	<b>ГРИВА</b>
Микола	<b>ГУЗИК</b>
Анатолій	<b>ДЕРКАЧ</b> (Росія)
Петро	<b>ДМИТРЕНКО</b>
Лілія	<b>ДОНСЬКА</b>
Олександра	<b>ДУБОГАЙ</b>
Карлхайнц	<b>ДЮР</b> (Німеччина)
Галина	<b>ЄЛЬНІКОВА</b>
Наталія	<b>ЗАВАДОВСЬКА</b>
Людмила	<b>КАЛІНІНА</b>
Людмила	<b>КАРАМУШКА</b>
Валентин	<b>КРУДУ</b> (Республіка Молдова)
Володимир	<b>ЛУГОВИЙ</b>
Олександр	<b>ЛЯШЕНКО</b>
Василь	<b>МАДЗІГОН</b>
Сергій	<b>МАКСИМЕНКО</b>
Юрій	<b>МАЛЬОВАНІЙ</b>
Валентин	<b>МОЛЯКО</b>
Віктор	<b>ОГНЕВ'ЮК</b>
Віктор	<b>ОЛІЙНИК</b>
Наташа	<b>ОНДРУШКОВА</b> (Словаччина)
Іван	<b>ОСАДЧИЙ</b>
Надія	<b>ОСТРОВЕРХОВА</b>
Людмила	<b>ПАРАЩЕНКО</b>
Світлана	<b>РУДАКІВСЬКА</b>
Олександра	<b>САВЧЕНКО</b>
Ганна	<b>САЗОНЕНКО</b>
Анатолій	<b>СОЛОГУБ</b>
Сергій	<b>СТЕПАНОВ</b> (Росія)
Олег	<b>ТОПУЗОВ</b>
Георгій	<b>ФІЛІПЧУК</b>
Василина	<b>ХАЙРУЛІНА</b>
Наталія	<b>ЧЕПЕЛЄВА</b>
Олена	<b>ЧИНОК</b>
Раїса	<b>ЧУМІЧЕВА</b> (Росія)
Галина	<b>ШЕВЧЕНКО</b>

## Управління школою

*Проекту НАПН України і журналу „Педагогічно-новатори в Україні“ – 10 років!*

*Ольга Виговська. Українська школа: якісна освіта та європейські стандарти. Реферативно-аналітичний огляд інформаційних і презентаційних матеріалів інноваційного досвіду шістнадцятого Героя Проекту, Сергія Васильовича Романовського, автора-героя 11-ї сторінки Всеукраїнського проекту НАПН України і журналу – „Педагогічно-новатори в Україні“ ..... 112*

*Управління школою: як батьки стають спонсорами школи*

*Василина Хайруліна. Дбати про освіту разом! ..... 152*

*Українська інтелігенція – становленню суспільства*

*Тетяна Волковська. Це диво – Фестиваль –*

*створили ми самі. .... 161*

*Звернення учасників VI Всеукраїнського фестивалю*

*педагогічних ідей «Мій особистісно зорієнтований*

*урок» до вчителів, керівників шкіл, працівників*

*методичних служб, науковців, управлінців..... 162*

*Ольга Виговська. Ініціативи освітян, що варті*

*уваги та підтримки ..... 164*

*НАШІ ЮВІЛЯРИ..... 168*

## CONTENTS

### SCIENCE – SCHOOL

#### PHILOSOPHY: school methodological guidelines

*Borys Naumov. On the methodology of the 21st century secondary school. .... 6*

*Anatoly Solohub. Creative subject-oriented teaching of high school students: integration of education*

*and science ..... 13*

*The project “Modernization of modern secondary education in Ukraine in terms of creative educational*

*civilization”: learn and join! ..... 18*

*Vira Zots. Civil society as logic of action ..... 21*

#### PSYCHOLOGY: forming experimental psychology

*Nelya Kuznetsova, Vyacheslav Kuznetsov. The role of Odessa (Novorossiya) University scholars in shaping and*

*development of Experimental Psychology: M.Y.Grotto, M.M. Lange, H.I. Chelpanov..... 28*

#### PEDAGOGICS: A new quality education

*Inna Naumchuk. Integration of formal, nonformal and informal education in the development of professional*

*culture of out-of-school educational facility manager. 33*

*Tetyana Hodetska. Quality education in*

*Ukrainian reality ..... 39*

**Science in school: when it will work for teachers and students**

*Lyudmyla Kharchenko, Olena Kazachanska.* Evolution of the digestive system of Vertebrata..... 47

**Mobile learning: the experience of implementation**

*Natalya Kononets.* Mobile learning as a form of resource-based training of students: the experience of implementation while teaching “Computer science and computer technology” ..... 57

**Bookshelf: Science books that are worth your attention**

*Lidia Tkachenko.* ... In order to build a new Ukraine! Book review of “Lyubytov is my home village” by Vasyl Kremen..... 70

**Changing higher education: what to expect in high school**

*Victor Yevdokymov.* Obvious and incredible. A word for the book by B.I. Korotyayeva, V.S. Kuryla, S.I.Savchenko “Non-standard look on higher education standards” ..... 72

**A word to the readers – educational leaders**

*Borys Korotyayev.* Brief notes on the most important in my published works (or what is hidden in their subtext)..... 78

**PEDAGOGICS: innovative school**

*Vira Sharomova.* National patriotic education of students while teaching Physics and Astronomy. Best practices of the Regional Creative Studio..... 82

**The time to act!**

*Antun Lisec.* Sex. School education. Background of the nation. .... 91

**Returning of teacher to pedagogical education: starting point**

*Olga Vygovska.* Human-centric teacher education: strategic objectives, methodological principles..... 101

**SCHOOL MANAGEMENT**

**10th anniversary of the project of the NAPS of Ukraine and the journal “Innovative Teachers in Ukraine”**

*Olga Vygovska.* Ukrainian school: quality education and European standards. Abstract and analytical review of information and presentation materials of the innovation practices of the 16th Project Hero Serhiy V. Romanovsky, hero author of Page 11 of the All-Ukrainian project of NAPS Ukraine and the magazine “Innovative Teachers in Ukraine.” ..... 112

**School management: how parents sponsor school**

*Vasylyna Hayrulina.* Let’s care about education together!..... 152

**Ukrainian intellectuals – the formation of society**

*Tetyana Volkovska.* This a miracle – the festival – we have created ourselves. .... 161

The appeal of the members of 6th Ukrainian Festival of Pedagogical Ideas “*My personality oriented lesson*” to the teachers, heads of schools, teaching staff services, researchers, managers. .... 162

*Olga Vygovska.* The educators' initiatives that deserve attention and support..... 164

**ANNIVERSARY CELEBRANTS**..... 168

# PRINCIPAL

of SCHOOL  
LICEUM  
GYMNASIUM

All Ukrainian  
scientific & practical  
reviewed journal

## FOUNDERS:

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE  
OF UKRAINE

INSTITUTE OF PEDAGOGIES NAPS OF  
UKRAINE

M.P.DRAGOMANOV NATIONAL  
PEDAGOGICAL UNIVERSITY

G.S.KOSTJUK INSTITUTE OF  
PSYCHOLOGY NAPS OF UKRAINE

CIVIC ORGANIZATION “MICOLA  
PIROGOV CENTER OF CONTRIBUTION  
TO SOCIAL DEVELOPMENT”

ISSN 2309-7744

Key title: Direktor školi, liceu, gimnazii.  
Abbreviated key title: Dir. šk. liceu gimn.

Certificate on State Registration of printing  
mass information medium  
Rang KB № 20652 – 10472 ПП  
From 31.03. 2014

Subscription index  
23974



SCIENTIFIC PROFESSIONAL EDITION  
ON PEDAGOGICAL, PSYCHOLOGICAL,  
AND PHILOSOPHICAL SCIENCES

### EDITORIAL BOARD:

Chief and Scientific Editor

**Olga VYGOVSKA**

Annotations in English

**Larysa LAVRUSHKO**

Makeup

**Vladyslav ZAKHARENKO**

Proof-readers

**Olga VYGOVSKA**

**Valentyna TUCHENKO**

Bibliographic editor

**Natalia TARASOVA**

Accountable Editor

**Tetiana GODETSKA**

© O. Vygovska, idea and conception  
© O. Vygovsky, design and appearance  
© „Principal of school, lyceum, gymnasium”, 2016  
© Ukrainian Center named for M. Pirogov

## УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ „Директор школи, ліцею, гімназії”

1. Статті мають бути написані спеціально для часопису „Директор школи, ліцею, гімназії” (ніде раніше не друковані і не надіслані до інших видань). Наукові статті повинні відповідати вимогам до наукових праць, зокрема Міністерства освіти і науки України (її Атестаційної колегії), а за тематикою – інтересам директорів шкіл та керівників системи середньої освіти.

2. Редакція залишає за собою право скорочувати, редагувати, а також структурувати статті, вносити зміни в їх назву, в той же час зберігаючи авторський стиль.

3. Висловлені у статтях думки та пропозиції не обов'язково співпадають з точкою зору редакційної колегії/ради. Відповідальність за достовірність інформації у статтях, точність назв, статистичних даних, прізвищ і цитат несуть автори. У випадках виявлення плагіату відповідальність несуть автори наданих матеріалів.

4. Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows електронною поштою або на інших носіях.

5. Фотографії подаються в оригінальному вигляді або в електронних графічних форматах tif та jpg.

6. Надані матеріали/рукописи не повертаються та не можуть бути надруковані в інших наукових журналах. Також не повертаються малюнки, фотографії та інші ілюстративні матеріали, надіслані до редакції.

7. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою (вказати повне ім'я, по батькові та посаду). Стаття, що подається до науково-практичного фахового видання має бути оформленою з дотриманням вимог відповідно до державних стандартів України, а саме мати:

— англomовне представлення назви статті, прізвища та ім'я її автора, місця його роботи із зазначенням посади;

— анотацію українською, російською та англійською мовами, ключові слова;

— додатковий пристатейний список використаних джерел у романському алфавіті (латиницею); УДК.

Вітаються двомовні статті: державною мовою та англійською, останні додатково розміщуються на сайті журналу в розділі „Публікації членів редакційної Ради журналу та його авторів англійською”.

8. Авторські статті друкуються мовою оригіналу.

9. Безоплатно готуються до друку та розміщуються в науковому фаховому виданні авторські статті передплатників журналу, його засновників і членів редакційної Ради.

10. Статті інших авторів – за ustalеними цінами щодо друкованої продукції в наукових виданнях.

Електронна пошта редакції: [jurnal.director@gmail.com](mailto:jurnal.director@gmail.com)

Адреса редакції: 03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 12.

Наш сайт: <http://director-ua.info>

<http://director.npu.edu.ua>

\*\*\*

Повний або частковий передрук матеріалів журналу „Директор школи, ліцею, гімназії” можливий лише за письмової згоди редакції.

*Журнал № 1 рекомендовано до друку Вченою Радою  
НПУ ім. М.П. Драгоманова, протокол № 12 від 31.03.2016 року.*

*Журнал № 2 рекомендовано до друку Вченою Радою  
НПУ ім. М.П. Драгоманова, протокол № 14 від 13.05.2016 року.*

*Журнал № 3 рекомендовано до друку Вченою Радою  
НПУ ім. М.П. Драгоманова, протокол № 15 від 23.06.2016 року.*

Підписано до друку 27.06.2016 р. Формат 70x100 1/16.

Папір офсетний. 20 обліково-видавничих друк. арк.

Наклад 1150.

Віддруковано на ЗАТ „Віпол”. Зам. 16-274.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру:

серія ДК №752 від 27.12.2001 р.

**Всеукраїнський центр ім. М. Пирогова**

Свідоцтво: ДК №1709 від 09.03.2004 р.

Адреси для листування:

03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 12.

E-mail: [jurnal.director@gmail.com](mailto:jurnal.director@gmail.com)

Сайт: [director-ua.info](http://director-ua.info)



# НАУКА – ШКОЛІ

**ФІЛОСОФІЯ:** методологічні орієнтири шкільництва .... 6, 13, 21  
**ПСИХОЛОГІЯ:** становлення експериментальної психології ... 28  
**ПЕДАГОГІКА:** нова та якісна освіта

Інтеграція всіх видів освіти в розвитку професійної культури керівника.....	33
Новаторський досвід вчителів як зразок якісної освіти... 39	
Наука в школі: коли вона запропаює для вчителів та учнів.....	47
Мобільне навчання: досвід упровадження.....	57
Автобіографічний роман як підручник з вітчизняної історії.....	70
Змінюємо вищу освіту: на що очікувати середній.....	72
Слово до читачів журналу – керманців освіти та освітянських керівників.....	78

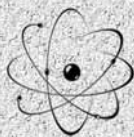
**ПЕДАГОГІКА: інноваційна школа**

Національно-патріотичне виховання: авторська творча майстерня вчителів фізики Львівщини.....	82
Гарячі точки виховного простору: час діяти!.....	91
Людиноцентриська педагогічна освіта: орієнтири, засади, точка відліку.....	101

*Зміна освіти на краще – залежить від кожного з нас, а разом – ми потужна інтелектуальна сила держави!*

*„Знання – це „влада”, „могутність”, а відтак сила”.*  
 Ф. Бекон





Наука -  
школі

УДК 37.091.33:  
159.955

# ПРО МЕТОДОЛОГІЧНУ ОРІЄНТАЦІЮ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ ХХІ СТОЛІТТЯ

*Якою повинна бути школа у ХХІ столітті – це залежить від методологічної орієнтації професійних педагогів, психологів і філософів. Проведений аналіз показав наявність різних думок з питання розвитку школярів. Найбільше місця займають проблеми розвитку мислення і практичної діяльності школярів. Автор показує необхідність розвитку практичної активності школярів як тієї ланки, за допомогою якої можна розвинути цілісну особистість сучасного суспільства.*

**Ключові слова:** методологічна орієнтація, сучасна школа, розвиток мислення, практична активність, цілісна особистість.



**Борис  
НАУМОВ**

Доцент ХНПУ  
імені Г. С. Сковороди, кандидат  
педагогічних наук,  
член-кореспондент  
АПСН

Проблема цілісності – дорогоцінна посудина, з якою необхідно поводитися обережно й шанобливо [3, с. 54]. Греко-римський мислитель того ж періоду Плутарх (бл. 45– бл. 127) заперечував цю точку зору, стверджуючи, що учень не посудина, яку треба наповнити, а факел (багаття), який необхідно запалити.

інституту суспільства – середньої школи завжди хвилювала педагогів, батьків, широкі верстви населення. Актуальне значення вона набуває й нині, коли є потреба в трансформації, модернізації середньої освіти, підвищенні ефективності та якості педагогічного процесу до рівня європейських стандартів.

Уже друге тисячоліття точиться дискусія про те, яку роль повинна відігравати освіта.

Давньоримський мислитель М. Ф. Квінтіліан (42 – бл. 118), перший професор у Європі, вважав, що діти

– дорогоцінна посудина, з якою необхідно поводитися обережно й шанобливо [3, с. 54]. Греко-римський мислитель того ж періоду Плутарх (бл. 45– бл. 127) заперечував цю точку зору, стверджуючи, що учень не посудина, яку треба наповнити, а факел (багаття), який необхідно запалити.

Суть дискусії полягає в тому, що має робити школа – наповнювати відомостями голову учнів чи розвивати їх, підготовляючи до життя.

Ще в XVII столітті Я. А. Коменський, теоретик існуючої й нині класно-урочної системи навчання, писав у «Великій дидактиці»: «...ми страждаємо тією спадковою хворобою, яка перейшла до нас ще від прабатьків; що, залишивши осторонь дерево життя, ми безладно прагнемо до од-

ного тільки дерева пізнання. На догоду цьому безладному прагненню школи до сих пір гналися тільки за знаннями» [7, с. 301]. І в цій же праці він відзначав, що пізнання ми вчимо пізнанням, дії – дією [7, с. 408].

Уже в ХІХ столітті основоположник російської педагогіки К.Д. Ушинський<sup>1</sup> відзначив таку ж особливість: «У нас поки що всю увагу звернено єдино на навчання, і кращі діти проводять увесь свій час тільки в тому, що читають та вчать, учаться та читають, не роблячи спроби й не вправляючи своїх сил і своєї волі в жодній самостійній діяльності, навіть у тому, щоб чітко і зрозуміло передати, хоч на словах, те, що вони вивчили або прочитали; вони рано робляться якимись тільки мріючими пасивними істотами, які все збираються жити й ніколи не живуть, все готуються до діяльності і залишаються назавжди мрійниками» [19, с. 269–270].

Німецький педагог-демократ А. Дистервег, котрий виступав за єдність теорії й практики в педагогічній освіті, заявив у середині ХІХ століття: «Усій нації дуже не вистачає практичних умінь» [4, с. 333]. І ця думка була почута в Німеччині. Недарма ця країна і нині має найсильнішу економіку у Європі.

Понад сто років тому американський філософ і педагог Джон Дьюї писав: «У школі життя дитини стає все визначальною ціллю. Усі необ-

хідні засоби, що сприяють росту дитини, тут центр. Навчання? Звісно, але життя на першому плані, а навчання тільки при сприянні цього життя і для нього» [4, с. 523].

У 1917 році, ще до Жовтневого перевороту, відомий педагог П.П. Блонський писав: «Завдання школи – навчити жити. Жити – це значить пізнавати дійсність і перетворювати її. Методи пізнання і праці – основний зміст шкільної освіти» [2, с. 129]. У цьому дуже важливому положенні педагогіки ми бачимо дві позиції – учити пізнання і перетворенню.

Приблизно в той же час педагог В.М. Сорока-Росинський підкреслював, що не пізнання, а діяння є вищим проявленням духу людини [16, с. 111]. В.В. Зеньковський відзначав: „Необхідно, аби дитя при сприйнятті предмета мало можливість проявити активність. У будь-якому навчальному предметі можна дати ріст самодіяльності учня, що виражається у «творенні» (малюванні, ліпленні, моделюванні) частин і всього предмета. Таким чином, трудове навчання повертається до сократівського принципу «Я знаю добре лише те, що вмю робити» [6, с. 30].

У нашій країні існує традиційна орієнтація середньої школи: давати учням основи наукових знань, тобто пізнавальна діяльність – основна в житті дітей і молоді. Харківський учений член-кореспондент НАПН України В.І. Лозова, фундаментально дослідивши проблему формування пізнавальної активності школярів, визначила види й методи формування цього компонента становлення молоді [12]. Потребують свого дослідження проблеми фізичної й практичної активності школярів, але для цього треба звернути увагу на необхідність розвитку здатності учнів до зміни, перетворення дійсності. До розуміння цього аспекту виховання й навчання школярів, не зважаючи на очевидність,

<sup>1</sup> Від редакції

Життєві дороги К. Д. Ушинського тісно переплетені з Україною, тут він здобув середню освіту у Новгород-Сіверській гімназії, тут його і поховано: в Києві на подвір'ї Видубицького монастиря.

До сьогодні у наукових колах точаться дискусії про те, український чи російський педагог К. Ушинський. Сам Костянтин Дмитрович не раз називав себе малоросом, тобто українцем, а Київ, Україну – своєю Батьківщиною, з якою він тримав зв'язок навіть в умовах великодержавного шовінізму. Тож, на думку редакції, радше вважати К. Д. Ушинського українським ученим: маємо всі підстави для цього.

прийти не просто. Наприклад, відомий педагог М. М. Палтишев написав книгу «Педагогіка розуміння», в якій підкреслив значення цієї категорії як основи нашого життя [15, с. 139]. Ним же розроблені алгоритми педагогіки розуміння, які підкреслюють необхідність не тільки вдосконалювати кожному вчителю знання зі свого предмета, а й володіти основоположними знаннями про навколишній світ природи і світ людей, роблячи свій внесок у пізнання світу. Він правильно підкреслив, що розуміння учнів – це основа основ у навчанні. Учителю необхідно знати стан здоров'я учня, його метеозалежність, тип темпераменту, пам'яті дитини, швидкість письма, читання й рахування, характер, інтереси й нахили, соціальний статус сім'ї, психологічні особливості. Це все, безперечно, дуже важливо. Але все-таки це інший різновид розуміння, спрямований на знання особистості школярів. Автор справедливо відзначив, що мета навчання в школі – формування Людини світу, людини Землі – створювати всі умови на перспективу виходу учнів у міжнародний простір [15, с. 137]. Зробити це учень зможе тільки тоді, коли не лише пізнаватиме, знатиме, але й умітиме реально діяти. Ще в 1912 році в Одесі В. І. Фармаковський видав книгу «Педагогіка діла», в якій писав: «Фізична активність дитини так само потребує систематизації, як і її розумові запити. Її також потрібно вчити діяти, як і мислити [20, с. 349].

Безперечно, «Знання – сила!» І не дарма є вислів: «Той, хто володіє інформацією, володіє світом». Але суть справи полягає в тому, що можна знати, володіти інформацією, але нічого не робити практично, не використовувати її в ім'я добра людства, а навпаки, як, наприклад, наразі існує загроза атомного знищення нашої планети. Французький педагог-новатор С. Френе відзначав: «... набуття знань – не голо-

вна функція школи. Найважливіше її завдання – формування людини майбутнього, морального, повноцінного члена суспільства, трудівника, котрий усвідомлює свої права й обов'язки. Школа зобов'язана виховувати освічених, творчих і думаючих людей, готових до творчої діяльності. Але таких якостей не можна набутти в знеособленій масі. Вони не виробляються тільки за допомогою інформації, якою б цінною вона не була [21, с. 297]. Без знань немає праці, стверджував С. Л. Рубінштейн. Це вірне аксіоматичне положення. Але проблема в тому, підкреслюємо ми знову, що можна знати і нічого не робити практично.

Польський педагог-гуманіст Я. Корчак писав: «Знання – це не тільки книга, навіть не тільки голова, а й рука. Поважай руку з її знаряддям праці й поважай знання, які дають тобі життя й власна думка. Завдання книги полегшити, прискорити пізнання життя, а не замінити його» [8, с. 484]. Постає запитання: знання – це мета навчання чи засіб пізнання й перетворення дійсності?

Г. О. Атанов відзначає, що метою навчання повинні бути не знання, а діяльність. Але традиційна педагогіка визнає отримання знань основною метою навчання [1, с. 7]. Зміст навчання становить задану характером майбутнього фаху систему дій і лише ті знання, які забезпечують виконання всіх цих дій [1, с. 28]. Так, наголосимо ще раз, знання – сила, але сила знання виявляється й проявляється в дії, практичній дії з перетворення дійсності. Г. О. Атанов підкреслює: „В сучасному розумінні знати – це значить із допомогою знань здійснювати певну діяльність, а не лише пам'ятати певні знання” [1, с. 14]. Слушно відзначає цей учений, що треба розуміти, заради чого і навіщо потрібні нам знання: знання заради знань чи знання заради діяльності, набуття досвіду. Знання необхідні для того, щоб з їхньою до-



помогою виконувати різні дії, провадити діяльність. Але педагоги, продовжує він, як і раніше, борються за «отримання» знань учнями. Школярі не знають, що робитимуть у житті з цими знаннями [1, с. 14–15]. Це найскладніша проблема сучасної методології, педагогічної теорії й практики середньої школи.

Нині обсяг інформації різко збільшується. Упровадження інформаційно-комунікативних технологій робить доступним для учнів величезний масив позанавчальної інформації. Інстинкт пізнання властивий людині впродовж усього життя, особливо в молоді роки. Школярі просиджують за комп'ютерами багато часу, поглинаючи відомості, як губка, не беручи участі в різних видах діяльності, спілкуючись не реально, а віртуально з ровесниками, не займаючись фізичними вправами на свіжому повітрі, що так необхідно для повноцінного розвитку молодого організму. Цей сучасний виклик має бути адекватно сприйнятий. Необхідно знайти розв'язання цієї проблеми, урахувавши вікові й індивідуальні особливості школярів, розвиваючи в них потребу брати участь у повсякденному житті.

Сучасні педагоги й психологи часто вважають, що психологічне поняття «інтеріоризація» є основним способом навчання школярів. О. М. Леонтьєв пише: «Інтеріоризацією називають, як відомо, перехід, у результаті якого зовнішні за своєю формою процеси з зовнішніми ж, речовими предметами перетворюються в процеси, перебігаючи в розумовому плані, в плані свідомості; при цьому вони піддаються спеціальній трансформації – узагальнюються, вербалізуються, скорочуються і, головне, стають здатними до подальшого розвитку, який переходить межі можливостей зовнішньої діяльності. Це, якщо скористатися коротким формулюванням Ж. Піаже, перехід, «який веде від сенсомоторного плану до думки» [10, с. 149].

Або, кажучи спрощено, відбувається процес впливу «ззовні всередину». Хоч, відзначає О. М. Леонтьєв, процес інтеріоризації полягає не в тому, що зовнішня діяльність переміщується в попередній внутрішній «план свідомості»; це процес, у якому цей внутрішній план формується [10, с. 151].

Навчання як засвоєння знань розробляли психологи Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, П. Я. Гальперин та ін. Менше в психології розроблено поняття «екстеріоризація», тобто переходу внутрішніх розумових дій та операцій із властивої їм згорнутої, скороченої форми в розгорнуту зовнішню [11, с. 92]. Але ж це найголовніше – творити нове, зовнішнє для себе, людей, суспільства, історії, тобто «зсередини назовні».

С. Френе пише: «Ми знаємо, що дитина, подібно до рослини, творить себе зсередини, і цей процес строго індивідуальний. Такий один із законів життя... Зовнішні умови служать дитині, як і рослині, «матеріальною» базою, де вона черпає ресурси, необхідні для її харчування й росту» [20, с. 151].

Дидакт Г. І. Щукіна відзначала: «Неправомірні й небезпечні для суспільства судження, котрі обмежують процес навчання тільки передачею й засвоєнням знань, умінь, навичок. Цей процес не можна відокремити від активного використання в житті, роботі, різносторонній діяльності, якою займається людина і якою має намір займатися в майбутньому» [21, с. 13].

Ще раніше психолог С. Л. Рубінштейн, вивчаючи етапи засвоєння знань, підкреслював, що цей процес включає початкове ознайомлення з матеріалом (сприйняття), осмислення (розуміння), спеціальну роботу з закріплення (повторення), оволодіння матеріалом (засвоєння), оперування матеріалом у різних умовах, застосування на практиці. Останній етап включає наявність

мотивованої діяльності й різні види самостійних робіт [15, с. 85]. Тут важливі два зауваження. По-перше, процес пізнання розвивається від сприйняття до застосування на практиці. По-друге, виникає важлива проблема різноманітного впливу педагогів на учнів.

Л. М. Толстой писав: «Людина в реальному житті навчається не тільки словом, але й за допомогою всіх своїх чуттів. У старій же школі спосіб навчання полягав тільки в передачі слова; чому б і в сучасній школі не ввести способу передачі, діючого на всі чуття людини» [17, с. 233]. Якщо «спочатку було слово», педагог-майстер користується різноманітною палітрою впливу на особистість школяра: особистим прикладом, емоціями, стосунками, нормами поведінки, речами, явищами, якостями, знаннями, дією тощо. Сучасний педагог, передаючи досвід, прилучає учнів до культурних цінностей свого предмета, формує певні якості особистості школярів, розвиваючи духовні й фізичні сили дітей і підлітків, їхню здатність до творчої діяльності, до творчості в житті.

У центрі уваги таких педагогів гуманістична орієнтація сучасної школи – людина, яка росте, дитина, розвиток її особистості в процесі реальної діяльності, в реальних життєвих відносинах, у діяннях і вчинках, здійснюючи які, формуються не лише розум, інтелект, але й характер. У сучасній педагогіці необхідно зробити реальний аналіз різних видів і рівнів діяльності (самостійної, індивідуальної, особистої) реальних школярів. У цьому, на наш погляд, полягає суть і основа наукової та діяльно-практичної, практично-орієнтованої педагогічної науки. І, звичайно ж, у всій своїй величчю повинна бути поставлена проблема розвитку практичної діяльності школярів у цілісному навчально-виховному процесі, а не тільки на уроках вивчення основ

технології, на яких сьогодні здійснюється трудове навчання школярів.

Наразі необхідно критично осмислити радянську ідеологему трудового виховання школярів. Тоді вважалося, що тільки виробнича (матеріальна, фізична) праця школярів є основним засобом їх «всебічного» розвитку. К. Маркс виходив з того, що діти з 9 років повинні брати участь у виробничій праці. І хоч відомий окремих досвід, наприклад, А. С. Макаренко показав блискучі результати реалізації цієї ідеї в колонії ім. Горького і комуні ім. Дзержинського, в цілому це положення виявилось утопією для сучасної системи середньої освіти.

Свого часу, *вивчаючи історію розвитку трудового виховання школярів у Харкові, ми побачили, яких титанічних зусиль доклали ентузіасти й подвижники цього напрямку виховання, створюючи навчально-матеріальну базу: робочі кімнати, майстерні, навчальні цехи й навчально-виробничі комбінати.* Були витрачені значні матеріальні та людські ресурси. *Але ефективність такої системи трудового виховання й навчання була низькою, всього 10–15 відсотків випускників школи обирали професію за профілем, за яким школярі навчалися у цих формах трудової діяльності. Тобто стільки, скільки було б, якби такої системи не існувало зовсім.*

Сьогодні необхідні сучасні концепція та програма організації практичної діяльності школярів, у тому числі й їхнього трудового виховання. Цілком очевидно, що будь-яка праця (розумова чи фізична) важлива суспільству. Труд мислителя, поета, ученого, учителя, балерини, програміста так само потрібен у сучасному суспільстві, як і праця робітника або селянина. Як говориться у відомому дитячому вірші, «всі професії хороші, обирай на смак».

Головне, як постійно наголошує Президент НАПН України В. Г. Кремень, щоб у навчальному процесі було не тільки оволодіння

знаннями як такими, а й їхнє діяльне використання [9, с. 2]. У зв'язку з цим, нами обгрунтований поліцентричний метод і розроблена модель школи-поліцентру [14], в якій створюються умови для різноманітної діяльності школярів, а не лише інтелектуально-пізнавальної роботи. Розроблена нами система – поліцентризм покликана здолати недоліки сучасного навчання та виховання школярів, коли вони багато часу знаходяться в режимі «словесної й сидячої» педагогіки, пасивно сприймаючи різноманітну інформацію, але не беруть участі в різноманітній діяльності та спілкуванні, які є єдиною реальною умовою розвитку повноцінних громадян, трудівників сучасного суспільства. І якщо ми хочемо осучаснити школу, трансформуючи й модернізуючи її, нам слід рухатися саме в цьому напрямку, а не нагромаджувати в головах школярів необмежений обсяг словесної інформації.

Завершуючи аналіз поглядів найвідоміших представників педагогіки, психології, а також філософії, хочеться підкреслити, що в нашій країні школа створювалась, у першу чергу, як інтелектуальний заклад, починаючи з 30-х років ХХ століття, коли утвердилась існуюча до сих пір модель середньої школи, мета якої була й є – дати основи наукових знань. Пізніше, в 1964 році, Е. В. Ільєнков сформулював нову мету – школа повинна вчити мислити. Але це був погляд фі-

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атанов Г. О. Знання як засіб навчання : навч. посіб. / Г. О. Атанов. – К. : Кондор, 2008. – 236 с.
2. Блонский П. П. Задачи и методы новой народной школы / П. П. Блонский // Избр. пед. соч. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1961. – С. 101–144.
3. Джурицкий А. Н. История образования и педагогической мысли / А. Н. Джурицкий. – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2004. – 400 с.
4. Дистерверг. Об учительском образовании / Дистерверг // Избр. пед. соч. – М. : Мос. уч.-пед. изд-во Минпроса РСФСР, 1956. – С. 331–335.
5. Дьюи Дж. Школа и общество / Джон Дьюи // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. – М. : Просвещение, 1971. – С. 521–532.
6. Зеньковский В. В. Педагогика / В. В. Зеньковский. – М., 1996. – 154 с.
7. Коменский Я. А. Великая дидактика / Я. А. Коменский // Избр. пед. соч. – Т. 1. – М. : Педагогика, 1982. – С. 242–476.
8. Корчак Я. Правила жизни / Я. Корчак // Избранное. – К. : Рад. шк., 1988. – С. 445–500.
9. Кремень В. Г. Освіта, особистість і соціальний поступ / В. Г. Кремень // Педагогічна газета. – 2015. – № 5. – С. 2.
10. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев // Избр. психологические произведения : в 2 т. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 2. – С. 93–231.
11. Леонтьев А. Н. Мышление / А. Н. Леонтьев // Избр. психологические произведения : в 2 т. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 2. – С. 79–92.
12. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В. І. Лозова. – Х. : ОВС, 2000. – 164 с.
13. Наумов Б. М. В. О. Сухомлинський про потреби творчої діяльності учнів у контексті побудови цілісної педагогіки / Б. М. Наумов // Педагогічний альманах. – Херсон, 2015. – Вип. 26. – С. 99–106.
14. Наумов Б. М. Школа-поліцентр: модель, план, організація діяльності / Б. М. Наумов. – Х. : Кросроуд, 2010. – 119 с.
15. Палтышев Н. Н. Педагогика понимания / Н. Н. Палтышев. – К. : Издатель Ешке О. М., 2012. – 144 с.
16. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии, в 2 т. / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 2. – 328 с.
17. Сорока-Росинский В. Н. Путь русской национальной школы / В. Н. Сорока-Росинский // Пед. соч. – М. : Педагогика, 1991. – С. 55–124.
18. Толстой Л. Н. Об общественной деятельности на поприще народного образования / Л. Н. Толстой // Пед. соч. – М. : Педагогика, 1989. – С. 232–247.
19. Ушинский К. Д. Грехи воспитания вообще и русского в особенности / К. Д. Ушинский // Избр. пед. соч. : в 2 т. – М. : Педагогика, 1974. – Т. 1 – С. 266–271.
20. Фармаковский В. И. Педагогика дела / В. И. Фармаковский // Антология педагогической мысли : в 3 т. – М. : Высш. шк., 1989. – Т. 2. – С. 348–351.
21. Френе С. Педагогические инварианты / С. Френе // Избр. пед. соч. – М. : Прогресс, 1990. – С. 265 – 302.
22. Шукина Г. И. Роль деятельности в учебном процессе / Г. И. Шукина. – М. : Просвещение, 1986. – 144 с.

лософа, для якого «любомудрство» – найвища мета. Пізніше психолог В. П. Зінченко, підкреслюючи важливість цього положення, уточнив, що школа повинна вчити думати, у тому числі, й про сенс життя.

Підсумовуючи ці погляди, ми обґрунтовуємо думку, що поряд із засвоєнням знань, розвитком мислення, школа має вчити учнів діяти практично, тобто необхідно розвивати їх як цілісну особистість у сучасному суспільстві. Досвід А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, О. А. Захаренка, В. І. Курочки в Україні підтверджує ефективність такого підходу до організації цілісного педагогічного процесу в середній школі. Нещодавно проведене нами дослідження організації творчої діяльності школярів у досвіді В. О. Сухомлинського [13] показало, що цей видатний педагог приділяв велику

увагу цьому виду діяльності, починаючи зі створення разом із молодшими школярами казок і завершуючи творчою трудовою діяльністю старшокласників. Цей досвід досі має новаторський актуальний характер, який необхідно поширювати в сучасних умовах, умовах ХХІ століття.

Але слід відзначити, що це був передовий педагогічний досвід ХХ століття. Після 1991 року, після створення незалежної України, досвід такого рівня не відомий педагогіці. Постає питання, в чому ж справа? Змінились умови, і в сучасному суспільстві він може бути неможливий. Це належить ще з'ясувати дослідникам і практикам ХХІ століття.

Зрозуміло одне. Школа повинна вчити жити, а це означає вчити діяти – інтелектуально і практично, перетворюючи наше суспільство на краще, постійно вдосконалюючи людяність людини, молодих людей, розвиваючи їх як цілісну особистість.

У зв'язку з цим, ми вважаємо важливим, щоб учені й практики звернули увагу на такі поняття реальної, діяльної педагогіки, які необхідно розробляти в сучасну епоху, обґрунтовуючи й розвиваючи цю методологічну орієнтацію школи у ХХІ столітті. Це – воля, характер, діяльність, поведінка, діяння, вчинки, буття, зовнішній світ, творення, перетворення, зміни, практика, практичні вміння й навички, різноманітна діяльність, дійсність, реальність, речі та явища, інстинкт, чуття, трудова діяльність, активність практична і фізична, енергія, реалізація, виробництво, здоровий спосіб життя, творчість, екстеріоризація, цілісний педагогічний процес, цілісна особистість.

Осмислюючи й розвиваючи ці поняття, співставляючи їх, ми неминуче прийдемо до розуміння тієї методологічної орієнтації школи, яка необхідна для сучасної молоді й сучасного суспільства.



**Борис Наумов**

### **О методологической ориентации средней школы XXI столетия**

Какой должна быть школа в XXI столетии – это зависит от той методологической ориентации, которая существует в сознании профессиональных педагогов, психологов и философов. Проведенный анализ свидетельствует о наличии разных суждений по вопросам развития школьников. Автор показывает необходимость развития практической активности школьников как составляющей развития целостной личности в современном обществе.

**Ключевые слова:** методологическая ориентация, современная школа, развитие мышления, практическая активность, целостная личность.



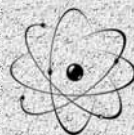
**Boris Naumov**

### **On methodological orientation of secondary school of the 21st century**

The future of secondary school of the 21st century depends on methodological orientation of the professional teachers, psychologists and philosophers. The pursued analysis demonstrated lots of opinions concerned children development. The problems of thinking development and practical skills activity are the most important. The author shows the necessity of the students' practical activities development as a link which helps to develop holistic personality of the current society.

**Key words:** methodological orientation, current school, thinking development, practical activities, holistic personality.

# ПРОФІЛЬНЕ КРЕАТИВНЕ НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ: ІНТЕГРАЦІЯ ОСВІТИ І НАУКИ



Наука -  
школі

УДК 37.091.33:  
[1+159.9]

*Матеріали статті узагальнюють багатолітні результати досліджень автора та розкривають методологію профільного креативного навчання старшокласників природничо-наукових предметів.*

*У статті визначено сутність авторської концепції та технології профільного креативного навчання старшокласників. Профільне навчання старшокласників розглядається як найбільш сприятлива умова інтеграції середньої освіти і науки, яка стає можливою за умов відповідності профільного навчання ідеям креативно-педагогічної парадигми.*

*Автор переконує читача, що утілення принципу інтеграції освіти і науки є найбільш важливою особливістю Концепції педагогічної технології профільного креативного навчання старшокласників природничо-наукових предметів. Знайомить та запрошує до участі у проекті й читачів журналу.*



**Анатолій  
СОЛОГУБ**

Член-кореспондент  
НАПН України,  
директор Південно-  
східного центру кре-  
ативної педагогіки  
(м. Кривий Ріг), кан-  
дидат педагогічних  
наук

**Ключові слова:** профільне креативне навчання, принцип інтеграції освіти і науки, авторська концепція, авторські технології, проект модернізації середньої освіти.

*Наука – це не тільки знання, але й їх усвідомлення, що зумовлює вміння користуватися ними.*

Василь Ключевський

**П**рийшов час такої **науково-обґрунтованої освіти**, що обов'язково узгоджується з фундаментальними законами філософії, психології, педагогіки та теорій, концепцій, парадигм, ідей тощо. *Увесь науковий потенціал повинен слугувати укоріненню в сучасній українській школі гуманістичної освіти*, а навчання має будуватися на принци-

пах відкритості, рухливості, вільного вибору видів і способів учня – головної дієвої особи, що системно залучається до самоорганізації, як засіб його розвитку й саморозвитку.

З середини ХХ ст. у вітчизняній освіті виникла гостра необхідність підвищення рівня готовності до її «наукових» умов випускників середньої школи. Гострота

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2016

## КОНЦЕПЦІЯ ПРОФІЛЬНОГО КРЕАТИВНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У філософському визначенні місця старшокласника в системі профільного креативного навчання базовими ідеями Концепції є визначення В. Андрушенка, М. Горлача, І. Зязюна В. Кременя, І. Надольного та інших: «людина, не просто річ серед речей, а суб'єкт, здатний до зміни світу в самому собі», «здається, людина не втілює таїну, хоч кожний виділяє її з решти світу»; «дійсно ж, таїна людини існує»; «людина не може бути поняттям» [2, 3].

Все це сприяє формуванню свідомості, яка дозволяє як вчителю так і старшокласнику ставитись без упередження до інших культур, розуміння ролі і місця національного у світовій загальнолюдській цивілізації, творчого ставлення до вирішення проблем Світу, Вітчизни, своїх рідних, близьких, друзів, колег та інших [7-11].

**Педагогічна логіка Концепції** полягає в тому, щоб якомога точно визначити і тонко використати індивідуально-психологічні особливості старшокласників до самостійності як головної умови й засобу задоволення їх потреб, врахування мотивів і задатків. Адже вони, слугуючи каталізатором, сприяють причинно-наслідковому перетворенню задатків креативності старшокласника як вроджених особливостей організму у креативні здібності, а останні перетворюються на здатність до створення будь-чого нового – креативність. Вона, як пусковий механізм, у процесі активної пошукової діяльності старшокласників-дослідників (винахідників), забезпечує їх особистісні зміни. У такому перетворенні творчість, а особливо наукова та науково-технічна є надзвичайно цінною і незамінною.

Виходячи з вище означеного, **головним у педагогічній технології креативного навчання є старшокласник**, як унікальна складна цілісна система, що філософськи трактується не щось назавжди задане, а відкрите до змін, і тому «учень не може бути предметом маніпуляції навіть вчителя».

Визнаючи важливість креативності, **головним завданням у розробленні Концепції було розробити педагогічну систему**, що може обумовлювати її розвиток у старшокласника при навчанні природничо-наукових предметів.

Психологічно доцільно, щоб старшокласник, намагаючись здійснити свою самореалізацію, повинен усвідомлювати, що досягти цього можна лише включаючись в самоорганізацію і, як її засобу, – безперервну самоосвіту.

Виходячи з цього, **Концепція профільного креативного навчання**, ґрунтуючись на врахуванні індивідуально-психологічних і вікових особливостей старшокласників, **має на меті створювати умови їх самоорганізації як рушійної сили розвитку креативної самодостатньої особистості, її самореалізацію та початкове професійне самовизначення**.

Психологічний клімат спілкування у креативному навчанні, передбачає відкритість, повагу і довіру, теплість і ширість вчителя і старшокласників, їх спільного переживання радості пізнання, відкриття або створення суб'єктивно будь-якого нового оригінального творчого продукту (ідеї, думки, проекту, гіпотези, закономірності, висновку, технічного засобу тощо). Створюючи їх інтелектуальними, творчими, фізичними власними зусиллями, старшокласники перетворюють своє навчання в учіння, як особистий постійний творчий пошук дослідника та винахідника з щоденним прирощенням.

проблеми зберігається і на сьогодні, оскільки щоденно підтверджується неготовність основного загалу студентів перших курсів до виконання різного роду самостійних наукових робіт: поточних, курсових, дипломних тощо.

**У практичній реалізації ідей інтеграції освіти і науки** є необхідність зміни когнітивної парадигми навчання в середній освіті, що практично в ній домінує, на креативно-педагогічну, що має реально і ефективно сприяти підвищенню рівня готовності випускників середньої школи до «наукових» умов вищої. Тож особливо актуальні розробки технологій урочного навчання старшокласників, що сприяють формуванню особистості випускника з початковим науковим мисленням та високим рівнем інтелектуального і креативного розвитку. Разом з тим старшокласники одночасно формують вагомий фонд предметної підготовки та початкові знання теорії наукових досліджень, теорії вирішення винахідницьких задач, вмінь та навичок дослідницької та проектно-конструкторської роботи.

У зв'язку з цим, В. Кремень наголошує: «... треба враховувати, що завдання і цілі існуючої системи освіти детерміновані економоцентричною структурою індустріально розвинених країн світу, яким служать не лише система освіти, а й наука». Далі автор ще й конкретизує, яким чином слід здійснювати їх інтеграцію: «... необхідним є збереження вітчизняних освітніх традицій

та опанування кращих досягнень світової науки» [3].

**В результаті теоретичних педагогічних досліджень** виявилось, що в сучасних умовах суспільного розвитку саме профільне навчання старшокласників створює найбільш сприятливі умови інтеграції середньої освіти і науки. При чому, цей процес найбільш глибоко здійснюється у разі відповідності профільного навчання ідеям креативно-педагогічної парадигми. Бо ж саме вона націлює педагога на саморозвиток та розвиток креативності та оволодіння старшокласниками основами наукової методології у відповідності принципам гуманістичної освіти. Тому **утілення принципу інтеграції освіти і науки є найбільш важливою особливістю Концепції педагогічної технології профільного креативного навчання старшокласників природничо-наукових предметів.**

**Практична інтеграція освіти і науки** в процесі навчання старшокласників зумовлює збагачення першої, що полягає у радикальній причино-наслідковій зміні її характеру і якості з архаїчної репродуктивної у сучасну – креативну. З цієї причини креативна особистість привертає увагу не тільки науковців і освітян, а й усього суспільства, адже вона володіє високим потенціалом креативності – здатністю створювати будь-що нове: системи, технології, матеріали, пристрої, апарати тощо. Креативність є тією стрижневою якістю психіки людини, яка у поєднанні з її духовністю, інтелектом та

## ТЕОРІЯ КРЕАТИВНОГО НАВЧАННЯ І ОСВІТНЯ ПРАКТИКА

Вчитель у креативному навчанні виконує ключову функцію наукового керівника, а в його свідомості педагога-гуманіста повинні домінувати ідеї та наміри звеличення старшокласника, як людини. Тому вчитель всіляко намагається створити умови творчої діяльності, у якій старшокласник виконує різноманітні функції, що властиві для наукової та науково-технічної діяльності: *організатора власного пошуку, автора, доповідача, опонента, координатора взаємодії з іншими, консультанта та експерта діяльності тощо.* З цієї причини Концепція профільного креативного навчання визначає теоретичні психолого-педагогічні засади практичної діяльності відповідно до природних потреб особистості старшокласника. В свою чергу, технологія профільного креативного навчання старшокласників є системою органічного поєднання їх самостійної наукової (дослідницької) та науково-технічної (навчально-винахідницької) діяльності, що супроводжується можливими їх суб'єктивними відкриттями та винаходами.

Виходячи з викладеного, **основними дидактичними принципами технології навчання старшокласників є:**

- *системне включення старшокласників в самоорганізацію як засобу безперервної креативної освіти і самоосвіти;*
- *поглиблене оволодіння старшокласниками знаннями, уміннями та навичками з предметів та методології науки природничих наук;*
- *забезпечення оптимальних умов розвитку креативності, пізнавального інтересу;*
- *сприяння особистісній творчій самореалізації і професійній орієнтації на діяльність у галузі науки і техніки [ 7-11].*

**Процесуально технологія профільного креативного навчання старшокласників природничо-наукових предметів здійснює наукове пізнання.** Воно організовується як теоретичні чи експериментальні дослідження у використанні спеціальних методів: *дослідження, конструювання, проектування і впровадження розробок на практиці.* Вчитель має включити старшокласників у визначення *методологічної характеристики дослідження і зорієнтувати їх на встановлення мети і завдання, об'єкта і предмета, гіпотези і методики дослідження, узагальнення результатів і формулювання висновків.* При цьому старшокласниками передбачається широке використання понять наукового пізнання: *ідея, проблема, гіпотеза, концепція, теорія, експеримент тощо.* Запровадження профільного креативного навчання природничо-наукових предметів, як наукового пізнання, створює реальні можливості розвитку у старшокласників теоретичного мислення – основи формування креативної особистості. На відміну від емпіричного, саме вони створюють можливості виявляти внутрішню сутність предметів і явищ природи.

Ставлячи завдання повноцінного розвитку теоретичного мислення, важливо мати на увазі, що у мисленні, як психічному процесі, можна умовно виділити два компоненти: когнітивний (від лат. *cognitio* – знання, пізнання) і афективний (від лат. *affectus* – душевне хвилювання, пристрасть).

Виходячи з цього, учитель, ставлячи завдання розвитку теоретичного мислення як основи креативності, намагається створювати психолого-педагогічні ▶

умови розвитку як когнітивного, так і афективного компонентів мислення. Недооцінка кожного з них, безумовно, знижує імовірність досягнення мети креативного розвитку старшокласників, а врахування, навпаки – підвищує.

Відомо, що у старшокласників превалює словесно-логічне мислення, яке втілюється в поняттях, логічних конструкціях – судженнях та умовиводах, і характеризується застосуванням мовних (вербальних) засобів. Воно може бути емпіричним і теоретичним, що базуються на характерних для кожного виду, своїх узагальненнях та абстрагуванні. Емпіричне мислення уможливорює розуміння понять, у яких фіксується знання, але не відображаються суті предметів. Тому його головною функцією є виділення лише родових та видових зв'язків предметів. Теоретичне ж мислення полягає в аналізі певної системи, абстрагуванні й узагальненні інформації про неї, унаслідок чого виявляються закономірності існування її внутрішньої єдності. Його розуміння зумовлює формування поняття, що слугує відображенню реально існуючого об'єкта. З цієї причини саме теоретичне мислення виявляє не тільки зовнішню схожість, а й внутрішню природу об'єкта. Воно має три компоненти: теоретичний аналіз, змістову рефлексію і планування. В процесі навчання перший застосовується для усвідомлення старшокласниками внутрішньої суті, властивості предметів і явищ та абстрагування їх від зовнішніх несуттєвих властивостей, другий – оволодіння процесом пошуку і аналізу суттєвих засад власних дій, а третій – формуванню здатності старшокласників мислено вести пошук.

**ВИСНОВКИ.** Виходячи з викладеного, зрозуміло, що теоретичне мислення є когнітивною основою креативної особистості, яка може пізнавати глибинні суттєві зв'язки між предметами і явищами природи та знаходити способи розв'язання будь-яких побутових чи професійних проблем. Саме тому, умовами розвитку креативності старшокласників має бути дослідницька та винахідницька діяльність, яким особливо властиві такі ознаки. Впровадження дослідницько-винахідницької діяльності у навчанні старшокласників ґрунтується на тому, що вона передбачає залучення учнів до самостійних і безпосередніх спостережень, на основі яких вони встановлюють зв'язки предметів і явищ дійсності, а формулюючи висновки суб'єктивно відкривають закони, закономірності, принципи. Утілення дослідницького методу в технології креативного навчання пояснюється і намаганням органічно вирішувати проблеми розвитку та виховання старшокласників. Формуючи дослідницьку та винахідницьку позицію, у старшокласника одночасно формується і його громадянська позиція та стілься діяльність ділової особистості, яка виявляє творчу активність, ініціативу, відповідальність, в основі яких неодмінно лежить креативність.

Упровадження проектної діяльності (винахідництва), як вищої форми науково-технічної творчості, що полягає у науковому пошуку нових технічних рішень, ґрунтується на необхідності спонування старшокласників до самоорганізації та самостійного практичного використання, здобутих дослідженням знань, вмінь та навичок. Цим самим, на етапі винахідництва, застосуванням знань одночасно підвищується ефективність формування навичок, та й поглиблюються знання. ►

фізичним розвитком зумовлює суспільно-економічний прогрес людства.

**Організація креативного навчання старшокласників** передбачає здійснення п'яти, органічно пов'язаних між собою, видів навчання: фронтального; колективного; групового; індивідуального; індивідуально-групового. *Основною формою фронтального й колективного навчання є урок.* Групове й індивідуальне навчання здійснюється в урочній діяльності та у позаурочний час як консультації. На уроках будь-якого типу чи на індивідуально-груповому занятті вчителю необхідно створити умови виконання старшокласниками функцій дослідників чи винахідників, які відповідають функціям дослідника чи винахідника. Серед них функції: *доповідача, опонента, рецензента, консультанта, автора (ідеї, висновку, методики дослідження, розробки, винаходу) тощо.* Вони вступають у зворотні діалогові зв'язки, як між собою, так і з вчителем. Типологія всіх можливих організаційних форм у технології профільного креативного навчання природничо-наукових предметів розроблена відповідно до психологічного його розуміння, як наукової творчості. Ця обставина спонукала до розробки авторської, так званої, *креативної типології уроків*, яка закладає основу пошукової діяльності старшокласників не тільки на уроці, а й у позаурочній організованій освіті та самоосвіті. Кожен окремий тип уроку вирішує завдання, що сприяють до-



сягненню мети креативного навчання і тому вони є складовими, що органічно поєднуючись, утворюють педагогічну систему, як технологію:

- *підготовка до дослідження* – актуалізація знань, ініціювання подиву, спонукання до дослідження;
- *дослідження* – здобування нових знань, розвиток пізнавального інтересу;
- *узагальнення результатів дослідження* – усвідомлення сутності здобутих знань, спонукання до застосування у винахідництві;
- *застосування результатів дослідження* у винахідництві проектуванням, конструюванням, практичним виготовленням, випробуванням тощо;
- *підведення підсумків у дослідженнях та винахідництві* – само моніторинг результатів креативного навчання, спонукання до самооцінки власних навчальних досягнень;
- *програмування та планування нових пошуків та розробок* – аналіз і самоаналіз та усвідомлення сутності нового етапу пошукової діяльності у креативному навчанні [11].

Виходячи із означеного вище, *профільне креативне навчання природничо-наукових предметів – це дослідницько-винахідницька діяльність, що є специфічним складником у відкритій системі загальної навчальної наукової та навчально-технічної діяльності старшокласників, яка створює умови їх розвитку й саморозвитку креативності, пізнавального*

*Таким чином, поєднання дослідництва з винахідництвом в загальну безперервну творчу діяльність утворює педагогічну систему – технологію креативного навчання старшокласників.*

Вони у системі профільного креативного навчання старшокласників є органічним поєднанням, оскільки дослідництво має своє логічне продовження у пізнанні та застосуванні знань у життєдіяльності. Та ще й тим, що ґрунтується на природній потребі і мотивах до самоорганізації старшокласників, що виявляють пізнавальний інтерес до природничо-наукових предметів та техніки.

Учителі, як наукові керівники – фасилітатори (помічники) старшокласників (дослідників-винахідників), виконують різноманітні функції і завдання, що підтверджують їх гуманістичну педагогічну свідомість. Разом з тим, вони виявляють пошукову позицію, стиль діяльності і наявність знань основ теорії науки, умінь та навичок наукової діяльності. В такому разі старшокласники діють як дослідники-винахідники, наслідуючи вчених у їх науковій діяльності.

Наукове пізнання, що сприяє формуванню дослідницьких здібностей та дослідницької поведінки є ефективним інструментом, що дозволяє трансформувати процес розвитку креативності особистості у процес його саморозвитку. Педагогічна цінність цього процесу пояснюється тим, що вона формує у старшокласників здібність самостійно творчо оволодівати і перебудовувати нові способи діяльності. Дослідницька поведінка старшокласника, яка є неодмінною особливістю креативної особистості, принципово виокремлює її у будь-якому за кількістю і складом соціуму.

З числа наукових методів у креативному навчанні застосовують мозковий штурм, синектику, дискусії, дебати, полеміку та діалог. Старшокласники можуть застосовуватися методи емпіричного рівня наукового пізнання, до яких відносяться: концепція, теорія, методи (спостереження, вимірювання, експеримент, моделювання). Окрім них можуть і повинні застосовуватися загальнонаукові методи: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, ідеалізація, класифікація, систематизація, конкретизація, виділення головного тощо.

На етапі застосування здобутих старшокласником знань, вмінь та навичок впроваджується широке застосування методу проектів, що є сукупністю творчих дослідницьких, пошукових, проблемних методів. Тому старшокласниками проектування застосовуються як процес розроблення і створення чогось нового, а дослідження, – як процес здобування нових знань та творче надання умінь та навичок.

Отже, відповідно *Концепції технологія профільного креативного навчання старшокласників природничо-наукових предметів – це сукупність змісту, методів, форм, прийомів, засобів включення вчителем, як науковим керівником старшокласників дослідників-винахідників у організацію і самоорганізацію їх безперервної навчальної наукової та науково-технічної творчості. У синергетичному обґрунтуванні дидактичних засад технології профільного креативного навчання старшокласників природничо-наукових предметів доцільно мати на увазі деякі важливі імперативи: зміст навчання не може бути повідомлений учням у готовому виді; у навчанні ніхто не може зрозуміти щось за іншого чи замість іншого; вчитель не транслятор знань, інформації; кожна людина має потребу у кооперативній поведінці її, як частини [10].*

## ПРОЕКТ: «МОДЕРНІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРЕАТИВНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ЦІВІЛІЗАЦІЇ»

### Концепція проекту

Головною метою реалізації проекту є модернізація середньої освіти України засобом впровадження в широкій освітній практиці авторської концепції та технології профільного навчання старшокласників природничо-наукових предметів відповідно ідеям і положенням креативно-педагогічної парадигми і оволодіння досвідом європейської профільної освіти.

### Завдання проекту:

- надавати науково-методичну допомогу вчителю в оволодінні сучасними технологіями навчання та одночасного креативного розвитку старшокласників у відповідності з технологіями, що застосовуються в Європі;
- сприяти підвищенню якості природничо-наукової освіти старшокласників;
- посилювати профорієнтаційну роботу серед старшокласників у виборі науки, як галузі майбутньої трудової діяльності;
- створити всеукраїнське науково-методичне об'єднання (асоціацію) вчителів та керівників середніх шкіл, що здійснюють профільну креативну природничо-наукову освіту;
- пропагувати успішний педагогічний досвід вчителів та середніх шкіл креативної освіти;
- здійснювати вдосконалення авторської Концепції та технології профільного креативного навчання;
- залучати найбільш мотивованих вчителів до подальшого навчання в аспірантурі.

**Ключовим принципом проекту** є інтеграція профільної освіти і науки з наміром узгодження вітчизняної освіти з європейською у відповідності з її стандартами. Учасникам проекту важливо мати на увазі і другий принцип: *не тільки приймати участь в проекті, а й забезпечити його засобами реального підвищення якості педагогічної діяльності на рівні європейських вимог.*

**Основний метод** — включення педагогів в активну пошукову діяльність та практичного оволодіння технологією профільного креативного навчання із застосуванням діалогового

*інтересу, набуття ними навчальної, початкової дослідницької і винахідницької компетентності з природничо-наукових предметів, професійної зорієнтованості на діяльність у галузі науки й техніки».*

**Змістовний компонент технології** профільного креативного навчання старшокласників природничо-наукових предметів має створювати можливості їх системного підходу у формуванні філософського мислення. В його основі — розуміння світу, у якому ми живемо і частиною якого ми є. Зміст має декілька складових:

- базові філософські поняття, категорії, закони;
- фундаментальні теоретичні спеціальні знання;
- знання з історії природничих наук, початкових знань теорії дослідницької, теорії вирішення винахідницьких задач;
- початкові експериментальні знання, вміння та навички вирішення винахідницьких задач, розробки проектів, виготовлення та використання самостійно виготовлених пристроїв, приладів, апаратів, моделей, діючих моделей тощо;
- актуальні проблеми суспільства, економіки, природи, людини [7-9].

**Діагностичний компонент** технології креативного навчання старшокласників включає локальний моніторинг і само моніторинг якості освіти. У визначенні сутності та завдань локального моніторингу якості креативного навчання природничо-наукових предметів виходимо з розуміння якості освіти, визначеної О. Ляшенко, як багатоаспектного й багатовимірного явища [4].

Локальний моніторинг полягає у визначенні індивідуально-психологічних особливостей старшокласників, спостереженні, аналізі та оцінюванні якості навчання. Вони здійснюються у навчальному закладі, класі, з предметів та кожного окремого старшокласника і враховуються у визначенні психолого-педагогічних умов їх діяльності. Локальний моні-

торинг здійснюється вчителем у застосуванні спеціальної діагностичної методики та інформаційних технологій. В упровадженні само моніторингу враховується природня потреба старшокласників у автономії, самостійності та намагань до самоорганізації. Включення старшокласників у самостійне визначення якості власних навчальних здобутків в організованій освіті і самоосвіті застосовується з метою спонукання старшокласників до самовизначення і його особистої життєвої самореалізації [ 9 ].

## ВИСНОВКИ

Педагогічні дослідження показали, що упровадження профільного навчання старшокласників природничо-наукових предметів за авторською Концепцією та технологією виявило переваги у порівнянні з традиційним репродуктивним. В її умовах забезпечується достатньо виразний розвиток у старшокласників креативних, когнітивних, організаційних здібностей, пізнавального інтересу до природничих наук та початкове професійне самовизначення для діяльності у галузі науки та техніки .

Головна причина переваг креативного навчання полягає в тому, що воно здійснюється, виходячи з індивідуально-психологічних особливостей старшокласників. При цьому постійно враховуються життєва потреба старшокласників до самоорганізації, пізнавальні мотиви, задатки, здібності, інтереси, нахили тощо. Виходячи з них, старшокласникам надається свобода особистого вибору умов діяльності (профілю, методів, змісту, форм, стилю тощо) – творчої, навчальної, наукової чи науково-технічної діяльності.

Наукова новизна Концепції і технології профільного креативного навчання визначається тим, що воно ґрунтується на засадах креативно-педагогічної парадигми, і відповідному їй, принципі інтеграції освіти і науки, який обумовлює застосування

спілкування у дебатах, полеміці, мозковій атаці тощо.

**Основною формою** проекту<sup>1</sup> є очно-заочний науково-методичний семінар за темою: «*Профільне креативне навчання старшокласників природничо-наукових предметів*». Реалізація Проекту планується у 5-ть етапів.

Започаткування даного проекту – це не тільки намагання автора до реалізації власної наукової творчої потреби, а й громадянського обов'язку.

## ПРО АВТОРА ПРОЕКТУ ТА ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ

**Анатолій Іванович СОЛОГУБ** в 1990 році за підтримки громадськості Кривого Рогу втілює в життя ідею створення експериментального середнього навчального закладу НАПН України – Саксаганського природничо-наукового (пізніше Криворізького) ліцею. В процесі його освітньої діяльності здійснювалося експериментальне дослідження з проблем профільного навчання старшокласників природничо-наукових предметів. У дослідженнях, які здійснювалися за підтримки Відділення загальної середньої освіти НАПН України та її Інститутів: педагогіки та обдарованої дитини, взяли участь близько **десяти тисяч старшокласників** та багато педагогів-експериментаторів середніх навчальних закладів Автономної Республіки Крим, а також багатьох областей України: Дніпропетровської, Волинської, Кіровоградської, Луганської, Миколаївської, Полтавської, Рівненської, Чернігівської.

Багаторічні дослідження увінчалися розробкою Концепції та технології освітньої діяльності ліцею і навчання. Вони опубліковані в двох монографіях, багатьох посібниках та публікаціях в періодичних педагогічних виданнях. З часом, дев'ять педагогів-дослідників, які брали участь у щорічних науково-методичних заходах на базі ліцею за участю провідних науковців НАПН України, захистили дисертації на ступінь кандидата педагогічних наук, а директор і керівник експерименту в 1997 році був обраний до академії як її член-кореспондент.

<sup>1</sup> *Запрошуємо колег!*

В разі зацікавлення проектом, що тут пропонується, звертайтеся до його автора безпосередньо, або пишіть на адресу редакції журналу.

нової «креативної» типології уроків та відповідного їй змісту. Найбільш важливо те, що старшокласник при оволодінні навчальним матеріалом має можливість займати позицію активного пошукача в суб'єкт-

суб'єктній взаємодії з іншими, як дослідників та винахідників творчої наукової та науково-технічної діяльності.

Теоретичне значення уведення типології уроків профільного креативного навчання реалізує філософське положення про «сходження від абстрактного до конкретного», що забезпечує єдність загального, особливого та одиничного у розумінні особистості та її створення нових теоретичних моделей організації і змісту навчання старшокласників природничо-наукових предметів.

Практичне значення упровадження технології профільного креативного навчання визначається можливістю здійснення зацікавленого свідомого оволодіння старшокласниками навчальним матеріалом, самостійного практичного застосування, що суттєво підвищує якість їх освіти у відповідності особливостям як біологічної, соціальної і творчої істоти.



**Анатолій Сологуб**

**Профильная креативная учеба старшекласников: интеграция образования и науки**

Материалы статьи обобщают многолетние результаты исследований автора и раскрывают методологию профильной креативной учебы старшекласников естественно научных предметов. В статье определена сущность авторской концепции и технологии профильной креативной учебы старшекласников. Профильная учеба старшекласников рассматривается как наиболее благоприятное условие интеграции среднего образования и науки, которая становится возможной при условии соответствия профильной учебы идеям креативно педагогической парадигмы. Автор убеждает читателя, что воплощение принципа интеграции образования и науки является наиболее важной особенностью Концепции педагогической технологии профильной креативной учебы старшекласников естественно научных предметов. Знакомит и приглашает к участию в проекте и читателей журнала.

**Ключевые слова:** принцип интеграции образования и науки, профильная креативная учеба, философские, психологические, дидактические и методические принципы, авторская концепция, авторские технологии.



**Anatoliy Solohub**

**Creative subject-oriented teaching of high school students: integration of education and science.**

The paper summarizes the author's longstanding research and reveals the methodologies of creative subject-oriented teaching of science of high school students.

The article presents the essence of the author's concept and technology of creative subject-oriented teaching of high school students.

Specialized training of high school students is seen as the most favorable condition for the integration of secondary education and science, which is possible, provided the creative subject-oriented teaching corresponds the ideas of creative pedagogical paradigm.

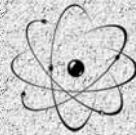
The author assures the reader that introducing the principle of integration of research and education is the most important feature of the Concept of educational technology of creative subject-oriented teaching of natural science of the high school students. The readers are invited to participate in the project.

**Key words:** the principle of integration of research and education, creative subject-oriented teaching, philosophical, psychological, educational and methodological foundations, author's concept, copyright technology.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горлач М.І. Вибране: у 3 т. Т. 1. Смысл життя. / М.І. Горлач. – Х.: Факт, 2003. – 621 с.
2. Кремень В.Г. Проект сучасної освіти: інноваційна людина / В. Г. Кремень // Рідна школа. – 2013. – № 8-9 (серпень-вересень). – С. 6-8.
3. Ляшенко О.І. Організаційно-методичні засади оцінювання якості освіти / О. І. Ляшенко // Матеріали методологічного семінару (19 листопада 2008 року, м. Київ). – К., 2008. – С. 6.
4. Сологуб А. І. Теоретико-методологічні засади креативного навчання // Теорія і практика проектування авторських педагогічних систем : [збірник матеріалів Всеукраїнської наукової-практичної конференції (26-27 квітня 2012 р., Кривий Ріг)]. – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2012. / А. І. Сологуб. – С. 30–35.
5. Сологуб А.І. Дидактичні особливості креативного профільного навчання учнів / А. І. Сологуб// Біологія і хімія в рідній школі. – 2014. – № 1. – С. 37–42.
6. Сологуб А. І. Профільне науково-природниче навчання: креативний підхід // Теорія і практика природничого навчання школярів : [матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Чернігів, 23-24 квітня 2014 р.) / ТОВ «НВП «Інтерсервіс». / А. І. Сологуб. – Ч., 2014. – С. 5–14.
7. Сологуб А.І. Концепція креативної освіти у природничо-науковому ліцеї / А. І. Сологуб// Рідна школа. – 2000. – № 12. – С.9-19.
8. Сологуб А.І. Розвиток креативності старшокласників у навчанні природничо-наукових предметів. / А. І. Сологуб. – К.: «МП Леся», 2015. – 372 с.

# ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ЛОГІКА ДІЙ



Наука -  
школі

УДК 303.442.23(477)

*У статті проаналізовано логіку дій активних і відповідальних громадян, закладів освіти, об'єднань громадян, що приводять до формування громадянського суспільства у нашій країні.*

*Автор наголошує на необхідності підтримки тих, хто сьогодні вибудовує нову країну. Акцентує увагу читача на тому, що, за умови, з одного боку, створення інноваційних острівців, а з другого, підтримки їх авторів, останні стануть силою творення, яка подолає сили руйнації і відкриє нам шлях до прогресу.*

**Ключові слова:** нові ідеї, інноваційні підходи, інноваційні острівці, суспільна підтримка, нова країна.

**С**кільки не говори «мед»,  
— у роті солодко не  
стає!

Поняття «громадянське суспільство» вживається на різних зібраннях: освітніх, політичних, громадських. Освічена і активна частина суспільства усвідомлює, що свободу і демократію не дарують, їх виборюють.

**Постановка проблеми.** Є підстави у цій статті змінити слово «виборюють» на слово «вибудовують». Не тільки тому, що «Доборолися! Добалакались! Досварилися, аж гримить!» (Л. Костенко), і тому, що: «Доборолась Україна до самого краю, гірше ляха свої діти її розпинають!» (Т. Шевченко). А ще й тому, що є різні стратегії суспільних процесів. Відомий вчений-психолог

А.В. Петровський в одній із своїх лекцій обґрунтовував переваги еволюційної стратегії розвитку. Революційна стратегія передбачає інтенсивне руйнування старого укладу. Оскільки руйнування набуває стихійного характеру, неможливо встановити його межі, і невідомо, хто його може зупинити. Лідери революцій зазвичай знають, чого вони хочуть, але, як правило, не знають як цього домогтись. Тому між політичною перемогою революції і будівництвом нового ладу пролягає «сіра смуга» невизначеності, конфліктності, втрати попередніх суспільних досягнень. Для



**Віра ЗОЦ**

Доцент, кандидат педагогічних наук,  
Київський міський  
Будинок вчителя

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2016

подолання її потрібно багато часу і великі зусилля.

Еволюційна стратегія передбачає створення осередків нового на тлі старого, того, що віджило і не сприймається суспільством. Створення таких осередків і мобілізація суспільства на їх розбудову – це головне завдання активних громадян, вирішенням якого є побудова громадянського суспільства. Чи є в Україні осередки нового суспільства, з яких можна вибудувати суспільство активне, відповідальне, толерантне, прогресивне? Їх багато. Треба їх дослідити, презентувати, сприяти розвитку.

**Мета дослідження.** Виявити осередки, зокрема в освіті, громадянської активності, де логіка дій окремих громадян чи інституцій веде до прогресивного, демократичного розвитку суспільства.

**Виклад основного матеріалу.**

**Рівень регіону.** В 2015 році на посаду ректора Київського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (КОІППО) було призначено Івана Григоровича Осадчого, доктора педагогічних наук, професора. Було б цілком логічно, якби Іван Григорович, як висококваліфікований педагог, визначивши «реперні точки» в діяльності Інституту, спрямував педагогічний колектив на оновлення змісту діяльності, на реалізацію певних інноваційних проєктів. Але його усвідомлена громадянська позиція: «Нинішнє українське суспільство, для якого характерними є глибока соціально-майнова диференціація, нерівномірність у розподілі ресурсів, зношеність матеріально-технологічних фондів, покладає великі сподівання на системи дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, які залишаються найбільш доступними для населення суспільними інституціями особистісного розвитку, а також продовжують виконувати функції «соціального ліфту».

В більшості випадків сьогодні не «спрацьовують» універсальні педагогічні істини минулого, стандартні технології навчання і виховання підрастаючого покоління. Для досягнення суспільно й індивідуально значимих результатів освітньої діяльності необхідно віднайти засоби, способи та технології постійного інвестування до зони педагогічної дії прискіпливо відібраного (під проблему й умови) педагогічного знання, точних методично доцільних способів педагогічної діяльності, в науковий спосіб обґрунтованих і упорядкованих засобів навчання і виховання».

Перспективно мислячи в сенсі вирішення стратегічних суспільних задач через освіту, І.Г. Осадчий спирається на положення проєкту Закону «Про освіту», зокрема про можливість отримувати освіту різних видів: формальну, неформальну, інформальну. Вчителі отримують можливість підвищувати кваліфікацію пролонговано, за індивідуальною програмою у супроводі тьютора, SMOL-консультування. Фактично формується освітній простір як інструмент розвитку освіти регіону, який отримує статус «Академії неперервної освіти». Сам Іван Григорович так характеризує цей заклад: «Академія не «інститут підвищення кваліфікації вчителів», або ж «інститут удосконалення учителів», а провідний галузевий, навчальний, науковий і методичний заклад, який здійснює навчання, проводить прикладні наукові дослідження, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність». Детально цей інноваційний проєкт описано в журналі «Директор школи, ліцею, гімназії»<sup>1</sup>. Так ініціатива однієї

<sup>1</sup>Іван Осадчий. Вектори модернізації закладу післядипломної педагогічної освіти у сферах навчального, наукового і методичного забезпечення діяльності та інноваційного розвитку системи освіти регіону /І. Г. Осадчий // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2015. – № 6. – С. 6-17.

людини, яка організовує групу однодумців, створює разом з ними інноваційний проект, працює над його реалізацією, за ряд років, через освіту, оновить культурний контекст цілого регіону.

**Рівень невеликого міста.** Місто Ірпінь, Києво-Святошинського району, Київської області, відділяє від Києва невеликий лісовий масив. Такі міста навколо Києва, якщо вони не мають промислових підприємств, перетворюються фактично на «спальні райони» для працівників, які працюють у великому місті. Знайти основу для активної діяльності громади в таких містах дуже важко. І все ж, можливо.

Рік тому, після приходу до влади нової команди управлінців, першим кроком стало налагодження діалогу з інститутами громадянського суспільства. Адміністрація міста та Спілка об'єднань громадян «Демократична Київщина» ініціювали в Ірпені стратегічну сесію гуманітаріїв. Основним меседжем сесії були слова «Лише ми самі відповідальні за своє майбутнє!» В сесії взяли участь представники освіти, медицини, культури, ЗМІ. Подібні процеси неодмінно потребують синергії. Досягти її у мисленні та діях запропонував експерт, голова громадської організації «Центр розвитку української культури та самоорганізації» Тарас Плахтій. Учасників заходу запросили пройти шестигодинний тренінг-практикум із підвищення власної та командної кваліфікації та компетенції, а разом – випрацювати нове бачення майбутнього Ірпеня. Усі з великим інтересом перейнялися пропозицією і продемонстрували високі ділові, творчі та організаційні якості. Було оголошено конкурс у робочі групи з розвитку освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної культури, спорту за такими критеріями: порядність, Патріотизм, принциповість, проактивність, інноваційність, креативність, орієнта-

ція на розвиток, орієнтація на клієнта (пацієнта), лідерство в команді, здійснення впливу та аргументація, корпоративність. І запропоновано побудувати роботу людей так, щоб від активної праці один з одним, від прийняття спільних рішень у них вироблялася внутрішня мотивація дії, самоорганізація та досягались позитивні результати<sup>2</sup>.

Прошло трохи більше року. Неможливо в одному сюжеті перерахувати всі позитивні зміни, які відбулися в Ірпені. Лише кілька результатів, які помітні і доступні КОЖНОМУ жителю, або гостю міста. Відремонтовано всі основні дороги, обладнано зручно і красиво зупинки міського транспорту, кілька ділянок лісу перетворено на сучасні красиві парки, з газонами, квітами, малими архітектурними формами, велосипедними доріжками, тренажерними майданчиками, кав'ярнями. Влітку на майданчиках парку виступають самодіяльні музиканти, творчі колективи, учні музичної школи. Завершено і обладнано ірпінський довгобуд – міську поліклініку. Стару поліклініку реконструйовано, і відкрито там дитячу поліклініку, з прекрасним газonom, дитячим майданчиком. Поруч розпочато будівництво пологового будинку і лікарні. Міська рада, адміністрація міста відкриті і доступні для громадян. Жителі міста, йдучи в міськраду, знають, що отримають відповідь на своє питання. Мер міста **Володимир Карплюк**, його перший заступник Дмитро Христюк, інші члени команди, громадські активісти регулярно спілкуються з громадянами через газету «Ірпінський вісник», яка стала досить популярною. І все це поруч зі столицею держави, де політики щодня волають про кризу економічну, політичну, війну. Щоденні флешмоби з прапорами, захоплення, перехоплення. А в Ірпені 14 березня 2016 року в сесійній залі міської ради знову було багатолюдно. В

своєму виступі Володимир Карплюк сказав: «Про те, що було зроблено – говорити не будемо. Ви й так на власні очі все бачите. Зате поспілкуємось про те, чим займатимемося у найближчий рік». Після озвучення основних планів розвитку Ірпеня на 2016 рік, зал аплодував йому стоячи. Штучне озеро, нова якість медичного обслуговування, перетворення центру міста, 20 нових доріг, будівництво Центру дитячої творчості...

Цілком зрозуміло, що такі зміни були б неможливі лише зусиллями влади, яка не має бюджету на глобальні перетворення. І неможливі лише зусиллями громади, яка не має владних інструментів. Але об'єднання зусиль влади і громади і дає той синергійний ефект, який отримує Ірпінь. На цьому прикладі видно логіку дій, яка веде до формування громадянського суспільства: ініціатива активних громадян; підтримка ініціативи владою; розширення ініціативи до громадського руху; об'єднання зусиль влади і громадського руху на *основі позитивних перетворень*. Цей сюжет варто завершити словами **Анастасії Попсуй**, заступниці міського голови, сказані нею на стратегічній сесії гуманітаріїв, бо вони дають надію Україні. Надію не на чужі гроші, не на несподіване чудо, не на прихильність заокеанських друзів, а на власний розум і силу. «По-перше, ми формуємо широкі амбіційні плани не лише регіонального, а й національного рівня! По-друге, ми відходимо від поняття «залишковий принцип, коли за цим принципом виділяються фінансування чи інші ресурси на освіту, культуру, тощо. По-третє, на решті ми починаємо утверджуватися у прагненні самозабезпечення, утримуванні себе самих і свого міста. Ми просто повинні робити нашу громаду і кожен її царину спроможною! Бо вже минули ті часи, коли нас утримували з „енного” бюджету, рятували,

спускаючи гроші згори... Тому я дуже рада, що ми почали осмислювати своє майбутнє, брати на себе відповідальність за нього, докладати практичних зусиль, щоб робити громаду сильною!»<sup>2</sup>

**Рівень маленького села.** Кілька років тому довелося відвідати маленьке гірське село у Путильському районі Чернівецької області. Село не має можливості утримувати ані Будинок культури, ані бібліотеку. Але в селі є школа. В ній тоді було всього 75 учнів. Вона і стала культурним центром села: шкільна бібліотека для всіх селян, хорovým співом у школі займаються не лише учні, а й їх батьки, бабусі й дідуся. Святкові концерти у школі, – для всіх жителів села. У вільний від навчань час, вечорами, у вихідні дні учнів навчають обробці дерева, вишиванню, збиранню і використанню лікарських трав, різним народним ремеслам – батьки учнів. Вчителі консультують батьків з проблем виховання дітей, сімейних стосунків. Так школа стала культурно-освітньою основою сільської громади, де основний ресурс не фінанси, а обмін уміннями, талантами, практичною турботою. Зусиллями таких шкіл в Україні протягом останніх 10 років сформувався рух громадсько активних шкіл (ГАНШ). Вони стали не лише умовою виживання села, а й школою громадської активності для всіх жителів села.

**Рівень навчального закладу.** В Україні багато (скільки саме мабуть не знає ніхто) середніх навчальних закладів, які не завдяки, а всупереч незграбній, непослідовній, суперечливій машині державної освітньої політики, вибудовують освітню систему школи, яка орієнтується на сучасні світові пріоритети і відповідає запитам учнів, батьків, соціального

<sup>2</sup>Андрій Сніжко. Гуманітарії Ірпеня визначили пріоритети розвитку міста /Ірпінський вісник. – № 11. – 20 березня, 2015. – С. 7.



середовища, в якому функціонує. Важко було вибрати школу для прикладу. Вибрала Київський ліцей бізнесу. Ось з яких причин. *По-перше*, навчальному закладу минає 25 років. На часовому відрізку чверті століття легше відслідкувати, наскільки вдалими були ідеї закладені в модель нової школи. *По-друге*, цілий ряд ідей, які було розроблено і/або впроваджено в ліцеї 10-20 років тому, стали освітніми трендами в Україні і закладені в основу реформування середньої освіти. *По-третє*, Людмила Іванівна Парашенко, директор ліцею, який вона задумувала, створювала зі своєю командою, супроводжує його розвиток всі 25 років, стала доктором педагогічних наук, відомим освітянським діячем. Тому досвід, надбаний у процесі становлення і розвитку ліцею, має можливість поширювати в освітянському просторі України. Отже.

**Вперше** в історії вітчизняної педагогіки було спроектовано локальну освітню систему – ліцей бізнесу (19 травня 1991р.) – та відповідну педагогічну технологію «Загальна управлінська підготовка» для навчання й виховання старшокласників як «агентів змін» для розбудови нової України, з сформованими компетентностями для проектування і дії. В освітній простір середньої школи введено новий зміст і нові форми навчально-виховного процесу, зокрема імітаційні й організаційно



Від редакції

## „ВИПАДКОВА” ЗУСТРІЧ ЯК ОЦІНКА РОБОТИ ЛІЦЕЮ

Розповідь про одну зустріч, яка аж ніяк не пов'язана з тим, про що йдеться в статті автора і у нашому врізі до неї. Так, принаймні, може здатися на перший погляд...

Спеціалізований клінічний санаторій „Перемога” (м. Київ). Я у справах мами-інваліда прийшла на бесіду до завідувача відділення реабілітації **Олени Вікторівни Єщенко**. У розмові зачіпали й українську освіту... І тут моя співрозмовниця й говорить, що має донечку, яка вже працює у Франції, є досить успішною в житті. Більш того своїм успіхом завдячує київській школі, бо саме там її навчили відстоювати свою позицію, а вона вважає, що саме це вміння/здатність й допомагає вирішувати будь-які її людські проблеми.

Мені залишалось лише дізнатися, де ж вчилася донечка лікаря. А **закінчила вона Київський ліцей бізнесу!**

Тож у мене є нагода привітати ліцей не лише від себе та редакційної ради журналу, а й від батьків дітей, які в ньому вчилися та стали його успішними випускниками, що я далі і роблю.

**Київський ліцей бізнесу** засновано в 1991 році на базі вже існуючого Інституту економіки і права „КРОК”. В середньому, в КЛБ навчається **250 учнів** з 8-го по 11-ті класи. Ліцей відомий організацією молодіжних конференцій „*Модель ООН в Україні*” та творчим колективом „*Дракон*”, що кілька років поспіль посідав перші місця в аматорських та шкільних акторських конкурсах Києва. Також є єдиним пілотним майданчиком з упровадження Європейських студій у навчальних програмах шкіл України. У ліцеї на високому рівні виконуються вимоги державного стандарту освіти і реалізується програма початкової управлінської підготовки ліцейств – так званий стандарт „*ліцейста*”, до якого належать: іноземні мови, інформаційні технології, психологія, професійно зорієнтовані курси (основи економіки і підприємництва, імідж ділової людини), фізкультура-фітнес, для всіх класів обов'язковий курс акторської майстерності і хореографії як засіб оволодіння технікою самовираження, презентації і формування іміджу. Система навчально-виховної роботи, що забезпечує розвиток інтелектуальних функцій (аналітика, мислення, рефлексія), і формування в учнів необхідних сучасній діловій людині звичок, умінь, техніки, орієнтацій. А очолює цей унікальний заклад – **Людмила Парашенко**, кандидат педагогічних наук, доктор державного управління, член Редакційної ради нашого журналу.

**Київський ліцей бізнесу** – ровесник країни, тож цього-рідний ювіляр. Вітаємо ЛІЦЕЙ, його керівника і засновника, педагогічний та учнівський колективи з 25-річним ЮВІЛЕЄМ! **Пишаємося ВАМИ, Колеги!!!**

Ольга ВИГОВСЬКА.



діяльнісні ігри, проектно-аналітичні сесії, проектний та діяльнісний підхід (1991-1998 рр.). **Вперше** ініційовано проведення в Україні міжнародної освітньої програми моделювання діяльності Організації Об'єднаних Націй – UN Model, як потужний інструмент формування в учнів здатності знаходити аргументи й досягати компромісів, приймати рішення мирним шляхом і нести за них відповідальність. Модель ООН, як школа демократії, завдяки ліцею набула поширення й досі проводиться як на національному, регіональному рівнях, так і в окремих навчальних закладах.

**Вперше** було створено комплексну інформаційну систему навчального закладу (КІС «Лекос»), яка завдяки розробленим програмним продуктам дозволила автоматизувати більшість процесів у навчальному закладі: діловодство, облік навантаження і складання розкладу, бази даних по учнях і вчителях тощо. Автоматизовано 16 робочих місць, зокрема, директора, завуча, секретаря, психолога тощо, створено ефективну локальну комп'ютерну мережу (1995-1998 рр.). КІС забезпечувала процес демократичного управління закладом об'єктивною й прозорою інформацією. Підходи й напрацювання щодо інформатизації ліцею були використані розробниками автоматизованих систем управління, які нині успішно використовуються багатьма навчальними закладами, як наприклад, АС «Школа», Щоденник.ua.

**Вперше** в Україні було створено ліцейський центр моніторингу якості освіти, завдяки якому з 1996 року вчителі ліцею оцінюють навчальні досягнення учнів прозоро й неупереджено на основі тестування. Створено базу тестових завдань з 17 предметів державного стандарту, обсягом понад 15 000 завдань, яка постійно оновлюється й збагачується. Напрацювання й тестова база ліцею були активно використані при розгортанні з 2004 року

моделі зовнішнього незалежного оцінювання в Україні, що поширені в пілотних школах усіх регіонів України.

**Вперше** з 1996 р. ліцей реалізує проекти євроінтеграції, а з 2000 р. ліцей розпочав системне впровадження в Україні на основі міжнародного досвіду освітнього проекту «Європейські студії в школі»<sup>3</sup>. Для педагогічної спільноти ліцей став ресурсно-консультаційним центром щодо впровадження європейського виміру в освітню діяльність та проектно-педагогіки, реалізації компетентнісного підходу в освіті. У співпраці з міжнародними організаціями та експертами було створено методичний комплекс для вчителів, посібники для учнів, розгорнуто мережу шкільних європейських клубів, які й нині ефективно працюють у багатьох закладах як середньої, так і вищої освіти.

**Вперше** завдяки комп'ютеризації усього навчально-виховного процесу налагоджено з 2000 року on-line зв'язок із батьками учнів. За допомогою створеної інформаційної системи «Ліцей-Інтернет-Батьки» за паролем батьки щодня дізнавалися про поведінку, оцінки і освітні здобутки чи проблеми своєї дитини, отримують оперативну інформацію про життя ліцею. Не можемо стверджувати напевно, але сайт ліцею [www.lecos.org](http://www.lecos.org) був одним із перших, якщо не першим, в освітньому просторі шкільної освіти.

**Вперше** створено й запроваджено Всеукраїнський проект з громадянської освіти та політичного виховання «М18: ми можемо більше! Вибори для дітей та молоді» (2015 р.), метою якого є зміцнення демократичної орієнтації молодого покоління країни, посилення спроможності українських громадських організацій щодо політичної освіти та громадянського виховання молоді, передавання необхідних знань і навичок для

<sup>3</sup> Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 4. – С. 4 (обкладинки).

## ВИСНОВКИ

залучення молоді, можливості проводити як спільні, так і окремі проекти. 17 жовтня 2015 р. юні виборці, молодші 18 років (М18) змогли взяти участь у місцевих виборах в Україні. Вибори М18 були проведені в формі імітаційної гри «Місцеві вибори-2015: Я голосую за мера!» в Києві, Ірпені та Запоріжжі. Процес імітації виборів був максимально наближений до процесу проведення реальних виборів, було організовано 20 виборчих дільниць, а участь у голосуванні взяли 3626 учнівської молоді. Організацію і проведення імітаційної гри «Місцеві вибори-2015: Я голосую за мера!» здійснювали члени шкільного і студентського самоврядування закладів, які стали виборчими дільницями. Саме вони й забезпечували роботу виборів М18, проводили широке інформування та залучення дітей і молоді до участі у проекті.

В завершенні презентації Ліцею бізнесу, маленька, але важлива деталь. Анастасія Попсуй, слова якої наведені в сюжеті про взаємодію влади і громадськості в Ірпені, випускниця Ліцею бізнесу.

**25 років.** Ліцей – ровесник незалежної України. Хтось усі ці роки руйнує і переруйновує старе, не маючи чіткого уявлення про те, що будувати на місці зруйнованого. Бореться, тепер уже й ціною безцінних людських життів. А хтось будує нове життя. За кожним з інноваційних острівців, презентованих на цих сторінках, стоять люди. Вони не пишуть Законів, не голосують за них, не чекають від держави гідних умов, щоб розвивати свою справу. Вони її роблять. Чесно, розумно, відповідально, наполегливо. Якби всі, хто захоплені руйнацією звичок, пам'ятників, свят, назв вулиць доклали зусиль для підтримки нових ідей, інноваційних підходів, людей, які це створюють, то це НОВЕ уже б витіснило те, що віджило, що людям не потрібно. Ми за 25 років жили б уже в новій країні.

Найбільш загальним законом життя на Землі є закон збереження енергії. Його дія проникає в усі сфери земного життя: природу, людину, соціум, економіку. Дії всупереч цьому закону призводять до руйнації. В соціумі, в суспільстві цей закон діє через зв'язок поколінь. Намагання засудити історію, виправити її, перевиховати минулі покоління, «викопати мерців», щоб їх покарати, – це і є руйнацією суспільства. Минуле належить пам'яті. В майбутнє можна рухатись *із сьогодні*, а не *з вчора*. Сьогодні маємо підтримати тих, хто вибудовує нову Україну, допомогти їм об'єднатися. Тоді вони стануть силою творення, яка подолає сили руйнації і відкриє нам шлях прогресу.



**Вера Зоц**

**Гражданское общество как логика действий**

В статье проанализировано логику действий активных и ответственных граждан, образовательных заведений, объединений граждан, которые приводят к формированию гражданского общества в нашей стране. Автор отмечает необходимость поддержки тех, кто сегодня выстраивает новую страну. Акцентирует внимание читателя на том, что, при условии, с одной стороны, создания инновационных островков, а с другой, поддержки их авторов, последние станут силой созидания, которая преодолет силы разрушения и откроет нам путь к прогрессу.

**Ключевые слова:** новые идеи, инновационные подходы, инновационные островки, общественная поддержка, новая страна.



**Vira Zots**

**Civil society as logic of action**

The article analyzes the logic of action of active and responsible citizens, educational institutions, and NGOs that lead to the formation of the civil society in this country.

The author stresses the need to support all those who are currently building a new country. It focuses the reader's attention on the fact that creating innovative islands and supporting their authors will become a creative force to overcome the destructive forces and open the path to progress.

**Key words:** new ideas, innovative approaches, innovative islands, public support, new country.



Психологія –  
школі

УДК 378.011.3-  
051:159.9.07(092)  
(477.74)



**Неля  
КУЗНЕЦОВА**

Доцент кафедри педагогіки ОНУ імені І.І. Мечникова, кандидат педагогічних наук, м. Одеса



**В'ячеслав  
КУЗНЕЦОВ**

Доцент кафедри історії України ОНУ імені І.І. Мечникова, кандидат історичних наук, м. Одеса

## РОЛЬ УЧЕНИХ ОДЕСЬКОГО (НОВОРОСІЙСЬКОГО) УНІВЕРСИТЕТУ У СТАНОВЛЕННІ І РОЗВИТКУ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ: М.Я. ГРОТ, М.М. ЛАНГЕ, Г.І. ЧЕЛПАНОВ

*Одеський (Новоросійський) університет став перехрестям життєвих траєкторій трьох видатних учених психологів і філософів, кожен з яких був першопроходцем у питаннях, пов'язаних зі становленням і розвитком психології, філософії і педагогіки.*

*Статтю присвячено розкриттю вагомого і яскравого сліду в історії становлення і розвитку експериментальної психології, філософії і педагогіки, який залишили нащадкам М.Я. Грот, М.М. Ланге, Г.І. Челпанов.*

**Ключові слова:** обґрунтування ідей щодо створення при університетах окремих кафедр педагогіки та психології, історико-критичний принцип побудови курсу педагогіки, заснування при університетах психологічних лабораторій та лабораторій експериментальної психології, перший психологічний інститут.

Одеський (Новоросійський) університет став перехрестям життєвих траєкторій трьох видатних учених психологів і філософів, кожен з яких був першопроходцем у питаннях, пов'язаних зі становленням і розвитком психології, філософії і педагогіки. Микола Якович Грот, який працював професором Імператорського Новоросійського університету (ІНУ) з 1883 р. по 1886 р., почав видавати перший у Російській імперії фаховий журнал «Питання філософії і психології» (1889). Микола Миколайович Ланге працював на різних посадах в ІНУ з 1888 р. до закриття

університету у 1920 р., відкрив першу у Російській імперії лабораторію експериментальної психології (1896). Георгій Іванович Челпанов, який був студентом ІНУ (1883 – 1887 рр.), відкрив перший у Росії Психологічний інститут (1914).

Вибір Г.І. Челпановим Новоросійського університету для навчання був обумовлений попереднім знайомством з роботами М.Я. Грота, захопленість ними і переходом останнього туди на роботу у 1883 р. Із професорів університету саме М.Я. Грот мав найбільший вплив на його становлення як науковця. Г. Челпанов брав активну участь у роботі університетського філософського гуртка, яким керував

професор М.Я. Грот. Спочатку заняття проводились у Миколи Яковича вдома, потім були перенесені до університету. Студенти писали реферати на різні теми, з приводу яких потім відбувалися жваві дебати. На одному із засідань Г.Челпанов зробив доповідь на тему: «Учіння про простір у Канта і в сучасній психофізіології» [1, с. 39]. Пізніше він згадував: «Про себе скажу, що інтерес до питання простору, яким я згодом так довго займався, народився тут серед суперечок, які проводилися в аудиторіях Миколою Яковичем» [26, с. 194]. Можливо, в цих заняттях були ті паростки, які з часом проросли у форму Психологічних семінарій, створених Г.І. Челпановим в Університеті Св. Володимира і Московському університеті.

Але провінційне наукове життя, як характеризував М.Я. Грот одеський період своєї діяльності, не влаштувало його, і він прагнув до Москви. У квітні 1886 р. професор М.Я. Грот перейшов до Московського університету. Він не забув талановитого студента Г. Челпанова і неодноразово запрошував його до себе. На початку 1888 р. Г. Челпанов переїхав до Москви, де був призначений асистентом М.Я. Грота по кафедрі філософії Московського університету.

У цьому ж, тобто 1888 р., до Одеси приїхав М.М. Ланге, який був призначений на посаду приват-доцента по кафедрі філософії, тієї кафедри, професором якої ще нещодавно був М.Я. Грот. Цьому призначенню сприяв успішний захист у 1888 р. магістерської дисертації на тему: «Історія моральних ідей XIX сторіччя: Критичні нариси філософських, соціологічних і релігійних теорій моральності». Багатогранна наукова, педагогічна і громадська діяльність М.М. Ланге в Одесі тривала майже 33 роки, до самої смерті.

### **ПРО ІСТОРІЮ ВІДКРИТТЯ ПЕРШИХ ЛАБОРАТОРІЙ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

Експериментальна психологія на території Російської імперії зароджувалась у досить загострених дискусіях, представниками різних полюсів у яких були М.М. Ланге і Г.І. Челпанов. На підтримку експериментального методу виступив впливовий професор М.Я. Грот. Він підтримував ідею Ланге про необхідність заснування психологічних лабораторій при університетах [6, с. 233].

В історії науки закріпилась думка про те, що М.М. Ланге і Г.І. Челпанов були опонентами стосовно статусу експериментальної психології як самостійної наукової дисципліни і використання експериментальних методів у психології. Вперше дискусія між М.М. Ланге і Г.І. Челпановим стосовно цих питань виникла у 1890 р. і періодично поновлювалась протягом багатьох років.

Питання пріоритету відкриття першої лабораторії експериментальної психології серед двох українських університетів, що знаходились на території Російської імперії, залишається дискусійним. Архівні документи, матеріали МНО, звіти про діяльність Новоросійського університету і університету Св. Володимира, матеріали Вчених рад цих університетів дозволяють реконструювати хронологію подій.

У 1895 р. після успішного захисту докторської дисертації і отримання звання професора М.М. Ланге подав клопотання до Міністерства народної освіти про заснування кабінету експериментальної психології при Новоросійському університеті, на що він просив виділити 4 000 руб. Записка М.М. Ланге була розіслана до Московського, Петербурзького університетів і Університету Св. Володимира для обговорення.

У Московському університеті для розгляду цього питання була створена комісія у складі М.Я. Грота, Л.М. Лопатіна, С.М. Трубецького

і О.С. Белкіна [11, арк. 24]. Лист М.Я. Грота від 12 березня 1895 р. свідчить про його повну підтримку клопотання М.М. Ланге [11, арк. 22-23]. У цьому листі, крім того, М.Я. Грот повідомляє, що за наповнення М.М. Троїцького у висновку комісії додали про необхідність відкриття аналогічного кабінету і у Московському університеті. Сама ця пропозиція затягнула вирішення прохання М.М. Ланге і в кінці кінців після тривалого обговорення вже двох клопотань (Новоросійського і Московського університетів) – обидва були відхилені.

«Міністерство, проте, асигнувало 500 руб. на особисті заняття професора М.М. Ланге, і це поклато початок придбання деяких приладів і інструментів. Допомогло також сприяння професора кафедри фізіології Б.Ф. Веріго. Після довгих турбот М.М. Ланге вдалося отримати дозвіл на відкриття лабораторії на приватні кошти, які він зібрав, користуючись своїми значними зв'язками і впливом» [2, с. 21-22].

Перша в Російській імперії лабораторія експериментальної психології була відкрита в Новоросійському університеті у 1896 р. За домовленістю з професором Б.Ф. Веріго у приміщенні фізіологічної лабораторії було відведено дві кімнати для облаштування кабінету експериментальної психології. У щорічних звітах про стан і діяльність ІНУ кабінет експериментальної психології був представлений як навчально-допоміжний заклад історико-філологічного факультету, що знаходиться у завідуванні ординарного професора М.М. Ланге.

На засіданні Ради університету Св. Володимира 24 лютого 1895 р. слухали «пропозицію Попечителя Київського навчального округу від 19 лютого 1895 р. за № 1224 про розгляд і обговорення у Раді Університету Св. Володимира надісланої п. Міністром Народної Освіти від 22 січня того ж року за № 1746 копії з заяви історико-філологічного факультету одного з Університетів про засну-

вання при факультеті «Кабінету експериментальної психології» [18, с. 5]. Очевидно, хоча це і не називається у тексті протоколу, мова йде про клопотання професора М.М. Ланге. Для обговорення питання, як і у Московському університеті, теж була створена спеціальна комісія, до складу якої увійшли ординарний професор Сікорський, екстраординарні професори Де-Метц і Гіляров, приват-доценти Курчинський, Челпанов і Трубецької [18, с. 5].

Дозвіл на відкриття Психологічної семінарії в університеті Св. Володимира був отриманий наприкінці 1897 р. На засіданні Ради університету 27 березня 1898 р. була заслухана пропозиція п. Попечителя Київського навчального округу від 29 грудня 1897 р. про те, що «п. Товариш Міністра від 16 грудня за № 32783 дозволив заснувати психологічну семінарію при кафедрі філософії, згідно клопотання професорів її, Гілярова і Челпанова, з призначенням на щорічне утримання цієї семінарії по 250 руб. із спеціальних коштів Університету [18, с. 7].

Відкриттю Психологічної семінарії передував семінар з філософії, який проводив Г.І. Челпанов. Семінарія стала «центром світоглядного становлення вчених, які дещо пізніше безпосередньо обумовили розвиток психологічної і філософської вітчизняної думки. Серед тих, хто брав участь у роботі Челпанівського семінару, – Г. Шпет, В. Зеньковський, О. Лосєв, М. Рибніков, П. Блонський та ін. [20, с. 14].

Аналіз звітів Г.І. Челпанова про роботу Психологічної семінарії у 1897 – 1906 рр. дозволяє зробити висновок про теоретичний характер її діяльності. Основними темами занять у Семінарії, які планувались на кожне півріччя, були: «Критика філософського матеріалізму», «Основні питання емпіричної психології», «Про свободу волі», «Розбір основних пунктів психології Вундта», «Сучасні учіння про душу», «Теорія пізнання Канта», «Про реальність зовнішнього

світу», «Основні питання етики», «Про основні напрями в теорії пізнання», «Проблема причинності», «Взаємодія між фізичними і психічними явищами», «Про основи етики» [24, 25]. Крім того, немає свідчень про наявність і використання в Психологічній семінарії Університету Св. Володимира спеціального обладнання для проведення експериментальних досліджень.

Аналіз щорічних звітів про стан і діяльність ІНУ свідчить, що, починаючи з відкриття кабінету експериментальної психології у 1896 р., він постійно поповнювався приладами. Так, у 1902 р. кабінет поповнився «14 приладами в 17 екземплярах на суму 1042 руб. 21 коп. і має зараз 58 інструментів в 63 екземплярах, усього на суму 3062 руб. 38 коп., 11 книг і 6 предметів меблів» [15, с. 12]. У 1903 р. «кабінетом придбано 10 нових інструментів, усього на суму 239 руб. Тепер він має 73 інструмента, 16 книг і 6 предметів меблів. Усього майно кабінету оцінюється у 3301 руб. 38 коп.» [14, с. 39].

Експериментальний характер діяльності психологічної лабораторії ІНУ підтверджує звіт ординарного професора М.М. Ланге про спеціальні практичні заняття з психології для студентів історико-філологічного факультету за 1910 р. Заняття «полягають у вирішенні студентами послідовного ряду експериментальних задач з психології, що поступово ускладнюються, і проводяться в кабінеті експериментальної психології.

[...] Звіти ці спільно обговорюються і, у випадку числового характеру, підлягають загальній статистичній обробці. [...] Протягом осіннього семестру були дані наступні завдання: визначення кутової величини і форми сліпої плями в оці, визначення меж видимості головних кольорів у боковому зорі (периметрія сітківки ока), визначення точності окоміра, визначення різничої чутливості до вагів, що піднімаються, за методом ледь помітної різниці, теж стосовно слуху, вивчення метода середньої різниці у ділянці відчуття ваги, вивчення метода середньої помилки у ділянці відчуття руху (кінестенія руки), визначення на шкірі точок тиску (естезіометром), вивчення метода «правильних і помилкових випадків» у ділянці окоміра та ін. [13, с. 58-59].

Таким чином, за сукупністю ознак, а саме: хронологією подій, матеріально-технічною базою, зокрема, наявністю відповідного обладнання, тематикою занять зі студентами, можна підтвердити факт відкриття першої серед університетів Російської імперії лабораторії експериментальної психології в Новоросійському університеті професором М.М. Ланге. Інші психологічні лабораторії, наприклад, В.М. Бехтерева при Казанському університеті, О.О. Токарського при Московському університеті створювались при психіатричних клініках медичних факультетів і використовувались переважно для практичної підготовки лікарів-психіатрів.

## Від редакції

За ідеї цієї статті **Нелю Кузнецову** нагороджено медаллю **Г.І. Челпанова**. Це був перший випадок, коли педагог отримав нагороду, яка до цього вручалася лише психологам.

З 1907 по 1923 рр. Г.І. Челпанов очолював кафедру філософії Московського університету, якою з 1886 по 1899 рр. керував М.Я. Грот. У 1912 р. Г.І. Челпанов створив, а у 1914 р. офіційно відкрився у Москві Психологічний інститут імені Л.Г. Шукуїної – перший у Російській імперії науково-освітній заклад такого профілю. Його проект ство-

рювався на основі узагальнення досвіду подібних закладів у Німеччині і США, які Г.І. Челпанов особисто вивчав.

Безумовно, талановитим організатором у галузі науки і освіти був і М.М. Ланге. Крім започаткованої лабораторії експериментальної психології, нових запроваджених ним психологічних і педагогічних курсів і форм занять зі студентами, за його ініціативи і при участі створеного ним гуртка професорів Новоросійського університету у 1903 р. в Одесі були відкриті Жіночі педагогічні курси, які у 1906 р. були реорганізовані у Вищі жіночі курси. Це був перший на Півдні України і Росії вищий навчальний заклад для жінок.

М.М. Ланге і Г.І. Челпанов достатню увагу приділяли питанням, пов'язаним з викладанням психології і педагогіки у школах, гімназіях і університетах. Г.І. Челпанову належать роботи: «Про постановку викладання психології у середній школі», «Про стан психології в російських університетах». Він відстоював право психології бути самостійною наукою і не викладатися як частина філософії або біології, розробляв питання створення окремої кафедри психології у університеті. М.М. Ланге за власною ініціативою, починаючи з 1894/1895 н.р., поряд з філософією і психологією читав в університеті педагогічні курси. Він розробив програми і тексти лекцій з історії педагогіки і дидактики, постійно їх удосконалював. У роботі «До питання про викладання педагогіки у жіночих гімназіях» М.М. Ланге сформулював історико-критичний принцип побудови курсу педагогіки, який був новаторським для вітчизняної педагогіки і якого він дотримувався постійно. Він обґрунтовував необхідність створення в університетах окремих кафедр педагогіки.

Таким чином, М.Я. Грот, М.М. Ланге, Г.І. Челпанов залишили вагомий і яскравий слід в історії становлення і розвитку експериментальної психології, філософії і педагогіки.



**Неля Кузнецова, Вячеслав Кузнецов**  
**Роль учёных Одесского (Новороссийского) университета в становлении и развитии экспериментальной психологии: Н.Я. Грот, Н.Н. Ланге, Г.И. Челпанов**

Одесский (Новороссийский) университет стал перекрёстком жизненных траекторий трёх выдающихся учёных психологов и философов, каждый из которых был первопроходцем в вопросах, связанных со становлением и развитием психологии, философии и педагогике.

Статья посвящена раскрытию весомого и яркого следа в истории становления и развития экспериментальной психологии, философии и педагогике, который оставили потомкам Н.Я. Грот, Н.Н. Ланге, Г.И. Челпанов.

**Ключевые слова:** обоснование идей создания при университетах отдельных кафедр педагогики и психологии, историко-критический принцип построения курса педагогики, открытие при университетах психологических лабораторий и лабораторий экспериментальной психологии, первый психологический институт.



**Nelia Kuznietsova, Viacheslav Kuznietsov**  
**The Role of Scientists of the Odessa (Novorosiysk) University in the Origin and Development of the Experimental Psychology: M.Ya.Grot, M.M. Lange, G.I.Chelpanov**

The Odessa (Novorosiysk) University became the life crossroads of the three outstanding scientists in the area of psychology and philosophy. Each of them was the first to start working on the issues connected with the origin and development of psychology, philosophy and pedagogics.

The article is dedicated to the outstanding scientists M.Ya. Grot, M.M. Lange, G.I. Chelpanov and their important and bright influence on the origin and development of the experimental psychology, philosophy and pedagogics.

**Key words:** foundation of the ideas on creation of separate departments of pedagogics and psychology at universities, historical-critical principle of the pedagogy course construction, establishment of psychological laboratories and laboratories of experimental psychology, the first psychological institute.



# ІНТЕГРАЦІЯ ФОРМАЛЬНОЇ, НЕФОРМАЛЬНОЇ ТА ІНФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА *позашкільного навчального закладу*



Педагогіка  
школи

УДК 374:014.62(043)

*У статті обґрунтовано можливості і моделі інтегрування взаємодії формальної, неформальної та інформальної освіти задля ефективної діяльності з розвитку професійної культури керівника позашкільного навчального закладу в регіональній системі післядипломної педагогічної освіти. Проаналізовано принципи та умови інтеграції формальної, неформальної та інформальної освіти.*

**Ключові слова:** професійна культура керівника позашкільного навчального закладу; формальна, неформальна, інформальна освіта; інтеграція; принципи та умови інтеграції формальної, неформальної та інформальної освіти; регіональна система післядипломної педагогічної освіти.

**Постановка проблеми в загальному вигляді.** Розвиток професійної культури керівників позашкільних навчальних закладів (ПНЗ), формування нових професійних компетентностей є одним з пріоритетних напрямів науково-методичного супроводу їх безперервної освіти. Професійна культура включає сукупність принципів, норм, правил, методів, які сформувалися історично, регулюють професійну діяльність фахівця. Основу професійної культури складають знання та цінності, вироблені конкретною соціально-професійною групою та закріплені у традиціях її життєдіяльності. Значним фактором у розвитку професійної культури керівників ПНЗ є взаємодія формальної, неформальної та інформальної освіти, яка виступає

необхідним інтегрованим базисом для актуалізації науково-дослідницького і освітнього потенціалу розвитку сучасної людини.

**Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.** Наукові дослідження проблем підготовки керівників освітніх закладів в умовах післядипломної педагогічної освіти здійснюються В. Бондарем, В. Гуменюк, Л. Даниленко, Г. Єльніковою, Н. Клокар, В. Олійником, Н. Островерховою, Т. Сорочан та ін.

У працях В. Андрушенка, Ю. Конаржевського, В. Крижка, О. Мармази,



**Інна  
НАУМЧУК**

Методист  
Хмельницького  
обласного центру  
науково-технічної  
творчості учнівської  
молоді, магістр  
управління, здобувач  
ДВНЗ «Університет  
менеджменту освіти»  
НАПН України

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2016

В. Маслова, Є. Павлутенкова досліджуються проблеми інноваційного менеджменту освіти, що розширюють сучасні вимоги до керівників навчальних закладів.

Питання неформальної освіти як складової неперервного навчання висвітлена у працях Р. Дейва, П. Девіса, М. Ераута, Х. Коллі, К. Куллена, М. Форесті, Д. Філда, П. Ходкінсона та ін. Як свідчить аналіз наукових досліджень з цієї проблеми, розвиток неформальної освіти є вагомим, закономірним чинником розбудови демократичних процесів в освіті. Її актуальність відображено в нормативних документах міжнародних організацій ЮНЕСКО, Європейського Союзу, Міжнародної організації праці тощо. Проблеми моделювання програм неформальної та інформальної освіти вивчає Є. Бабаєва [1]. Основні ролі педагога в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти обґрунтовує Ю. Гібадуліна [2].

Поряд з тим, недостатній рівень розробки концептуального та прикладного аспектів інтеграції формальної, неформальної, інформальної освіти в розвитку професійної культури керівників позашкільних навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти зумовили вибір теми нашого дослідження.

**Формулювання цілей статті.** У даній статті ми ставимо за мету обґрунтувати можливість і моделі інтегрування взаємодії формальної, неформальної та інформальної освіти задля ефективної діяльності з розвитку професійної культури керівника позашкільного навчального закладу в регіональній системі післядипломної педагогічної освіти.

**Виклад основного матеріалу.** Досліджуючи дану проблему, ми виходимо з припущення, що розвиток професійної культури керівників позашкільних навчальних закладів за умов післядипломної педагогічної освіти буде ефективним, якщо використовувати для цього інтеграційні можливості формальної, неформальної, інформальної освіти та науково обґрунтовані моделі їх взаємодії, тому що це сприятиме:

- чіткому визначенню цілей і змісту

роботи з керівниками ПНЗ як у курсовий, так і міжкурсний період щодо розвитку їх професійної культури;

- технологічному і методичному забезпеченню цієї діяльності з урахуванням індивідуальних професійних потреб керівників ПНЗ; оптимальному врахуванню і використанню особливостей та потенціалу регіональної системи післядипломної педагогічної освіти;
- наявності взаємозв'язку між цільовими, змістовими та організаційно-методичними аспектами розвитку професійної культури керівників ПНЗ на рівні обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, районного/міського методичного кабінету, інформаційно-методичного центру, громадських професійних об'єднань керівників, самоосвіти.

Оскільки професійна культура керівника є складним інтегративним утворенням, що визначається єдністю таких компонентів, як світоглядний, когнітивний, комунікативний, мотиваційний, емоційно-вольовий, рефлексивний, відповідно процес її формування та розвитку є тривалим. Тому процес безперервної освіти керівників набуває особливого значення. Європейський Союз розглядає освіту впродовж життя як загально-визнану необхідність, як важливий елемент соціальної моделі сучасного суспільства [7]. Науковці трактують її як динаміку позитивних змін професійної компетентності фахівця, що забезпечує йому можливість виконувати нові професійні завдання, як процес набуття особою нових знань, умінь і навичок, ціннісних установок в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти на основі набутого попередньо освітньо-кваліфікаційного рівня та життєвого досвіду [4, с. 54].

Поняття формальної, неформальної та інформальної освіти вводяться у законодавче поле України новим законопроектом «Про освіту», стаття 9, у якій розкривається зміст цих понять [5], а саме:

- формальна освіта здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рів-

нів освіти, галузей знань, спеціальностей і професій. Вона передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття за освітніми програмами визнаних державою кваліфікацій. Здобуті особою результати навчання та кваліфікації підтверджуються відповідним документом про освіту;

- неформальна освіта передбачає здобуття особою нових компетентностей в організованому освітньому процесі без присвоєння (присудження) визнаних державою кваліфікацій за рівнями освіти та без отримання встановленого законодавством документа про освіту;
- інформальна освіта (самоосвіта) передбачає самоорганізоване чи спонтанне (випадкове) здобуття особою нових компетентностей під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям, та не передбачає інституціоналізованих форм.

Держава підтримує, визнає і заохочує всі ці види освіти. Проаналізуємо, як дані види освіти інтегруються у роботу з розвитку професійної культури керівника позашкільного навчального закладу.

Процес розвитку професійної культури керівника ПНЗ на основі інтеграції формальної, неформальної та інформальної освіти вимагає:

- організаційно-управлінського супроводу: в рамках неформального – розширення можливостей додаткової освіти, інформального – створення умов для пошуку людиною самоідентичності, тобто здійснення освітньої діяльності в зовнішньому оточенні через розроблені програми наставництва, планування навчання, яке часто асоціюється з кар'єрними планами, атестацією, встановлення ділових зв'язків з тьютором, наставником, участь у конференціях, використання сервісів соціальних мереж;
- нормативно-правового супроводу;
- науково-методичного та інформаційного супроводу: ознайомлення з новими тенденціями формаль-

ної, неформальної та інформальної освіти, розробка баз даних освітніх програм, створення ресурсних центрів, освітніх кластерів, науково-освітніх комплексів тощо.

Як відомо, **формальна освіта** керівника забезпечується вищими навчальними закладами, в тому числі інститутами післядипломної педагогічної освіти. Основними показниками формальної освіти є цілеспрямований і керований процес навчання на основі професійних програм і навчальних планів, державне замовлення на підвищення кваліфікації фахівців певної категорії, забезпечення слухачів документом державного зразка про результати навчання. Основними завданнями курсів підвищення кваліфікації керівників ПНЗ в інститутах післядипломної освіти є формування їх методологічної та теоретичної компетентності; поглиблення соціально-гуманітарних знань; ознайомлення з психолого-педагогічними основами управління; розвиток навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій; оволодіння освітніми інноваціями тощо [8, с. 4].

Курсова підготовка керівників ПНЗ, зокрема, в Хмельницькому ОІППО здійснюється за програмою, яка містить такі змістові модулі: соціально-гуманітарний; професійний модуль: теоретичні основи та технології управління навчальним закладом; професійний модуль: управління навчально-виховним процесом; діагностико-аналітичний.

Необхідно зазначити, що **соціально-гуманітарний модуль** виконує відновлювальну та компенсаторну функції щодо філософської, соціальної, правової, економічної тощо компетентності керівників, які потребують високого рівня загальної культури керівника як громадянина, фахівця, особистості.

**Професійні модулі** є ключовими в підвищенні кваліфікації управлінців, а отже і в розвитку їх професійної культури, оскільки забезпечують здобуття слухачами додаткових знань, умінь, розвитку професійних компетенцій відповідно до вимог професійно-кваліфікаційних характеристик керівників ПНЗ, спрямовують їх на проектування індивідуальних програм розвитку своєї

професійної культури. Професійні модулі містять інваріантну та варіативну (спецкурси, факультативи) складові, таким чином враховуючи спеціалізацію і рівень підготовки слухача. **Діагностико-аналітичний модуль** дає можливість реалізувати набуті знання під час вихідного діагностування, захисту проєктів, презентації управлінського досвіду на конференції.

Доповнює та забезпечує подальший розвиток професійної культури керівника **неформальна освіта**, яка здійснюється в міжкурсовий період методичними службами регіону. Саме засобами методичної роботи можна трансформувати наукові ідеї в практику, забезпечити інформаційно-методичний, науковий супровід саморозвитку, самонавчання керівників на основі системного моніторингу змісту, форм, методів організації неформальної освіти та її результативності, впровадження сучасних концепцій, перспективного досвіду [9, с. 324].

Неформальна освіта має вільні часові рамки, місце проведення, активно залучає практичний досвід, сучасні форми і методи навчання. На думку О. Огієнко, через кілька десятків років неформальна освіта стане домінуючою у системі освіти дорослих [10, с. 337].

У Меморандумі Європейської Комісії 2000 р. представлено рекомендації щодо розвитку неформальної освіти, яка є важливою складовою концепції неперервного навчання, дає молоді й дорослим змогу набувати знання, уміння й навички, формувати погляди й адаптуватися до постійних змін у соціальному середовищі [7].

Неформальна освіта базується на певних принципах, найбільш важливими з яких є: навчатися в дії, вчитися співпраці, навчитися вчитися. «Навчатися в дії» означає отримувати різні вміння та навички під час практичної діяльності. «Вчитися співпраці» передбачає отримання та розвиток уявлень про відмінності, які існують між людьми, вміння працювати в групі та в команді, а також приймати оточуючих такими, які вони є, і співпрацювати з ними. «Навчитися вчитися» означає отримувати навички пошуку інформації та її опрацювання, навички аналізу власного досвіду і ви-

явлення індивідуальних освітніх цілей, а також здатність застосовувати вище сказане в різних життєвих ситуаціях. Основним методом неформальної освіти є дослідження. Особа, що навчається, веде різнопланове пізнання навколишнього світу, яке проходить на різних рівнях: когнітивному, практичному та чуттєвому.

Методичний супровід в системі неформальної освіти здійснюється практично постійно і найбільш повно враховує запити та потреби керівників, більш динамічно реагує на вимоги управлінської практики. Районні/міські методичні кабінети створюють всі умови для динамічної неформальної освіти керівників, яку забезпечують творчі об'єднання, професійні асоціації, науково-практичні семінари, вебінари, майстер-класи, тренінги, конференції, виставки педагогічних ідей, професійні конкурси тощо.

Важливе місце в змісті методичних заходів відводиться розвитку ІКТ-компетентності керівників. Це питання застосування ІКТ в управлінській діяльності, створення блогів, використання хмарних сервісів, функціонування веб-сайтів, спілкування в он-лайн форматі. Упровадження віртуальних форм роботи забезпечує створення єдиного освітнього ресурсу (нормативного, правового, навчально-методичного); відпрацювання форм мережевої взаємодії між окремими керівниками через створення власних сайтів, блогів; створення мережевих моделей **використання медіаосвітніх та Інтернет-технологій**; обмін досвідом через мережу Інтернет; розвиток у керівників медіа-культури тощо. А відтак, **створює реальні можливості побудови відкритої системи неформальної освіти керівників** ПНЗ, а оптимальний доступ до необхідної інформації у будь-який час робить пізнавальну діяльність більш ефективною.

Науково-методична робота регіонального об'єднання керівників має більш особистісний, індивідуальний характер і позитивно впливає на формування та розвиток професійної культури кожного, окремо взятого, керівника, його безперервне професійне самовдосконалення.

Таким чином, інтеграція змісту формальної і неформальної освіти в розвитку професійної культури керівників ПНЗ здійснюється на основі деталізації фундаментальних і прикладних знань з урахуванням професійної спрямованості керівника та спирається на принципи відповідності умов і можливостей продукування, засвоєння, оновлення і застосування знань, прагматичної мотивації, принцип синергетики. Як зазначає В. Горський, інтеграція формальної і неформальної освіти — це процес, спрямований на забезпечення повноти та цілісності освіти шляхом взаємодії, взаємопроникнення і розширення можливостей навчальної та позанавчальної діяльності, який характеризується гармонією та узгодженістю інтересів усіх суб'єктів освіти [3, с. 7].

**Інформальна освіта** передбачає засвоєння людиною соціально-культурного досвіду, яке відбувається поза рамками навчального процесу. Це спонтанна освіта, що реалізується за рахунок власної активності людини в насиченому культурно-освітньому середовищі. Інформальна освіта є багатоплановим процесом, структура якого в цілому співпадає зі структурою життєдіяльності дорослої людини. Певні елементи навчання і учіння присутні практично у всіх формах соціальної активності.

Види інформальної освіти в науці поки що не систематизовані. До їх ряду науковці відносять: учіння шляхом проб та помилок; стихійну самоосвіту у вигляді самостійного пошуку відповіді на питання, які хвилюють, і способи розв'язання прак-

тично значимих проблем; взаємонавчання в ході спільного виконання певних завдань; набуття нових знань шляхом використання сучасних інформаційних технологій; збагачення духовного

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабаева Э.С. К проблеме моделирования программ неформального и информального образования [Текст] // Актуальные задачи педагогики: материалы междунар. науч. конф. (г. Чита, декабрь 2011 г.). — Чита: Издательство «Молодой ученый», 2011. — С. 10-12.

2. Гибадуллина Ю.М. Основные роли педагога в условиях формального, неформального и информального образования [Текст] // Педагогическое мастерство: материалы IV междунар. науч. конф. (г. Москва, февраль 2014 г.). — М.: Буки-Веди, 2014. — С. 228-231.

3. Горский В.А. Интеграция содержания образования на основе взаимодействия и преемственности формального (базового) и дополнительного образования [Электронный ресурс] / В.А. Горский // Педагогическое образование и наука, 2013. — № 6 — С. 6-9. — Режим доступа : <http://library.ua/m/articles/view/>

4. Даниленко Л. Менеджмент інновацій в освіті / Л. Даниленко. — К. : Шкіл. світ, 2007. — 120 с.

5. Закон України «Про освіту» (проект) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/JN2OZ00V.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JN2OZ00V.html)

6. Калашнікова С.А. Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства : монографія / С.А. Калашнікова. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. — 380 с.

7. Меморандум комісії Європейського Союзу «Обучение в течение всей жизни». — [Електронний ресурс]: Режим доступа 15.08.2010: <<http://is.beneficium.ru/docs/20001030-memorandum-komissii-evropeiskogo-soveta-ABobucheni-B>>. — Загол. з екрану. — Мова рос.

8. Мурована Н.М. Інноваційна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу (теоретичний аспект) [Електронний ресурс] / Н. М. Мурована // Народна освіта. — 2012. — № 3 (18). — Режим доступу : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua>.

9. Наумчук І.А. Реалізація функцій методичної роботи в контексті розвитку професійної культури керівників позашкільних навчальних закладів у системі післядипломної освіти /І.А. Наумчук //Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — Суми: СумДПУ, 2011. — № 8 (18) — С. 324 - 332.

10. Огієнко О.І. Тенденції розвитку освіти дорослих у Скандинавських країнах (друга половина ХХ століття) : дис. ... док. пед. наук: 13.00.01. /Огієнко Олена Іванівна. — Київ, 2009. — 410 с.

світу через читання, відвідування закладів культури; естетичний розвиток у процесі аматорської художньої діяльності; виконання тієї чи іншої роботи під керівництвом компетентного спеціаліста.

Перераховані вище види інформальної освіти мають місце і в розвитку професійної культури керівників ПНЗ. Інформальна освіта реалізується власними силами освітян у насиченому інформацийному середовищі. Керівник отримує її в процесах і ексцесах спільної життєтворчості: трудових процесах, святах, поїздках, подорожах, в родині тощо. Однією з основних переваг такої форми розвитку професійної культури керівників ПНЗ

є формування в них потреби та здатності до самоосвіти. Власне, не так важливо, яким саме шляхом людина набуває знання і вміння, необхідні для ефективної професійної діяльності, важливо, щоб вони у нього були. Тому сьогодні в ряді країн обговорюється питання сертифікації результатів інформальної освіти.

Основними умовами інтеграції формальної, неформальної та інформальної освіти в розвитку професійної культури керівників ПНЗ є використання інтерактивних форм і методів навчання, опора на життєвий і професійний досвід та самоосвіту, формування професійно і соціально значимих якостей особистості.

Наслідком інтеграції формальної, неформальної, інформальної освіти в розвитку професійної культури керівників позашкільних навчальних закладів є інтегративна сукупність встановлених норм і правил освітньої діяльності, яку здійснюють заклади системи післядипломної педагогічної освіти в регіоні. Це не лише узгодження навчальних програм професійного розвитку керівників ПНЗ різного рівня і напрямів підготовки як компоненту освітнього процесу, а обумовлений завданнями неперервного розвитку перехід до такої структури і змісту навчання, яке відповідало б педагогічно адаптованому досвіду професійної діяльності.

**Висновки.** Таким чином, розвиток професійної культури керівників ПНЗ в умовах післядипломної освіти на основі інтеграції формальної, неформальної та інформальної освіти дозволяє орієнтувати освітні цілі на самого керівника і його особистісне самовизначення; розробити інтегровані курси, які забезпечують органічне поєднання змісту, технологій, методів і форм організації освітнього процесу з метою підвищення його ефективності; конструювати новий зміст і форми освіти (онлайн-семінари, відеоконференції, педагогічні фестивалі, мережеві співтовариства, мережеві групи, стажування, освітні ретренінги, наукові лабораторії тощо); вдосконалювати професійні вміння, навички, якості особистості в організованому інноваційному середовищі.



**Інна Наумчук**

**Интеграция формального, неформального и информального образования в развитии профессиональной культуры руководителя внешкольного учебного заведения**

В статье обоснованы возможности и модели интеграции взаимодействия формального, неформального и информального образования для эффективной деятельности по развитию профессиональной культуры руководителя внешкольного учебного заведения в региональной системе последипломного педагогического образования. Проанализированы принципы и условия интеграции формального, неформального и информального образования.

**Ключевые слова:** профессиональная культура руководителя внешкольного учебного заведения; формальное, неформальное, информальное образование; интеграция; принципы и условия интеграции формального, неформального и информального образования; региональная система последипломного педагогического образования.



**Inna Naumchuk**

**Integration of formal, non-formal and informal education in the professional culture of the head of the out-of-school education institution development**

In the article the possibilities and models of integration interaction of formal, non-formal and informal education for effective action on the development of professional culture of the head of the out-of-school education institution in regional system of postgraduate education. We analyzed the principles and conditions for the integration of formal, non-formal and informal education.

**Key words:** professional culture of the head of the out-of-school education institution; formal, non-formal, informal education; integration; principles and conditions of the integration of formal, non-formal and informal education; regional system of postgraduate education.

# ЯКІСНА ОСВІТА В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ



Педагогіка  
ШКОЛИ

*У статті автор висвітлює приклади реалізації основних позицій успішності української школи, опираючись на результати новаторського досвіду.*

*Автор акцентує увагу на технологіях успішної роботи вчителя, зокрема найвідоміших серед них – поетапній системі навчання та педагогічної гармонії, а також зосереджує увагу на результатах, які можна отримати від їх упровадження.*

**Ключові слова:** якісна освіта, новаторський досвід, поетапна система навчання, педагогічна гармонія.

**А**наліз моніторингу ЗМІ стосовно стану показників якісної освіти за 2014-2016 роки показав, що рівень знань цьогорічних випускників за даними Українського центру оцінювання якості освіти є дуже низьким, і покращень, порівняно з попереднім роком, немає:

- Результати ЗНО з математики:

- 24% абітурієнтів не змогли розв'язати 10 дуже простеньких задач і, відповідно, не перейшли поріг;

- 15% абітурієнтів не вміють розкривати дужки;

- 60% — не знають означення косинуса гострого кута трикутника;

- 67% — не знають визначення логарифма;

- 35% — не можуть визначити величину кута рівнобедреного трикутника;

- 75% — не знають основних геометричних тотожностей; максимально можливо кількість балів набрали лише 684 особи зі 105 тис.

- Результати ЗНО з історії:

- 70% абітурієнтів не знають, що у 2014 році Україна

підписала Угоду про асоціацію з ЄС; 40% не мають жодного уявлення, про що саме йдеться у „Слові о полку Ігоревім”.

- Результати ЗНО з англійської мови:

- Всього складали 71 тис. Абітурієнтів, із них лише 13 осіб набрали максимальну кількість тестових балів. А не пройшли поріг 13,3%, або 9 тис. 480 абітурієнтів.

- Результати ЗНО з української мови та літератури:

- 80% абітурієнтів не володіють уміннями щодо правильної вимови глухих і дзвінких приголосних;

- 70% — не вміють узгоджувати числівник з іменником;

- 90% — не знають, де треба ставити кому в реченні з однорідними членами речення; 80% — не знають, де треба ставити



**Тетяна  
ГОДЕЦЬКА**

Науковий співробітник відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2016

двокрапку в безсполучниковому складному реченні. [1]

За даними Українського центру оцінювання якості освіти у сільських навчальних закладах близько двох третин дітей складають ЗНО з усіх предметів на початковому та середньому рівні, тобто від 1 до 6 балів за 12-бальною системою, зокрема: з історії України – 77,5 %, математики – 72,3 %, української мови – 62,7 %. На противагу селу, в містах більше половини дітей здають ЗНО на достатній та високий рівень – від 7 до 12 балів, зокрема: з історії України – 44,9 %, математики – 56,4 %, української мови – 68,3 % [6].

Тож дані зовнішнього незалежного оцінювання за останні два роки 2015-2016 рр. Українського центру оцінювання якості освіти (УЦОЯО) засвідчують невтішну картину щодо рівня знань випускників в цілому по країні, як у містах, так і сільських регіонах, дещо гірше – в останніх. Але учителі й батьки вважають, що сучасна програма навчання надто перевантажує дитину і створює психологічне напруження учнів, що призводить до того, що діти не сприймають навчальний матеріал, а отже, не розуміють змісту [2].

В означених сучасних умовах справді важко уявити, щоб учні з радістю йшли до школи... На жаль, і додому вони повертаються не в найкращому настрої...

Доречно нагадати, що наукові дослідження світової та української педагогіки наголошують на значущості для гармонійного розвитку людини її емоційного інтелекту. В той же час, психологічні дані актуалізують увагу педагогів на ролі саме позитивних емоцій, позитивної власної Я-концепції кожної людини для запланованого її людського розвитку.

Порівняльний аналіз наведених полярних позицій, до того ж на основі статистичних даних УЦОЯО, свідчить про значні проблеми української педагогіки, зокрема української школи.

Ситуацію можна виправити, якщо звернутися до досвіду українських пе-

дагогів-новаторів, якими опікується Всеукраїнський проект „Педагоги-новатори в Україні” (голова Ради Проекту **Василь Кремень**, академік, президент НАПН України; керівник та ініціатор Проекту **Ольга Виговська**, канд. пед. наук, доцент, головний редактор Всеукраїнського науково-практичного журналу „Директор школи, ліцею, гімназії”). З цим унікальним досвідом можна ознайомитися на сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського <http://dnrb.gov.ua/ua/інформаційно-бібліографічні-ресурси/педагоги-новатори/> [4].

**Мета цієї статті** показати, як окреслена на її початку українська ситуація зі знаннями дітей може змінитися на протилежну, якщо навчати дітей так, як це роблять педагоги-новатори, автори-герої сторінок зазначеного Проекту.

Тож і продемонструємо як це робить педагог-новатор Микола Миколайович Палтишев та проілюструємо прикладами конкретних фрагментів уроків новатора основних аспектів його діяльності [3].

І так ми заходимо до школи й бачимо...

## ПОРТРЕТ УЧНЯ ПЕНЗЛЕМ НАРОДНОГО ВЧИТЕЛЯ

**Усі учні різні і незвичайні, усі неповторні і виняткові.**

Особливості сучасної дитини, підлітка, хлопця і дівчини:

- зниження енергетичної основи молодого покоління. Практика роботи зі школярами дає підстави стверджувати, що стан їх здоров'я не сприяє витримці ними навчальних навантажень, на які розрахована програма навчання в сучасній школі;
- вихованці ростуть у світі дуже спресованої інформації, у світі музичних звуків і світлових відчуттів. Вони практичні, хоча за своєю суттю безкультурні (великою мірою).



*Учень овіяний демократичним принципом, знає етичні закони розвитку суспільства, вміє підпорядкувати себе справі, бачить свої помилки і прагне їх виправити, бажає багато знати, вміти і любити людей.*

## ПОШУКИ ФІЛОСОФСЬКОГО СЕНСУ ШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ

Відірваність багатьох викладених знань від життя, слабка мотиваційна основа формувальних знань – це причина того, що за нинішньої поінформованості дітей процес навчання є малоцікавим, духовно бідним, незрозумілим.

Закони ієрархії знань неможливо ігнорувати. Нехтуючи своїми Родом, Народом, людством, долею Планети і Всесвіту як ієрархічними системами, ми нехтуємо собою, своїм майбутнім. Тільки гармонійна людина здатна жити в гармонії з собою, із сім'єю, суспільством, природою, з усім Світом.

Освічена і культурна людина – це філософ у житті. А філософське мислення і має зароджуватися в школі, тому що біологія, фізика, хімія, природознавство, геометрія, астрономія – науки філософські про навколишній світ Природи. Історія, географія, література, право – теж зароджують філософське мислення. Але, про світ людей. І все це неможливо без знання мовних предметів – українська, російська, англійська мови, алгебра, малювання, музика, креслення, інформатика.

*Освіта – основа культури людини, а філософія – засіб, за допомогою якого формуються предметні й узагальнені знання.*

Учнів необхідно навчити мислити на рівні узагальнень. А це значить – формувати логіку мислення, вміння аналізувати той чи інший факт життя і знаходити шляхи його розв'язання.

Все, що не відповідає єдиному цілому, не йде на усвідомлення взаємозалежних гармонійних процесів Космос – Земля – Людина, – йде на смітник. У цьому якісна новизна епохи.

Які ж корекції можна вносити?

*Потрібно не змінюючи комплексу предметів, змінити ідеологію їх викла-*

*дання, викладати матеріал від природи і світу людей (див. вріз на С. 45).*

Розуміючи мету освіти, уводячи деякі корективи в її зміст, необхідно думати про форми, методи та засоби навчання.

Якщо говорити про організацію навчального процесу (форми, методи, засоби), то зрозуміло, що і класні кімнати повинні бути відповідно обладнані. У школі має бути клас аудіовізуальних демонстрацій. У такому класі мають бути 5 – 6 діапроекторів, які одночасно в різних частинах класу демонструють слайди. Повинен бути музичний центр, відеомагнітофон з телевізорами, відео-проектор, який підключений до комп'ютера і на якому можна створювати навчальні кліпи. У такому класі необхідно створити і світловий клімат. Світло в класі може змінюватися різними кольорами, сумісно з музикою і слайдами. У такому класі має бути великий демонстраційний стіл, на якому демонструються різні експерименти.

Використовуючи різноманітні аудіовізуальні засоби навчання, які впливають на багато складників організму учня, – у класі створюється світловий клімат; йде показ слайдів через діапроектор з використанням музичного супроводу; відбувається вплив на емоційний настрій учня за рахунок поезії, філософії.

При цьому враховується ще один засіб: інтелект вчителя, інтелігентність, духовні і душевні якості. І нарешті, ДУМКА, яка є мотиваційною основою процесу навчання. Якщо вчитель вміє донести думку, процес навчання учнів на уроці буде успішним. Якщо думка нестандартна, цікава, не повторюється кожного уроку, то це величезне БАГАТСТВО САМОГО ВЧИТЕЛЯ. Тим учням пощастило, які потрапили до вчителя, що вміє донести свої думки до них.

Швидкість думки миттєва, засобів вираження думки – безліч. Це і погляд, це і пауза, це й інтрига уроку, це і гумор, і сарказм, це і „очі – в очі”, це і ... ГРА В БІСЕР!

Необхідна система уроків. На одному – вирішуються завдання, на іншому – викладаються теоретичні знання, а далі – практична робота. Але повинні бути й уроки, на яких формується філософське розуміння життя (див. вірз на С. 45) [5, 8].

## СУЧАСНИЙ УЧИТЕЛЬ: РОЛЬ І КУЛЬТУРА

*Бути хорошим учителем – це дар, так само як і дар бути хорошою людиною. Але дар потрібно розвивати.*

Входження всіх країн світу в інтеграційні процеси ставить перед системою освіти нове завдання – вибір єдиного змісту освіти, так званого світового стандарту. **Без розуміння майбутнього неможливо творчо підходити до цього.**

Вимоги до вчительської праці сьогодні змінилися. Учитель повинен бути не тільки джерелом різноманітних знань, а й тлумачем, роз'яснювати ту інформацію, ті первинні знання, які мають учні.

**Плин часу і його щільність настільки зросли, що людина повинна мати нові якості, які дають можливість жити в цьому дійсно швидкоплинному житті.**

Учитель має знати свою навчальну дисципліну на такому рівні, який дає би йому змогу імпровізувати, варіювати дози інформації, володіти відчуттям циклу: формування знань – закріплення знань – відпрацювання знань – контроль знань. І все це на рівні творчості, на рівні вмілого поєднання узагальнених і предметних знань, на рівні тонкого переходу від репродукції отриманих знань до творчого їх осмислення.

Немає значення, чи добре учень знає предмет певного вчителя. Набагато важливіше, чи склалися між учителем й учнем такі взаємини, які дозволяють учневі вважати викладача Учителем. Учителем, якому можна вірити, перед яким можна не соромитися своїх промахів, якого хочеться торкнутися усіма фібрами своєї душі.

На жаль, серед вчителів чимало егоїстів. Вони бачать не учня на уроці, а себе. Вони примітивні у своєму авторитаризмі. Вони хочуть до-

сягти успіху негайно. Часто ціною приниження і підпорядкування учня. *Умій вибачитися, якщо був несправедливий до дитини.* Завжди має бути культура вчителя, яка виражається не в зовнішніх проявах, а у внутрішньому стані самого вчителя.

Створити таку атмосферу можливо, якщо вчитель і учень постійно зайняті справою: це і урок, і підготовка конференцій, і випуск стінних газет, і творчі вечори, і романтичні роздуми про буття.

Учитель, хоча він особистість творча, повинен жити для себе, своєї сім'ї і для своїх вихованців у школі. „Жити потрібно легше. Жити потрібно простіше. Все приймаючи як є на світі” (С. Єсенін).

## ЯК ВЧИТЕЛЮ УСВІДОМИТИ СВОЮ ДИДАКТИЧНУ СИСТЕМУ НАВЧАННЯ

Аналіз своєї творчої роботи займає, певно, досить напружений, тривалий час. Однак робота за своєю системою навчання, коли вона зрозуміла і природна, полегшує життя.

Щоб усвідомити свою дидактичну систему навчання, важливо:

- розуміти, що таке система навчання,
- вміти аналізувати свої підходи до навчання і виявити основні моменти у своїй творчій роботі.

Для цього необхідно читати і вивчати методичну літературу та загальні питання дидактики (праці І. Лернера, М. Скаткіна, Ю. Бабанського, М. Махмутова, О. Савченко, Б. Гершунського й інших).

Мотиваційна основа в навчанні – це основа основ у практичній діяльності вчителя. Від того, як учитель зміг налаштувати учнів на навчання, від того, як він розуміє особливості кожної дитини і враховує їх у своїх взаєминах, залежить успіх у навчанні.

Потім продумати, які ж методичні прийоми, способи, методи дають найкращий результат. Відкинути те, що нібито красиво, але недоцільно. Знайти те, що є ядром твоїх підходів і методів, при цьому розглядаючи кожну вікову категорію дітей.

**І пам'ятати, що основними причинами неуспішності учнів є:**

- незнання азбуки певного предмету;
- неволодіння загально-навчальними прийомами навчальної діяльності;
- невпевненість у своїх здібностях і в можливостях вчителя навчити дитину.

**Вчити тих, хто й сам вчиться, – легко, навчити тих, хто відстає, – це особлива стаття.**

Розглядаючи свою систему навчання, потрібно пам'ятати, що в педагогіці існують такі дидактичні одиниці: дидактична одиниця „урок” і дидактична одиниця „навчальна тема”.

## ОСНОВНІ ПРАВИЛА ВЧИТЕЛЯ

**Перше правило.** На початку кожного уроку вчитель повинен пояснити учням, чим вони будуть займатися на цьому уроці.

Наприкінці уроку вчитель підбиває підсумки і розповідає учням, що запланував зробити спільно з ними.

**Правило друге.** Мотивація навчальних дій учителя.

**Правило третє.** Знайома для нас формула – „Від простого до складного”.

Викладати матеріал уроку слід дозовано, порціями.

**Правило четверте.** Викладаючи матеріал, потрібно вміти бачити клас, бачити реакцію (очі) кожного учня. Тільки побачиш, що вони не розуміють те, про що ти говориш, зупинись і знову мобілізуй клас.

Не шкодуй витрачати свою душу на виведення учня на рівень загальнолюдських взаємин. Це складніше і більш гідне справжнього Учителя.

**Пам'ятайте, що досягнення справжньої майстерності в навчанні – це також досягнення істини життя, що ґрунтується на чистоті помислів, на оптимістичному аналізі навколишнього середовища і на позитивній динаміці постійного успіху в розумінні і навчанні дітей.**

## ПОЕТАПНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ

**Перший етап.** На початку навчання, коли учні приходять учитися в ПТУ, виділено навчальний час для виявлення і ліквідації прогалів в знаннях учнів за матеріалом попередніх років навчання в школі. За цей час учні повторюють „абетку” кожного предмету, тобто основні знання, виявляють прогалини в них і відразу ж їх усувають. Переважають на цьому етапі навчання репродуктивні методи. Під час проходження означеного етапу здійснюється як фоновий, так і завершальний контроль знань. Порівняння результатів фонового і завершального зрізу знань дає можливість зробити висновок про успішність засвоєння знань кожним учнем.

**Другий етап.** Він присвячений освоєнню учнями загально-навчальних прийомів діяльності, тобто під час вивчення нового матеріалу викладач приділяє велику увагу навчанню учнів прийомів загально-навчальної діяльності. З цією метою здійснюється певна корекція змісту навчання, підбираються методи навчання. Перевага віддається творчим методам. Хоча репродуктивні методи посідають своє місце, призначене саме для їх використання.

У всіх підходах до процесу навчання має існувати більш діяльний підхід, коли кожен учень діє і творить. Важливо, щоб учитель не цурався багаторазового повторення основних знань з вивченого матеріалу і пам'ятав, що тільки одними творчими методами, хоч якими б блискучими вони були, досягти основної мети – формування мислення учнів – неможливо. Тому що мислення спирається на конкретні образи (знання) і „видає” результат завдяки синтезу цих знань, узагальненням і власному досвіду їх здобуття.

**Третій етап.** В основі лежить **урочно-тематична залікова система навчання.** На цьому етапі більше уваги приділяється самостійності навчання учнів з поурочним і тематичним контролем їх навчальної діяльності. Весь навчальний процес розділений

## СЕКРЕТ БЕЗЗАХИСНИХ УЧНІВ

Багато учнів звикли до приниження з боку вчителів і залежать від думки інших учнів. Тому виставлення для них двійки за знання, двійки за поведінку - не покарання. Це звично. Глузування теж звичні для них. Їхня беззахисність часто вражає. Вони звикли все терпіти, миряться з тим, що все їм буде незрозуміло, що в школу викликають їхніх батьків. І часто, дуже часто бачиш, що вони не просто засмучені, а в розпачі від твоїх „каральних” заходів. Їм гірко, вони мовчки засуджують твій вчинок.

Але ти - учитель, і відступати від свого пориву перед класом ти не хочеш, хоча внутрішнє відчуття підказує тобі, що так робити не можна.

А якщо раптом, в якийсь момент прозріння і здоровий глузд спонукають тебе залишити свої наміри „покарати” учня, яку радість він при цьому відчуває! Яка подяка ллється з його очей! І яке блаженство відчуваєш ти сам, коли знайшов якийсь компроміс.

Нам слід пам'ятати про беззахисність учнів і не користуватися нею, а кожен раз зупиняти себе, коли виникає бажання принизити учня. Принизити легко, а ось прославляти кожного - це ціла наука твоєї душі. Вчися цього!

Щоразу, дивлячись на такого учня, потрібно зупинятися. А коли виникає бажання його принизити, зупинись і згадай себе, коли сам був учнем ...

## СЕКРЕТ ТАЛАНОВИТОСТІ СЛАБКИХ УЧНІВ

Палтишев М.М. розповідає: „Усім відома фраза - „Неталановитих учнів не буває”. Ті, хто слабо встигають у навчанні, — це особливий народ. Попросіть їх навчити вас чогось, що ці учні вміють робити, і ви не натішитесь. Вони так детально вам все розкажуть, причому кілька разів. Вони домагатимуться, щоб ви це добре зрозуміли.

Так і мене вчив один учень користуватися кінопроектором, а інший - кататися на мопеді. Потім вони стали моїми друзями.

Протягом кількох місяців на моїх уроках цей семикласник ледь навчався. Я бачив, що він пише дуже погано і погано, рахує усно добре. Відповідати не хоче. Так само сидить на уроках й уважно спостерігає за моєю розповіддю. Але повторювати за мною відмовляється. Я шукав різні варіанти підходу до нього, але нічого не виходило.

Якось на уроці я покликав його до себе і кажу: „Вибери найкрасивішу і найрозумнішу дівчинку, і я попрошу її з тобою позайматися фізикою. Хочеш?” Він відповів: „Так”, і вказав мені на дівчинку. Я домовився з нею. Вона погодилася займатися з ним фізикою.

Через пару уроків він кличе мене до себе і каже: „Я вам приніс листа”. І подає мені аркушик паперу, на якому в ізометрії накреслений куб. Усередині куба намальована установка для дослуду з означеного питання теми, а на кожній з граней куба записані букви формули з підписами, що означає ця буква. Тут же записана і сама формула.

Мене це вразило. Я зрозумів, що він знайшов такий прийом систематизації матеріалу, який йому зрозумілий. Я переконаний, що мало хто з вчителів міг би придумати такий прийом - коротко вкласти всю інформацію в куб.

Звичайно, я похвалив свого семикласника і сказав дітям про геніальність такого підходу. Мій учень з розумінням і серйозно до цього поставився. Він і сам знав, що талановитий. (Це при своїх оцінках з усіх предметів у 2 - 3 бали!) ...

на певні смислові блоки, за засвоєнням яких здійснюється ретельний контроль, що передбачає не тільки виставлення оцінок за тему як „обов'язкових відміток”, а проведення протягом теми поелементного аналізу засвоєння знань кожним учнем.

Такий аналіз полягає в тому, що кожен учень отримує відмітку:

- за знання теоретичного матеріалу;
- за вміння вирішувати прості завдання;
- за вміння вирішувати складні завдання;
- за виконання лабораторних робіт.

Виставлена відмітка на підставі поелементного контролю основних знань, умінь і навичок більш точна, оскільки ми оцінюємо кожного за єдиними елементами знань.

Однак досвід роботи засвідчив, що учні втомлюються від постійного оцінювання їхніх знань. Якщо тема легка або не основна, то відмітка ставиться за засвоєння матеріалу в кінці теми, без поелементного оцінювання знань.

Виникає запитання, — а чи ставити учням проміжні відмітки за їх діяльність протягом уроку? Так, звичайно, ставити!

Потрібно пам'ятати, що існує поняття „оцінка” і „відмітка”. „Оцінка” - це оцінювання діяльності учня на уроці. Вона виражається словами: „Молодець!”, „Добре!”, „Розумниця”. Або зворотнє - „Погано”, „А чому ти робиш так?” тощо.

Відмітка - це те, що ми вже виставляємо в класний журнал.

Роль кожної з наших дій щодо оцінювання навчання учнів дуже важлива. Це і стимул у навчанні учнів, і відображення результату нашого навчання.

**Завершальний етап навчання**, на якому учні самостійно, під керівництвом вчителя, готуються до випускних іспитів.

Кожен етап навчання послідовний, має свою тривалість, і на кожному з них досягається прогнозований результат.

**Однак, на думку Р. Ю. Мартинової, члена кореспондента НАПН України, під час організації навчання необхідно зняти тимчасові обмеження. Усі учні досягнуть бажаного результату.**

## СЕКРЕТИ: УЧНІВ, ВЧИТЕЛІВ, ПЕДАГОГІКИ

У 1997 році вийшла друком книга „Секрети практичної профтехпедагогіки”, яка складається з двох розділів. Перший присвячений секретам учнів, другий – секретам учителів. І все ж, розглядаючи ці „секрети”, можна відносно розділити їх на три частини.

Перші секрети - це секрети внутрішнього стану учнів. До них належать: секрет здоров'я учнів, їх згода з долею слабкого, беззахисності учнів, невдалі жарти, невідповідності знань учнів їхньому внутрішньому стану.

Друга група секретів пояснює динаміку видозмін ставлення до навчання. До них ми віднесли такі: розуміння учнями один одного, здібності слабких учнів, секрети сильних учнів, зростання самоповаги, спостережливості один за одним.

## ЕКЗОТЕРИЧНА ІНТРОДУКЦІЯ НА ТЕМУ БАХА

... Діти заходять у затемнений клас, з куточків якого летить ніжна музика (потім вони дізнаються - це „Пристрасті за Іоанном” Баха), сідають за парти і, раптом – емоційним аперкотом вступає хор Берлінської опери. На екранах, розташованих по периметру класу і з обох сторін класної дошки, і навіть на стелі, виникають кольорові зображення.

Слайди змінюються в такт музиці один за іншим ... Картина зоряного неба, фотографії вчених, обличчя дітей, тваринний світ, рослинний світ, дивовижне ширяння птахів, крапля води завмерла в передчутті вільного падіння, росинка на листку, яка влєвнена, що її звідти ніхто НЕ зрушить, вічна веселка, яка вічна і своїм порядком кольорів, мильна бульбашка, що інтерферує простими квітами, крижинка-вода-пар, біля яких написано  $H_2O...$  і на тлі всього цього вчитель читає вірші...

Світло повільно запалюється, музика ще звучить, і вчитель починає свою розповідь про фізику – науку, яка вивчає навколишній світ Природи і Людей...

## ІНТЕГРОВАНІЙ УРОК З АТОМНОЇ ФІЗИКИ

Палтишев М.М. ділиться своїм практичним досвідом: „У навчальній програмі цей урок називається „Природна радіоактивність”. У мене цей урок має назву „Природна радіоактивність і ... Любов”.

Це урок, на якому я розповідаю історію життя двох великих учених, лауреатів Нобелівської премії - Марії та П'єра Кюрі.

Основна думка уроку полягає в тому, що Любов, як і природна радіоактивність, присутня завжди, в будь-якій ситуації.

За визначенням, природна радіоактивність - це мимовільне випромінювання атомів або молекул. Любов - це теж мимовільне випромінювання душ людей. В яких би умовах люди не існували, вони завжди будуть випромінювати цю Любов.

Урок починається з музики італійського композитора XVII століття. Учнічують її прекрасне виконання жіночим голосом меццо-сопрано. У той же час через епідіаскоп показую слайди портретів жінок і дон Кіхота, сцен вінчання людей, фотографії закоханих пар. Іде відеоряд про Любов.

Але, перед тим як все це демонструвати, я читаю їм вірші такого плану: „Між любов'ю і любов'ю розп'яті моя мить, мій день, мій час, мій вік”. Або: „Ні, краще життя віддати, ніж час цього блаженного туману. Ти мені велиш єдиний наказ - вставати і прокидатися - рано!”. Або, „Вчора ще в очі дивився, а нині – все косяться у бік! Вчора ще до птахів сидів, всі жайворонки нині – ворони!” (Марина Цветаєва).

Після цього змінюється музика, починається розповідь про життя Марії Склодовської до знайомства з П'єром Кюрі. Потім музика знову змінюється, і йде розповідь про життя П'єра Кюрі до знайомства з Марією Склодовською. Далі - розповідь про наукову діяльність подружжя, про складність їхнього життя, про трепетну любов один до одного. Потім - розповідь про смерть П'єра Кюрі і про блискучу наукову кар'єру Марії Кюрі і їхньої дочки – Ірен Кюрі, теж лауреата Нобелівської премії. В середині розповіді звучить нова музика, яка передає атмосферу ситуації. А закінчується урок слуханням „Аве Марія”. Коли я вперше проводив такий урок, то це було „Аве Марія” Шумана. Через кілька років „Аве Марія” Баха, і останнім часом – „Аве Марія” з рок-опери „Нотр дам де Парі”.

Третя група пояснює ставлення учнів до вчителя, вибачення помилок вчителя, відчуття вчителя, співчуття вчителю, любов і нелюбов до вчителя, виклик уваги вчителя, нерозуміння дій учителя.

Ми зупинимося на деяких з них у скороченому вигляді (див. вріз на С. 44) [5, 7, 8, 9].

Отже, тільки в демократичному суспільстві можливо досягти якісного викладання, якщо брати за основу передовий досвід вітчизняних педагогів-новаторів, який представлено на сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського <http://dnpb.gov.ua/ua/інформаційно-бібліографічні-ресурси/педагоги-новатори/>.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Годецька, Т.І. Моніторинг ЗМІ з питань освіти і науки [Електронний ресурс] : ресурс містить аналітичний огляд висвітлення ЗМІ головних подій у сфері педагогічної науки, освіти та практики України [липень-серпень] / матеріали підгот. Годецька Т.І. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу <http://www.dnpb.gov.ua/Інформаційно-аналітичні-ресурси/Моніторинг-ЗМІ-з-питань-освіти-і-науки/>. – Назва з екрана.
2. Годецька, Т.І. Моніторинг ЗМІ з питань освіти і науки [Електронний ресурс] : ресурс містить аналітичний огляд висвітлення ЗМІ головних подій у сфері педагогічної науки, освіти та практики України [квітень] / матеріали підгот. Годецька Т.І. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://www.dnpb.gov.ua/Інформаційно-аналітичні-ресурси/Моніторинг-ЗМІ-з-питань-освіти-і-науки/>. – Назва з екрана.
3. Виговська, О.І. Микола Миколайович Палтишев: опонент чи соратник сучасної педагогіки /Ольга Виговська, Олександр Виговський // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2007. – № 6. – С. 50–62.
4. Палтишев Микола Миколайович (1946 р.) [Електронний ресурс] : ресурс є складовою віртуального інформаційно-бібліографічного ресурсу „Педагоги-новатори” і містить аналітичні матеріали про діяльність М.М. Палтишев / упоряд: Виговська О.І., Карпенко О.В. ; упоряд. бібліогр.: Самчук Л.І. – Електрон. дані. – К., 2015. – Режим доступу: <http://dnpb.gov.ua/ua/інформаційно-бібліографічні-ресурси/педагоги-новатори/>. – Назва з екрана.
5. Открываю свое сердце коллегам : кн. для учителя. – О. : Астропринт, 2007. – 136 с.
6. Підсумки ЗНО 2016 засвідчили нерівність в доступі до якісної освіти між містом і селом [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novini/novini/2016/08/16/pidsumki-zno-2016-zasvidchili-nerivnist-v-dostupi-do-yakisnoyi-osviti-mizh-mistom-i-selom/>. – Назва з екрана.
7. Пізнання світу на уроках фізики //Директор шк., ліцею, гімназії. – 2007. – № 6. – С. 52–55.
8. Педагогическая гармония : учеб.-метод. пособие для учителей / М-во образования Украины, Одес. ин-т усовершенств. учителей, Каф. педагогики, Творч. союз учителей Украины. – К. : Магистр-S, 1996. – 104 с.
9. Учить или научать – в чем разница? : кн. для учителя / Интеллектуальный форум „Україна XXI століття”. – О. : Астропринт, 2009. – 29 с. – (Із 6-ки нар. учителя СССР Н. Н. Палтышева)



### Татьяна Годецкая Качественное образование в украинских реалиях

В статье автор освещает примеры реализаций основных позиций успешности украинской школы, основываясь на результатах новаторского опыта.

Автор акцентирует внимание на технологиях успешной работы учителя, в частности самых известных среди них – поэтапной системе обучения и педагогической гармонии, а также концентрирует внимание на результатах, которые можно получить от их внедрения.

**Ключевые слова:** качественное образование, новаторский опыт, поэтапная система обучения, педагогическая гармония.



### Tetiana Hodetska Quality education in ukrainian realities

In the article, the author highlights the examples of implementations of the basic positions of Ukrainian school of success based on the results of innovative experiences.

The author focuses on the technologies of successful work of teacher, in particular, the most famous among them is the gradual learning system and pedagogical harmony. Also, He is focusing an attention to the results that may be obtained from their implementation.

**Key words:** quality education, innovative experience, gradual learning system, and pedagogical harmony

# ЕВОЛЮЦІЯ ТРАВНОЇ СИСТЕМИ ПРЕДСТАВНИКІВ ПІДТИПУ VERTEBRATA



Педагогіка  
школи

УДК 37.016:57

У зв'язку з введенням нової програми для загальноосвітніх навчальних закладів з біології для 7 класу, змінюється парадигма сприйняття і відтворення змісту навчального матеріалу учнями з репродуктивного на продуктивний та пошуково-творчий рівень. Зміни у програмі з біології для 7 класу сприяють розвитку логічного мислення в учнів, аналізу і узагальнення матеріалу, який викладається вчителем у процесі вивчення біології. Все вищезазначене змушує вчителів використовувати у навчальному процесі не тільки останні досягнення в методиці викладання, але і в біологічній науці (враховуючи при цьому, що у сучасному світі швидкими темпами розвивається наука, в тому числі й різні напрями біологічної науки. Поновлення інформації про наукові досягнення відбувається майже кожні три роки), та так організувати навчальний процес, щоб розвивати пізнавальну активність учнів, стимулювати їх самостійно добувати знання з різних доступних джерел, формувати еволюційний світогляд про розвиток тваринного світу.

Автори якраз і орієнтують вчителів саме на врахування впровадження зазначених позицій у процесах викладання/вивчення біології.

**Ключові слова:** травна система, еволюція, підтип Vertebrata.

Розвиток травної системи у представників підтипу *Vertebrata* – яскравий приклад поступової диференціації простого органа – первинної кишки – у складну систему спеціалізованих органів, пристосованих до виконання численних функцій, пов'язаних з процесами травлення. Процес диференціації кишкової трубки спостерігається уже в ембріональному розвитку.

Основною тенденцією в еволюції травної системи хребетних, імовірно, було підвищення ефективності розщеплення компонентів корму та всмоктування поживних речовин. Ця тенденція могла реалізуватися кількома шляхами, головними ж, очевидно, можна вважати формування структур для збільшення поверхні травлення і всмоктування поживних речовин, вдосконалення



**Людмила ХАРЧЕНКО**

Завідувач кафедри зоології ХНПУ імені Г.С. Сковороди, доктор біологічних наук, професор



**Олена КАЗАНСЬКА**

Учитель біології, учитель-методист вищої категорії комунального закладу «Харківський спеціалізований навчально-виховний комплекс № 8» Харківської обласної ради

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2016

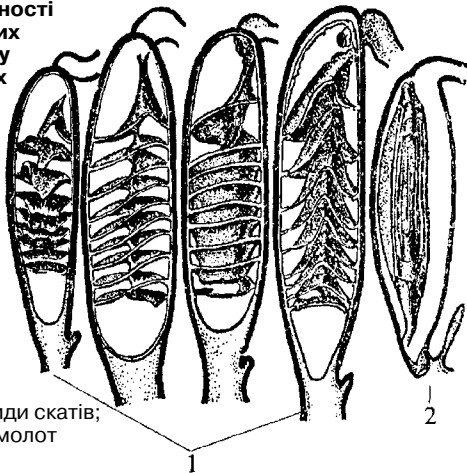
## НАСТАНОВИ ДИРЕКТОРУ ШКОЛИ

Директор школи повинен заохочувати і підтримувати вчителів, які використовують у навчальному процесі не тільки останні досягнення в методиці викладання, але і в біологічній науці, зміцнювати матеріальну базу біологічного кабінету, так як велика частка навчального матеріалу вноситься на лабораторні заняття, де учні набувають умінь і навичок роботи з муляжами, фіксованими та живими об'єктами. Рейтинг учителя повинен визначатися на основі опитування учнів і проведення незалежною комісією перевірки основних досягнень (предметних компетентностей) учнів.

Середня освіта змінюється, свідками чого є сьогодні всі ми. Основними провідниками змін повинні стати креативні керівники шкіл та високопрофесійні вчителі.

Рис. 1.

Різновидності спіральних клапанів у хрящових риб



1 – різні види скатів;  
2 – акула-молот

Схема 1



їх механізмів та утворення спеціалізованих органів – травних залоз. **Учителю:** пропонується використати для пояснення схему 1.

Так, наприклад, збільшення поверхні травлення досягалося в процесі еволюції диференціацією та збільшенням довжини кишкової трубки, її діаметра, формуванням додаткових морфологічних структур, класичним прикладом яких є спіральний клапан деяких риб (див. Схему 1). **Учителю:** для ілюстрації можна використати рис. 1.

Другий шлях – збільшення поверхні всмоктування поживних речовин – був пов'язаний, головним чином, з еволюційними перебудовами слизової оболонки стінки кишечника: появою ворсинок, збільшенням їх кількості та щільності розташування на одиницю площі, ефективним розподілом по довжині кишечника (див. Схеми 2, 3). До зазначеного положення можна використати ілюстративний матеріал (рис. 2).

Підвищення ефективності дії травних ферментів досягалося концентрацією ферментосекретуючих клітин і утворенням спеціалізованих органів – травних залоз (печінка, підшлункова); формуванням у слизовій оболонці стінки кишечника птахів загальнокишкових залоз – крипт; підвищенням функціональної ефективності залоз, оптимізацією біохімічної активності травних ферментів (див. Схему 4).



**Учителю-учню: розглянувши основні шляхи еволюції травної системи представників підтипу Vertebrata, логічно проаналізувати найбільш динамічні відділи травної трубки (стравохід і шлунок) і акцентувати увагу учнів на відповідність будови цих відділів трофічній спеціалізації тих чи інших тварин.**

У процесі еволюції травної системи у представників підтипу Vertebrata найбільш динамічним виявився передній відділ травної трубки – це стравохід і шлунок. Серед усіх шарів, що утворюють слизову оболонку стінки стравоходу, особливий інтерес становить епітеліальний шар, тому що в процесі еволюції хребетних тварин він зазнав найбільших змін, які пов'язані, насамперед, із живленням і виходом тварин на сушу. У філогенезі представників хребетних тварин вихідною формою стравохідного епітелію був одношаровий епітелій ентодермального походження (Хлопін, 1946). У ранньому періоді ембріогенезу в усіх хребетних тварин простежується епітелій саме такої будови і природи у складі тієї ділянки їх ембріональної кишки, що пізніше перетворилася на стравохідну трубку. Зокрема, у деяких філогенетично давніх видів риб стравохід вистелений одношаровим призматичним епітелієм, як і наступні відділи травної трубки (Колосс, 1969).

У представників деяких рядів класу Pisces, у

Рис. 2.



Схема 2



Схема 3

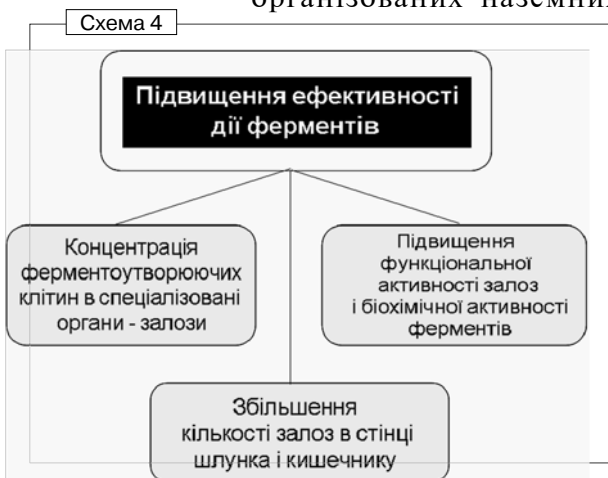


всіх представників класу *Amphibia*, у більшості представників класу *Reptilia* еволюційний розвиток слизової оболонки стінки стравоходу здійснювався шляхом анаболії одношарового і ентодермального за походженням епітелію. У представників костистих риб анаболія доповнюється девіацією, що призвело до перетворення багаторядного епітелію слизової оболонки стінки стравоходу на псевдобагатошаровий слизовий епітелій (Бережани, 1954). Вивчаючи захисні властивості слизу у стравоході шуки із залученням електронно-обчислювальної техніки, Д. Бук (Bucke, 1971) дійшов висновку, що слиз як захисний фактор не завжди забезпечує цілісність слизової оболонки органа при тертях під час проходження корму. Можливо, механічна ненадійність слизу, як захисту епітеліальної вистилки стінки стравоходу риб, стала одним із стимулів, завдяки якому в процесі еволюції у більш високоорганізованих наземних

хребетних розвивається багатошаровий епітеліальний шар слизової оболонки стінки стравоходу.

Наші дослідження спростовують та надають можливість стверджувати: *багатошаровий епітелій слизової оболонки стінки стравоходу деяких представників класу Reptilia і представників класу Aves є продуктом гістогенетичної реканітуляції* (Кнорре, 1971). *Слизова оболонка стравоходу дорослих птахів вистелена багатошаровим епітелієм* (Barthels, 1895; Zietschman, 1911; Хлызова, 1952; Лежава, 1962) і має добре розвинений залозистий апарат (Глинский, 1892; Schreiner, 1900; Глаголев, Ипполитова, 1969; Ледяева, 1959; Мамедова, 2002). *Результати наших досліджень підтвердили дані, отримані зазначеними вище дослідниками. Крім того, ми встановили, що в м'ясоїдних птахів і птахів з всеїдним типом живлення найбільшого розвитку набуває залозистий апарат слизової оболонки стінки стравоходу, а кількість езофагальних залоз найбільша в краніальному відділі і зменшується каудально. Наші дослідження щодо гістологічної будови стінки стравоходу дозволили спростувати думку, що стравохід – це транзитний орган, через який проходить корм, і дали можливість стверджувати, що будова стінки стравоходу пов'язана з особливостями трофічної спеціалізації птахів* (Харченко, 2007).

Вихідною формою шлунка хребетних тварин



є мішкоподібна форма шлунка риб. Найбільша різноманітність варіантів форм шлунків відмічена у риб. У хижих риб відбувається редукція шлунка під впливом підлужування шлункового соку морською водою і вуглекислим кальцієм (Веригина, Жолдасова, 1982). Ця тенденція прослідковується у зменшенні об'єму шлунка або площі, на якій розташовані залози. При подальшій еволюції шлунка відбувається його диференціація. Так, в однокамерному шлунку представників класу *Amphibia* виділяють кардіальну, фундальну і пілоричну частини. У товщі слизової оболонки стінки шлунка всі залози диференційовані на ті, що секретують слиз і продукують пепсин. У представників класу *Amphibia* в одній клітині поєднані функції секреції пепсиногену і соляної кислоти. У стінці шлунка переважної більшості представників класу *Reptilia* добре виражені фундальний і пілоричний відділи (Дильмухамедов, 1975). Фундальні залози стінки шлунка плазунів продукують пепсиноген і соляну кислоту в одній клітині, а пілоричні залози утворюють слиз. У представників ряду крокодили *Crocodylia* шлунок має ту особливість, що *pilorus* і *cardia* дуже зближені між собою, тому значна частина шлунка виходить за *pilorus* і анатомічно виявляє схожість з м'язульним шлунком птахів. Як і у птахів, на черевному й спин-

ному боці шлунка представників ряду *Crocodylia* знаходиться сухожильна бляшка, від якої м'язульні волокна розходяться радіально (Тихомиров, 1923).

На відміну від моногастричного шлунка плазунів у представників класу *Aves* формується в процесі еволюції два шлунки (залозистий, м'язовий). Залозистий шлунок, звичайно, розглядається як типовий травний орган, але в ньому не відбувається травлення, корм транзитом проходить у м'язовий шлунок, де відбувається механічна і хімічна обробка корму під дією пепсину, який виділя-

Таблиця 1

### Ферменти шлунка

<b>Риби</b>	Клітини шлунку, які суміщають функцію виділення пепсиногену і HCl, утворюють пепсин
	Тонкий кишечник – клітини схожі за функцією до клітин шлунку
<b>Земноводні</b>	Клітини стінки слизової оболонки шлунка, які виділяють слиз
	Клітини, які суміщають функцію виділення пепсиногену і HCl, утворюють пепсин
<b>Плазуни</b>	Світлі клітини стінки слизової оболонки шлунка, які виділяють слиз
	Темні клітини (паріетально-пептичні), які суміщають функцію виділення пепсиногену і HCl, утворюють пепсин
<b>Птахи</b>	Клітини (паріетально-пептичні), які суміщають функцію виділення пепсиногену і HCl, утворюють пепсин. Функціональна особливість пепсину у шлунку птахів – здатність відновлювати протеолітичні властивості після перебування в лужному середовищі
<b>Ссавці (диференціація клітин)</b>	Головні клітини виділяють пепсиноген
	Обкладові клітини виділяють HCl

ють глибокі складні залози стінки залозистого шлунка (парієтально-піптичні клітини).

**Учителю: для більш глибокого розуміння учителем зазначених проблем, бажано використати наукові літературні джерела, які цитуються в статті.**

У птахів, як і у представників класів *Amphibia* і *Reptilia*, секреція пепсиногену і соляної кислоти

здійснюється в одній клітині – парієтально-пептичній. Тільки у представників класу *Mammalia* відбувається диференціювання клітин на обкладові, що продукують пепсиноген, і головні клітини, які продукують соляну кислоту. Тому суміщення синтезу пепсиногену і соляної кислоти в одній клітині у птахів ми схильні розглядати як анцестральну ознаку, успадковану від рептильного прашура (див. Табл. 1).

**Учителю-учню: для чіткого розуміння поняття «анцестральна» ознака пропонується учителю таблиця, де в еволюційному аспекті представлена диференціація клітин, які продукують пепсиноген і соляну кислоту. Саме на цьому прикладі можна переконатися, що анцестральною ознакою є наявність парієтально-пептичних клітин у залозистому шлунку птахів як прашурна ознака, що залишилася від плазунів.**

Процес трансформації пепсиногену в пепсин і його активація під дією соляної кислоти у представників підтипу *Vertebrata* поступово ускладнювався і проходив паралельно з ускладненням будови стінки кишкової трубки та її похідних. Так, у риб дуже низький ступінь диференціювання цих структур, тому утворення пепсину може відбуватися не тільки в шлунку, але й в тонкій кишці, а залози шлунка можуть виділяти секрет, який наближається за хімічним складом до соку

Таблиця 2

Травні залози, які формуються з ектодерми кишки

	Печінка	Підшлункова залоза
<b>Риби</b>	Суміщає функцію печінки і підшлункової залози – hepatopancreas	Представлена сукупністю гроноподібних клітин. Окремі клітини стінки кишечника виділяють сік, аналогічний соку підшлункової залози
<b>Земноводні</b>	Дводольчаста; відносно великих розмірів	Сукупність клітин – гроноподібна форма
<b>Плазуни</b>	Дводольчаста; найбільші розміри – черепаха, найменші – крокодили	Розвинена краще, ніж у земноводних; компактна структура
	Протоки жовчні і підшлункової залози у земноводних і плазунів відкриваються у 12-палу кишку і суміщені.	
<b>Птахи</b>	Дводольчаста; великих розмірів	Великі відносні розміри, більша, ніж у всіх останніх хребетних
<b>Ссавці</b>	Дводольчаста (мавпи і жуйні); більше двох (хижі, гризуни)	Добре розвинена, розміри залежать від типу живлення
	Протоки жовчні і підшлункової залози у птахів і ссавців відкриваються у 12-палу кишку самостійно	

підшлункової залози. У представників класу *Amphibia*, уже в товщі слизової оболонки стінки шлунка залози диференційовані на ті, які продукують слиз, і ті, які продукують пепсин. Подальше диференціювання залоз шлунка тривало у представників класу *Reptilia*, у шлунку яких відмічено значно вищий рівень диференціювання гастральних залоз.

У хребетних, як відзначалося вище, у процесі еволюції первинна кишка з мало диференційованої трубки перетворилася в диференційований на відділи травний тракт, одним із відділів якого є кишечник. Починаючи з представників надкласу *Pisces* і закінчуючи представниками класу *Mammalia*, збільшується поверхня слизової оболонки стінки кишечника шляхом утворення різних видів складок — косі, поперечні, поздовжні. Однак простий ріст складок обмежується певною висотою, тому що при значній висоті складок втрачається активна поверхня за рахунок налягання складок одна на одну. Тому збільшення поверхні слизової оболонки стінки кишечника в хребетних відбувалося за рахунок розгалуження складок, з утворенням складок другого і третього порядків. У подальшому, слизова оболонка стінки кишечника ускладнюється шляхом утворення вигинів і петель кишечника, які збільшують його довжину, і паралельно із цим іде диференціація його на відділи. Так, у риб і земноводних відсутнє чітке анатомічне розмежування кишечника на тонкий і товстий відділи. Поверхня слизової оболонки стінки кишечника у риб поступово збільшується за рахунок утворення складок, а в представників класу *Amphibia* складки слизової оболонки вже мають таке розташування, коли їх можна назвати ворсинкоподібними виростами слизової оболонки. У представників класу *Reptilia* уже можна говорити

про диференціацію кишечника на тонкий і товстий відділи, але кількість петель кишечника ще незначна. Задня кишка у представників класу *Reptilia*, порівняно з амфібіями, більш відокремлена від середньої і відділена від неї особливим клапаном, що є вже зачатком сліпої кишки. Особливо слід відзначити тонкий кишечник представників ряду *Crocodylia*, петлі якого тісно прилягають одна до одної і виявляють схожість з тонким кишечником птахів. Слизова оболонка стінки кишечника у крокодилів уже утворює справжні ворсинки.

У процесі еволюції відбувається поступове збільшення поверхні всмоктування поживних речовин за рахунок ускладнення архітектоники рельєфу стінки слизової оболонки кишечника. Виділяють два типи рельєфу слизової оболонки стінки кишечника: ворсинчастий і пластинчастий. Комірковий і лабиринтовий можна розглядати як різновид пластинчастого, який сприяє затримці хімусу для пролонгації його контакту з травними ферментами. Ворсинчастий тип рельєфу в процесі еволюції ускладнювався, кількість ворсинок збільшувалася. У представників класу птахи відмічено найбільшу мінливість (міжвидова і внутрішньовидова) архітектоники рельєфу слизової оболонки. Встановлено загальну закономірність — у каудальному напрямку зменшується висота і збільшується ширина ворсинок і пластинок, а глибина комірок зменшується.

**Учителю-учню: розглядаючи тенденції в еволюції кишечника у представників підтипу *Vertebrata*, учителю обов'язково необхідно сконцентрувати увагу учнів на особливостях будови кишечника у птахів, які притосувалися до самого прогресивного способу локомоції — польоту. У статті досить детально викладено спеціальні ознаки, які пов'язані з польотом.**

**Від редакції**  
Шановні керівники шкіл!  
Нагадуємо Вам вкотре про цю статтю, щоб вона з її винятковим матеріалом для допитливої молоді не пройшла повз Вашу увагу!  
Співтворчість наших авторів, вченого і вчителя — приклад для наслідування!

Тенденція, що намітилася в еволюції кишечнику у представників класу *Reptilia*, реалізувалася у представників класів *Aves* і *Mammalia*, які в розвитку кишкової трубки пішли різними шляхами. У птахів, у зв'язку із пристосуванням до польоту, кишечник укорочений, морфологічно і функціонально слабко диференційований на відділи, а короткий товстий кишечник представлений прямою кишкою. Як показали наші дослідження і аналіз літературних даних, еволюція кишечнику у птахів відбувалася шляхом інтенсифікації його функцій, що призвело до появи наступних морфофункціональних пристосувань: антиперистальтичних скорочень стінки переднього відділу кишечнику; високої активності ферментів підшлункової залози та високої лугостійкості пепсину шлунка; збільшення пролонгації контакту слизової оболонки з хімузом за рахунок складної архітекτονіки її рельєфу (камери, лабіринти, комірочки); анастомозування кишкових ворсинок, які мають неправильну поліморфну форму з розсіченими верхівками. У птахів із комахоїдним та м'ясоїдним типами живлення, кормодобувний стереотип яких пов'язаний з атакуючим способом добування корму, кишечник на 10-20% коротший, порівняно з птахами таких самих розмірів і такої самої маси тіла, але з іншим кормодобувним стерео-

типом (збирачі). У представників класу *Mammalia* кишечник має найбільшу відносну довжину і найвищий рівень диференціації на відділи (Воронцов, 1962; Давлетова, 1984). Рельєф слизової оболонки кишечнику ссавців, порівняно із птахами, має більш спрощену будову, що компенсується довжиною кишечнику. Найявніші дуоденальні залози у стінці дванадцятипалої кишки переважно більшої ссавців підтверджує високий рівень диференціації переднього відділу кишечнику (у птахів ці залози відсутні).

Досить великий фактичний матеріал, який ми отримали в процесі вивчення будови травної системи птахів різних трофічних спеціалізацій, дозволив представити еволюцію травної системи птахів як своєрідну гілку в еволюції цієї системи в підтипі *Vertebrata*. Органи травної системи птахів, як і травна система в цілому, поєднують у собі як **анцестральні** ознаки: суміщення в одній парієтально-пептичній клітині секреції складових шлункового соку залозистого шлунка; слабка морфологічна й функціональна диференційовка кишечнику; висока лугостійкість пепсину; розташування шарів м'язової оболонки у більшості птахів: внутрішній — поздовжній, зовнішній — коловий, як у представників класу *Reptilia*; велика кількість езофагальних залоз у слизовій оболонці стінки стра-

воходу як у представників класу *Amphibia*, так і **спеціалізовані ознаки**: укороченість кишечника; здатність до антиперистальтичних скорочень стінки кишечника; відсутність зубів і жуйної мускулатури; відносно велика маса печінки і підшлункової залози; утворення м'язового шлунка і переміщення його до центру маси тіла; відносно малий об'єм залозистого шлунка; висока активність травних ферментів і відсутність вузької спеціалізації в їх наборі. Усі зазначені вище ознаки в сукупності забезпечують: з одного боку, — відносну універсальність в організації травної системи, а з іншого — інтенсифікацію функцій травної системи птахів. Саме цим підтверджується і розширюється один із модусів органогенезу: інтенсифікація і спеціалізація функцій можуть бути забезпечені вихідними примітивними структурами.

**Учителю-учню: підводячи підсумок, учитель повинен акцентувати увагу учнів на основних напрямках в еволюції травної системи і залучити учнів до узагальнення.**

Вище викладений матеріал дає можливість виділити основні напрями в еволюції травної системи представників підтипу *Vertebrata*:

- збільшення довжини кишкової трубки відносно довжини тулубової частини тіла;

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережани С.И. Сравнительная гистология эпителия пищевода позвоночных животных : автореф. дис. ... канд. биол. наук. / Бережани С.И. — Тбилиси, 1954. — 14 с.
2. Веригина И.А., Жолдасова И.М. Эколого-морфологические особенности пищеварительной системы костистых рыб. / И.А. Веригина, И.М. Жолдасова — Ташкент : Фан, 1982. — 152 с.
3. Воронцов Н.Н. Неравномерность темпов преобразования органов и принцип компенсации функций / Н.Н. Воронцов // Зоологический журнал. — 1962. — Т. XLII, вып. 9. — С. 1289 — 1305.
4. Глаголев П.А., Ипполитова В.И. Анатомия сельскохозяйственных животных с основами гистологии. / П.А. Глаголев, В.И. Ипполитова — М. : Колос, 1969. — 488 с.
5. Глинский А.Г. К сравнительной гистологии пищевода : автореф. дис. ... докт. биол. наук. / А.Г. Глинский — Харьков, 1892.
6. Давлетова Л.В. Возможные пути эволюции органов пищеварения сельскохозяйственных животных / Л.В. Давлетова // Морфологические исследования в практике здравоохранения и животноводства. — Москва, 1984. — С. 106—109.
7. Дильмухамедов М.Е. Сравнительная морфология пищеварительного тракта некоторых рептилий : автореф. дис. ... канд. биол. наук. / М.Е. Дильмухамедов. — Алма-Ата, 1975. — 19 с.
8. Колосс Е.И. Вопросы эволюционной динамики эпителиальной выстилки пищевода / Е.И. Колосс // Успехи современной биологии. — 1969. — Вып. 1(34). — С. 127—143.
9. Кнорре А.Г. Эмбриональный гистогенез: морфологические очерки. / А.Г. Кнорре. — Л. : Медицина, 1971. — 432 с.
10. Ледаева Е.М. Исследования по микроскопической анатомии домашней курицы. Строение зоба / Е.М. Ледаева // Сборник работ ЛВИ. — 1959. — Т. XVII. — С. 398—408.
11. Ледаева Е.М. Исследования по микроскопической анатомии домашней курицы. Гистологическое строение железистого желудка домашней курицы / Е.М. Ледаева // Сборник работ ЛВИ. — 1959. — Т. XXII. — С. 435—441.
12. Лежава А.С. Развитие пищевода домашней утки в эмбриогенезе / А.С. Лежава // Доклады Тбилистск. научн. об-ва АТЭ. — Тбилиси, 1962. — С. 42—45.
13. Мамедова Н.М. Адаптивные особенности строения пищевода и желудка некоторых видов курообразных / Н.М. Мамедова // Вопросы орнитологии Туркменистана. — М. : Грант, 2002. — 123 с.
14. Тихомиров А.А. Курс лекций по зоологии позвоночных животных / А.А. Тихомиров. — М. — Л. : Госиздательство, 1923.
15. Хлопин Н.Г. Общебиологические и экспериментальные основы гистологии. / Н.Г. Хлопин — М. : Изд-во АН СССР, 1946. — 491 с.
16. Хлызова А.В. Эпителий пищевода кур в нормальных условиях и в сравнительно-гистологическом освещении: автореф. дис. ... канд. биол. наук / А. В. Хлызова. — Чкалов, 1952. — 23 с.
17. Bucke D. The anatomy and histology of the alimentary tract of the carnivorous fish pike *Esox lucius* / D. Bucke // J. Fish Biol. — 1971 — Vol. 3. — № 4. — P. 421—431.
18. Barthels Ph. Beitrag zur Histologie des Oesophagus der Vogel / Ph. Barthels // Zeitsch. fur Wiss. Zool. — 1895. — Bd. 59. — P. 665—689.
19. Schreiner K. Beitrage zur Histologie und embriologie des vorderdarmes der vogel. Vergleichende morphologie des feineren Baues / K. Schreiner // Zeitschr. f. Wiss. Zool. — 1900. — Bd. 2. — P. 481—580.
20. Zietschman O. Der Verdauungsapparat der Vogel / O. Zietschman // W. Ellenberg, Handbuch der vergl. Mikr. Anatomie der Haustiere. — Bd. 3. — 1911. — P. 43—56.

- диференційовка кишкової трубки на відділи;
- формування секреторного апарату – слинні залози, печінка, підшлункова залоза, кишкові залози – крипти;
- диференційовка клітин

шлунка, які виділяють травні ферменти.

**Учителю-учню: після вивчення вище зазначеного матеріалу, учень повинен характеризувати травну систему представників підтипу Vertebrata; порівнювати їх травні системи і визначати типи живлення; розпізнавати травні системи на вологих препаратах і на проекції травних систем на екрані; висловлювати судження щодо взаємозв'язку будови травної системи з трофічною спеціалізацією.**

На основі отриманих результатів дослідження (Харченко, 2007) можна окреслити низку морфофункціональних особливостей травної системи представників класу Aves, які пов'язані з пристосуванням до польоту, і які повинен учитель з'ясувати з учнями: при специфічній локомоції – польоті – для птахів важливе значення має відношення маси тіла до його площі; укороченність кишечника і слабка диференційовка на відділи, що робить його універсальним органом, здатним виконувати функцію травлення і всмоктування по всій його довжині; відносна укороченність кишечника обмежує кількість корму і зменшує час проходження його через травний тракт, що компенсується високою швидкістю процесу травлення і всмоктування поживних речовин.



**Людмила Харченко, Елена Казачанская**  
Эволюция пищеварительной системы представителей подтипа Vertebrata

В связи с введением новой программы по биологии для учащихся 7-го класса общеобразовательных учебных заведений, изменяется парадигма восприятия и воспроизведения содержания учебного материала с репродуктивного на продуктивный и поисково-творческий уровень. Изменения в программе по биологии для 7 класса способствуют развитию логического мышления учащихся, анализу и обобщению материала, который преподает учитель в процессе изучения биологии. Все вышеупомянутое вынуждает учителей использовать в учебном процессе не только последние достижения в методике преподавания, но и в биологической науке, учитывая при этом, что в современном мире наука развивается быстрыми темпами, в том числе и различные направления в биологии. Обновление информации о научных достижениях происходит практически каждые три года и надо так организовать учебный процесс, чтобы развивать познавательную активность учащихся, стимулировать их самостоятельно получать знания из разнообразных доступных источников, формировать эволюционное мировоззрение о развитии животного мира.

Авторы ориентируют учителей именно на внедрение обозначенных позиций в процессах обучения/изучения биологии.

**Ключевые слова:** пищеварительная система, эволюция, подтип Vertebrata.



**Ludmyla Kharchenko, Olena Kazachanska**  
Evolution of Vertebrata subtype representatives digestive system

In connection with a new program introduction for general secondary educational institutions of biology for 7<sup>th</sup> grades, there have been alterations in paradigm of perception and reconstitution of educational material contents by school students from the reproductive level to the productive and searching-creative ones. The changes in 7<sup>th</sup> grade Biology program facilitate the development of logic thinking by school students, increase analysis and generalization of the studying material, which is given by the teacher in process of Biology study. All the above mentioned compels the teachers to use the latest achievements of teaching methods as well as the ones of Biology science in the educational process. Taking into account the flash-lightening speed of this science development and its different branches (the information update of the science achievements occurs each three years) there is a need in a special way of educational process organization. In this way, the school students could have an opportunity to develop their cognitive activity, stimulate their self-obtaining the knowledge from different available sources, form their evolutionary views of animal world.

It is the introduction of the mentioned points in Biology teaching process that the authors stress in the present article.

**Key words:** digestive system, evolution, Vertebrata subtype.



# МОБІЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ФОРМА РЕСУРСНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ: ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАТИКА ТА КОМП'ЮТЕРНА ТЕХНІКА»



Педагогіка  
школи

УДК 378.026.016:004

*У статті автор розглядає мобільне навчання як форму ресурсно-орієнтованого навчання студентів коледжу при вивченні дисциплін комп'ютерного циклу. На прикладі викладання дисципліни «Інформатика та комп'ютерна техніка» в Аграрному коледжі управління і права Полтавської ДАА автор пропонує способи організації мобільного навчання студентів під час вимушених канікул. Запропоновано структуру методичних рекомендацій для курсу мобільного навчання з дисципліни «Інформатика та комп'ютерна техніка».*

**Ключові слова:** мобільне навчання, ресурсно-орієнтоване навчання, дисципліни комп'ютерного циклу, електронний посібник, соціальні мережі.

Орієнтація української освіти на світові стандарти обумовлює необхідність модернізації форм, методів та засобів навчання з урахуванням сучасного рівня розвитку Інтернет-технологій та інфокомунікацій. Ефективним вирішенням цих проблем є перехід до ресурсно-орієнтованого навчання, позитивний досвід упровадження якого уже давно використовується у багатьох країнах світу (Австралія, Австрія, Великобританія, Данія, Канада, Туреччина, США, Німеччина, Швейцарія, Швеція тощо) [3]. Провідні країни світу в реаліях інформаційного суспільства орієнтуються на надання якісних послуг населенню з

боку держави за допомогою технологій, які гарантують швидкість і оперативність комунікацій. Серед них – надання мобільних послуг в державному секторі. Це стало поштовхом для розвитку мобільного навчання як форми ресурсно-орієнтованого навчання (РОН) студентів вищої школи.

Сьогодні мобільне навчання можна вважати перспективним напрямком розвитку дистанційної освіти при РОН та електронному керуванні навчально-виховним процесом. Така увага



**Наталія  
КОНОНЕЦ**

Викладач інформатики та комп'ютерних технологій Аграрного коледжу управління і права Полтавської державної аграрної академії, викладач вищої категорії, викладач-методист, кандидат педагогічних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2016

## МОБІЛЬНЕ НАВЧАННЯ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Термін «мобільне навчання» (mobile learning, m-learning) відноситься до використання мобільних і портативних ІТ-пристроїв, таких, як кишенькові комп'ютери PDA (*Personal Digital Assistants*), мобільні телефони, ноутбуки і планшетні ПК у викладанні та навчанні. Так як комп'ютери та Інтернет стали необхідними освітніми інструментами, технології стали більш портативними, доступними, ефективними і простими у використанні, це відкриває широкі можливості для розширення участі та доступу до ІКТ, зокрема в Інтернеті [1].

Як зазначає І. С. Сон, мобільне навчання – природний процес передачі і сприйняття інформації, що використовує потребу в комп'ютерному спілкуванні, еволюцію технічних засобів навчання і можливості інформаційно-телекомунікаційних технологій; природні схильності людини спрямовуються на те, що необхідно вивчити [7].

В. А. Куклев під мобільним навчанням розуміє електронне навчання за допомогою мобільних пристроїв, незалежне від часу і місця, з використанням спеціального програмного забезпечення на педагогічній основі міждисциплінарного і модульного підходів [5].

Ibrahim Suleiman, Abdel Rahman стверджують, що мобільне навчання студентів – це своєрідна креативна стратегія навчання, яка фокусує свої можливості на здатності сучасних смартфонів, планшетів, лептопів стати повнофункціональними помічниками студентів у навчанні тоді, коли вони цього потребують [10].

О. В. Співаковський акцентує увагу на тому, що мобільне навчання є інноваційним освітнім підходом, на основі якого у ВНЗ створюється нове навчальне середовище, де студенти можуть отримати доступ до навчальних матеріалів у будь-який час та в будь-якому місці, що робить процес навчання більш привабливим, демократичним, комфортним і стимулює студента до самоосвіти та навчання протягом усього життя [8].

Н. В. Рашевська стверджує, що мобільне навчання є одним із нових напрямів розвитку дистанційного навчання. У той же час засоби мобільних ІКТ навчання можуть бути застосовані не лише в процесі мобільного та дистанційного навчання. Так, будучи за своєю природою педагогічним програмним засобом, зорієнтованим на централізоване зберігання та розподілене подання навчального матеріалу, системи підтримки дистанційного та мобільного навчання можуть бути використані як мобільне педагогічне програмне забезпечення для підтримки аудиторного навчання. Дослідниця виділяє:

*Мобільні ІКТ* – сукупність мобільних апаратних та програмних засобів, а також систему методів та форм використання таких засобів у навчальному процесі з метою отримання, збереження, опрацювання та відтворення аудіо, відео, текстових, графічних та мультимедіа даних в умовах оперативної комунікації з глобальними та локальними ресурсами.

*Мобільні педагогічні програмні засоби (ППЗ)* – це програми для підтримки та розвитку процесу навчання, спрямовані на організацію самостійної роботи студентів і діяльності викладача, доступність яких визначається апаратними засобами мобільних ІКТ [6].

до використання технологій мобільного зв'язку обумовлена темпами їх поширення, що значно перевищують темпи розвитку Інтернет-технологій. Проблему організації мобільного навчання досліджували В. Ю. Биков, О. О. Семеріков, І. С. Сон, О. В. Співаковський, Н. В. Рашевська, Ibrahim Suleiman, Abdel Rahman, Baiyun Chen, Ryan Seilhamer, Luke Bennett, Kristine Peters та інші науковці. Baiyun Chen, Ryan Seilhamer, Luke Bennett, Sue Bauer зазначають, що упровадження мобільного навчання за допомогою різноманітних мобільних девайсів є ефективним способом отримання учнями чи студентами знань, збільшення їх обсягів, формування умінь та навичок здобування інформації в освітніх цілях, а також своєрідною формою професійної підготовки та підтримки продуктивності процесу навчання у той час як учень чи студент є незалежним від часу, місця і простору [9].

Kristine Peters вважає, що мобільні пристрої (кишенькові комп'ютери) продукують унікальні освітні можливості, а саме:

- а) Мобільність;
- б) Соціальна інтерактивність;
- в) Контекст-чутливість (здатність до збору даних, як унікальних для реального місцезнаходження, навколишнього середовища і часу, так і для змодельованих даних);

д) Зв'язок з різними пристроями для збору інформації і даних та мережами;

е) Індивідуальність (індивідуальна освітня траєкторія на шляху до здобування знань) [11].

Зараз в Україні немає прикладів впровадження технологій мобільного навчання у навчальний процес, відсутні методичні та технологічні напрацювання в цьому напрямку. Зазначимо, що на сьогодні кількість мобільних телефонів значно перевищує кількість населення України. Мобільні пристрої є індивідуальними і завжди перебувають разом з користувачем, тому мобільними послугами можна користуватися скрізь і в будь-який час. Крім того, рівень комп'ютерної грамотності залишається низьким для населення України, тоді як володіння мобільними пристроями значно комфортніше і є безпроблемним для переважної більшості людей. Саме тому використання мобільних технологій у навчанні є перспективним напрямом у діяльності вищих навчальних закладів, але, на жаль, на сьогоднішній день відсутній досвід розробки та впровадження дистанційних курсів у форматі мобільного навчання, методика та рекомендації щодо створення та викладання таких курсів. Є лише окремі комерційні курси, які потрапляють в Україну з інших країн і не мають належного супроводу викладачем.

Зазначимо, що розвиток мобільних технологій при-

Рис. 1. Мобільні пристрої



Рис. 2. Сайт РЕСУРСНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ. Методичний портал



Рис. 3. Електронні засоби навчання для мобільного навчання



зводиться до того, що портативні мобільні пристрої стають зручнішими та більш багатофункціональними.

Рис. 4. Електронний посібник з дисципліни «Офісні системи і електронний документообіг»

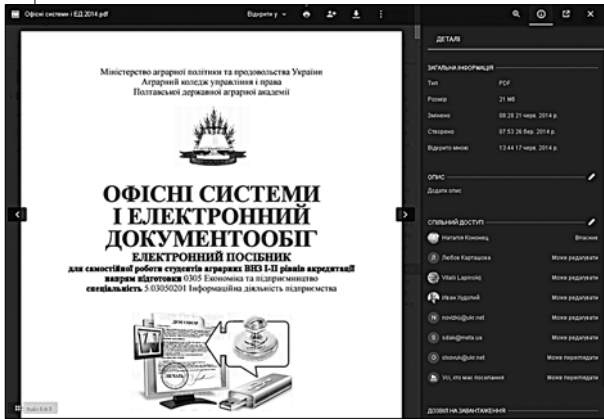


Рис. 5. Хмарний ресурс

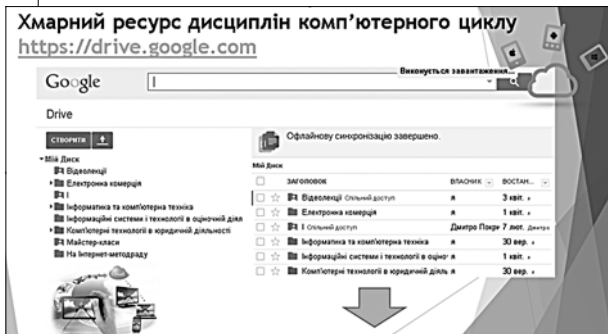


Рис. 6. Модель мобільного навчання в коледжі



Мобільні телефони тепер можуть працювати як телефони, калькулятори, організатори, календарі, камери, сервери Internet, e-mail клієнти, читачі електронних книг та ін. Кишеньковий портативний комп'ютер (КПК) може програвати музику і аудіо книги, показувати відео, запускати ігри тощо. Крім того, кожна людина сьогодні має як мінімум один мобільний телефон. З розвитком мобільних технологій зростає потреба в швидкому доступі до інформації та отриманні знань, адже виросла мобільність самого населення. Тому особливої актуальності набуває пошук нових підходів до організації навчального процесу та створення навчальних матеріалів, які б враховували особливості сучасних студентів та інформаційного суспільства у цілому.

У нашому дослідженні **мобільне навчання як форма РОН** – система організаційних і дидактичних заходів, які базуються на використанні мобільних ІКТ та спрямовані на реалізацію змісту освіти на певному освітньо-кваліфікаційному рівні відповідно до державних стандартів освіти.

Мобільне навчання як форма РОН тісно пов'язане з електронним і дистанційним навчанням, відмінністю є акцент на використанні мобільних пристроїв. Навчання проходить незалежно від місця знаходження і відбувається при використанні портативних

технологій. Іншими словами, мобільне навчання зменшує обмеження при отриманні освіти за місцезнаходженням за допомогою портативних пристроїв.

Мобільне навчання передбачає появу цілого спектра нових методів навчання та викладання, заснованих на переконанні, що взаємодія в умовах традиційної аудиторії найчастіше не настільки ефективна, як хотілося б. Мобільне навчання можна назвати „підривним” навчанням, що змінює парадигму”, особливо коли його фокус зміщується на навчання за межами навчального закладу або на подолання помічених недоліків існуючих навчальних програм та методів оцінки їх ефективності [8].

Не дивно, що такий широкий спектр можливостей не залишився поза увагою науковців, фахівців-педагогів при підготовці нового «Закону України про вищу освіту» (Закон від 01.07.2014 № 1556-VII), який передбачає збільшення мобільності студентів і викладачів.

Зазвичай, для мобільного навчання використовуються смартфони та планшети, але, в принципі, підходять й інші пристрої – iPad, ноутбуки і нетбуки, цифрові плеєри, портативні медіаплеєри iPod, iPod Touch тощо (рис. 1).

Мобільне навчання має важливу перевагу – студент може вчитися буквально де завгодно і коли завгодно, хоч в автобусі, поїзді чи літаку, хоч на пляжі або пікніку, хоч застрягнувши в ліфті.

## СТРУКТУРА МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ ДЛЯ КУРСУ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАТИКА ТА КОМП'ЮТЕРНА ТЕХНІКА»

### ВСТУП

**Актуальність вивчення дисципліни** (відображено у робочій навчальній програмі)

**Мета:** набути знання, вміння і навички роботи у програмних додатках Microsoft Word, Microsoft Excel, СУБД Microsoft Access.

**Результати навчання:** після вивчення курсу студенти повинні вміти створювати, редагувати та формувати документи складної структури у Microsoft Word; здійснювати обчислення у таблицях Microsoft Excel та застосовувати засоби ділової графіки; проектувати та розробляти прості бази даних (3-4 таблиці) у СУБД Microsoft Access, створювати форми, запити (на вибірку і параметричні), звіти.

**Стратегія навчання: теми (на 3 місяці)**

**Тема 4.** Текстові редактори. Текстовий процесор Microsoft Word.

**Тема 5.** Табличні процесори. Табличний процесор Microsoft Excel.

**Тема 6.** Системи управління базами даних. СУБД Microsoft Access.

**Форми контролю:** комп'ютерне тестування, студентське портфоліо

### ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

№	Назва теми	Всього	Лекцій	ПП	СР
4	Текстові редактори. Текстовий процесор Microsoft Word.	18	2	10	6
5	Табличні процесори. Табличний процесор Microsoft Excel.	12	2	4	6
6	Системи управління базами даних. СУБД Microsoft Access.	12	2	4	6
<b>Разом</b>	<b>42</b>	<b>6</b>	<b>18</b>	<b>18</b>	

## ГРАФІК НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Тема	Термін вивчення	Термін контролю
Текстові редактори. Текстовий процесор Microsoft Word.	1-3 тиждень грудня	4 тиждень грудня
Табличні процесори. Табличний процесор Microsoft Excel.	1-3 тиждень січня	4 тиждень січня
Системи управління базами даних. СУБД Microsoft Access.	1-3 тиждень лютого	4 тиждень лютого

### Загальні рекомендації щодо вивчення дисципліни

Опис основних засобів для курсу мобільного навчання:

- Електронний посібник «Інформатика та комп'ютерна техніка»
- Електронний навчальний ресурс «ІНФОРМАТИКА+» <http://informatika-resurs.jimdo.com/>
- Група в соціальній мережі "Вконтакті" «Вивчаємо інформатику» <http://vk.com/club51545903>
- Хмарний ресурс з дисциплін комп'ютерного циклу (доступ до Диска Google)

Загальні рекомендації щодо різних форм навчальної діяльності (вивчення теоретичного матеріалу, виконання практичних завдань, тестування, студентське портфоліо): розміщено на сайті «ІНФОРМАТИКА+»

### ТЕМА 4. ТЕКСТОВІ РЕДАКТОРИ. ТЕКСТОВИЙ ПРОЦЕСОР MICROSOFT WORD

**Мета розділу:** набути знань, умінь та навичок створювати, редагувати та формувати документи складної структури у Microsoft Word.

**Матеріали для обов'язкового вивчення:**

Лекція з теми «Текстовий процесор Microsoft Word» на сторінці «Лекції»

**Додаткові матеріали для вивчення:**

- Електронні навчальні матеріали зі сторінки «Корисні лінки» ЕНР «ІНФОРМАТИКА+» <http://informatika-resurs.jimdo.com/>
- Електронний посібник «Інформатика та комп'ютерна техніка».

**Види навчальної діяльності:**

- Складання ментальної карти «Текстовий процесор Microsoft Word».
- Підготовка реферату (довільна тематика у рамках теми).
- Тези доповідей для Інтернет-обговорення в групі «Вивчаємо інформатику» на тему «Word у моїй майбутній професії».

Головне, щоб при ньому був телефон або планшет – доступ до Інтернету бажаний, але не обов'язковий, так як мобільне навчання може бути і оффлайновим.

Перерахуємо ті **переваги**, які ми вбачаємо **в мобільному навчанні**:

- Можливість застосовувати в навчанні новітні технології.
  - Можливість використовувати в навчанні легкі, компактні, портативні пристрої.
  - Мобільне навчання добре підходить для самих різних типів навчальної активності, а також для застосування в рамках змішаного, ресурсно-орієнтованого навчання.
  - За допомогою мобільних технологій можна забезпечувати якісну підтримку для навчання в будь-якому форматі.
  - Мобільне навчання може бути хорошим підтримуючим інструментом при навчанні студентів з особливими потребами та в особливих умовах.
  - Мобільне навчання добре підходить для молоді.
  - Дозволяє значно знизити витрати.
  - Дає можливість використовувати нові способи розробки навчального контенту.
  - Забезпечує безперервну, цільову підтримку навчання.
  - Дозволяє створити цікавий, захоплюючий і зручний навчальний досвід.
- Хоча є і певні недоліки, які, на нашу думку, легко усуваються:

- **Технічні проблеми:** маленький розмір екранів і клавіші на мобільних пристроях; проблеми з доступом до Інтернету; той факт, що мобільні пристрої працюють тільки від батарей; обсяг пам'яті, доступної на мобільних пристроях; проблеми інформаційної безпеки; відсутність єдиних стандартів у зв'язку з мобільними платформами, характеристиками пристроїв; необхідність переробляти звичайний електронний контент для мобільних пристроїв; ризики в зв'язку з втратою мобільного пристрою.

- **Соціальні та освітні проблеми:** не всі студенти можуть дозволити собі придбати підходящий мобільний пристрій; проблеми у зв'язку з оцінкою результатів навчання; проблеми у зв'язку з безпекою навчального контенту; занадто швидкий розвиток мобільних технологій; непропрацьованість педагогічної теорії для мобільного навчання; концептуальні відмінності між електронним навчанням і мобільним навчанням; проблеми, пов'язані з безпекою особистої інформації; необхідність постійних оновлень.

Враховуючи усі переваги та недоліки, ми спробували організувати мобільне навчання студентів нашого коледжу в рамках дослідницького освітнього проєкту „Ресурсно-орієнтоване

## ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

### Теми практичних занять:

1. Форматування символів та абзаців. Границі та заливка.
2. Форматування текстових документів. Використання шаблонів документів.
3. Меню Вставка. Вставка об'єктів. Виноски.
4. Редактор формул. Налаштування редактора формул. Введення математичних формул.
5. Табуляція у Word. Використання табуляції для розробки документів.

**Форма проведення:** студенти самостійно повинні:

- виконати завдання у текстовому процесорі Word;
- звіт у текстовому процесорі Word (надіслати по електронній пошті)

**Термін проведення:** 1-3-й тиждень грудня

**Завдання для виконання:** файли на сайті ЕНР «ІНФОРМАТИКА+» <http://informatika-resurs.jimdo.com/> на сторінці «Практичні роботи»

## ТЕМА 5. ТАБЛИЧНІ ПРОЦЕСОРИ. ТАБЛИЧНИЙ ПРОЦЕСОР MICROSOFT EXCEL.

**Мета розділу:** набути знань, умінь та навичок здійснювати обчислення у таблицях Microsoft Excel та застосовувати засоби ділової графіки.

**Матеріали для обов'язкового вивчення:**

**Лекція** з теми «Табличний процесор Microsoft Excel» на сторінці «Лекції»

**Додаткові матеріали для вивчення:**

- електронні навчальні матеріали з сторінки «Корисні лінки» ЕНР «ІНФОРМАТИКА+» <http://informatika-resurs.jimdo.com/>
- Електронний посібник «Інформатика та комп'ютерна техніка»

**Види навчальної діяльності:**

- Складання ментальної карти «Табличний процесор Microsoft Excel»;
- Підготовка реферату (довільна тематика у рамках теми);
- Тези доповідей для Інтернет-обговорення в групі «Вивчаємо інформатику» на тему «Excel у мої майбутній професії».

## ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

### Теми практичних занять:

1. Microsoft Excel. Використання формул. Обчислення. Вбудовані функції.
2. Microsoft Excel. Побудова графіків та діаграм.

**Форма проведення:** студенти самостійно повинні:

- виконати завдання у табличному процесорі Excel;
- звіт у текстовому процесорі Word (надіслати по електронній пошті)

**Термін проведення:** 1-3-й тиждень січня

**Завдання для виконання:** файли на сайті ЕНР «ІНФОРМАТИКА+» <http://informatika-resurs.jimdo.com/> на сторінці «Практичні роботи» ▶

## ТЕМА 6. СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ БАЗАМИ ДАНИХ. СУБД MICROSOFT ACCESS.

**Мета розділу:** набути знань, умінь та навичок проектування та розробки простої бази даних (3-4 таблиці) у СУБД Microsoft Access, навчити створювати форми, запити (на вибірку і параметричні), звіти.

**Матеріали для обов'язкового вивчення:**

**Лекція** з теми «Система управління базами даних. СУБД Microsoft Access» на сторінці «Лекції»

**Додаткові матеріали для вивчення:**

- електронні навчальні матеріали з сторінки «Корисні лінки» ЕНР «ІНФОРМАТИКА+» <http://informatika-resurs.jimdo.com/>
- Електронний посібник «Інформатика та комп'ютерна техніка»

**Види навчальної діяльності:**

- Складання ментальної карти «СУБД Microsoft Access»;
- Підготовка реферату (довільна тематика у рамках теми);
- Робота над студентським портфоліо.

### ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

**Теми практичних занять:**

1. Поняття бази даних. СУБД Microsoft Access. Створення таблиць. Міжтабличні зв'язки.
2. СУБД Microsoft Access. Заповнення таблиць. Створення форм, запитів, звітів.

**Форма проведення:** студенти самостійно повинні:

- виконати завдання у СУБД Microsoft Access;
- звіт у текстовому процесорі Word (надіслати по електронній пошті);
- готові файли баз даних (згідно варіанту) розмістити на сторінці групи «Вивчаємо інформатику» у темі «Бази даних»

**Термін проведення:** 1-3-й тиждень лютого

**Завдання для виконання:** файли на сайті ЕНР «ІНФОРМАТИКА+» <http://informatika-resurs.jimdo.com/> на сторінці «Практичні роботи»

### КОНТРОЛЬ ЗНАТЬ

- комп'ютерне тестування (завдання на сторінці «Контроль знань»)
- протоколи тестування надсилаються по електронній пошті
- студентське портфоліо (на сторінці «Методички» містяться методичні рекомендації щодо створення портфоліо)

Результати оцінювання: **електронний журнал** на Диску Google (студентам надається доступ для перегляду оцінок)

Ім'я	Пі	Середнє	Середнє бал
Кузьмичук Михайло			
Вікторія			

навчання дисциплін комп'ютерного циклу в аграрних коледжах».

Для організації мобільного навчання в коледжі повинні бути виконані наступні умови (необхідний мінімум):

- наявність мобільних пристроїв у студентів та викладачів;
- наявність розроблених електронних навчальних ресурсів (електронні підручники та посібники, освітні веб-сайти);
- організований зворотній зв'язок між викладачем та студентом.

Аналіз можливостей упровадження мобільного навчання засвідчив, що студенти та викладачі *на 100% забезпечені мобільними пристроями* (виконання умови 1).

Питання *розроблення електронних навчальних ресурсів* залишається відкритим, оскільки робота над створенням електронних посібників, підручників, веб-сайтів ведеться постійно завдяки функціонуванню в коледжі **Лабораторії по створенню електронних засобів навчання** [2]. За 4 роки своєї діяльності в коледжі викладачами створено більше 50 електронних підручників та посібників, електронних конспектів лекцій та електронних практикумів, не враховуючи методичних рекомендацій, довідників, тестів тощо. З переліком можна ознайомитися на сайті проекту «РЕСУРСНО-О Р І Є Н Т О В А Н Е НАВЧАННЯ. Методичний



портал <http://rbl3.webnode.com.ua/> (рис. 2).

Варто акцентувати увагу на тому, що для мобільного навчання необхідно створювати електронні засоби навчання у таких форматах, які підтримуються мобільними девайсами (рис. 3). Популярними і доступними сьогодні є гіпертекстові навчальні матеріали у форматі **PDF**. Для перегляду таких електронних посібників (у форматі PDF) рекомендуємо використовувати програми **Adobe Acrobat, Adobe Reader, PDFMaster** тощо. Ці програми легко встановлюються на будь-який комп'ютер, ноутбук, планшет чи смартфон, що уможливорює зробити навчальний процес доступним у будь-якому місці, в будь-який час та з будь-якого пристрою.

На рисунку 4 представлено електронний посібник з дисципліни «Офісні системи і електронний документообіг», створений за допомогою програми **Dr.Explain** у форматі **PDF** і відкритий на звичайному смартфоні.

Варто зазначити, що цей електронний посібник ефективно і повноцінно функціонує в будь-якому сучасному браузері: Internet Explorer, Google Chrome, Opera, Mozilla Firefox, Yandex.Browser та ін.

*Зворотній зв'язок між студентом та викладачем* доцільно організувати за допомогою сучасних Інтернет-технологій, які уможливають створити та підтримувати власний *веб-сайт викладача* (на жаль, у

## СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

### Основна

1. Інформатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології. Підручник для студентів вищих закладів освіти / [Баженов В.А., Венгерський П.С., Горлач В.М. та ін.] – К.: Каравела, 2003. – 464 с.
2. Інформатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології. Підручник. 2-ге вид. / [Баженов В.А., Венгерський П.С., Горлач В.М. та ін.] – К.: Каравела, 2007. – 640 с.
3. Інформатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології. Посібник/ За ред. О.І. Пушкаря. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2001.
4. Редько М.М. Інформатика та комп'ютерна техніка. Навчально-методичний посібник / М.М. Редько. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 568 с.

### Додаткова

5. Литвин І.І. Інформатика: теоретичні основи і практикум. Підручник. 2-ге вид., стереотип / Литвин І.І., Конончук О.М., Дещинський Ю.Л. – Львів: Новий Світ, 2007. – 304 с.
6. Макарова М.В. Інформатика та комп'ютерна техніка: Навчальний посібник; за заг. ред. М.В. Макарової. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 642 с.
7. Інформатика для юристів и економістів. Учебник для вузов. Под редакцией С.В. Симоновича. – СПб.: Питер, 2004.
8. Джо Хабрейкен. Microsoft Office 2003. Все в одном. – М.: «Вильямс», 2006.
9. Новиков Ф.А. Microsoft Word 2003. – М.: BHV, 2004.
10. Гаевский А.Ю. 100% самоучитель. Word, Excel, Электронная почта. – НТ Пресс, 2006.

### РЕКОМЕНДОВАНІ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

11. Електронний навчальний ресурс «ІНФОРМАТИКА+» <http://informatika-resurs.jimdo.com/>
12. Методичка. Пакет макросів Word <http://methodichka.ru/>
13. Методичка по Excel <http://works.tarefer.ru/34/100089/index.html>
14. Методичка по Excel <http://uvsr.stu.ru/foto/Ucheba/Excel/Excel2.html>
15. Електронний варіант підручника: Бобцов А.А., Шиегин В.В. Банки и базы данных. Основы работы с MS Access 2003. Часть 1 (для пользователей). Учебн. пособ. – СПб., 2008. – 96 с. <http://cie.ifmo.ru/doc/MSAccess2003.pdf>
16. Общие сведения о системе разработки баз данных Access <http://www.metodichka.net/Informatika.php?itemid=44&catid=3>
17. Освітні ресурси з інформатики <https://sites.google.com/site/osvitnires/navcalni-pred/informatika>
18. Ілюстрований самовчитель по Microsoft Office 2003. – <http://msoffice.if.ua>

Таблиця 1.  
Трансформація навчального процесу при мобільному навчанні в коледжі

Вид навчального заняття	Вид технології
<b>Лекція:</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ аудіоконференція (з демонстрацією слайдів через Інтернет);</li> <li>✓ відеоконференція (з паралельною демонстрацією слайдів).</li> </ul> електронні засоби навчання (підручники, посібники, веб-сайт ЕНР «ІНФОРМАТИКА+» <a href="http://informatika-resurs.jimdo.com/">http://informatika-resurs.jimdo.com/</a> ); аудіолекції; відеолекції (зручно розташувати на відеохостингу <a href="http://www.youtube.com">www.youtube.com</a> , хмарних сервісах або у соціальних мережах);.
<b>Консультація:</b>	
індивідуальна	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ sms-повідомлення (нагадування про виконання навчальних заходів);</li> <li>✓ електронна пошта;</li> <li>✓ повідомлення або відеодзвінок у соціальних мережах;</li> </ul>
групова	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ список розсилки;</li> <li>✓ форум (чат);</li> </ul> використання групи Вконтакті <a href="http://vk.com/club51545903">http://vk.com/club51545903</a> (засоби обговорення, теми, розміщення повідомлень на стіні, обмін посиланнями тощо); веб-сайт викладача (гостьова книга, форма зворотного зв'язку);
<b>Семінарське заняття:</b>	
традиційне	✓ конференція (всі види);
в формі “круглого столу”	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ конференція (всі види);</li> <li>✓ форум (чат);</li> </ul>
в формі “мозкового штурму”	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ конференція (аудіо чи відео);</li> <li>✓ форум (чат).</li> </ul>
<b>Практичне заняття:</b>	
в формі виконання практичних завдань;	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ електронна пошта;</li> <li>✓ списки розсилки;</li> <li>✓ повідомлення у соціальних мережах;</li> </ul>
в формі виконання інших видів завдань	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ конференція (відео чи аудіо);</li> <li>✓ електронне портфоліо студента;</li> <li>✓ веб-сайт студента чи групи студентів.</li> </ul>
<b>Контроль знань:</b>	
в формі звіту про виконану роботу або студентського портфоліо	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ електронна пошта;</li> <li>✓ список розсилки;</li> <li>✓ тестові системи;</li> <li>✓ веб-сайт студента чи групи студентів.</li> </ul>
в формі заліку чи екзамену	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ тестові системи;</li> <li>✓ відеоконференції;</li> </ul>
в формі презентацій чи захисту індивідуальних освітніх проєктів	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ конференції (аудіо чи відео);</li> <li>✓ веб-сайт студента чи групи студентів;</li> <li>✓ обговорення у соціальних мережах;</li> <li>✓ гостьова сторінка сайту ЕНР «ІНФОРМАТИКА+»</li> </ul>

коледжі функціонують такі сайти лише у викладачів комп'ютерних дисциплін), або групу в соціальних мережах. Соціальні мережі та їх можливості у плані організації інтерактиву вирішують на сьогодні питання організації швидкого зворотного зв'язку з викладачем (листування, обмін файлами, відеодзвінки, проведення віртуальних консультацій тощо) [4].

Наприклад, сайти викладачів Кононец Н. В., Балюк В. О., Худолія І. І., а також групи у соціальній мережі **ВКонтакті** (адміністраторами груп є вищезазначені педагоги) забезпечують постійний зв'язок студентів з ними:

Електронний навчальний ресурс „ІНФОРМАТИКА+” [informatika-resurs.jimdo.com/](http://informatika-resurs.jimdo.com/) (Кононец Н. В.);

- Електронний навчальний контент „ІТ-освіта” <http://it-osvita.webnode.ru/> (Балюк В. О.);
- Інформаційний ресурс «Цікава фізика» <http://cikavafizika.jimdo.com/> (Худолій І. І.);
- Група ВКонтакті „Вивчаємо інформатику” [vk.com/club51545903](http://vk.com/club51545903)
- Група ВКонтакті „Економічна кібернетика” <https://vk.com/club90350030>
- Група ВКонтакті „Гурток ВІРУС” [vk.com/club666352122](http://vk.com/club666352122)

Зручним засобом доступу до навчальних матеріалів через мобільні пристрої є хмарні сервіси. Так,

створений Хмарний ресурс дисциплін комп'ютерного циклу <https://drive.google.com/> наразі містить усі електронні навчально-методичні комплекси дисциплін комп'ютерного циклу, які викладаються у коледжі (рис. 5). Файли навчальних матеріалів з цих комплексів створені у тих форматах, які швидко та зручно відкривати на мобільних пристроях [3].

Отже, щоб організувати мобільне навчання, викладач повинен:

- **мати** (розробити) електронні засоби навчання у форматі PDF (від окремих файлів лекцій, практичних, індивідуальних завдань до повноцінних електронних підручників, посібників та навчально-методичних комплексів дисципліни);
- **надати доступ** до цих матеріалів студентам: розмістити на власному сайті, на сторінці в соціальній мережі, або на сайті коледжу (але для цього потрібна допомога адміністратора сайту навчального закладу);
- **спілкуватися** зі студентами у процесі мобільного навчання (переписка, обмін файлами, запитання-відповіді, контроль та оцінювання тощо).  
Для ефективного мобільного навчання **студент повинен:**
- **завантажити** до свого мобільного девайсу електронні навчальні матеріали (викачати з сайту викладача, сторінки в

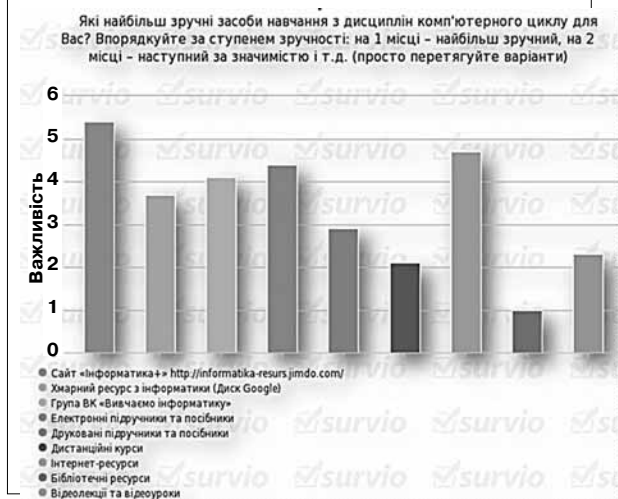
соціальній мережі, або закачати через Bluetooth з іншого пристрою, через USB з будь-якого комп'ютера тощо);

- **спілкуватися** з викладачем у процесі мобільного навчання (переписка, sms-повідомлення, обмін файлами, запитання-відповіді тощо);
- **мати бажання вчитися!**  
Модель мобільного навчання в коледжі можна зо-

Рис. 7. Он-лайн опитування



Рис. 8. Он-лайн опитування



## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голицына И.Н., Половникова Н.Л. Мобильное обучение как новая технология в образовании // Образовательные технологии и общество. – 2011. – № 1. – С. 241-252.
2. Кононец Н.В. Діяльність лабораторії по створенню електронних засобів навчання в Аграрному коледжі управління і права Полтавської державної аграрної академії [Електронний ресурс] / Наталія Кононец, Олена Козаченко // Матеріали наук.-практ. Інтернет-конференції [«Інформаційне суспільство XXI століття: культура, освіта, цивілізація»], (Полтава, 22–25 квітня 2014 р.) / укл. Н.В. Кононец, Т.М. Кононенко. – Полтава : АКУП ПДАА, 2014. – С. 29–33. – Режим доступу: <http://acup.poltava.ua/index.php/2014-02-25-10-50-10>
3. Кононец Н.В. Застосування хмарних обчислень для ресурсно-орієнтованого навчання інформатики / Кононец Наталія Василівна // Materiały IX Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Wykształcenie i nauka bez granic – 2013». Volume 24. Pedagogiczne nauki. : Przemysł. Nauka i studia. – P. 94 – 100.
4. Кононец Н. Соціальні мережі як засіб ресурсно-орієнтованого навчання дисциплін комп'ютерного циклу в аграрних коледжах / Наталія Кононец // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2014. – № 1-4. – С. 79–89.
5. Куклев В.А. Становление системы мобильного обучения в открытом дистанционном образовании. Автореферат диссертации ... докт. пед. наук. – Ульяновск, 2010. – 46 с.
6. Рашевська Н.В. Мобільні інформаційно-комунікаційні технології навчання вищої математики студентів вищих технічних навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті / Н. В. Рашевська: в Інституті інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. – К., 2011. – 21 с.
7. Сон И.С. Мобильное обучение в изучении иностранных языков / И.С. Сон // Теория и практика образования в современном мире: материалы III междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, май 2013 г.). – СПб.: Реноме, 2013. – С. 164-167.
8. Співаковський О.В., Федорова Я.Б., Глушенко О.О., Кудас Н.А. Управління інформаційними технологіями вищих навчальних закладів: Навчальний посібник. – Вид. 3-є, допов. – Херсон: Айлант, 2010. – 302 с.
9. Baiyun Chen, Ryan Seilhamer, Luke Bennett and Sue Bauer. Students' Mobile Learning Practices in Higher Education: A Multi-Year Study, EDUCAUSE Review July/August, 2015.
10. Ibrahim Suleiman, Abdel Rahman. EDUCATIONAL LEAPFROGGING IN THE mLEARNING TIME. Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE July, 2014. ISSN 1302-6488 Volume: 15 Number: 3 Article 1. Pp.10-17.
11. Kristine Peters. M-Learning: Positioning educators for a mobile, connected future. / The International Review of Research in Open and Distributed Learning. – Vol 8, No 2 (2007).

бразити за допомогою схеми (рис. 6):

Для забезпечення ефективного функціонування процесу мобільного навчання в коледжі повинні бути розроблені *комплекси навчально-методичних матеріалів в електронній формі* (файли у форматі PDF).

Комплекс навчально-методичних матеріалів для мобільного навчання повинен включати в себе:

- методичні рекомендації (інструкції) щодо організації мобільного навчання у цілому та використання навчально-методичних матеріалів;
- конспект лекцій з дисципліни;
- завдання для практичних робіт (лабораторний практикум);
- завдання для самостійної роботи;
- аудіо та відеолекції (рекомендується).

Такий комплекс може бути як у вигляді окремих файлів, так і в інтегрованому гіпертекстовому середовищі (електронні підручники, посібники, комплекси). Пропонуємо методичні рекомендації щодо курсу мобільного навчання з дисципліни «Інформатика та комп'ютерна техніка», який упроваджувався у період з грудня 2014 року по лютий 2015 року (під час вимушених канікул у вищих навчальних закладах).

У цілому, мобільне навчання як форма ресурсно-орієнтованого навчання уможливорює трансформувати навчальний процес за допомогою сучасних інфор-

маційно-комунікаційних технологій з акцентом на Інтернет-технології (таблиця 1).

Після курсу мобільного навчання ми провели он-лайн анкетування серед студентів, метою якого було виявити уміння студентів організувати власну самостійну пізнавальну діяльність у ході мобільного навчання та найбільш зручні засоби навчання з дисциплін комп'ютерного циклу [http://rb13.webnode.com.ua/on-line-anketuvannya/?\\_utl\\_t=fb](http://rb13.webnode.com.ua/on-line-anketuvannya/?_utl_t=fb), якими студенти користувалися при мобільному курсі. Вибіркові результати опитування продемонстровано на рисунках 7, 8.

Проведене дослідження уможливило сформулювати **висновки**:

- мобільне навчання є формою ресурсно-орієнтованого навчання, складовою частиною відкритої освіти;
- мобільне навчання забезпечує нову якість навчання і найбільш повно відображає тенденції освіти сучасного студента, забезпечуючи постійний доступ до інформації в будь-який момент часу;
- мобільне навчання є новим інструментарієм у формуванні *людини інформаційного суспільства*, в якому формується нове середовище навчання, незалежно від місця і часу; мобільне навчання сприяє формуванню гнучкого навчання на основі нових можливостей мобільних телекомунікаційних послуг з доставки навчальних текстів, графічних матеріалів та проведення відеоконференцій;
- сучасна дидактика зазнає змін у змісті основних принципів навчання при мобільній формі ресурсно-орієнтованого навчання;
- при мобільному навчанні визначальним стає принцип *керуваного інтерактивного самонавчання*;
- інформаційно-телекомунікаційні технології та Інтернет-технології змінюють методи навчання у цілому, трансформують традиційні методи в умовах мобільного навчання за допомогою специфіч-

них сервісів (електронна пошта, форуми, чати, веб-сайти, соціальні мережі тощо) на основі різних форматів представлення інформації (гіпертекст, гіпермедіа, аудіо та відео, інтерактивні компоненти, інструментарій віртуального практикуму тощо);

- мобільне навчання дозволяє організувати високий ступінь інтерактивності між викладачем і студентом; забезпечити ефективний зворотний зв'язок за допомогою мобільних пристроїв; збільшити частку навчання у співпраці та навчання в академічних групах.



**Наталія Кононец**

**Мобильное обучение как форма ресурсно-ориентированного обучения студентов: опыт внедрения на примере дисциплины «Информатика и компьютерная техника»**

В статье автор рассматривает мобильное обучение как форму ресурсно-ориентированного обучения студентов колледжа при изучении дисциплин компьютерного цикла. На примере преподавания дисциплины «Информатика и компьютерная техника» в Аграрном колледже управления и права Полтавской ГАА автор предлагает способы организации мобильного обучения студентов во время вынужденных каникул. Предложена структура методических рекомендаций для курса мобильного обучения по дисциплине «Информатика и компьютерная техника».

**Ключевые слова:** мобильное обучение, ресурсно-ориентированное обучение, дисциплины компьютерного цикла, электронное пособие, социальные сети.



**Natalia Kononets**

**Mobile learning as a form of resource-based learning of students: the experience of the implementation of the example of discipline "Computer science and computer technology"**

The author considers the mobile learning as a form of resource-based learning of college students in the study computer sciences cycle. The author offers an example of teaching of discipline "Computer science and computer technology" in the Agrarian College of Management and Law Poltava State Agrarian Academy students how mobile learning organization during the forced vacation. The structure of guidelines for mobile learning course on the subject "Computer science and computer technology".

**Key words:** mobile learning, resource-based learning, computer sciences cycle, electronic textbook, social networks.



Педагогіка  
ШКОЛИ

# ... АБИ ЗБУДУВАЛИ НОВУ УКРАЇНУ!

## РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ<sup>1</sup> ВАСИЛЯ КРЕМЕНЯ

### Лідія ТКАЧЕНКО

Завідувач сектору науково-аналітичної обробки і поширення інформації НАПН України, журналіст

Нещодавно побачила світ книга, написана відомим ученим, державним і громадським діячем Василем Кременем. Тут він виступає в абсолютно новій і незвичній іпостасі – автора мемуарної прози і автобіографічного роману водночас. Але не автор, Василь Кремень, є головним героєм книги.

Головним героєм книги виступає українське село, і назва – «Любитове – моє рідне село», вповні відповідає змістовному наповненню.

Перед читачем постає село як населений пункт на мапі Сумщини, з його правічною історією і власною долею.

Село як домівка, де всі знають одне одного і всі свої, і переживають за односельців і земляків, як за рідних.

Село як осередок національної культури і способу життя й мислення.

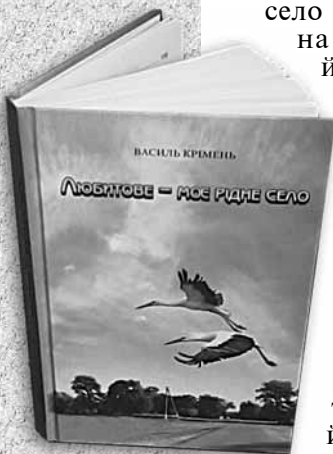
Село як причиною і наслідок формування національної ментальності українців – трударів, воле-

любних і пісенних, щасливих хазяїв на своїй землі й – за відомих часів і обставин – злидених наймитів на своїй же пашні.

Як мемуарна проза, книга містить безліч документів, події описано за використання архівних джерел, що у цифрах, розпорядчих паперах, свідченнях віддзеркалюють плин історичних подій. Цим розвідка наближається до науково-популярного історичного нарису. Проте авторська позиція, що відчутна навіть у незаангажованій, об'єктивній подачі матеріалу, не дає забути про те, що це – мемуаристика.

Автор прагне віддати належне усім своїм землякам – далеким і близьким, – що народжувалися на Сумщині, гідно проживали відміряний вік, своїми великими й малими ділами творили історію народу, держави, краю, або линули десь за обрій, та ніколи не забували своєї рідної «малої» Батьківщини й прославляли її своїми талантами.

Відтак, кровно зв'язаний із землею, розвитком українського соціуму і державності, у вирі перебігу часу на авансцену виходить рід Кременів, а потому й персона автора – Василя з роду Кременів – як прояв загального в особливому, як діалектика абстрактного й кон-



Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3 2016

<sup>1</sup>Кремень Василь. Любитове – моє рідне село / Василь Кремень. – К.: Грамота, 2015. – 320 с. + вклейка, іл.

кретного, трагічного й героїчного. І через це книга стає автобіографічним романом, а його колізії та життєві перепетії протагоніста – підставою для глибоких філософських роздумів.

У розділах книги ви зустрічаєтеся з минулим і сьогоденням, з малими й дорослими, з жителями сіл Любитового й Спаського, конотопчанами й кролевчанами, рідними Василя Кременя й навіть незнайомими, але близькими – бо земляки! – і разом з ними переживаєте революції, війни, повоєнні лихоліття, періоди мирного життя, сподівань і прагнень. Перед вашими очима проходять сотні, якщо не тисячі, імен і життєвих шляхів, і те, що на них виникає.

«Славна історія була в міста Конотопа, а Конотопщина в хорошому смислі була суперником Крелевцького краю...», – починаєте ви читати главу – і вже не можете відірватися від сторінок до її закінчення. Ви занурюєтеся у проблеми місцевих жителів, відчуваєте, як свою власну, потребу побувати на ярмарку, відбудувати храм, переживаєте за успішне збирання врожаю з сільськогосподарських угідь та високі показники промисловості.

Читаючи наступні рядки про участь земляків у Другій світовій війні, ви відчуєте, як болісно здавить серце: «... В одному бойовому з'єднанні опинилися молодший офіцер, виходець із Любитового, але житель Томська – Павло Петров і рядові бійці – любитовці, колишні його односельці.

Цілком імовірно, що офіцер і рядові не стрічалися, не здогадувалися, що вони земляки, але, на жаль, усіх їх поєднала смерть», – і надовго опинитеся у проваллі розмислів про долі народів.

Разом з автором відчуватимете пашіння скошених трав, пливтимете неймовірними розливами Сейму, співатимете українських пісень, досліджуватимете артефакти й пам'ятки історії. І в ці моменти ви піймаєте себе на думці, що кращого підручника з вітчизняної історії, ніж ця книга, вам тримати в руках ще не доводилося.

А ще вас вразить пронизлива відвертість, відчайдушна чесність і щемний сум автора, що притаманні лише блискучій публіцистиці. І хоч сам автор цього не бажає, а навпаки, завжди оповідає на беземоційній інтонації, якщо не на оптимістичній ноті, та ви самі формулюєте невтішні висновки, що їх доходите за невмолимою логікою. Така вже особливість посправжньому талановитих книг.

Ця книга не лише про вдячну людську пам'ять, а й про мрію – сильну, енергійну, мудру Україну. Ця книга для того, щоб українці діяли, генерували сьогодення й майбуття. Аби звитяжна праця й слава предків слугували підмурком, на якому творилася б новітня історія нової України – вільної, демократичної, працелюбної і багатой – такої, якою відчував і завжди поривався її бачити український народ.

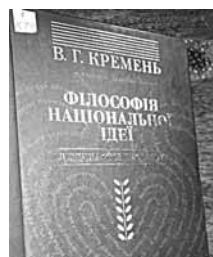
*Від редакції  
Варті Вашої уваги,  
шановні читачі, й  
такі видання ав-  
тора рецензованої  
роботи:*



Філософія людиноцентризму в освітньому просторі



Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору



Філософія національної ідеї



# ОЧЕВИДНЕ І НЕЙМОВІРНЕ

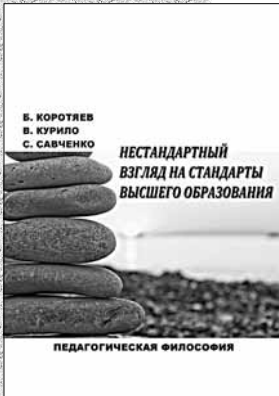
СЛОВО ПРО КНИГУ  
Б.І. КОРОТЯЄВА, В.С. КУРИЛА,  
С.І. САВЧЕНКА «*НЕСТАНДАРТНИЙ  
ПОГЛЯД НА СТАНДАРТИ ВИЩОЇ  
ОСВІТИ*»

Педагогіка  
школи



**Віктор  
ЄВДОКИМОВ**

Член-кореспондент  
НАПН України,  
доктор педагогічних  
наук, професор



Проведене нами в рамках тематичного плану Національної академії педагогічних наук України експериментальне дослідження виявило несподіваний, на перший погляд, науковий результат, який полягає в тому, що здатність студентів генерувати творчий результат зменшується за час навчання в рази. З'ясувалось, що величезний творчий потенціал студентів не отримує виявлення

і розвитку із-за нетворчих орієнтирів. Відмінності в різних навчальних закладах несуттєві, що засвідчує стійку характерну тенденцію сучасної вищої освіти. Традиційні підходи до вирішення нових проблем, всякі удосконалення, поліпшення, не давали бажаних результатів.

Більше того, як переконають Б.І. Коротяєв, В.С. Курило, С.В. Савченко, автори книги «Нестандартний погляд на стандарти вищої освіти» й не могли дати таких результатів. Не

можна удосконалити те, що вимагає заміни.

При традиційному навчанні, яке на сьогодні є панівним, головною метою вищої освіти є формування у студентів міцних наукових знань, умінь і навичок відповідно до державних програм і стандартів. Провідним і основним способом передачі знань виступає лекція.

На традиційній тематичній лекції, незалежно від її якості і майстерності проведення, інтелектуальна діяльність студентів відбувається в режимі слухання. Лектор не має фізичних можливостей відслідковувати процес сприйняття слухачами тієї інформації, яку він викладає.

В режимі слухання внутрішні процеси продовжують залишатися прихованими від спостереження викладача. Він не має точних даних про те, хто його слухав уважно і зосереджено, а хто ні, або робив вигляд, що слухав – теж немає.

Режим слухання в рамках розкладу навчальних занять займає близько 80%. Адже в режимі слухання студенти живуть не тільки на лекціях, а й під час семінарських за-



нять. Це вже система, а тому вона, як і будь-яка інша система, буде себе захищати, не дозволяючи себе зламати. Й тим не менше автори книги намагаються це зробити, замінивши тематичні або інформаційні лекції на інший тип, який на сьогодні практично не зустрічається.

Найбільш цікавим є те, що критичного погляду на тематичну вузівську лекцію дотримуються менше 10%, до їх числа належать і автори книги. Свій погляд на лекцію вони назвали нестандартним, тобто неспівпадаючим із загальноприйнятим. Вони вважають, що на зміну тематичній лекції прийде лекція зовсім іншого типу – лекція прямої дії.

Лекції прямої дії мають свої особливості. Конспекти таких лекцій пишуться заздалегідь і роздруковуються в паперовому або електронному вигляді. У режимі реального часу не викладач, а студенти читають отримані лекції. Викладач стає організатором, консультантом, спостерігачем і контролером. Кожен студент працює з прочитаним. Режим читання на відміну від режиму слухання вимагає більшої зосередженості, прояву волі і характеру, самостійності та цілеспрямованості на успіх у вигляді освітнього результату або, можна назвати, освітнього продукту.

Робота на лекції прямої дії для студента – безперервний пошук і відкриття нового. Причому об'єктами пошукової діяльності є не тільки тексти лекції, але й самі студенти, їх індивідуальний особистісний потенціал, креативні, когнітивні, рефлексивні та інші процедури і види діяльності. Студент стає суб'єктом, конструктором своєї освіти. Він – повноправне джерело і організатор своїх знань, не менш важливе, ніж викладач або підручник. Процес навчання насичується особистісним значенням і досвідом студентів. Одночасно вони знайомляться з класичними досягненнями фахівців у досліджуваних галузях, не обмежуючись лише засвоєнням зовнішнього матеріалу.

Нова система виступає як таке навчання, що ставить на меті конструювання власного смислу, цілей і змісту освіти, а також процесу його організації, діагностики і усвідомлення.

**Виявлення прихованих у людини можливостей стає методологією нової освіти.** За такого підходу до навчання студенту пропонується вибудувати траєкторію своєї освіти, створюючи не тільки знання, але й особистісні цілі занять, програми свого навчання, способи освоєння тем вивчення, форми представлення і оцінки освітніх результатів. Особистісний досвід студента стає компонентом його освіти, а зміст освіти створюється в процесі його діяльності.

Поряд з вибудовуванням індивідуальних освітніх траєкторій, основною характеристикою нового типу навчання є також створення освітніх продуктів.

Освітній продукт може бути у вигляді анотації, рецензії, звіту, схеми, моделі, малюнка, наукової доповіді чи повідомлення, судження тощо. Це матеріалізована продукція. Але треба мати на увазі, що є освітня продукція й іншого виду – особистісна.

Особистісна продукція – це зміни особистісних якостей студента, що розвиваються в навчальному процесі. Обидві складові – матеріальна і особистісна – створюються одночасно в ході конструювання студентом індивідуального освітнього простору. Освітня продукція студента розглядається у взаємозв'язку її зовнішнього матеріалізованого прояву з внутрішнім – особистісними якостями, які проявлялись, формувались і розвивались в його діяльності. За зовнішніми продуктами, створеними студентом, здійснюється діагностика внутрішніх змін.

За нових умов навчання студент ставить власні цілі, виготовляє освітню продукцію, тому й зміст освіти для нього виявляється варіативним і розвивається в ході діяльності самого студента.

Так, здавалось би, повинно бути. Але в реальному житті спостерігається прихований і відкритий спротив новій системі, намагання законсервувати традиційну систему.

Парадокс полягає в тому, що існуючий стан справ влаштовує більшість студентів. На лекції можна бути неробкою, займатися другорядними справами, обмірковувати приємні спогади тощо. За такого «навчання» студенти не створюють освітній продукт, байдуже відносяться до навчання. Бесіди зі студентами засвідчують, що вони розуміють низьку ефективність і навіть пустоту і аморальність навчання в режимі слухання. Разом з тим, треба зауважити, що традиційний підхід до навчання багато століть є не тільки головною формою і методом навчання, але ще й головною несучою опорою всього навчального процесу.

Мова йде не про те, щоб без жалю зруйнувати традиційну систему, а про те, щоб на заміну тематичній лекції в інтересах розвитку студента запропонувати інший спосіб навчання, більш продуктивний за результатами і більш привабливий за формою і змістом. В цьому й полягає нетрадиційний погляд. Його суть в тому, що формат навчання в режимі слухання лекцій необхідно докорінно змінювати, оскільки за цим стоїть, за вдалим висловом авторів книги, взятим з астрофізики, «чорна діра», яка безслідно поглинає енергію лектора і студентів.

Жоден лектор не може точно і достовірно стверджувати, наскільки студенти уважно і зосереджено його слухають, наскільки вони адекватно сприймають зміст лекції, та що залишається в їх головах із сприйнятого змісту і в якому обсязі.

Традиційний погляд склався історично упродовж століть, зайнявши міцні і головні позиції серед інших форм і методів навчання студентів. Тому традиційна система дуже стійка і її важко замінити без досить переконливих аргументів.

Добре відомо, що для того, щоб отримати результат найвищого рівня,

потрібно займатись однією справою, відклавши всі інші, хай і вкрай важливі, на інший строк. А в реальному житті протягом семестру студенти слухають лекції з 6-8 дисциплін, що обґрунтовується поліпредметною технологією як позитивне явище. Це розглядається як норма, яка перевірена століттями.

Нестандартний погляд полягає в тому, що при поліпредметній технології не можна глибоко зануритись у вивчення одночасно 3 – 4 дисциплін на тиждень або 2-3 на день.

У традиційній тематичній лекції присутні атрибути, що регулюють хід реальних подій: тема, час, місце, обсяг. Але при всьому тому відсутній головний атрибут і кожної окремої лекції, і всіх разом взятих в системі – відслідковування найбільш суттєвого, тобто всього того, що відбувається під час лекції в головах студентів.

Автори книги, оцінюючи сегмент освітнього простору, в якому провідне місце займає лекція, яка використовується в системі поліпредметної технології вивчення теоретичних дисциплін, відмічають, що присутність «чорної діри» в даному сегменті, як всередині кожної лекції так і в паузах між ними, є об'єктивна реальність або об'єктивний факт. Нестандартний підхід з цих позицій полягає в тому, щоб підірвати, зруйнувати «чорну діру» з тим, щоб докорінно змінити ситуацію і традиційний порядок речей – сутність самої лекції та порядок її проведення. На лекціях прямої дії режими пошуку, творення супроводжують студента від початку і до кінця вивчення тієї або іншої дисципліни.

За кожною тематичною лекцією стоїть «чорна діра», в якій безслідно зникає енергія всіх тих, хто читає лекції подібного типу. При цьому наводяться такі аргументи: «так було завжди», «поліпредметна технологія перевірена часом», «не можуть помилятися всі і в усіх університетах одночасно щоденно».

Автори книги закликають відійти від сліпої віри в традиції і перейти до прискіпливого аналізу результатів того, що маємо, а вони далеко не втішні. Їх позиція відносно тематичних лекцій чітка і зрозуміла – вони повинні бути всі замінені лекціями прямої дії. Позиція справді є радикальною, справою абсолютно новою як для викладачів, так і студентів. Вагомим аргументом на користь нової системи можуть бути результати навчання. Було б корисним, не зволікаючи, дозволити педагогічний експеримент 2-3 університетам з метою відпрацювання всіх елементів нової системи навчання. Теоретична база нового проекту добре розроблена авторами книги, а викладачам пропонується як добре обгрунтований варіант не імітації реформ у вищій школі, а шанс змінити докорінно ситуацію на краще.

Не дивлячись на розуміння того, що поліпредметна система є гальмом розвитку вищої освіти, вона залишається практично незмінною. Називаються ряд причин такої живучості, серед яких: супротив викладачів і управлінців, які посилюються на традиції, відсутність належної кваліфікації частини викладачів, монополізація прав на освіту студента єдиних та єдино можливих освітніх стандартів, ігнорування освітніх потреб і можливостей самого студента, економічна складова в освіті. Це справді має місце, як і справедливим є те, що ці причини при наявності бажання і волі можна усунути.

На наш погляд, причини живучості діючої поліпредметної системи навчання більш глибокі. Вони мають масовий і глобальний характер, їх важко вирішувати на локальному рівні. Для їх вирішення потрібен соціальний запит, або по іншому – тиск суспільного інтересу, якого ще донедавна не було.

Поясню свою думку.

У світовій історії можна виділити три основні типи суспільства: аграрне, індустріальне та інформа-

ційне. Аграрне суспільство виникло на землі приблизно вісім-десять тисяч років тому внаслідок першої соціотехнологічної революції – аграрної. Для цього типу соціальної організації основою економіки, політики, сімейних відносин, культури, усього життя суспільства виступає земля. Суспільним запитом цього суспільства було збереження традицій, накопичення, узагальнення і розповсюдження практичного досвіду, поширення кращих зразків роботи.

Індустріальна революція, що розпочалася у XVIII ст., ознаменувала перехід від аграрного до індустріального типу суспільного устрою, специфіку всіх суспільних відносин, в якому визначає крупне машинне виробництво.

У другій половині XX ст. розпочалась нова соціотехнологічна революція – інформаційна, сутність якої можна охарактеризувати положенням про те, що в інформаційному суспільстві головним продуктом виробництва та основним товаром стає інформація.

На сьогодні одним з важливих завдань університетів стає поступовий перехід до підготовки таких/тих людей, хто створює інформацію та вміє користуватися нею. Пристосуватись до нового інформаційного суспільства можна буде на основі перманентної інформаційно-комунікаційної підготовки, оскільки радикальним змінам підлягає культура, система соціальних зв'язків, сімейно-побутових зв'язків, структура влади.

Зрозуміло, що в умовах розбудови інформаційного суспільства освіта починає відігравати вирішальну роль у розвитку кожної країни. Тому однією з провідних тенденцій останнього часу в розвинених країнах є суттєва зміна відносин між державою та системою освіти. При цьому освіта законодавчо визначається і фактично виявляється одним із пріоритетних напрямів державної політики розвинених країн.

Одночасно з посиленням державного впливу на освіту однією з провідних тенденцій останніх десятиріч в її розвитку стала зміна традиційної освітньої парадигми на особистісно орієнтовану.

При інформаційному типі соціального устрою освіта виступає в декількох іпостасях: як засіб самореалізації, саморозвитку та самоствердження особистості, як засіб усталеності, соціального самозахисту та адаптації людини, як капітал, яким вона буде розпоряджатись як суб'єкт на ринку праці. Але найголовніше – освіта виступає як засіб захисту здоров'я особистості, як засіб забезпечення її безпеки. Зрозуміло, що традиційна освіта, яка існує сьогодні, не здатна виконувати зазначені функції.

Автори книги пропонують освіту, яка є альтернативою традиційній, і розуміється як особливий тип освіти, у якому створено оптимальні умови для розвитку у суб'єктів навчання здатності до самоосвіти, самовизначення, самостійності і самореалізації.

Отже, запропонований новий тип освіти відповідає соціальним запитам суспільства з чітким розумінням того, що *традиційна поліпредметна система освіти є гальмом подальшого суспільного прогресу*. Ми переконані, що тиск суспільного інтересу з метою заміни поліпредметної освіти буде посилюватись.

Автори книги показують, що найбільша «чорна діра» є в самостійній роботі студентів. Уся складність організації самостійної роботи студентів полягає в тому, що в умовах поліпредметної технології вивчення навчальних дисциплін самостійна робота студентів у її повноцінному і повномасштабному вигляді практично неможлива. Адже неможливо в щоденному режимі самостійно працювати з матеріалами 6-8 дисциплін.

Зрозумілою аргументацією автори переконливо показують, що самостійну роботу студентів по вивченню навчальної і наукової літератури в її

повноцінному і високопродуктивному вигляді можна організувати за умови впровадження в навчальний процес моно предметної технології. Важливо, щоб за результатами самостійної роботи студентів був підготовлений освітній продукт.

Щоб кінцевим результатом навчання у будь-якому освітньому сегменті став освітній продукт, треба змінювати всю систему, а не окремі сегменти. Міцність будь-якої системи визначається найслабшою ланкою. Тому у новій системі семінари будуть зовсім іншого типу і характеру. Важливо, щоб всі питання життя і діяльності студентів вирішувались разом з ними. Освіта здобувається ціною власної праці, власних зусиль, волі, почуттів. Все інше – обман, самообман і «чорна діра».

Зміни, які пропонують автори книги, повинні гарантовано захищати, розвивати і укріплювати здоров'я студента, в тому числі фізичне, психічне і духовне здоров'я. А, отже, спосіб життя студента – найбільш суттєва і головна складова будь-якого сегменту освітнього простору кожного конкретного університету.

Нестандартний погляд авторів книги на існуючі стандарти контролю і якості вищої освіти *полягає в зміні цілі вищої освіти*. Це не якість знань, умінь і навичок у підготовці висококваліфікованих кадрів для потреб держави і всіх її сфер, а *якість способу життя, який би гарантував і якість вищої освіти*. Особливо треба зазначити, що вимірювання і оцінювання зорієнтовані на досягнуті успіхи, а не на помилки, як це має місце сьогодні. При цьому, відбувається публічний характер захисту досягнутих студентами результатів. Прозорість і відкритість висвітлює «чорну діру» в даному сегменті освітнього простору, викликаючи довіру студентів до процесу оцінювання та долаючи одну із причин конфліктів у студентському середовищі.

Автори книги справедливо звертають увагу на те, що «чорні діри» *закладаються вже в стандартують документах вищої освіти*. Візьмемо, наприклад, навчальний план, який визначає стандартне протікання подій і всього внутрівузівського/внутрішньовузівського життя. Структура навчального плану передбачає упродовж семестру паралельне вивчення від 6 до 8 дисциплін, що апріорі вже закладається єдина для всіх поліпредметна технологія. Автори наводять вагомі аргументи того, що за поліпредметною технологією стоять руйнівні процеси, які домінують над утворювальними, блокуючи і пригнічуючи їх.

Від цих аргументів неможливо так просто відмахнутись, навпаки, вони закликають до їх аналізу. Принаймні з'являються сумніви в тому, що поліпредметна технологія єдино можлива в реалізації навчального плану. На нашу думку, нестандартний погляд на стандартний навчальний план є науково спроможним й достатньо обґрунтованим, а це дає підстави, щоб говорити про заміну його на протилежний – монопредметний.

Самі автори зазначають, що *робити це треба* не шляхом одноразової реформи, а *пошуково-експериментальним шляхом, причому поступово, не поспішаючи*. Не виключаємо, що можуть з'явитись й інші проекти, якщо відкрити рух в цей бік.

Зауважимо, що наукові знання є абсолютно нейтральними до особистої філософії студента, й вони самі по собі не здатні її змінити або сформулювати заново, перебудувати її на той випадок, якщо вона, м'яко кажучи, не зовсім правильна, а, можливо навіть і руйнівно-кримінальна. Щоб впливати на особисту філософію студента, і, можливо, перебудувати її з однієї тональності, особливо з руйнівної, на іншу – творення, є тільки один шлях – пробудити, мотивувати і створювати відповідний спосіб життя, заряджений на напружену працю, –

фізичну, інтелектуальну, соціально-моральну. Саме спосіб життя стане об'єднуючим елементом всіх сегментів освітнього простору та життя студентів після занять.

Великі українські педагоги сучасності А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, І.Г. Ткаченко, О.А. Захаренко вчили не просто знанням, а достойному способу життя, й тому, як змінювати на краще своє життя і свою землю, на якій живуть, і як любити свою сім'ю, близьких, свою Батьківщину і всіх людей, які проживають на цій землі.

Сьогодні вища освіта України живе в нових умовах: новою стала законодавча база, вона стала іншою в організаційному плані, в нових кваліфікаціях, у новому змісті освіти і його результатах тощо. При цьому психологічно важливо, що зараз не тільки світ став іншим – відкритим, де маси людей вільно пересуваються, а ті, що живуть за десятки тисяч кілометрів один від одного, однак знаходяться в єдиному інформаційному просторі. Тут на повний зріст постає проблема сприйняття інформації, яка дається, з одного боку, підручниками і викладачем, а з іншого, – величезним обсягом і швидкістю інформаційних потоків, що йдуть з телевізора та Інтернету. Але все ж головне в іншому – людина по-новому розуміє, осмислює і цей світ і себе в ньому. У цьому зв'язку важливо теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити нову систему вищої освіти, яка буде адекватною до нових умов.

**Книга «Нестандартний погляд на стандарти вищої освіти»**, авторів Б.І. Коротяєва, В.С. Курила, С.В. Савченка, – *це запрошення до вдумливого аналізу очевидного стану вищої освіти та перспектив її розвитку в державі*. Переконаний, що українська вища освіта є сферою, сприйнятною для передових, неймовірних ідей, які запропонували у своїй книзі відомі вчені.



# КОРОТКІ НОТАТКИ ПРО ГОЛОВНЕ В МОЇХ ОПУ- БЛІКОВАНИХ РОБОТАХ

## АБО ПРО ТЕ, ЩО ПРИХОВАНО В ЇХ ПІДТЕКСТІ<sup>1</sup>



*Від редакції: Для початку коротко розповімо про те, як з'явилася ця стаття в цьому журналі. «Исток написания этой статьи – это возраст. В апреле<sup>2</sup> мне исполнилось 87 лет. В этом возрасте каждый человек чувствует острую потребность осознать всю свою прошедшую жизнь и понять, что он сделал полезного за прожитое время для себя и для людей. Так спокойнее уходит в другой мир... Я материалист, но Бог присутствует в моих генах. И готов рискнуть ради дела, которому я посвятил всю жизнь...», – так написав у своєму листі до редакції Борис Іванович Коротяєв, сподіваючись, що думки, викладені ним в цій статті зацікавлять і нас, як редакцію, і Вас, шановний читачу, як освітянського лідера, керівника освітнього закладу/установи.*

*І він не помилився: думки варті нашої з Вами уваги, шановні читачі, дорогі Колеги.  
Тож – знайомтеся!*



**Борис  
КОРОТЯЄВ**

Професор, доктор педагогічних наук, набув унікальний досвід від учителя, завідувача кафедри педагогіки до проректора і ректора ВИШа; навчання учнів і студентів творчій пізнавальній діяльності, гнучкі педагогічні технології – в епіцентрі його постійної уваги як дослідника, вченого і викладача.

Начну с главного, к чему стремился сам и хотел привести своих учеников и студентов на протяжении всей своей профессиональной деятельности – учительской, преподавательской. Оно заключается в том, что я не учил их знаниям, а погружал в них своих слушателей. И в процессе погружения учил их мыслить и самостоятельно творить, создавать свою мысль, самого себя и продукт своей мыслительной деятельно-

сти, в том числе и в любой другой, внеурочной и внеаудиторной деятельности – спортивно-физической и трудовой, эстетической и социально-нравственной. Или иначе, в процессе всех 70 лет своей профессиональной деятельности я учил своих учеников философии здоровой творческой жизни не только в стенах школы или ВУЗа, но и за их пределами, в этом суть самого главного в моей деятельности. Она явно или скрыто присутствует во всех моих работах, общее число на сегодня – 119, из них 18 книг.

Первая работа появилась в далеком 1956 году в книге «Материалы съезда учителей Коми АССР» под названием «Об организации

<sup>1</sup>Від редакції: Статтю надруковано мовою оригіналу – російською.

<sup>2</sup>14.04.2016 р. Борис Іванович відмітив своє 87-річчя. Вітаємо та бажаємо творчого довголіття!

общешкольного коллектива». Это была первая проба пера. Она оказалась успешной настолько, что определила всю мою дальнейшую профессиональную судьбу. Особенность первой моей статьи в том, что она была написана самостоятельно и «с чистого листа», в ее подтексте присутствовал лишь один авторитет А. С. Макаренко. Эта особенность характерна и для всех последующих опубликованных работ, вплоть до последней, изданной в 2016 году.

В каждой из 119 работ *нет места для широкого использования цитат и пересказывания чужих мыслей и взглядов, их обсуждения и оценивания. Нет места и для широкого использования ссылок на те или иные научно-педагогические авторитеты или на другие источники.* Анализ чужих мыслей, взглядов, концепций, конечно же, есть, но очень в ограниченном и скромном формате. Основа же — только и только собственная мысль, полная самостоятельность взглядов и наблюдений, наработанных автором жизненным опытом, трудом ума и сердца. Логика движения этих мыслей развертывается в ходе самого процесса написания и изложения.

По сравнению с написанными и изданными статьями и книгами диссертации (как кандидатская, так и докторская) являются исключением. В них есть место и для цитирования, для пересказывания тех или иных текстов, анализа и оценки чужих взглядов, а также для ссылок на различные авторитеты. В то же время основой той и другой диссертации является собственная мысль и полная самостоятельность — от выбора темы и до структуры. Кандидатская диссертация написана в нестандартном по тем временам авторском формате — сначала изложена экспериментальная часть и только потом теоретическая. **Именно авторский подход связывает все опубликованные работы**, в том числе и диссертации, в единое целое, **прежде всего, методологически.** Второе же, **что их объединяет** — это **тот главный смысл, который присутствует в каждой работе, начиная с первой и до по-**

**следней, который скрыт в подтексте или, как говорят между строк, «криком кричит», чтобы быть услышанным теми, кто отвечает за судьбы и здоровье подрастающего поколения. Главный смысл этого крика отражён в содержании 11 тезисов, изложенных ниже.**

**Тезис 1.** Все то, что происходит в настоящее время в сложившейся системе образования Украины в реальной действительности, **не должно происходить!** Не должно потому, что все происходящее нарушает международные права подрастающего поколения на всех стадиях его взросления, главные из которых права на свободное развитие и права на защиту трёх составных здоровья: *физического, психического, социально-нравственного или проще — здоровья тела, мысли и души.* **И не только не защищает здоровья**, а наоборот целенаправленно и методично, изо дня в день, на всех этапах взросления, начиная с первого класса, **разрушает его.** Но этого оказалось мало, и система начала в последние годы разрушать здоровье и в дошкольных учебных заведениях, введя в оборот, понятие «дошкольное образование».

**Тезис 2.** Из сказанного следует: в живой и реальной практике должно происходить все то, что не происходит, но должно происходить, которое бы надёжно, и гарантировано, защищало свободу и все три стороны здоровья подрастающего поколения на всех стадиях его взросления. Но этого «должного» нет нигде, ни в Украине, ни в одной другой стране мира. **Его придётся ещё найти, но не путём реформ**, а в ходе глубокого, всестороннего и длительного научного поиска. Ведь предмет поиска, что самое ценное в мире, это жизнь человека и его здоровье. И здесь система волевым способом (путём реформ) решить эту проблему не в состоянии, так как это «смерти подобно». (Ред: далі тези 3, 4, 5, 6 — у врізі на С. 80).

**Тезис 7.** Он криком кричит, чтобы быть услышанным Министерством образования и науки, требуя изъять из его названия слово «наука» как избыточное, поскольку управленческая и научная деятельности не со-

**Тезис 3.** Учтивая, что *сфера образования* – это не экономика, не энергетика, не медицина, не социология, не политика, не массовая культура, а сфера особая, а именно *сфера духовного воспроизводства потомства, то в данной сфере все должно происходить по принципу, семь раз отмерь, а потом уже отрезай.* Впрочем, такой подход верен, прежде всего, для мира материальных вещей, а *в мире духовном следует верить не семь раз, а 40-50 или 40-50 лет.* Это и есть подлинная и настоящая педагогическая наука в сфере духовного воспроизводства подрастающих поколений. Другого пути не существует, как бы ни хотелось взрослому поколению в лице власти все делать в один присест и одним махом. Не получится!

**Тезис 4.** НАПН Украины должна добиться того, чтобы стать подлинным и научным центром и обрести статус самостоятельной и независимой от Министерства Образования, но подотчетной каким-то другим государственным или общественным органам. *Но этот вопрос требует отдельного обсуждения. Науке поступает от государства только мотивированный заказ и соответствующие гранты на выполнение этого заказа. И она (ред.: наука) не терпит никакого вмешательства и контроля над ходом поиска, но отвечает за то, как будут использованы эти гранты.*

*Академия должна быть ориентирована на разработку принципиально новых проектов по организации деятельности учебных заведений разных типов, которые бы опережали время на 40-50 лет и надежно защищали права всех тех, кто в них учится.* И не только защищали но и несли ответственность за качество жизни своих выпускников в течение этих 40-50 лет. *Подчеркиваю не за качество программы знаний, умений, навыков, а за качество способа жизни своих выпускников, который бы гарантировано защищал их права на свободное развитие и сохранение всех трех сторон здоровья! Все это реально и возможно, если сама академия проявит волю и найдет силы защитить свое имя от произвола и вмешательства в свои дела.*

**Тезис 5.** В случае обретения самостоятельности академия должна полностью перестроить свою структуру, создав *вместо НИИ поисково-экспериментальные научно-педагогические центры, на балансе которых должны быть собственные учебные заведения для разных возрастов (возможно для дошкольного и младшего школьного возраста, подросткового и юношеского возрастов, а также и специальные школы, в том числе и профессионально-технические).* Такие *научные центры и должны стать основным и главным ядром деятельности академии,* реорганизация и обновление которой полностью вписывается в те события и процессы, которые происходят сегодня в Украине.

**Тезис 6.** Украинская педагогическая наука и академия имеет 100% шанс сохранить себя, свое место в обществе и государстве, если она в духе времени заболит идеей обновления, обсудит ее на общем собрании академии и примет ее к исполнению. В этом решении выразит свое твердое намерение *создать в Украине для каждого возраста такие экспериментально поисковые заведения, каких еще не было в истории Украины и в истории других стран.* Здесь имеются в виду такие учебные заведения, в которых всем, кто в них учится, живет и работает, было бы комфортно без исключения, уютно и счастливо и чтобы каждый из них был здоровым, успешным, продуктивным.

**вместимы.** «В одну телегу не можно впрячь коня и трепетную лань» (А.С. Пушкин) и этим все сказано. Одна из них строится на командном принципе и ожидании заданного результата, а другая, – на принципе поиска результата, который еще не известен. И этим все сказано!

Если действующие государственные органы управления хотят быть полезными и нужными для своего народа и для подрастающего поколения, то они обязаны в духе времени:

- Отпустить НАПН на вольные хлеба.
- Резко ограничить разрешительные и запретительные функции, и активизировать организационные и научно-педагогические исследования.
- Через Верховную Раду инициировать и реализовать идею о выборности Министра образования, внеся соответствующие поправки в текущее законодательство, в том числе о предоставлении права НАПН вносить свою кандидатуру на пост Министра из своего состава на коллегию выборщиков.

**Тезис 8.** В каждом педагогическом ВУЗе **бал править должен и обязан доктор педагогических наук** и не иначе, а в других – доктор профильных и специальных наук. Но каждый из них обязан построить работу в ВУЗе не только на основе юридических законов, но и на основе педагогических, которые юридически не прописаны, но действуют в жизни каждого учебного заведения, независимо от его типа и уровня. *Поэтому педагогическая наука обязана прокладывать дорогу в будущее для всех учебных заведений, независимо от их уровня и профиля.*



**Тезис 9. Он адресован местным органам управления образования и директорам школ.** Первые должны резко сократить контроль и всякого рода проверки за ходом исполнения директив и команд, идущих сверху, и сосредоточить внимание на главном, т.е. на создании в каждой школе творческой атмосферы и обновления в духе протекающих перемен в Украине.

**Директора школ обязаны позаботиться о том, чтобы школа,** за которую отвечает каждый из них, имела собственное лицо и не была бы похожа ни на одну другую. И чтобы все ученики без исключения бежали в школу с большой радостью. И с такой же радостью возвращались домой, чтобы порадовать родителей своими успехами, достигнутыми за весь рабочий день в школе. Вопрос лишь в том, как сделать все это, похоронив навсегда позорное деление учеников на «отличников», «хорошистов», «троечников».

Верю и надеюсь, каждый директор школы, если он болеет душой и сердцем не за кресло, а за здоровье своих учеников, способен сотворить такую школу (авторскую!). При условии, что он:

- Проявит свою смелость и бросит вызов системе, предварительно подготовив себя теоретически, то есть глубоко осмыслив то главное, что изложено в этой статье и других источниках.
- Сумеет зажечь идеи обновления школы, сделает ее школой успехов и радости для всего коллектива школы, в том числе, учеников, учителей, работников, родителей.

**Тезис 10. Он криком кричит, чтобы быть услышанным хотя бы одним из ректоров педагогического вуза, который бы проявил желание, волю, смелость и бросил вызов устаревшей системе.** И главное, смог бы успешно утвердить разработанный пакет документов в Министерстве образования и науки на предмет проведения долговременной экспериментальной работы на факультете подготовки учителей начальных классов и обеспечить эту работу в полном объеме, как это предусмотрено в разработанном научном проекте (см. Приложение в книге «Нестандартный взгляд на стандарты высшего образова-

ния», Старобельск. — 2016 г., которая рекламируется в этом журнале в статье рецензента Виктора Евдокимова):

- набор и прием студентов провести по своим правилам и процедурам;
- предусмотреть льготы и для преподавателей, участвующих в поисково-экспериментальной работе (годовая нагрузка — 400 часов, зарплата — на 25% выше.

**Тезис 11. Получив разрешения и гранты, развернуть поисково-экспериментальную работу, в ходе которой за 3-4 года по программе бакалавра подготовить учителей начальных классов на таком уровне, какой был недостижим в рамках действующей системы, причём по всем основным показателям здоровья (физического, психического, социально-нравственного), и таким образом совершить прорыв и беспримерное и великое дело в истории подготовки учителя начальных классов высочайшего уровня.**

**Труд такого учителя должен оплачиваться в два раза выше, чем оплачивается труд современного полицейского.** Объяснение простое и более чем доказательное. Если полицейский, рискуя своей жизнью, наводит внешний порядок на улицах, площадях и дорогах страны, то учитель начальных классов наводит *внутренний порядок в головах и душах своих детей, отдавая им свое сердце и свое здоровье.* Причем изо дня в день, на протяжении 4 лет, а в будущем и 8 или 9 по образцу Вальдорфской школы. Это значит, *учитель начальных классов решает главную проблему — закладывает и формирует фундамент здоровья у своих детей, как будущих граждан Украины.*

Такой подход **правильный, государственный** и более чем европейский, т.е. **украинский, на опережение европейского.** И если учесть не только финансовую сторону, а весь проект в целом, то без кредитов, модулей, тестов и рейтингов, потому как **украинская система образования, как и страна в целом, должна обладать полным и глубоким чувством собственного достоинства!**



# ЗДІЙСНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ ТА АСТРОНОМІЇ. З ДОСВІДУ РОБОТИ ОБЛАСНОЇ ТВОРЧОЇ МАЙСТЕРНІ

Педагогіка  
школи

УДК 37.016:  
[52+53]:172.15

*Стаття є узагальненням трьохрічної роботи авторської творчої майстерні вчителів Львівщини, які накопичили ефективний досвід з проблеми національно-патріотичного виховання, стали авторами методичних посібників, що розкривають форми, шляхи, методи, засоби вирішення зазначеної проблеми.*

*Автор переконливо демонструє, що реалізація українознавчого аспекту, розкриття ролі і місця у світовій науці видатних українських вчених під час викладання у школах фізики та астрономії стає вагомим підґрунтям вирішення проблеми національно-патріотичного виховання учнівської молоді.*

*Запропонований у статті матеріал буде корисним не лише вчителям, а і керівникам щодо реалізації у школах країни українознавчого аспекту та здійсненню на цій основі національно-патріотичного виховання.*

**Ключові слова:** національно-патріотичне виховання, українознавчий аспект викладання фізики та астрономії, авторська творча майстерня: узагальнений досвід.



**Віра  
ШАРОМОВА**

Доцент кафедри природничо-математичної освіти ЛОППО, Заслужений працівник освіти України

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні наголошується, що «національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у мо-

лоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури...».

У процесі викладання навчальних предметів вчитель має готувати учня не лише як майбутнього спеціаліста певного профілю, а як гармонійно розвинену, підготовлену до життя осо-

бистість. Одним з головних завдань шкільного колективу є створення передумов для формування освіченої, творчої особистості, виховання громадянина демократичного суспільства, прихильного до національних ідей і справжнього патріота своєї Батьківщини.

На це нас спрямовує «Концепція<sup>1</sup> національно-патріотичного виховання дітей та молоді».

В ній наголошується, що «серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальним є патріотичне, громадянське виховання як стрижневе, основоположне, що відповідає як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладає підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін».

Нині як ніколи потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. В сучасній українській школі одним із основних завдань навчально-виховного процесу є забезпечення учнів знаннями про Україну та українців, засвоєння ними культури українського народу, ознайомлення із внеском українських учених у розвиток вітчизняної та світової науки.

Нині відбувається оновлення змісту навчальних дисциплін в школах України, вводяться нові програми та підручники для 5-9 класів з багатьох навчальних предметів, зокрема, у 2015-2016 навчальному році завершилось вивчення фізики за новою навчальною програмою в 7 класі, а в 2016-2017 навчальному році – розпочнеться у 8 класі, особливостями якої є:

- Забезпечення логічного завершення базового курсу фізики (7-9 кл.) через орієнтацію його змісту

на формування в учнів здатності і готовності до застосування фізичних знань у практичних життєвих ситуаціях, підкреслення універсального характеру законів збереження в природі, демонстрацію історичного шляху розвитку фізичної картини світу, ролі фізики як фундаментальної теорії сучасного природознавства, техніки і технологій, внеску українських фізиків в світову науку і культуру;

- Посилення компетентнісного підходу у формуванні змісту фізичної освіти на основі компетентнісної спрямованості вимог до рівня навчальних досягнень учнів. Зокрема, виявляти ставлення і оцінювати історичний характер знань з фізики, внесок видатних учених, роль і значення знань для пояснення життєвих ситуацій, застосування досягнень з фізики для інших природничих наук, техніки і технологій, раціонального природокористування та запобігання їх шкідливому впливу на навколишнє природне середовище й організм людини.
- Основними завданнями курсу фізики основної школи є: «сформувати в учнів базові фізичні знання про явища природи, розкрити історичний шлях розвитку фізики, ознайомити їх із діяльністю та внеском відомих зарубіжних й українських фізиків; розкрити суть фундаментальних наукових фактів, основних понять і законів фізики, показати розвиток фундаментальних ідей і принципів фізики; сформувати в них уявлення про фізичну картину світу, на конкретних прикладах показати прояви моральності щодо використання наукового знання в життєдіяльності людини й природокористуванні» та ін.

Одним із дієвих способів формування ціннісного ставлення учнів до фізичного знання є розкриття здобутків вітчизняної фізичної науки та висвітлення внеску українських учених у розвиток природничих наук, оскільки конкретні приклади досяг-

<sup>1</sup>Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16. 06. 2015 р., № 641.

нень українських учених, особливо світового рівня, мають вирішальне значення в національно-патріотичному вихованні учнів, формуванні в них почуття гордості за свою Батьківщину й український народ. У процесі навчання фізики в школі варто на прикладі історико-біографічного матеріалу, тобто на прикладі життя і діяльності вчених фізиків та астрономів показати, що і як вони робили, аби досягнути результатів у певній науковій галузі знання. У пояснювальній записці до програми з фізики (7-9 класи) навіть подаються конкретні прізвиська видатних українських фізиків, а також рекомендується розповісти учням про розвиток українських наукових шкіл: київської, львівської, харківської, одеської тощо, їх напрями досліджень та основні досягнення.

Особливий наголос у нових програмах зроблено на проектну діяльність учнів як ефективний засіб формування компетентностей. Виконання проектів сприятиме забезпеченню мотивації навчання, стимулюванню пізнавального інтересу, розвитку інтелектуальної творчої діяльності учнів, формуванню прийомів розумової діяльності, навичок самооцінки і самоаналізу. А виконання проектів на українознавчу тематику сприятиме національно-патріотичному, моральному та духовному вихованню підростаючого покоління.

Формування національної свідомості та самосвідомості спрямоване на:

- усвідомлення молоддю своєї етнічної спільності, освоєння національних цінностей (мови, території, культури); виховання поваги до культури та історії рідного народу;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії рідного народу;
- формування відчуття своєї причетності до розбудови національної державності;
- утвердження в свідомості учнів

власної національної гідності, внутрішньої свободи, гордості за свою землю, свій народ;

- формування наукового світогляду як узагальненої системи наукових, філософських, політичних, моральних, естетичних, релігійних переконань і поглядів людей на світ і на своє місце в ньому, розуміння сенсу життя;
- виховання непримиренності до супротивників справи миру і свободи народів, прагнення і готовності надавати підтримку народам, що борються за мир, демократію і незалежність;
- виховання непримиренного ставлення до антигуманних ідеологічних доктрин, що пропонують класову, групову, національну, расову ненависть, поширюють великодержавний шовінізм або ідеологію фашизму;
- формування екологічної культури людини, гармонії її відносин з природою, усвідомлення того, що людина – частина природи, а людська історія – частина історії природи, що природа є першоосновою існування людини;
- формування відчуття відповідальності за природу як національну і загальнолюдську цінність, основу життя на землі;
- виховання нетерпимого ставлення до вчинків, які завдають шкоду природі;
- розвиток індивідуальних здібностей і талантів учнівської молоді у певній галузі знань, зокрема, до технічної творчості, моделювання, винахідництва, ІКТ тощо;
- сприяння інтелектуальному, емоційному та естетичному розвитку школярів, формування вмінь відчувати, розуміти і творити прекрасне.

У «Методичних рекомендаціях<sup>2</sup> щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» наголошується, що «врахо-

<sup>2</sup>Додаток до наказу МОН України від 16. 06. 2015 р., № 641.

вуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції Гідності, обставини, пов'язані з російською агресією, усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо».

## ФІЗИКА І ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ

Головна мета освіти молоді зводиться сьогодні не лише до набуття учнями знань, умінь і навичок, визначених програмою. Сьогодні фізику не можна розглядати лише як об'єктивне пізнання природи. Учень повинен знати, заради чого пізнається природа, розуміти значення науки в житті суспільства й кожної людини зокрема. Оновлення змісту фізичної освіти слід розглядати як процес формування освітньо-пізнавальних, патріотичних якостей учнів, виховання національної свідомості, поглиблення знань про свій народ, його наукові та культурні традиції. Ми переконані, що сучасна загальноосвітня школа має значні резерви щодо результативного формування в особистості системи ціннісних орієнтацій, як компонента її світоглядної позиції.

У Методичних рекомендаціях МОНу щодо національно-патріотичного виховання у ЗНЗ (2015 р.) наголошується, що «фізика має великі можливості щодо реалізації українознавчого аспекту як на уроках, так

## АВТОРСЬКИЙ ДОРОБОК

Не хочемо повторюватись, але нагадаємо, що вчителі фізики та астрономії Львівської області мають великий досвід з даної проблеми, і ми рекомендуємо звернутись до методичних посібників<sup>1</sup>.

У цих посібниках розкрито різноманітні форми і методи реалізації українознавчого аспекту як основи національно-патріотичного виховання учнів, представлено як методичні розробки поза класних заходів, так і окремі види учнівських проєктів, зокрема пошуково-творчий, пошуково-дослідницький, інформаційно-дослідницький, інтегрований, що є особливо актуальним нині у зв'язку з методичними рекомендаціями нових програм з фізики для 7-9 класів.

Нині ми, члени обласної творчої майстерні, глибоко переконані, що використання історичних відомостей сприяє формуванню в учнів впевненості в тому, що становлення фізики в Україні – це поступова і наполеглива реалізація наукових ідей видатних представників української фізичної науки. Переконання учнів у правильності цих ідей на прикладах їх успішного втілення в життя – важливе завдання вчителя фізики та астрономії, а навчальний матеріал українознавчого аспекту дозволяє це зробити яскраво і слушно. Саме на це спрямована діяльність учнів з підготовки і виконання навчальних проєктів відповідно до вимог нових програм з фізики. На допомогу вчителям і учням рекомендуємо використовувати посібник-довідник<sup>2</sup>.

З метою підготовки молодих спеціалістів та перепідготовки вчителів фізики та астрономії, в навчальні плани курсової перепідготовки включено питання щодо національно-патріотичного виховання і видано відповідний навчально-методичний посібник, в якому вміщено, крім методичних рекомендацій, дидактичні матеріали: «Календар ювілейних дат видатних українських фізиків та астрономів на 2016 рік», конференція для старшокласників «Микола Боголюбов і Україна», проєкт «Наш космічний дім», стаття «Музейні уроки фізики: плюси і мінуси. Конспект музейного уроку з фізики (7 клас)», сценарій виховного заходу «Зоряне небо України». Ці матеріали – результат роботи досвідчених талановитих вчителів фізики та астрономії Львівської області, членів обласної Творчої майстерні, які спрямовані на реалізацію «Концепції національно-патріотичного виховання учнів».

Щойно у видавництві «Підручники і посібники» (м. Тернопіль) вийшов з друку посібник «Національно-патріотичне виховання учнів у процесі викладання фізики та астрономії» (автор Шаромова В.Р.).

<sup>1</sup>Фізика та астрономія в школі: українознавчий аспект. Позакласні заходи. Частина перша / Автор-укладач Віра Шаромова. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008, 2011. – 224 с. (повторне видання з грифом МОН України); Позакласні заходи з фізики та астрономії у школі. Українознавчий аспект. Частина друга / Автор-укладач Віра Шаромова. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2011. – 272 с.

<sup>2</sup>Українська фізика та астрономія. Посібник-довідник / Автор-укладач Віра Шаромова. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 304 с., 2009 (видання друге, доповнене). – 352 с.



і в позакласній роботі, різноманітні форми і методи якого дають можливість здійснювати національно-патріотичне виховання».

Ми переконані, що основою здійснення національно-патріотичного виховання у процесі викладання фізики та астрономії є реалізація українознавчого аспекту викладання фізики та астрономії, розкриття ролі і місця у світовій науці наших ви-

датних українських вчених-фізиків та астрономів, таких як: І. Пулюй, О. Смакула, Б. Патон, О. Антонов, П. Грабовський, Б. Лазарєв, М. Остроградський, О. Біланюк, Л. Шубніков, Ю. Кондратюк, С. Корольов, М. Боголюбов, І. Юхновський, Я. Довгий та багато інших.

Готуючи цей посібник, ми не ставили за мету подати вичерпні рецепти щодо здійснення національно-патріотичного виховання у процесі викладання фізики та астрономії, розуміючи, що це процес творчий і не піддається строгій уніфікації. В посібнику вміщено індивідуально-творчі роботи, підготовлені членами обласної творчої майстерні на завершення трьохрічної роботи, як результат інформаційно-методичного і змістово-технологічного супроводу проблеми, над якою працювали члени творчої майстерні упродовж визначеного періоду (2013-2015 рр.). Членами творчої майстерні є вчителі вищої кваліфікаційної категорії, вчителі-методисти, які успішно здійснюють науково-методичну і науково-дослідну діяльність, мають власні методичні розробки, володіють інноваційними технологіями, активно їх використовують та поширюють у професійному середовищі, вміють продукувати оригінальні інноваційні ідеї, вносять пропозиції щодо вдосконалення навчально-виховного процесу та розуміють шляхи їх реалізації.

Однак, скільки б не було методичних рекомендацій, щоразу, коли виникає потреба їх застосувати, вчителів слід обміркувати різні варіанти. Щоб не помилитись, маємо добре орієнтуватись в сучасних нормативних документах стосовно даної проблеми, зокрема: наказ МОНУ № 1232 від 27.10. 2014 року «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді»; додаток до наказу МОНУ від 16.06.2015 року № 641 «Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді» та «Методичні реко-

## КНИГИ, ЩО ВАРТІ УВАГИ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ

Варто відзначити позитивні відгуки вчителів про новий підручник з фізики для 7 класу авторів **В.Г. Бар'яхтара, С.О. Довгого, Ф.Я. Божинової, І.Ю. Ненашева, Ю.І. Горобця, О.О. Кірюхіної**, в якому представлено рубрики «Фізика і техніка в Україні» та «Енциклопедична сторінка» – про розвиток фізичної науки і техніки в Україні та в світі; рекомендації щодо виконання учнями проектів, теми рефератів та повідомлень, що в значній мірі сприяють здійсненню національно-патріотичного виховання семикласників, як одного з основних завдань навчально-виховного процесу в школі.

\*\*\*

Маю надію привернути увагу вчителів фізики та астрономії до надзвичайно цінного видання: книга «Фізика на Закарпатті» /Ужгород: Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2012. – 340 с. Автори **Химинець В.В., Шманько І.І.**, відомі фізики-науковці Ужгородського Національного Університету, у книзі розкривають історію становлення та розвитку вітчизняної та регіональної природничої науки на Закарпатті. Особливу увагу приділено становленню і розвитку наукових фізичних підрозділів Ужгородського Національного Університету, інститутів та установ Закарпаття, які працюють у галузі фундаментальних і прикладних досліджень з фізики. Досягнення фізичної науки Закарпаття розкриваються через наукову діяльність конкретних осіб, сформованих наукових напрямків та шкіл. *Книга надзвичайно цікава та цінна з точки зору національно-патріотичного виховання молоді всім, хто займається історією становлення та розвитку вітчизняної природничої науки*, варта популяризації її найвагоміших досягнень серед учнівської та студентської молоді, освітан та наукової інтелігенції.

мендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах», які для зручності вчителя вміщені у вище названому посібнику.

Творча група (з 2013 року – Творча майстерня) вчителів фізики та астрономії області була створена за принципом психологічної сумісності, взаємної симпатії та на основі інтересу до проблеми. Нагадаємо, що «Програму з фізики та астрономії (7-11 класи) для української національної школи» (експериментальний варіант) та відповідні додатки до неї у 1991 році було підготовлено і надіслано в Міністерство освіти творчою групою вчителів фізики та астрономії Львівської області під керівництвом Шаромової В.Р. та науковцями міста Львова, членами фізичної комісії Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка (відновило свою діяльність у 1989 році), зокрема Плячком Р.М., Гнатиком Б.І., Головачем Ю.В.. Ці рекомендації, в яких були закладені основи українознавчого аспекту, лягли в основу нині діючих програм з фізики та астрономії, зрозуміло, з відповідними корективами і доповненнями. За 1999-2011 роки підготовлено і видано посібник-довідник «Українські фізики та астрономи» (автор-укладач Віра Шаромова), вищезазвані методичні посібники вчителям фізики та астрономії для реалізації українознавчого аспекту.

Нині ми пишаємося тим, що інтерес освітян, зокрема, вчителів фізики та астрономії, до реалізації українознавчого аспекту зростає з кожним роком, про це свідчать публікації на сторінках освітянських видань: науково-методичних журналів «Фізика та астрономія в рідній школі», «Фізика в школах України», газет: «Фізика», «Фізична газета» та ін. Високу оцінку отримали наші методичні посібники, зокрема посібник-довідник «Українські фізики та астрономи» та названі вище «Позакласні заходи з фізики та астрономії. Частина I та II», які були представлені на XVI

Бойківському літературно-краєзнавчому конкурсі імені Мирона Утриска, який відбувся в місті Турка Львівської області протягом 2011-2012 рр. Автора-укладача цих посібників **Шаромову (Порицьку) Віру Радіонівну** визнано дипломантом I ступеня цього конкурсу.

Про успішність здійснення національно-патріотичного виховання у процесі викладання фізики та астрономії на основі реалізації українознавчого аспекту, роль і місце позакласної роботи, творчий підхід вчителів до використання матеріалів названих посібників свідчить проведення в місті Луцьку 19-21 листопада 2012 року Міжнародної конференції, присвяченої 110-й річниці від дня народження **Олени Іванівни Казимирчак-Полонської**. Конференція завершилась у с. Селець Володимир-Волинського району, де вона народилась в сім'ї панів Полонських, урочистим відкриттям пам'ятного знаку талановитій доньці українського народу, вченому-астроному, дослідниці комет, монахині **Олені Казимирчак-Полонській**. Метою свого життя Полонська вважала пізнання Творця через його творіння. Дослідження руху комет вчена-астроном розуміла як маленький крок до пізнання загальної гармонії Всесвіту. У 1978 році на її честь мала планета № 2006 отримала назву «Полонська». *Завдяки зусиллям співробітників Центру науково-технічної творчості учнівської молоді Управління освіти і науки Волинської облдержадміністрації, зокрема, Остапчук Світлани Олександрівни, увіковічено ім'я Олени Казимирчак-Полонської*. Слід відзначити та висловити повагу і вдячність Остапчук С.О. за надані цінні біографічні відомості про життя і діяльність вченої-астронома, що допомагає поширювати цю інформацію серед учительської та учнівської громадськості. Ці матеріали увійшли в основу фільму «Закохана в небо» (2011).

Яскравою подією у роботі Творчої майстерні з проблеми «Національно-патріотичне виховання в процесі ви-

## Від редакції

### ПРО АВТОРА – ЦЬОГОРІЧНОГО ЮВІЛЯРА

**Шаромова Віра Радіонівна** народилася в с. Батьківці (Острозького району Рівненської області) 16 квітня 1941 року.

Закінчила Рівненський педагогічний інститут (1962), працювала учителем фізики та математики, методистом, а з 1975 р. – завідувача кабінетом фізики та астрономії Львівського обласного інституту вдосконалення вчителів. З 2000 року – спеціаліст вищої категорії, викладач, старший викладач, доцент кафедр загальної та часткової дидактики і природничо-математичної освіти Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (ЛОІППО).

**В.Р. Шаромова**, відмінник народної освіти УРСР, Заслужений працівник освіти України, «Ветеран праці», нагороджена багатьма Почесними грамотами МОН України, занесена до Книги педагогічної слави України<sup>1</sup>.

Вона – перший в Україні організатор методичних фестивалів учителів фізики області «Урок фізики – 1989, 1990, 1991, 1992». Упродовж 17 років була членом журі республіканських олімпіад з фізики.

Автор понад 70 науково-методичних публікацій, серед яких (див. також С. 85 та С. 89):

- «Забуті імена – у нові підручники» (1992);
- «Українські фізики у світовій науці» (1999);
- «Тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів у 9-11 класах» (2003);
- «Нетрадиційні уроки фізики, 7-9, 10-11 класи», у співавторстві, навчально-методичний посібник» (2003, 2004);
- «Національно-патріотичне виховання учнів у процесі викладання фізики та астрономії». Навчально-методичний посібник (2016).

\*\*\*

Переді мною лист-вітання на адресу ювілярки, який підписано всіма вчителями фізики всіх шкіл міста Самбора разом з начальником відділу освіти, читаючи вітальні слова якого, розумієш секрети надзвичайної продуктивності колеги – жінки, вчителя, методиста, організатора, вченого, громадського діяча та автора таких затребуваною школою книжок, а також і те, чому ім'я **Шаромової Віри Радіонівни** прикрашає Книгу педагогічної слави України.

Відома істина: для кого працюємо, ті й можуть найбільше сказати про нас і нам. Тож і повернемося до вчителів м. Самбора. У їх побажаннях – визнання вже досягнутого Колегою: „Широ зичимо так **стійко**, так **оригінально** і так **красиво** йти далі... Все Ваше єство супроводжує частка „Не”: непересічна, непередбачувана, неоднозначна, неординарна, невтомна, неповторна, незрозуміла ніким до кінця...”. А наостанок ще й вірш: „У фізиці є формула шляху, де шлях дорівнює там швидкості на час. Та формула життєвого часу є дещо іншою у нас. В ній замість „швидкості” – **веселощі, і усмішки, і вітхи: чим більше в часі їх – тим довшим шлях життєвий буде!**”

І далі: „Дякуємо Богу, що маємо честь працювати з Вами”. **До цих слів приєднується весь редакційний колектив, дорога Віро Радіонівна!**

Ольга ВИГОВСЬКА

*кладання фізики та астрономії» став обласний семінар-практикум «Інтеграція природничих наук як сучасна освітня технологія» у травні 2014 року на базі Дрогобицької спеціалізованої школи I-III ст. № 2, під час якого з великим інтересом учасники семінару сприйняли виступ завідувача міського методичного кабінету відділу освіти виконавчих органів Дрогобицької міської ради **Марчук Г.Г.** «Інтеграція навчання як необхідний компонент оновлення змісту освіти й підвищення ефективності педагогічної взаємодії», а вчитель фізики та математики цієї школи **Бурій А.Р.**, кандидат філософських наук, презентував авторський посібник «Спільна роль фізики, математики, астрономії та філософії у розвитку світогляду школярів», був проведений цікавий бінарний урок фізики та хімії у 9 класі «Отримання та використання радіоактивних ізотопів», основною метою якого було формування відчуття відповідальності за природу як національну і загальнолюдську цінність, основу життя на землі, формування потреби у свідомому дотриманні норм поведінки в природі, що виключає заподіяння їй шкоди, забруднення природного середовища.*

Варто відзначити високу результативну роботу з питань національно-патріотичного виховання шкіл міста Стрия, де упродовж останніх років учні основної та старшої школи активно залучаються до проектної діяльності, здійснюють науково-пошукову роботу, яка



формує у них почуття гордості за свою Батьківщину, український народ, сприяє згуртованості самих учнів, які працювали над проектом, так і вчителів з учнями. Організатором конкурсу є методист відділу освіти **Мізик Леся Теодорівна**.

Розвитку інтелектуально-творчого потенціалу учнів, вихованню патріотизму, любові до України, людяності, доброти, гуманності, бережливого ставлення до природи світу, народів був присвячений семінар-практикум у лютому 2015 року на базі СЗШ I-III ст. № 54 м. Львова, проведений керівником творчої майстерні, кандидатом педагогічних наук **Пелешишиним Р.М.**, директором цієї школи, та вчителем-методистом **Юник І. В.**

3 червня 2015 року у Львові на базі ЛОІППО відбулася обласна науково-практична конференція *«Патріотичне виховання молоді для блага українського народу і держави»*, під час якої працювала секція *«Виховання патріотизму в навчально-виховному процесі з фізики та астрономії»* (керівник секції **Шаромова В.Р.**, заслужений працівник освіти України, доцент кафедри природничо-математичної освіти інституту). На секції поділилась досвідом роботи **Проців М.М.**, вчитель фізики вищої кваліфікаційної категорії Львівської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату №1 I-III ст. з проблеми *«Механіка та військова справа»*.

Завершилась трьохрічна робота авторської Творчої

майстерні підсумковою конференцією *«Педагогічна доцільність та ефективність, творче осмислення практичного досвіду вчителів з проблеми реалізації українознавчого аспекту викладання фізики та астрономії, здійснення на цій основі національно-патріотичного виховання учнівської молоді»*, під час якої відбулось представлення навчально-методичних матеріалів членами творчої майстерні з метою

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді : методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах (Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641).
2. Особливості вивчення базових дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах у 2015/2016 навчальному році (Додаток до листа МОН України від 26.06.2015 р. № 1/9-305).
3. Фізика та астрономія в школі: українознавчий аспект. Позакласні заходи. Частина перша / автор-укладач Віра Шаромова ; М-во освіти і науки України. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008, 2011. – 224 с.
4. Позакласні заходи з фізики та астрономії у школі. Українознавчий аспект. Частина друга /автор-укладач Віра Шаромова. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2011. – 272 с.
5. Українські фізики та астрономи : посібник-довідник / автор-укладач Віра Шаромова. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 304 с.
6. Українські фізики та астрономи : посібник-довідник /автор-укладач Віра Шаромова. – 2-е вид., допов. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 352 с.
7. Шут, М., Благодаренко Л., Андріанов В. Історія фізичних досліджень в Україні у навчанні фізики. Ч. II/ М. Шут, Л. Благодаренко, В. Андріанов // Фізика. – К.: Шкільний світ, 2008. – № 4, лютий.
8. Химинець В.В., Шманько І.І Фізика на Закарпатті . – Ужгород: Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», Інформ.-вид. центр ЗІППО, 2012. – 340 с.
9. Шаромова В., Пелешишин Р. Творча майстерня вчителів фізики //Фізика. – К.: Шкільний світ, 2015. – № 14, липень. – С. 11-13.
10. Шаромова В.Р. , Вольська С.С. Історико-біографічні матеріали на уроках фізики та астрономії. – Львів: ЛОІППО, 2014. – 56 с.



**Вера Шаромова**

**Осуществление национально-патриотического воспитания учеников в процессе преподавания физики и астрономии. Из опыта работы областной Творческой мастерской**

Статья является обобщением трехлетней работы авторской, творческой мастерской учителей Львовщины, которые накопили эффективный опыт по проблеме национально-патриотического воспитания, стали авторами методических пособий, которые раскрывают формы, пути, методы, средства решения отмеченной проблемы. Автор убедительно демонстрирует, что реализация украиноведческого аспекта, раскрытия роли и места в мировой науке выдающихся украинских ученых во время преподавания в школах физики и астрономии становится весомой основой решения проблемы национально-патриотического воспитания ученической молодежи. Предложенный в статье материал будет полезным не только учителям, но и руководителям относительно реализации в школах страны украиноведческого аспекта и осуществлению на этой основе национально-патриотического воспитания.

**Ключевые слова:** национально-патриотическое воспитание, украиноведческий аспект преподавания физики и астрономии, авторская творческая мастерская: обобщенный опыт.



**Vira Sharomova**

**National patriotic education of students while teaching Physics and Astronomy. Best practices of the Regional Creative Studio.**

This paper is the generalization of the three-year work of the author creative studio of Lviv teachers, who have extensive experience in national patriotic education and are the authors of manuals on forms, ways, methods and means to implement these aims. The author convincingly demonstrates that the implementation of the Ukrainian awareness aspect, recognizing the role and place of prominent Ukrainian scientists in the world science while teaching Physics and Astronomy in schools becomes an important basis for implementing national patriotic education.

The proposed material will be useful not only for the teachers but also for the managers to introduce nationwide the Ukrainian awareness aspect and implement on this basis the national patriotic education.

**Key words:** national patriotic education, Ukrainian awareness aspect of teaching Physics and Astronomy, author creative studio: best practices.

видання відповідного збірника статей, які розкривають форми, шляхи, методи, засоби здійснення національно-патриотичного виховання учнів під час викладання фізики та астрономії. Серед них: учнівські конференції «Творці фізики з України», «Микола Боголюбов і Україна», «Механіка та військова справа»; тематична літературно-мистецька композиція «Клим Чурюмов – людина епохи, українець ХХІ століття»; астрономічна екскурсія-квест середньовічним Львовом; бінарні уроки з фізики та хімії «Отримання й використання радіоактивних ізотопів», з фізики та предмету «Захист Вітчизни» «Рух тіла, кинутого під кутом до горизонту»; урок-реквієм «Ядерна енергетика та сучасні проблеми екології: Дзвони Чорнобиля стогоном будять, щоб від нещастя весь світ вберегти!»; пошуково-творчий проект «Незгасимий феномен Івана Пулюя»; проект «Ярослав Яцків – видатний український астроном світового визнання»; усні фізичні журнали «Ігор Рафаїлович Юхновський – видатний український вчений, академік, державний політичний діяч», «Розвиток телебачення в Україні»; матеріали конкурсу учнівських мультимедійних презентацій «Видатні українські вчені – фізики та астрономи»; інтерактивний урок «Розв'язування творчих задач. Внесок українських вчених у розвиток космонавтики», музейні уроки та інші.

Ці матеріали є узагальненням багаторічного педагогічного досвіду членів авторської творчої майстерні, які сподіваються, що запропонований матеріал буде корисним у практичній діяльності молодих і малодосвідчених вчителів фізики та астрономії щодо реалізації українознавчого аспекту, здійсненню на цій основі національно-патриотичного виховання учнівської молоді.

# СЕКС. ШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ. ПЕРЕДУМОВИ НАЦІЇ



Педагогіка  
ШКОЛИ

УДК 37.015.31:  
159.922.1:316.346.2



*Від укладача*

„Чому ми на площах журналу не піднімаємо такі важливі питання як одностатеві шлюби, гомосексуалісти/лесбійки... Яка позиція освітян в цьому? Чому їх не чути? Хіба означене не зачіпає сутнісних питань виховання?“, – запитав мене колега з НПУ ім. М.П. Драгоманова.

По правді сказати, ми за всі 17 років своєї присутності в інформаційному просторі країни, неодноразово піднімали питання виховання на різних форумах, круглих столах, друкували виступи їх учасників у журналі, але слід визнати: дієвості малувато. Не відчутно позитивних змін в українському суспільстві. Ще гірше, коли українські вчителі, зокрема й освітянські керівники, часто, навіть, не знають „з якого боку“ підійти до вирішення зазначених, як і інших, важких, неоднозначних, нестандартних, але наявних проблем в шкільному просторі. Ситуація в освіті нагадує дитячу поведінку: коли дитина закриває собі долонями очі і вважає, що її вже не видно, вона заховалася. Так і ми з Вами, шановний колего, бачимо і мовчимо, мовби це все нас і не стосується. Чому взагалі не чути тих, від кого напряду залежить плекання майбутнього: яка їх світоглядна позиція – що підтримують, а проти чого налаштовані? Освітянський дієвий принцип – превентивний: коли вчасно подбати, то і виправляти не доведеться. Всім відомо: не допустити легше, ніж виправляти. Щоб не було потім так, як сталося з національно-патріотичним вихованням: як виправити, коли все вибухнуло? Останнє часто виявляється і неможливим!

Ми відкриваємо для всіх освітян, а через них і для всієї української громади, нову рубрику в нашому журналі „*Час діяти*“ та сподіваємося, що незабаром відверто і правдиво заговорять освітяни та свідома українська інтелігенція про всі „гарячі точки“ науково-суспільного простору; локус уваги освітян буде спрямований саме на ті проблеми, про які і говорити не хочеться – отак і почнемо ми, освітяни, оздоровлювати наше суспільство.

*Цю рубрику в журналі ми відкриваємо статтею запрошеного нами автора з Хорватії.*

Пан Лісец проводить велику просвітницьку роботу для громадян різних країн Європи та Світу, зокрема і серед молоді, особливо шкільної. Ви маєте нагоду послухати його прямо зараз. – *Тож, знайомтеся!*



**Антун ЛІСЕЦ**

Доктор медицини, пропагандист освітньо-медичних знань в країнах Європи та Світу, Хорватія

**Час діяти!**

Укладач:  
О. Виговська

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2016

## ПРАВСТВЕННЫЕ ОРИЕНТИРЫ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА<sup>1</sup>

Наверное и государственная статистика в вашей стране показала, что многие избегают брака или запаздывают с ним и, к сожалению, проводят суррогатный образ жизни через разные грехи сексуального плана.

Процент инфицированных венерологическими заболеваниями, процент бесплодия и процент разводов так высоки, как никогда раньше в истории человечества.

Из-за низкой рождаемости перед нашими глазами закрываются школы и детские сады, появляются пустые пространства. Появилась даже угроза биологическому будущему многих народов.

Много депрессивных, несчастных людей. Из-за недостатка любви собственных родителей многие дети живут в детских домах и приютах.

*Где корни этого? Почему это так? Появилось ли это случайно или сознательно? Кому это нравится?*

Многие ожидают, что медицина в достаточной степени решит проблемы здоровья населения. Я уверен, что это невозможно достичь, если медработники потеряют своё достоинство, перестанут различать добро и зло и участвуют во зле.

Есть такие люди, которые много знают об анатомии и физиологии человека, о болезнях и их лечении, а всё-таки **не думают о смысле жизни и не уважают настоящие ценности, среди которых очень важны: жизнь и здоровье человека, целомудрие, святость брака, Божий дар плодовитости и чистота совести.**

14 марта 2013 по приглашению Митрополита Архангельского и Холмогорского Даниила, я читал лекции в Архангельском медицинском институте. Там проводилась конференция «*Демографическая катастрофа в Архангельской области*».

Причину демографической катастрофы, Митрополит Даниил в своем докладе объяснил следующими словами:

*«Самое страшное, если мы на белое скажем, что это черное, а на черное, что – не черное, а это белое. Тогда действительно все перевернется с ног на голову и наступит конец обществу, семье, личности...»*

Похоже высказался и председатель Отдела внешних церковных связей Московского Патриархата Митрополит Волоколамский Иларион 21 февраля 2014 года в Лондоне на Международном симпозиуме в докладе «Традиционные ценности в эпоху глобализации».

Он заметил, что сегодня на европейском континенте **происходит сознательный и последовательный демонтаж той системы ценностей, на которой веками строилась жизнь наших предков.**

Владыка объяснил, что носитель секулярного мировоззрения не считает грех грехом, возводит порок в норму, оправдывая его на основе, специально созданных для этого идеологических

<sup>1</sup> Материалы врізів подаються мовою оригіналу – російською

*І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє.*

Тарас Шевченко

Загрозлива демографічна ситуація в наших країнах не склалася сама собою, а в значній мірі була викликана штучно. Це є результатом діяльності спеціальних інститутів, установ та багатьох людей, які хотіли досягти такого загрозливого чи ще гіршого стану, хоча деякі бажають цього й досі.

Їхню діяльність треба припинити.

Я чув, що в багатьох школах вашої країни в предметах «біологія», «основи безпеки життя» і т.п., а також у виступах деяких гостьових лекторів з'явилася досить негативна тенденція. Статеве життя намагаються відокремити від шлюбу і народження дітей, пропагуючи контрацепцію, стерилізацію та штучне запліднення, за норму видаються дошлюбні та позашлюбні статеві стосунки.

Інформація еротичного характеру послаблює почуття сорому. Ті, хто живуть в гріху, відчують підтримку завдяки таким програмам, а ті, хто намагається дотримуватися цнотливості і моральної чистоти, піддаються спокусам і сумнівам з приводу своєї нормальності.

Дошлюбні статеві стосунки приводять до втрати моральної орієнтації в житті, і, на жаль, відповіді на свої питання багато пробувають шукати там, де відповідей просто немає.

Актуальним сьогодні є обурення, чому в наших кра-

їнах так багато безладя: неповага до батьків і вчителів, безвідповідальність і дармоїдство, розчарування в житті, алкоголізм, куріння і наркоманія, загибель молодих людей в аваріях на дорогах, негативне ставлення до шлюбу, відмова від шлюбу без виправданих причин, чому так багато невдалих шлюбів, венеричних захворювань і безпліддя...

Однак, дуже часто до виникнення багатьох з цих проблем були гріхи саме в сфері статевих дій. Такі гріхи дехто намагається поширювати через шкільну систему. Аморальний спосіб життя не дає можливості і зовсім виключає потребу (вміння) закохатися. Навіть якщо укладається шлюб, подружжя вже прийшли один до одного з різними психологічного характеру травмами, без потрібних емоцій, без достатньої довіри і оптимізму, а може вже з'явилося і безпліддя або інші невиліковні захворювання. Адже, грішний спосіб життя розвиває не тільки негативне ставлення до шлюбу, але часто і до дітей.

Я ставлю питання: *де майбутнє кожного народу, якщо молоді покоління розвинули негативне ставлення до шлюбу і до дітей?*

Ті, які користуються засобами проти зачаття і проти народження, шкодять своєму здоров'ю. Вживаючи деякі такі засоби, спричинюються до вбивства своїх ще не народжених дітей, не усвідомлюючи до кінця того, що чинять.

Справа в тому, що більшість так званих «контрацептивних» засобів вбиває дітей. Зачаття часто відбу-

парадигм. Эти парадигмы ложатся в основу того нового нравственного кодекса, который радикальным образом разрывает с религиозной традицией и направлен на создание нового типа человека, лишённого абсолютных нравственных ориентиров.

Митрополит сказал, что с христианской точки зрения, достоинство личности напрямую зависит от нравственного выбора человека, его добродетельности или греховности: *«Употребление свободы во зло неизбежно влечет за собою умаление собственного достоинства человека».*

На вопрос, **что такое свобода**, Митрополит Иларион ответил, что в христианской традиции **это понятие имеет ключевое значение**. *«К свободе призваны вы, братья»*, — говорит апостол Павел (Гал. 5.13). Однако речь здесь идет не о свободе как вседозволенности, а прежде всего об освобождении человека от власти греха, страстей, инстинктов, о той внутренней свободе, которая основывается на соблюдении заповедей Божиих. С точки зрения христианства, свобода человека неотделима от нравственной ответственности.

А в конце доклада Митрополит Иларион заявил, **что общество, оторванное от веры в Бога, не имеет будущего**.

Господь Бог сотворил нас и весь мир. Он знает как нужно и как нельзя поступать. Поэтому Он дал нам свои Десять Заповедей.

Мы не можем быть умнее Господа Бога и жить счастливо как личности, семьи и народы, если нарушаем Его Заповеди!

**Людей нельзя убивать!** Мы не являемся хозяевами своей и чужой жизни, **а должны уважать свою и чужую жизнь!**

А теперь объясню как погибают люди из-за диктатуры этического релятивизма или секуляризма, из-за диктатуры нового язычества, когда медработники потеряли моральную ориентацию и участвуют во грехах.

## КАКОЕ НАШЕ ОТНОШЕНИЕ К ЖИЗНИ СТАРИКОВ И ТЯЖЕЛО БОЛЬНЫХ?

Когда человек теряет здоровье, ожидает пенсию, бесплатные лекарства, может быть и дом престарелых, или некоторую другую помощь, в некоторых государствах начинают его убивать при помощи эвтаназии. Часто виноваты и сами старики, которые раньше, через грехи контрацепции, стерилизации и убийства своих детей до рождения, не родили потомства, которое Господь Бог им дал или хотел дать, а также — когда эгоистически воспитывали своего ребенка или детей. Такие дети тоже часто становятся эгоистами и не хотят стараться и заботиться о беспомощных или больных родителях.

Бывают случаи, когда ни дети, ни родственники не заботятся о своих старых домочадцах. Если в селе заболел корова или свинья, немедленно вызывают ветеринара, чтобы пришел и спас животное. **Но когда заболит старый человек, врача не приглашают, а ждут его смерти.** ►

Или же привозят их в больницу, когда уже очень поздно. Если тогда спросить у сына, дочери или невестки, где же они были раньше, чего ждали, ведь воспаление легких длится уже несколько дней, состояние сердца весьма критическое, рак уже очень распространился или дошло до экстремального обезвоживания организма, можно услышать страшные слова: «Доктор, не беспокойтесь так, мы знаем, что ему уже время умереть». Сын или дочь обрекают на смерть своего отца или мать! Мы не знаем, когда кому суждено умереть, это знает один Бог! Наша же обязанность – вовремя обеспечить систематический врачебный осмотр и хорошую терапию этим старикам, приличные условия жизни, чтобы они не мерзли, имели необходимую пищу, одежду, чтобы кто-то постоянно находился возле них и следил, как они принимают лекарства, чтобы они чувствовали, что другие беспокоятся о них. Ведь в этом проявляется наше человеческое достоинство.

Убить человека нельзя! Даже при неизлечимых болезнях людям нужно помогать и лечить, облегчая их страдания и продлевая жизнь.

К сожалению, бывают случаи, когда медицинский персонал не обеспечивают должного ухода, предотвращения наступления болезни, диагностики или лечения больного (особенно, если речь идет о старых, а также тяжело и продолжительно больных людях), желая поскорее от них освободиться. Плохое отношение приводит к тому, что людям, больным раком, особенно старым, когда-то отказывают в диагностике и лечении других болезней, например воспаления легких или заболевания сердца. Часто такой человек умирает не от рака, а от той болезни, от которой его отказались лечить.

Бывают случаи, что окружающие не заботятся о том, чтобы повернуть больного на другую сторону, и в результате пациент получает пролежни. Персонал и домашние не проводят с ним упражнений для дыхания, и в результате он получает воспаление легких. Многие тяжелобольные не в состоянии сами есть, поэтому недостаточно просто оставить им еду, нужно накормить и напоить их, иногда при помощи зонда, путем вливаний и гастростомы...

Бывают и похожие трагические случаи, когда наши старики умирают вскоре после прибытия в больницу, особенно, если отдельные врачи и медсестры видят, что родные не проявляют особого интереса к их выздоровлению. Старые люди переживают смену окружающей обстановки как сильный стресс. Могут даже забыть, где находятся. И вот такой пожилой человек зовет медсестру, чтобы она помогла ему встать и дойти до туалета, но медсестра желаает в это время пить кофе со своими коллегами, поэтому она уговаривает врача ввести пациенту катетер. Старик опять пытается немного подняться, удивляется, почему ему поставили катетер, опять зовет медсестру, и тогда она дает ему успокоительные средства, чтобы он не надоедал.

В результате больные много спят, не двигаются, перестают есть и пить, плохо дышат и

вається всупереч всіх видів спіралей, гормональних таблеток, імплантатів та уколів. Тим часом, ці засоби вбивають ненароджених дітей в перші дні після зачаття, коли жінка частіше за все ще й не знає, що вагітна.

Статистика показує, що дітей, зачатих в пробірці, народжується менше 5%. Більшість з них гинуть одразу ж після введення в матку через неприродні умови для життя. Так само відомо, що багатьох дітей вбивають й іншими способами або тримають живими в замороженому вигляді в холодильниках. Безпліддя жінки найчастіше виникає через венеричні захворювання та аборт. Тут пов'язані багато гріхів.

**Сьогодні в деяких країнах поширеним способом вбивства ненароджених дітей і основною причиною людської смертності, стали вбивство людей в перші дні до імплантації так званими «контрацептивними» засобами і різні дії, пов'язані із заплідненням у пробірці, генетичною інженерією і клонуванням.**

Не можна забувати слова Господа Ісуса: «Істинно кажу вам: так – як ви зробили одному з найменших братів Моїх, те Мені зробили» (Мф., 25, 40). Маленька, тільки що зачата дитина, і є нашим меншим братом чи сестрою. Її не можна вбивати ні за яких обставин! Вони говорили, що люблять один одного, та любові не було. Не шанували свою душу і своє тіло, не шанували ні один одного, ні дитини, яка зачалася.

У Хорватії є прислів'я: «Хто бреше, той краде. А

хто краде, можливо і вбиває. А хто вбиває, той і бреше, і краде». Таким чином, руйнування людини і суспільства стає все більш сильним, а симптоми проявляються не тільки у втраті душевного і тілесного здоров'я, низької народжуваності, а й у поганому ставленні до праці, до обов'язків, до відповідальності. Такі симптоми проявляються навіть в економіці та у мистецькій сфері.

**Захисники аморальних програм в школах, факультетах та засобах масової інформації стверджують, що займаються «репродуктивним здоров'ям». Тим часом їх діяльність спрямована і проти репродукції, і проти здоров'я.**

Батьки посилають дітей до школи, довіряючи, що вона дасть їм добре навчання і виховання, а **школа часто проводить місіонерство язичництва, рекламує і підтримує саме те, що Господь Бог забороняє.** Ніхто не має права боротися проти Божих Заповідей!

**Завдання школи:** закласти до чистоти, моральної повноцінності, цнотливості життя, розвивати позитивне ставлення до шлюбу, який благословить Господь Бог як єдність чоловіка і жінки на ціле життя. **Завдання школи – вчити позитивного відношення до народження і виховання дітей.**

**Кожен народ буде сильним тільки тоді, коли у нього будуть сильні сім'ї,** в яких подружжя любить одного і дітей, готове заради дітей жертвувати собою навіть у найважчих ситуаціях. Своїм існуванням ми завдячуємо Господу Богу, біологічному факту, що, дійсно,

опять же умирают из-за воспаления легких, обезжизнения или пролежней. Этого надо было избежать. К этому часто присовокупляется инфекция мочепускающих каналов, вызванная катетером. Появляются раны от неподвижного лежания, отсутствия движения. Через несколько дней в таких условиях старый человек умирает голодным, испытывающим жажду, в ранах, с воспалением легких.

Многие убийства случаются и в связи с трансплантацией органов. Пробовали даже изменить определение (дефиницию) смерти, так чтобы живым людям изымали органы для трансплантации, обманывая себя и других, что они мертвые.

Между тем, мы должны согласиться с основным принципом: если не знаем живой ли этот человек или мертвый, надо к нему относиться так, как если бы он был живым. Надо стараться спасти жизнь, а не участвовать в убийстве.

## КАКОЕ НАШЕ ОТНОШЕНИЕ К ЖИЗНИ ДЕТЕЙ ДО РОЖДЕНИЯ, К БОЖЬЕМУ ДАРУ ПЛОДОВИТОСТИ И ДОСТОИНСТВУ ЗАЧАТИЯ?

В Африке миллионы людей умирают из-за малярии. До сих пор, единственная возможность решить проблему малярии на широком уровне, это использование ДДТ пестицида против комаров. Только таким способом решили проблему малярии в Европе и в других регионах мира. Между тем, в Африке нет фабрики, которая производит ДДТ, а фабрикам которые на других континентах прозвонят ДДТ, не разрешают его продавать Африканским странам.

Замечаем, что кто-то уважает комаров больше, чем жизнь людей. Не хотят использовать пестициды против комаров, а к сожалению производят, распространяют и рекламируют „пестициды“ против людей, когда борются против Божьего дара плодовитости и против жизни детей, которые ещё не родились.

Что бы вы сказали, если бы появился человек, который говорит, что его нервирует пение соловья, и если бы он начал убивать всех соловьев в стране, даже тех, которые ещё в яйцах, в птичьих гнездах, то все бы сказали, что он сумасшедший. Даже наказали бы его!

Никто не может уверить меня, что ценность ребенка, который не родился, – меньше соловья в яйце!

В Хорватии в 1991, во многих городах начали организовывать христианское консультирование беременных женщин, чтобы те отказались от аборта. Я лично беседовал с сотнями таких женщин, не только в Хорватии, а помог спасти жизни детей, которые ещё не родились, также и в Республике Беларусь, в России, в Украине и в Болгарии.

Конечно, мы обязательно должны проводить с ними беседы и против контрацепции, против стерилизации и против других грехов. ▶

Католические и православные священнослужители и монахи могли бы это организовать и в вашей стране.

Когда эти женщины отказались от аборта, всегда рождались дети. Это доказывает, что **мы спасали жизни людей.**

Подумайте, сколько людей участвует в диагностике и операции рака желудка, когда человек поздно обращается к врачам и когда даже невозможно совсем удалить рак!

Только делают палиативную операцию, чтобы человек мог есть. Будет жить несколько месяцев больше! Это гуманно. Продолжили жизнь.

Конечно, в убийстве нельзя участвовать. Между тем, зададим вопрос – сколько времени беседуют медработники, как беседуют, кто эти люди, которые беседуют с беременными женщинами, чтобы те отказались от аборта? А когда отказались от аборта, спасли всё тело нового человека, даже спасли здоровье и беременной женщины и многих других, которые не будут страдать из-за последний убийства нерожденного ребенка.

Хочу подчеркнуть, что **надо уважать жизнь и тех детей, которые еще не имплантировались в матку.**

И таких детей убивать нельзя! Иисус сказал: *«Истинно говорю вам: так - как вы сделали это одному из сих братьев Моих меньших, то сделали Мне»* (Мф., 25, 40).

**Конституция Аргентины гарантирует право на жизнь каждого зачатого ребенка.**

Государство Коста-Рика некоторое время имело государственный закон, который поддерживал оплодотворение в пробирке, но 11 октября 2000 г. Верховный суд всё же запретил их, доказав, что оплодотворение в пробирке подвергает риску жизни зачатых детей. В его решении сказано: *«Принцип святости жизни человека подразумевает право, принадлежащее каждому без исключения, а любое исключение или ограничение разрушали бы суть этого права».*

Перед судом свидетельствовала врач, которая раньше занималась искусственным оплодотворением, но потом поняла свои ошибки и раскаялась.

О причинах против искусственной инсеминации, против экстракорпорального оплодотворения, против клонирования и похожих грехов, можно читать в документах Конгрегации Доктрины Веры Католической Церкви „Donum Vitae“ [1] и „Dignitas Personae“ [2].

„Donum Vitae“ объясняет **право ребенка на достоинство зачатия**: *«Поэтому ребенок имеет право, как уже упомянуто, быть плодом специфического акта супружеской любви своих родителей, а также имеет право на уважение как личность с момента своего зачатия».*

Против грехов контрацепции, стерилизации и убийства особенно написано в Энцикликах „Casi Conubii“ [3] и „Humanae Vitae“ [4].

Мы видим, что силы зла, с одной стороны, борются с плодovitостью людей, а с другой, – когда плодovitость потеряна, – хотя заработать на грехе искусственного оплодотворения, продвигая

всі наші кровні предки від перших людей Адама і Єви, народжували наступні покоління. Якби хоч один з наших кровних предків в цій ланці не народився, нас би просто не було.

Серйозність згаданої проблеми та її поширення в різних країнах світу спонукало Католицьку Церкву відновити цю вічну християнську і людську істину.

У документі Папської ради у справах сім'ї «Правда про людську статевість та її суть» говориться наступне:

«135. Сьогодні батькам слід бути свідомими в існуванні таких шляхів, якими їхнім дітям передається неморальне виховання через різні методи, які нав'язують різні групи з позиціями та інтересами, що суперечать християнській моралі.

127.4. Цей принцип поваги до дитини виключає всі відповідні форми залучення дітей та молодих людей. Маємо на увазі, крім всього іншого, наступні методи, які зловживають статевим вихованням: (а) будь-які інсцензації, пантоміми чи «рольові ігри», які зображають геніталії чи еротіку; (б) малюнки, схеми чи моделі цього характеру; (в) пошук особистої інформації щодо питань про секс або прохання розголосити сімейну інформацію; (г) усні або письмові екзамени з геніальних чи еротичних питань.

136. На перше місце батьки повинні поставити засудження світського та антенатального статевого виховання, яке відсуває Бога на периферію життя і трактує народження дитини як загрозу. Таке ста-



теве виховання поширюють великі організації та міжнародні асоціації, які підтримують аборти, стерилізацію і контрацепцію. Ці організації хочуть нав'язати хибний стиль життя всупереч правді про статевість людини. Працюючи на національному чи державному рівнях, ці організації намагаються викликати страх в дітей і в молодих людей перед «загрозою перенаселення» для того, щоб пропагувати контрацептивну ментальність, тобто, ментальність «проти життя». Вони поширюють фальшиві ідеї про «репродуктивне здоров'я» та «сексуальні і репродуктивні права» молоді. Більше того, деякі антенатальні організації утримують клініки, які, порушуючи права батьків, роблять аборти молодим людям та розповсюджують контрацептивні засоби, пропагуючи таким чином розпусту, а звідси, — збільшення вагітності серед підлітків. „... хіба можна не думати про молодих? Що їм пропонується? Суспільство «речей», а не «людей». Право робити так, як їм забажається з перших років життя, без будь-якого обмеження, якщо це «безпечно». Необмежене дарування себе, панування над своїми інстинктами, почуття відповідальності — вважається, що всі ці поняття належать іншій епосі».

138. В деяких суспільствах діють професійні асоціації секс-виховників, секс-радників і секс-терапевтів. Оскільки їхня робота часто базується на хибних теоріях, яким бракує наукової цінності і які є закритими до справжньої антрополо-

паралельно многи гріхи, даже и массовые убийства.

Борьба против рождения детей идет через грех контрацепции, стерилизации и убийства нерожденных детей, путем аморального воспитания и даже распространением курения, алкоголизма и наркотиков.

**Необходимо воспитывать народ так, чтобы хранить от всех возможных грехов. Тогда и здоровье населения будет лучше.**

Отмечено, что сегодня, как-никогда раньше, много рака груди. Широко известно, что только в 10% случаев рак груди происходит из-за генетики (BRCA антиген), а в 90% случаев рака груди возможно было избежать. *Чем раньше женщина родит первого ребенка, чем больше детей родит и, что особенно, если кормит их грудью, то мать в большей степени защищена от возникновения рака груди и рака яичников.*

Международное Агентство Исследования рака (The International Agency for Research on Cancer IARC), заявило в 2005 году, что гормоны против рождения детей (таблетки и другие аналогичные гормоны), асбест и табакокурение находятся в первой группе канцерогенных элементов. Из-за таких гормонов часто появляется рак груди.

Сегодня известно, что рак груди часто появляется и как последствие аборта.

Дело в том, что рак груди появляется из незрелых клеток желёз, типа 1 и 2. Только в конце первой беременности 85% желёз станут зрелыми. А 15% незрелых, которые остались, их количество уменьшается с каждым последующими родами.

Во время беременности, число желез в груди увеличивается. Если беременность прекратилась, железы остались в незрелой фазе, а из таких незрелых желёз часто появляется рак.

## ВЕНЕРОЛОГИЧЕСКИЕ ЗАБОЛЕВАНИЯ

*Почему такой огромный процент населения заражен венерологическими заболеваниями?*

В основном это появилось из-за добрых и внебрачных сексуальных контактов и потому что доверяли презервативу.

В результате и повышение процента бесплодия. Даже если ребенок зачат, то он часто из-за инфекции погибает до рождения.

*Нет ни одной страны в мире, в которой рекламой презервативов остановили или уменьшили бы процент населения, зараженного СПИД-ом или другими заболеваниями.*

Люди, которые уважают правду и логику, соглашаются, что надо поддерживать целомудрие и уважение святости брака.

Объясню более конкретно.

Людам, не состоящим в браке, который благословил Господь, не следует целоваться так, чтобы возникло сексуальное возбуждение, потому что это является грехом.

Между тем, мы имеем в виду не только грех, но и реальную опасность подвергнуться заражению и даже умереть. Ведь через такие поцелуи пере-

дається більшість інфекційних захворювань, включаючи гепатити В і С, туберкульоз, СПИД і т. д.

Нікто не хотів би в ресторані пити із грязного стаканчика або користуватися чужою, грязною зубочисткою. А через деякі поцілуки передається більше бактерій і вірусів, ніж через грязний стаканчик або зубочистку.

В стоматологічній літературі відзначається, що приблизно 30% населення помічає кровоточивість, коли чистять зуби, або боліють пародонтозом з відкритими кров'яними судинами. Навіть якщо не було відкритих кров'яних судин, в слині заражених людей знаходяться бактерії і віруси.

Ще 4 роки тому в одній із лікарень України мені сказали, що тільки гепатитом В і С там заражено 15-17% населення. Недавно я чув, що в деяких областях України зараження гепатитом В і С становить 40% населення. Коли я запитав об цьому професора українського медичного інституту, він відповів, що на тему гепатитів В і С немає державної статистики.

А ось по причині гепатитів В і С часто виникає цирроз і рак печінки, особливо, якщо людина не отримує належного лікування.

**Україна, напевно, є найбільш інфікована країною Європи.** Я не знаю, яка ситуація в сусідніх країнах, але мені здається, що там ця проблема поширена набагато ширше, ніж це відображає державна статистика.

Ось чому те, у чому були сексуальні контакти до і після шлюбу, повинні тестуватися на багато видів інфекцій. Якщо тестування стане вимагати Церква, у жениха і нареченої це не викличе протестів.

Подивіться, що ще відбувається, коли не уважають целомудря і святість шлюбу:

- Коли я читав лекцію студентам про моральні, психологічні та біологічні причини поваги целомудря, святості шлюбу, Божьому дару плодючості, життя і здоров'я, одна 19-ти річна студентка першого курсу економічного університету, розповіла, що з нею сталося. Їй недавно зробили конізацію шийки матки і виявили, що рак розповсюдився настільки широко, що доведеться видалити матку. Вона залишиться на все життя інвалідом. Дівчина сказала мені: „Якщо б я раніше чула таку лекцію про повагу целомудря, то тепер була б здорова!“

Вона розповіла, що на шлюбну сексуальну життя її мотивувала гінеколог, яка читала лекції в її школі. В той час такою жінкою вона і заразилася човеческим папілома вірусом і захворіла раком шийки матки.

Не думайте, що вона уникла б інфікування цим вірусом, якщо б користувалася презервативом. Чітко доведено, що через презерватив човеческий папілома вірус передається

її; теоріях, які не визнають справжню цінність цнотливості, батьки повинні ставитися до таких організацій з великою обережністю, незалежно від того, як офіційно виховання ті отримали. Якщо їхній світогляд суперечить вченню Церкви, то це видно не лише по їхній роботі, але й з їхніх публікацій, широко розповсюджених в різних країнах.

139. Ще одне зловживання стається тоді, коли статеве виховання подається тільки дітям шляхом розповіді про всі інтимні деталі статевої взаємодії, навіть у графічному форматі. Сьогодні це часто мотивується бажанням забезпечити виховання для «безпечного сексу», перш за все у зв'язку з поширенням СНІДу. В цій ситуації батьки повинні також відкинути пропагування так званого «безпечного сексу» чи «безпечнішого сексу», загрозову і неморальну політику, яка базується на оманливій теорії про те, що презерватив може захистити від СНІДу. Батьки повинні наполягати на стриманості поза шлюбом і вірності в шлюбі, як єдиному правильному і безпечному вихованню для запобігання цій інфекційній хворобі [5].

Ті, хто виробляють, поширюють і рекламують презервативи, відповідальні не тільки за співучасть у скоєнні гріхів, серед яких найчастіше – блуд, перелюбство і контрацепція, але вони також відповідальні і за подання неправдивої гарантії захисту від інфікування різними захворюваннями.

Американський національний інститут здоров'я ще у 1996 році в документі

«Consensus Statement on Cervical Cancer» (Спільна заява по раку шийки матки) опублікував, що використання бар'єрних методів контрацепції, до яких відносяться презервативи, не дає захисту від зараження вірусом папіломи людини (Human Papiloma Virus), який викликає рак матки. 99% жінок, що мають рак матки, заражені цим вірусом. Через цей вірус в США помирає більше людей, ніж від СНІДу.

Документ прийнятий у 2000 р. тим же Американським національним інститутом здоров'я спільно з Національним інститутом алергічних та інфекційних захворювань і Департаментом охорони здоров'я США, показує, що *немає клінічних підтверджень ефективності презерватива в якості захисту від зараження сифілісом, герпесом та хламідіями.*

Церква є вчителькою віри і моралі, яка вчить, що не можна вести статеве життя поза шлюбом, який благословений Господом і є нерозривним до смерті одного з подружжя. Отже, *потрібно поважати зв'язок статевого життя і шлюбу.*

Звичайно, треба зберегти і зв'язок між подружнім актом і зачаттям, під час якого Господь Бог створює душу нової людини. Так смертним гріхом є статеве життя поза подружнім актом, вбивство ненародженої дитини, контрацепція, стерилізація і штучне запліднення, наприклад, запліднення в пробірці, штучне запліднення і клонування.

**Необхідно викинути з усіх навчальних програм і підруч-**

так же, как и без его использования, как и многие другие заболевания.

● Я как-то был в Риге, когда Латвия ещё не стала членом Евросоюза. В Русской средней школе узнали, что я где-то в городе читаю лекции и пригласили меня. Собрали в конференц-зал около сотни учеников. Пришло и телевидение. Ещё до моей лекции, журналисты побеседовали с учениками. Когда мне рассказали, что ученики говорят, я заметил, что сильно опоздал в эту школу. Никто среди учеников не собирается в жизни вступать в брак. Никто не хотел бы стать родителем. Говорят, что уже несколько раз в их школе читали лекции, которые поддерживали стремление к доброй сексуальной жизни, к сожалению, многие ученики так и начали жить. Теперь вы мне скажите: *„Где будущее любого народа, если молодое поколение не хочет вступить в брак и не желает становиться родителями?“* Их, так называемое *„сексуальное образование“* представляло, по моему мнению, **психологический геноцид.**

Когда им во время аморальных лекций предлагали добрую сексуальную жизнь и предлагали грешные средства, нормальная девушка или нормальный парень, которые пока ещё так не жили, испытывали искушение, думая, что они глупые.

Те, которые уже так жили и должны были бы покаяться, получили поддержку грехам, когда директор разрешил такую лекцию. И так всё пошло наоборот. Те, которые должны покаяться, почувствовали поддержку в неправильном образе жизни, а те, которые нормальные, в искушении подумали, что глупые. **А кто вообще те, которые предлагали им грешный образ жизни?** Часто это те представители международных организаций, которые не смотрят на ребёнка как на дар Божий, а смотрят на детей, как на комаров.

Хорошо, что мне удалось и в этой школе прочитать лекцию об уважении целомудрия, святости брака, о жизни детей, которые ещё не родились, Божьим даром плодovitости и достоинства зачатия. Между тем, несколько моих лекций в Латвии не были достаточны.

Недавно я встретил Латышей, которые рассказали, что случилось, когда Латвия стала членом Евросоюза. Не только молодые выехали из страны за границу, но и многие другие.

Раньше в Латвии было два миллиона населения. Половина – Латыши, а половина – Русские. Теперь в Латвии остался только один миллион населения. В огромных пространствах нет людей и начали размножаться звери, особенно волки. В городах появилось очень много бездомных собак.

Рассказывают, что женщина, работающая в городе Елгава, у которой нет машины, просыпается в 3 часа утра и идет на почтамт. Она не может позже пройти пешком за городом, потому что боится, что её покусает бродячие собаки.

## ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Ни фармацевт, ни врач, ни медсестра, ни кто-либо другой не может быть подобен роботу, который исполняет аморальные приказы, всё равно от кого и как (устно, письменно или как-то ещё) они поступают. Каждый из нас ответственен за свои поступки, у каждого из нас есть душа, которую необходимо спасать. *Народная пословица гласит, что вор не только тот, кто ворует, но и тот, кто держит ему лестницу.* Значит, грешит и тот, кто выдает средство для содеяния греха.

Говоря о совести медицинского работника, следует подчеркнуть, что её нельзя разделить на совесть, связанную с профессией, и на совесть, связанную с личной жизнью человека. Медицинский работник, как и **любой человек, должен стремиться поступать нравственно во всех ситуациях и при всех искушениях совести.**

Этот текст является дополнительным напоминанием, что необходимо:

- прервать производство, рекламу и распространение средств, предназначенных для греховных действий;
- стараться исправить последствия грехов уже сделанных;
- понять свои ошибки и отказаться от них;
- отречься от злого духа и его искушений;
- держаться на расстоянии от лживых авторитетов и неправильных учителей, несмотря на их титулы;
- через Святое Таинство Крещения и всегда в жизни принимать Иисуса Христа, Который есть наш – единственный Спаситель и Избавитель, Путь, Истина и Жизнь;
- покаяться в грехах и исповедоваться у такого священника, который может от имени Господа Бога простить их. Такая власть и у католического и у православного священника.

## СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. "Donum vitae (February 1987)." Instruction on respect for human life in its origin and on the dignity of procreation", Congregation for the Doctrine of the Faith, at: [http://www.vatican.va/roman\\_curia/congregations/cfaith/documents/rc\\_con\\_cfaith\\_doc\\_19870222\\_respectfor-human-life\\_en.html](http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19870222_respectfor-human-life_en.html)

2. „Dignitas Personae“ Instruction on certain bioethical questions“, (20 June 2008) Congregation for the Doctrine of the Faith, at: [http://www.vatican.va/roman\\_curia/congregations/cfaith/documents/rc\\_con\\_cfaith\\_doc\\_20081208\\_dignitas-personae\\_en.html](http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20081208_dignitas-personae_en.html)

3. Casti connubii, "Encyclical of Pope Pius XI on Christian Marriage" (December 31, 1930), at: <http://65.108.168.229/CASTI-CONUBII.htm>

4. "Humanae Vitae", Humanae vitae, "Encyclical of Pope Paul VI on the Regulation of Birth" (July 25, 1968), at: [http://www.vatican.va/holy\\_father/paul\\_vi/encyclicals/documents/hf\\_p-vi\\_enc\\_25071968\\_humanae-vitae\\_en.html](http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_25071968_humanae-vitae_en.html)

5. Declaration on Procured Abortion (November 1974), Congregation for the Doctrine of the Faith, at: [http://www.vatican.va/roman\\_curia/congregations/cfaith/documents/rc\\_con\\_cfaith\\_doc\\_19741118\\_declaration-abortion\\_en.html](http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19741118_declaration-abortion_en.html)

**ників все те, що являє собою виправдання і пропаганду гріховної діяльності.**

У випадку виправданих причин уникнення зачаття, дозволяється стриманість у плідні (фертильні) дні. Сьогодні плідні і неплідні періоди можна дуже просто і точно визначити, навіть при неправильних чи нерегулярних циклах, за допомогою природних методів: Білінгса чи симпотермічного.

Без Ісуса Христа не можливо вилікувати рани людей і суспільства. *Медицина тільки частково може вилікувати хворобу тіла.* Можна, навіть, сказати, що медицина, яка не поважає закон Божий, не є медициною.

*Всім народам необхідно моральне оновлення, а це означає, що треба відмовитися від будь-якого гріха.* На кожну проблему існує християнська відповідь.

*Від укладача*

## ЗАМІСТЬ ВИСНОВКУ

Гадаю, шановний читачу, що Ви зі мною погодитися, що нам якнайшвидше треба ознайомити всіх вчителів шкіл, ліцеїв, гімназій, зокрема класних керівників, а через них учнівську і батьківські громади з основними позиціями нашого автора Антуна Лісеца, які є засадничими у питаннях націєтворення, а отже виховання дітей та учнівської молоді. Одночасно **запрошуємо педагогічну громадськість взяти участь в обговоренні такої важливої для українського народу теми на площах нашого журналу – надсилайте, будь ласка, свої статті на електронні адреси редакції.**

# ЛЮДИНОЦЕНТРИСЬКА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА: СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ



Педагогіка  
ШКОЛИ

УДК 378.6:37]:111.32

*Автор розглядає педагогічну освіту в широкому значенні. У статті актуалізовано проблеми якісної професійної готовності вчителів до сучасної педагогічної діяльності. В класичній освіті багато що зазнало змін. Їх наслідком є стан досвіду цілепокладання у сучасних учителів, який характеризується переважно невміннями та ускладненнями як у молодих учителів, так і в досвідчених. Останнє підтверджує висновок про неготовність учителів здійснювати сучасну педагогічну діяльність.*

*Автор переконаний: останнє стане можливим, якщо здійснювати не просто педагогічну діяльність, а творчу в авторському розумінні; наслідком запровадження якої стануть радикальні зміни щодо статусу вчителя в його педагогічній діяльності – учитель віднині стає самостійним, відповідальним, творчим, компетентним професіоналом.*

*Реальний досвід шкіл наочно продемонстрував, яка діяльність учителів, а отже і їх підготовка сьогодні за-  
ребувані як суспільством, так і зокрема шкільництвом.*

*У статті актуалізується необхідність концептуальної розробки нової педагогічної діяльності, яка дасть змогу українському вчителеві реалізувати всі виклики щодо завдань сучасної шкільної освіти. Окреслено деякі концептуальні зміни нової педагогічної практики в школах країни.*

**Ключові слова:** педагогічна освіта, нова педагогічна діяльність, зміна статусу вчителя, технологія людського розвитку, програмні засади підготовки/навчання вчителів, компетентний професіонал.

## УЧИТЕЛЬ ЯК ЛЮДИНА:

*чи є шанс в українського вчителя отримати справжню автентичну педагогічну освіту?*

*Школа визначається рівнем роботи вчителя, його доброчесністю, його любов'ю до дитини.*

Василь Кремень

Усі наші концепції, найсучасніші та найкращі, щодо поліпшення і навчального, і виховного процесів, стану самого вчителя, його професійної підготовки, якості освіти, зокрема знань наших учнів, як і багато іншого та важливого, мають певний вплив, можна сказати «працюють», але виключно до дверей класної кімнати, поки вчитель ще не зайшов у клас до своїх учнів. Далі

працюватиме вчитель САМ як уміє, як уважає за потрібне.

Тож, якщо ми насправді хочемо зробити шкільне життя дитини цікавим, щоб вчилася дитина з радістю, її людський інтелектуально-духовний потенціал міцнів, вона була здорова і фізично, і духовно, почувалася щасливою, впевненою у собі людиною, маємо подбати про те, щоб у клас зайшла найкраща Людина – Вчитель! (Див. вріз на С. 102)



**Ольга  
ВИГОВСЬКА**

Головний і науковий редактор Всеукраїнського науково-практичного журналу „Директор школи, ліцею, гімназії”, кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений працівник освіти України

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2016

Щоб наочно уявити образ того вчителя, який сьогодні потрібен Україні, наведу уривок з оповідання А. Платонова «Квітка на землі»<sup>1</sup>:

«Хлопчик Афоня настирливо домагався від свого діда відповіді на питання про найголовніше у житті. І от дід Тит повів онука на пасовище. Він зупинився біля голувої квітки, що терпеливо росла із голубого чистого піску.

– Квітка ця, – сказав він, – жаліслива така, але вона жива, і тіло собі вона створила із мертвого пороку. Отже, вона мертву сипучу землю перетворює у живе тіло і пахне від неї самої чистим духом. От тобі і є найголовніша справа на білому світі, от тобі і є звідкіля все береться. Квітка ця – найсвятіший трудівник, вона із смерті робить життя...

Афоня задумався серед трав і квітів. Він сам, як квітка, теж захотів тепер робити із смерті життя, він думав про те, як народжуються із сухого нудотного піску голубі, червоні, жовті щасливі квіти, що піднімають до неба свої добрі личка і дихають чистим духом у білий світ».

Дід Тит не педагог, а як майстерно педагогізував ситуацію, мов би за Ш. Амонашвілі, та ще й згідно з психологічними законами не надав відповіді відразу і «виростив» у такий спосіб нестерпне бажання все-таки дізнатися про найголовніше в цьому світі. А яке світобачення має, як сам бачить світ та як репрезентує його дитині! Тут ми маємо справу з педагогом-філософом, компетентною, мудрою людиною. І от все сказано, і у дитини народжуються і свої образи, і нові бажання – післядія виховного впливу, як сказали б педагоги. Про таких педагогів йдеться в «Педагогіці добра» І.А. Зязюна. Як правильно зазначав Р. Гамзатов, виховання – поштучна справа, і **саме у такий спосіб і сіються зернини добра в людські серця, які потім виплеснуться в світ добротворенням.**

<sup>1</sup> Коли я цей образ дарувала учасникам Артеківських діалогів під час свого виступу, в залі була **Марія Петрівна Лещенко**, засновниця і директор приватної школи «Чарівний світ» (м. Полтава), із розмови з нею дізналася, що в її школі працює ця перетворююча філософія «*зла в добро*»: цікаво було б хоч на мить відчути себе в такому середовищі.

Заявлене мною підтримають і батьки, якщо говорити сучасною діловою мовою, «замовники освітніх послуг», Василь Сухомлинський та Ян Амос Коменський. І якщо Я.А. Коменський зазначав, що в школі залишитися повинні кращі люди, а В.О. Сухомлинський справедливо наголошував, що «*від того, як пройшло дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що увійшло до його розуму і серця з навколишнього світу, – від цього у вирішальному ступені залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк*», то батьки сформували, зокрема стосовно початкової школи, запит на доброго вчителя, інтелігентну, хорошу Людину. Говорячи при цьому, що навчити дітей вони і самі зможуть. Батькам важливо, як вчитель ставитиметься до дитини, розмовлятиме з нею та оцінюватиме її.

Вочевидь, аналіз запитів батьків проявляє брак доброти в наших школах. Такий висновок стосується не лише вчителів, він є характерним, на жаль, і для дітей.

Дефіцит доброти є першим прецедентом для вищої педагогічної освіти, тоді як її головне завдання – так підготувати майбутніх вчителів, щоб в класи до дітей заходили найкращі **ЛЮДИ!** Такий вчитель, як говорив В.О. Сухомлинський, буде йти в клас до дітей... з тим предметом, з якого він фахівець, а не навпаки, як робить більшість сучасних вчителів.

Прикладів може бути багато, але всі вони нам потрібні лише для того, щоб зрозуміти, що *людноцентриська педагогічна освіта* орієнтована на плекання/виховання саме такого високодуховного вчителя професіонала. І не має значення фахівцем якого предмету він є, бо він, у першу чергу, працює не з учнями, а з дітьми/людьми, він – Педагог-Людина.

Ці та інші факти спричинюють у системі професійної освіти вчителів *потребу нових стратегічних орієнтирів*, один з яких – стратегія «*добротворення*». Що має робити вища освіта та виші для її реалізації? Йти шляхом виховання майбутніх вчителів? Якщо так, то треба, крім іншого, створити такі

внутрішньо-університетські умови, щоб майбутні педагоги проживали в таких умовах певний час. Яка робота за цим стоїть не важко уявити! А щодо результату, чи досягнемо мети, чи встигнемо за 4–5 років виховати Вчителя-Людину? Погодьмося, що вчителя фактично виховують всім суспільством і протягом усього життя. Зрозуміло, що виховання такого вчителя – надскладне завдання, але вирішувати його треба, тож варто починати і не боятися: один зробить 10 кроків вперед, а хтось лише один, але все одно треба йти! Можна вишамобрати й інший варіант вирішення цього завдання: піти шляхом відбору найкращих серед абітурієнтів, які будуть мати достатній інтелектуально-культурно-духовний потенціал, щоб у майбутньому стати вчителем. Якщо діяти в реаліях сьогоденного дня, то ця пропозиція не має під собою підстав: тоді, коли ледь заповнюються бюджетні місця, вести мову про відбір найкращих проблематично. А якщо ми прийматимемо ці рішення в умовах іншої державної освітньої політики (див. вріз), на яку давно вже чекає суспільство та якої заслуговують українці, зокрема стосовно педагогічної освіти, то якраз ця пропозиція буде обов'язковою до виконання, і більш того, стане *точкою відліку для нової системи педагогічної освіти*, в якій буде готуватися той Вчитель, на якого давно чекає Країна та її майбутнє – діти України. Очікують своєї реалізації й інші стратегії, серед яких відзначимо лише найпріоритетнішу – *світогляду*, яка поза увагою як при прийомі у ВНЗ, так і під час навчання у вишій школі, так і під час здійснення вчителем професійної діяльності, оцінки його майстерності.

Фактично, сьогодні маємо констатувати: *у педагогічній освіті є все, крім самого вчителя. Колись педагогіка загубила дитину, а сьогодні педагогічна освіта загубила вчителя.*

Головним своїм завданням автор вважає *повернення вчителя педагогічній освіті. Це стане початком народження справді людиноцентристської педагогічної освіти.*

З'явиться серед складових педагогічної освіти як основна – людиноцентристська складова, *наслідком чого має стати спроможність вчителя здійснювати особистісно орієнтовану освіту для своїх учнів/вихованців.*

Лише за виконання першої умови, за якою педагогічна освіта забезпечує першочергову людиноцентристську підготовку Вчителя-Людини, другою чергою вона зорієнтується/ зорієнтується на реалізацію наступної складової професійної підготовки майбутнього вчителя – підготовку компетентного вчителя-професіонала.

Про це далі у статті (див. С. 104–109).

## ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА, яка здатна зацікавити сучасну молодь

Найдешевша педагогічна освіта, а отже неякісна, не зацікавить молодь, вже зорієнтовану на якісну європейську освіту. Першим кроком у вирішенні «кадрової» проблеми може стати *найкраща освіта для українських педагогів* на кшталт тієї, що забезпечувалася Києво-Могилянською академією у ті часи, коли «Європа» заглядала у її вікна. Минула слава – запорука і підстава цієї пропозиції. Звісно, відповідальність за майбутню *найкращу освіту* у першу чергу на державі, її освітній політиці, зокрема в частині фінансового забезпечення освіти.

*Найдешевша сьогодні, а має стати найкращою, блискучою освітою, якість якої буде переконливою для молоді (бо вона стане духовно розвиненою, зразковим носієм-спадкоємцем сутнісної/виняткової української культури, високоосвіченою людиною, підготовці якої позаздрять не лише дипломати тощо). Позбудемося непривабливості для молоді педагогічної освіти.*

*Забезпечивши якість педагогічної освіти, не треба буде агітувати вступати до педагогічних ВНЗ, навпаки з'явиться вибір, вчителями українців мають ставати найкращі. Не можемо далі дозволяти, щоб наших дітей навчали не найкращі. Це призводить до всіх відомих наслідків. Тож започатковуємо ініціативи (механізми) розвитку, а не знищення нації.*

Найкраща освіта для українських педагогів дуже скоро заявить про себе, буде престижно її отримати. *Почне створюватися педагогічна еліта країни.*

## СТАН ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ ВЧИТЕЛІВ

Якщо, за даними дослідників, із системи педагогічної освіти виокремити основні причини гальмування реформаційних процесів освітньої галузі, її осучаснення, то найбільше дорікань припадає саме на якість підготовки сучасних учителів. Зазначу деякі з них: **неготовими до роботи** на рівні сучасних вимог **визнають себе 68%** учителів, а **2%** відчують себе „зовсім не готовими”, **65,4%** опитаних вважають недостатньою практичну підготовку, **48,6%** – методичну підготовку, **61,4%** – психолого-педагогічну підготовку. *Молоді вчителі відчують найбільші труднощі в організації індивідуальної роботи, вирішенні конфліктних ситуацій, проведенні виховних заходів, у роботі з батьками. Готовність учителя до нових функцій* навчального процесу в контексті освіти інноваційного особистісно орієнтованого типу, а **це: вміння організувати навчальний процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток особистості, її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості, вміння працювати в умовах вибору педагогічної позиції, технології, підручників, змісту, форм навчання тощо – взагалі є проблематичною.**

Такими ж є й готовність учителя до цілісного бачення дитини, готовність забезпечувати системний розвиток школяра в контексті викладання конкретного предмету, системне бачення світу, готовність органічно поєднувати навчальний та виховний процеси. *Щодо здійснення вчителями нових функцій педагогічної діяльності, то зазначені труднощі є спільними як для студентів, так і для досвідчених педагогів.* [10]

Вочевидь, **підготовку сучасних учителів як компетентних професіоналів слід визнати малоєфективною**, бо вона **не забезпечує** майбутніх учителів **головним – готовністю/уміннями компетентнісно здійснювати сутнісну (автентичну) педагогічну діяльність на професійному рівні, бути адекватними вимогам сьогодення**, стати визнаним лідером у плеканні громадян держави, які спроможуться утвердити її на світовому рівні, та й в країні наведуть лад, щоб ми жили серед мудрих людей в шанованій світом державі. *Її наслідком стала й неготовність учителів у якості професіонала здійснювати затребувану українським суспільством педагогічну діяльність.* Останнє складає суть найвагомішого протиріччя між усвідомленням сьогоденної місії Українського Вчителя, тож і завдань, які покладаються на нього наявними „дражливими” та доленосними проблемами суспільства, як от розколата нація, з одного боку, а з іншого – неготовністю учителя бути компетентним професіоналом, що унеможливило будь-яку його дію в напрямі здійснення означеної місії, як і взагалі педагогічної діяльності в контексті інноваційної освіти.

Тож одним із завдань нашого дослідження було **з'ясування причин (нездатність учителів чи їх неспроможність, або ненавченість тощо) такої неготовності бути компетентним професіоналом. З'ясувати, що спільного є в підготовці вчителя та здійснюваній ним педагогічній діяльності, що спричинює його некомпетентність і непрофесіоналізм, зокрема під час проведення уроку як основної форми навчально-виховного процесу.**

## ВЧИТЕЛІ ЯК „ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНІ ФАХІВЦІ”

У всі часи така підготовка вчителів не була поза увагою ні освітянських керівників, ні вчених, ні громадськості. І зараз до вчителів, їхньої діяльності, якості підготовки у ВНЗ та якості їхньої роботи у школах країни прикуті погляди багатьох: з одного боку – держави як до тих, хто плекає громадян країни, з другого – суспільства, бо саме вчителі або здатні, або ні задовольнити зрослі потреби батьків та молоді країни, з іншого – вчені, методисти, освітянські керівники, професійні вітчизняні й зарубіжні громади з безліччю пропозицій „ноу-хау”, аби удосконалити чи реформувати сучасну освіту.

Наголошу на тому, що українська освіта постійно перебуває в стані реформаційних змін. Учитель, система його підготовки, ефективність його діяльності та відповідність останньої вимогам часу залишаються в епіцентрі уваги реформаторів.

**У статті автор робить спробу проінформувати читачів щодо можливостей виправлення стану з українським вчителством, бо переконаний, що вчитель вже сьогодні може стати таким, на якого сподівається наше суспільство, якого очікують діти України!**

Єдина умова цього розкривається словами відомого хірурга, педагога-реформатора Миколи Пирогова: „...обираючи цей



шлях, прийдеться багатьом вихователям спочатку пере-виховувати себе”.

У власному дослідженні розробили технологію забезпечення готовності вчителя до творчої педагогічної діяльності. Тож наш учитель якраз і відповідає усім тим вимогам, які ставляться до нього сьогодні, і яким, на жаль, не відповідає 70% сучасних учителів. Він, майбутній учитель, випускник ВНЗ, не лише знає „як” і „що”, а вміє здійснювати цілісну педагогічну діяльність в цілісному педагогічному навчально-виховному процесі.

У такий спосіб учитель виходить на спіраль власного особистісного зростання, що забезпечить йому вихід на власну вершину, „акме”, бо як сказав Парацельс, „лише вершина людини – це людина”.

Встановлення виключної значущості для збереження й розвитку людського потенціалу країни творчої педагогічної діяльності в запропонованому розумінні дозволяє нам піднести готовність майбутніх учителів до її здійснення на рівень цілі та результату педагогічної освіти, як критеріального показника стану підготовки сучасного вчителя.

Це докорінно змінює стан його особистісної та змістовно-технологічної готовності до реалізації сучасних завдань педагогічної практики, бо *вчитель-творець*, як результат реалізації такої технології, *здає* буде *плекати духовність та інтелект країни; бачити перспективу власного росту*

## З ЧОГО ПОЧИНАЄТЬСЯ ВЧИТЕЛЬСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ:

чи можливо підготувати такого вчителя

Результатами діагностичного та формуючого експериментів власного дослідження (проведеного автором з кінця 1995 по 2015 рр.) з проблеми підготовки сучасного вчителя, який відповідає всім викликам сьогодення, доведено, що такого вчителя підготувати можливо ще під час навчання майбутнього вчителя у виші, якщо в основу такої підготовки покладемо авторську концепцію творчої педагогічної діяльності [6]. За визначенням автора, *творчою називають педагогічну діяльність, у якій під час її здійснення на правах її цілі та результату та за рахунок її засобів твориться її суб'єкт – учитель*. У зв'язку з неоднозначним тлумаченням поняття творчої педагогічної діяльності, остання думка потребує деяких пояснень.

Слід з'ясувати як пов'язані між собою поняття „учитель-суб'єкт” і „вчитель-компетентний професіонал”. Тож передусім визначимося: хто такий професіонал та ще й компетентний (див. цей вріз). Зазначу, що поняття „вчитель-професіонал” ми використовуємо, щоб підкреслити його дипломовану професійну підготовку, а не аматорство.

У творчій педагогічній діяльності створюються найкращі умови як для учнів, так і вчителів, для задоволення їхніх основних людських потреб у спілкуванні, самопрояві, пізнанні світу, себе в ньому та сенсу життя в цілому. Завдяки здатності вчителів до емпатії виникає можливість створення виключно значущої ситуації для їх самотворення, коли вчитель стає здатним до фіксування сутнісної єдності між людьми, до більш повного розуміння себе як особистості, тобто до глибинного занурення у себе, до вияву себе нового, до пізнання своєї суті. Це явище ми називаємо *віртуальним полілогом*, а саму здатність до віртуального полілогу вважаємо показником опанування людиною найефективнішим механізмом самотворення.

Учитель у творчій педагогічній діяльності є не тільки створювачем умов для розвитку своїх вихованців, але й виявляє себе як саморозвиваюча істота, яка реалізує головне право людини бути вільною, свідомою, здатною до будь-яких змін у власній діяльності.

У “Словнику іншомовних слів” [12, С. 470] знаходимо: “професіонал” і “професія” походять від лат. *professio* – фах, але останнє означає рід трудової діяльності, що вимагає певних знань і трудових навичок і є джерелом існування, тоді як перше означає особу, що зробила якість заняття предметом своєї постійної діяльності (на відміну від *аматора*).

Отже, *усі*, хто здобув педагогічну освіту, дістав професію вчителя та працює у закладах освіти (вищих чи середніх) є *професіоналами* – тими, хто професійно, *кваліфіковано* здійснює педагогічну діяльність. “Кваліфікація (від лат. *qualis* – який, якої якості і ...*фікація*) – визначення якості чого-небудь, оцінка чогось; ступінь і вид професійної виучки працівника, наявність у нього знань, умінь, навичок, потрібних для виконання певної роботи; рівень підготовленості, ступінь придатності до якого-небудь виду праці; фах, професія, спеціальність” [11, С. 242; 2, С. 422].

*Компетентний*: 1. Який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий. //Який ґрунтується на знанні; кваліфікований (у 2 знач.). [2, С. 445]

## ВЧИТЕЛЬ ТА ЦІЛІ ПД: неоднозначність взаємодії

Готовність до педагогічної діяльності впродовж десятків років залишається незмінною — вчителі так і не навчилися визначати виховні та розвивальні цілі власної професійної діяльності.

Від того, у який спосіб здійснюється цілепокладання, залежить головне — чи буде діяльність педагога справді творчою! *Саме від вибору педагогом способу цілепокладання залежить, стане він творцем чи буде за традицією реалізовувати кимсь обумовлені цілі власної педагогічної діяльності.*

### СУТНІСТЬ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ

Цілепокладання є механізмом діяльності.

Для творчої педагогічної діяльності *вихідним положенням для цілепокладання є вимога самостійної розробки вчителем-творцем мети й завдань як навчально-пізнавальної діяльності учнів, так і педагогічної діяльності взагалі, виходячи з особливостей особистісноутворюючого середовища колективу — вихованців класу.*

Ця позиція принципово відрізняється від загальноприйнятої у педагогічній практиці щодо визначення мети й завдань, спрямованих на виконання соціального замовлення на особистість.

Характерною вимогою до розробки мети й завдань творчого навчального процесу є їхня варіативність, бо визначаються вони на основі врахування не лише об'єктивних, а й суб'єктивних факторів, тобто змісту навчання та індивідуальних особливостей учнів.

### УМІННЯ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ і готовність вчителя до ПД

Уміння цілепокладати, у першу чергу, забезпечує готовність учителів до педагогічної діяльності (ПД) за ознаками „самостійності”, „свідомості”, „самодостатності”, „творчості” і „майстерності”. Наш учитель якраз і відповідає усім тим вимогам, які ставляться до нього сьогодні, і яким, на жаль, не відповідає 70% сучасних учителів. Він не лише знає „як” і „що”, а вміє здійснювати цілісну педагогічну діяльність в цілісному педагогічному навчально-виховному процесі.

Така діяльність набагато більша, ширша, глибша, вища, ніж та, за яку сьогоднішній учитель отримує платню — проведення уроку — це квінтесенція цієї діяльності і лише один з її етапів. Підготовка вчителя до такої діяльності забирає багато часу, бо розвиток людини, її виховання „поштучна справа”, як образно казав Расул Гамзатов. Те ж саме зазначав ще А.С. Макаренко, а сьогодні й І.А. Зязюн, тож коли йдеться про вчительську дію, вони стверджують, що вона — це мистецтво, навчати якому слід одноосібно, як вчать скрипаля, піаніста.

*Що потрібно робити вчителю, який хоче здійснювати творчу педагогічну діяльність?*

У свідомості вчителя має відбуватися переорієнтація у поглядах на особистість учня та на себе як на цінність і самоцінність. За цих умов навчально-виховний процес набуває особистісного спрямування. Проте, якщо у кожному класі, де працює вчитель, він не знатиме особистісних проявів кожного учня та того, що для них є впливовим, значущим, — він не зможе реалізувати особистісно орієнтоване навчання.

Як же дізнатися про ці особливості? З публікацій про системно-точкову методику [3, 5, 6] та зі врізу на С. 107

й не мати змоги зневіритись у собі, та й у обраній ним діяльності *через виникнення самопочуття хазяїна своєї педагогічної долі, здатного зарадити собі та іншим і жити достойним гідної людини життям.*

### ПРІОРИТЕТ У ПІДГОТОВЦІ УЧИТЕЛЯ:

*що має ним стати?*

Хіба не дивно, що зараз ми мовби напрацьовуємо з чистого аркуша, ніби не захищено з цієї проблематики низки дисертацій — кандидатських і докторських, — які містять, до речі, прогнозовані результати від упродовження пропонуваного пошукувачами інновацій, до того ж кожна дисертація обов'язково має ґрунтовний аналіз стану педагогічної практики, містить безліч рекомендацій як її покращити. Більшість із них зводиться до обґрунтування тези, що майстром педагогічної справи стають лише за умови оволодіння фундаментальною психолого-педагогічною підготовкою. На жаль, *нами не виявлено досліджень, де б пріоритетами у підготовці вчителя було визначено його професійну підготовку, тобто універсальну готовність до здійснення автентичної діяльності педагога, яка надає йому можливість свідомо творити саме ті умови для розвитку кожної дитини, які для останньої є оптимальними.*

Такий висновок стосується і курсів, що введено у програми педагогічних вузів — „Основи педагогічної творчості” та „Основи

педагогічної майстерності”, які не забезпечують майбутніх учителів готовністю до педагогічної діяльності, що підтверджують ті самі ускладнення, про які вже йшлося вище, яких не стає менше: десятками років дослідники виявляють одні й ті ж негаразди, а впровадження наукових доробок не спричиняє суттєвих змін на покращення.

Проведеним нами аналізом програмно-методичного забезпечення професійно-педагогічної підготовки у системі вищої педагогічної освіти встановлено відсутність жодної навчальної дисципліни, яка б мала на меті підготувати майбутніх педагогів так, щоб вони одразу після закінчення ВНЗ були спроможними здійснювати сутнісну педагогічну діяльність, здатну задовольнити як потреби вихованців, так і українського суспільства в цілому. На жаль, остання вимога не закріплена ні у стандартах педагогічної освіти, відсутня вона й у концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти: вони не мають на меті підготовку вчителя — справжнього професіонала, готового відразу виконувати свої професійні функції в школах, тобто бути компетентним. Наслідком цього є якраз ті результати, на які й працюють педагогічні ВНЗ: державні екзамени нині, як і раніше, проводяться за формальними критеріями — показниками успішності з окремих дисциплін, а не за інтегрованими показниками успішності підготовки

## ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ

*і системно-точкова методика*

Алгоритм діяльності вчителя з особистісно орієнтованої освіти (на основі системно-точкової методики):

- *Оберіть клас, в якому Ви хочете запровадити особистісно-орієнтований підхід.*
- *Проведіть анкетування учнів класу за системно-точковою методикою.*
- *Проаналізуйте дані та зафіксуйте їх у таблиці стану чинників особистісного розвитку учнів конкретного класу.*
- *Виокремте фактори: „+”; „-”; „0”.*
- *Отримайте точки адресної роботи з вихованцями.*
- *Дані діагностування покладіть в основу розробки адресного цілепокладання педагогічної діяльності (ПД), з якої розпочнеться адресна ПД, або, як її інакше називають, особистісно орієнтована діяльність (ООД та інші скорочення: ООО, ОЗОН).*

**Зверніть увагу: алгоритм є однаковим для уроку, цілепокладання і ПД вчителя!**

## СУТНІСТЬ СИСТЕМНО-ТОЧКОВОЇ МЕТОДИКИ

Системно-точкова методика (СТМ) - ключ до особистісно-орієнтованої освіти.

СТМ надає вчителю значні переваги, бо вона начисто представляє значущі точки дитячого простору, через які найкоротшим шляхом доходимо до серця кожної дитини.

Ця методика дає вчителю змогу побачити індивідуальність кожного учня (39 точок для вчительської уваги!), особливості класного колективу як спільноти, і себе як організатора навчально-виховної роботи, як особи, референтної для дітей. Розуміння цього „трикутника”, вміння виявити його особливості, розглянути їх у комплексі забезпечує вчителю можливість обрати найкращий шлях для розв’язання будь-яких педагогічних завдань навчально-виховного процесу. Саме ці можливості надає вчителю пропонується *діагностично-прогностична системно-точкова методика*. СТМ забезпечує вчителя уміннями цілепокладати у своїй діяльності, виходячи з органічного, природного підґрунтя — особливостей дітей і тих колективів, у яких вони зростають.

Разом із педагогом дитина здійснює сходження до образу людського через здатність здобувати знання у процесі навчання та здатність розвиватися під час сходження до власної висоти.

- *Отак і твориться значуще особистісно-інформаційне розвивальне середовище, лише в якому й можливо здійснювати особистісно орієнтоване навчання й виховання, яке за інших умов переважно декларується.*

## НЕВМІННЯ ЦІЛЕПОКЛАДАТИ ТА ТРУДНОЩІ:

*передбачені наслідки*

Оскільки вчителі не усвідомлюють розвивальні та виховні задачі, вони їх і не розв’язують, традиційно зосереджуючись на навчальних цілях.

**Труднощі у цілепокладанні** означають, що діяльність учителя залишається нецілеспрямованою, формальною. Це знижує її коефіцієнт корисної дії та *гальмує розвиток самого вчителя*.

**Триєдина мета** — стала формальною вимогою, а тому є **причиною розпорощення сил педагога**, неінтегрованості його дій, свідченням відсутності спільного фундаменту, стрижня педагогічної діяльності [18; 13].

до педагогічної діяльності, рівень опанування якою кожним випускником і має об'єктивно оцінюватися державними екзаменаційними комісіями.

Тож, як з'ясовано нами та іншими дослідниками, *вчителі не готові до реалізації головного завдання школи – плекати засобами своїх навчальних предметів<sup>1</sup> розвинених особистостей, а сучасна практика вузівської підготовки студентів до педагогічної діяльності є свідченням того, що вона є проблемою теоретичного та практичного характеру.*

## ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ЯК ПЛАТФОРМА СТАНОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

Маємо практичні результати. У своїх роботах ми подолали й проблему відчуженості вчителя від власної діяльності та її результатів тим, що ввели нову діяльність вчителя – творчу. Розуміння педагогічної діяльності як творчої, у якій на правах її цілі та результату розвивається її суб'єкт, тобто вчитель, вимагає по-іншому підійти й до проблеми цілепокладання [6; 9].

За накреслених вище умов, учитель, як відповідальний за людський розвиток учнів, не може не бути самостійним, творчим і компетентним. Посудіть самі: щоб здійснити цілепокладання уроку з будь-якого шкільного предмету за авторською методологією й технологією для конкретних учнів конкретного класу, вчителю потрібно бути компетентним в декількох галузях наук, а саме: соціальної психології, дитячій психології, в психології особистості, груп, колективів тощо, щоб адекватно виявити стан усіх факторів, які діють в учнівському колективі та мають як позитивний, так і негативний чи нейтральний впливи на самопочуття кожної дитини, на загальну атмосферу класу. Саме отакий стан класу стає основою для виокремлення (тож і подальшої постановки в якості ін-

тегральної, єдиної, цілісної мети для становлення цілісної людської особистості в умовах навчально-виховного процесу, зокрема уроку) тих умов, про які вчителю у першу чергу й слід подбати, щоб забезпечити оптимальні для даних дітей умови, в яких ці діти набудуть і певних предметних компетентностей, укріплюватимуть себе внутрішнього та розвиватимуться за вертикаллю Душі, до досягнення кожним свого „акме”. Такі вимоги до вчителя, до його професійного цілепокладання формують справжню платформу, на якій від уроку до уроку твориться компетентний професіонал – Учитель, Майстер і Творець, Рационалізатор і Винахідник. У такому сенсі цілепокладання й виступає в ролі платформи становлення вчителя як компетентного професіонала.

## СУТЬ АВТОРСЬКОЇ ТЕХНОЛОГІЇ: що заважає, що гарантуємо

На шляху вирішення цього завдання стоїть, з одного боку, *низька професійна підготовка вчителів*, а з іншого – *теоретична нерозробленість основ* цілісного навчально-виховного процесу та засобів цілісного розвитку особистості.

Саме тому були поставлені завдання виявити невикористані резерви уроку для розвитку творчих особистостей його суб'єктів та визначити особливості навчально-виховного процесу як цілісної системи – *так народилася авторська технологія підготовки вчителів до ООО* [4, 6, 7, 8, 9].

У вчителів гарантовано змінюється **позиція з керованого**, не підготовленого до роботи в сучасних умовах підвищеної складності, **на самодостатнього професіонала** своєї справи, педагога-творця, Майстра.

**Гарантується якість підготовки сучасного вчителя**, якого потребує сьогодні.

Ця технологія 100-відсотково гарантує обумовлений, винятково значущий, новий результат лише за однієї умови — якщо вчитель навчиться користуватися цією авторською технологією.

## ЗАМІСТЬ ВИСНОВКУ

*Ще раз наголошуємо, що учителя слід підготувати до нової, ефективної, сучасної педагогічної діяльності. Але, на жаль, жоден педагогічний ВНЗ України не готує до реальної педагогічної діяльності, бо пріоритет у цьому визнають за шкільною практикою. За педагогічним ВНЗ залишається підготовка до всього того, що може бути в ній (педагогічній діяльності) застосованим, тож і дають багато різноманітних знань і вмій та сподіваються, що майбутній учитель самостійно впровадить їх у свою діяльність, яка буде ефективною й такою, на яку очікують, з одного боку, ВНЗ, з іншого — роботодавці й користувачі: діти та їхні батьки. Дива поки що не трапилося, сподівання не виправдалися: статистичні дані щодо неготовності вчителів якраве підтвердження цьому (див. вріз на С.104).*

Маємо наголосити і на тому, що практична підготовка вчительства в країні нині є НАЙВАЖЛИВІШОЮ ланкою — і в той же час, на жаль, залишається НАЙСЛАБШОЮ в системі підготовки педагогів!!!

## ПОВЕРНЕННЯ ВЧИТЕЛЯ ПЕДАГОГІЧНИЙ ОСВІТИ: точка відліку

### *Ми створили певні можливості й продовжуємо розробки*

*Шановні Колеги!*

Ми розказали про те, чого можна вже сьогодні навчити вчителів. І це справді так: мій власний досвід викладача вищої школи дає мені підставити стверджувати таку можливість. Але я злукавила, коли наголосила, що ця технологія 100-відсотково гарантує результат лише за однієї умови: якщо вчитель навчиться користуватися цією авторською технологією.

Справа в тому, що такий висновок поширюється лише на тих вчителів, яких можемо вважати духовними, мудрими і компетентними людьми.

Тож питання залишається відкритим для подальших дискусій: чи можна навчити цього всіх і чи потрібно це робити, а головне, КОГО, треба вчити, ХТО здатен нею користуватися і КОМУ вона найбільше може прислужитися?

### ЩО РАДИКАЛЬНО ЗМІНИТЬ

#### *людську та професійну підготовку вчителів*

- Дану технологію можна вважати засобом створення у навчально-виховному процесі благополуччя для дітей-учнів і дорослих-вчителів.
- Учитель нарешті свідомо знає „кого”, „куди” і „як” „вести за собою”, тобто знає та здійснює сутнісну педагогічну діяльність.
- Вчитель-творець як результат реалізації такої технології, здатний плекати духовність та інтелект країни. Він почуватиме себе хазяїном власної педагогічної долі, здатним зарадити собі й іншим.

*Тому така технологія є реабілітаційною для кожного вчителя та його вихованців.*

- Вирішення зазначеної в цій статті загальноукраїнської державної проблеми якості вчительських кадрів потребує спеціально підготовлених кадрів, установ і структур, на які будуть покладені відповідальні повноваження щодо її вирішення. Тож у найближчій перспективі має запрацювати Національний проект педагогічної освіти!
- У проблемі започаткування нової якісної педагогічної освіти відповідальність за державою. Ми обґрунтували працюючу ідею, яку варто реалізувати. Ми:
- ініціюємо абсолютно протилежне сьогодишньому ставленню до вчителя, його новий статус та очікуємо появу відповідального творця власної педагогічної діяльності;
- продемонстрували, як можна працювати сьогодні й не „вигоряти”, а розвиватися, переважно перебувати у стані творчості, а, отже, емоційної піднесеності.

#### *Педагоги для свого суспільства — першопрохідці!*

Хотілося б вірити, що серед освітан — достатня кількість професіоналів-патріотів, які здатні створити власну виховну систему, бо її не можна запозичити, тож і спричинити появу освітан — будівничих країни.

#### **Покладено початок позитивним змінам:**

- Педагогічна освіта отримала **автентичний пріоритет — людиноцентричність.**
- Відбувається справжнє становлення педагогів, для яких найголовнішим пріоритетом є самі діти — всі загалом і кожен зокрема.

*Підготувати сучасного вчителя означає забезпечити людиноцентриську фундаментальну педагогічну освіту!*

Якщо не спроможемося підготувати такого вчителя, жодне із завдань не вирішиться!

***Немає вчителя, немає школи, немає суспільства, немає держави! Вибір за нами!***



**Ольга Выговская**

**Человекоцентрическое педагогическое образование: стратегические ориентиры, методологические принципы**

Автор рассматривает педагогическое образование в широком значении. В статье актуализированы проблемы качественной профессиональной готовности учителей к современной педагогической деятельности. В классическом образовании много испытал изменения. Их следствием является состояние опыта целеполагания у современных учителей, который характеризуется преимущественно неумениями и осложнениями как у молодых учителей, так и опытных. Последнее подтверждает вывод о неготовности учителей осуществлять современную педагогическую деятельность.

Автор убежден: если осуществлять не просто педагогическую деятельность, а творческую в авторском понимании, то следствием её введения станут радикальные изменения относительно статуса учителя в его педагогической деятельности — учитель отныне становится самостоятельным, ответственным, творческим, компетентным профессионалом.

Реальный опыт школ наглядно продемонстрировал, какая деятельность учителей, а, следовательно, и их подготовка сегодня востребованные как обществом, так и в частности школьничеством.

В статье актуализируется необходимость концептуальной разработки новой педагогической деятельности, которая позволит украинскому учителю реализовывать все задачи современного школьного образования. Определены некоторые концептуальные изменения новой педагогической практики в школах страны.

**Ключевые слова:** педагогическое образование, новая педагогическая деятельность, изменение статуса учителя, технология человеческого развития, программные принципы подготовки/обучения учителей, компетентный профессионал.



**Olga Vygovska**

**Human-centric teacher education: strategic objectives, methodological principles**

The author considers the pedagogic education in the broad sense. Problems are analyzed in the article concerning high-quality professional readiness of teachers to contemporary pedagogic activity. The classic education has changed in many ways. Consequence of this is a state of purposefulness experience among typical contemporary teachers: mainly, it is characterizes by lack of skill and complications for young teachers as well as for experienced ones. Aforesaid state confirms a conclusion about inexperience of teachers to realize a contemporary pedagogic activity.

The author tries to convince that it can be possible: so, it is necessary to realize not simple pedagogic activity, but creative in an author's conception.

The author is convinced: realization of an author's creative pedagogic activity as a whole will result in drastic changes of a teacher's status through his pedagogical activity: from this time on a teacher becomes an independent, responsible, creative, and competent professional.

The real experience of schools has clearly showed what kind of teachers' activity and their preparation is needed by the society and particularly by schooling affairs.

The need for conceptual development of new pedagogical activity enabling Ukrainian teacher to realize challenges concerning the tasks of today's school is emphasized in the article. Some conceptual changes leading to creating new teaching practice in Ukrainian schools are outlined.

**Key Words:** pedagogic education, new teaching activity, changing teacher's status, human development technology, program background for teachers training / education, competent professional.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Бондар В. І. Дидактика. — К., Либідь, 2005. — 264 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови/Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2001. — 1440 с.
3. Выговська О. І. Авторська концепція людини та особистісно орієнтоване навчання: наукове обґрунтування семантичних змін /О.І.Выговська //Директор школи, ліцею, гімназії. — 2005. — № 5-6. — С. 41-47.
4. Выговська О. І. Особистісно орієнтоване навчання: чому відсутні бажані результати /О.І.Выговська //Директор школи, ліцею, гімназії. — 2015. — № 4-5. — С. 118-125.
5. Выговська О. І. Учителське цілепокладання як платформа становлення компетентного професіонала /О.І.Выговська //Директор школи, ліцею, гімназії. — 2014. — № 5-6. — С. 74-93.
6. Выговская О. И. Творческая педагогическая деятельность в целостном учебно-воспитательном процессе: Дис... канд. пед. наук.: 13.00.01. — К., 1995. — 203 с.
7. Выговська О. І. Технологія, що забезпечує готовність вчителів здійснювати сучасну педагогічну діяльність. /О.І. Выговська //Директор школи, ліцею, гімназії. — 2008. — № 4. — С. 4-24.
8. Выговська О. І. Цілісний розвиток особистості школяра: експериментальне обґрунтування його засобів /О.І. Выговська //Директор школи, ліцею, гімназії. — 2003. — № 3. — С. 34-46.
9. Выговська О. І. Нова педагогічна діяльність: практико-технологічні аспекти. Обґрунтування концептуальних змін /О.І.Выговська //Директор школи, ліцею, гімназії. — 2015. — № 1-3. — С. 151-157.
10. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. — К.: Грамота, 2005. — 448 с.
11. Педагогічний словник / За ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. — К.: Педагогічна думка, 2001. — 516 с.
12. Словник іншомовних слів. — К.: Наукова думка, 2000. — 680 с.



# УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

*Де новатор – там і зміни:  
людство завдячує та пишається 5-ма відсотками творців,  
які створюють 95 % багатств своїм країнам!*

*Творці, раціоналізатори,  
майстри, новатори –  
золотий фонд людства, зокрема України!*

**Всеукраїнський щорічний проект „Педагоги-новатори в Україні”** започатковано в жовтні 2006 року.

Автори та претенденти Проекту діляться власним доробком програм, моделей, технологій, що прислужаться вченим як випереджаючий практичний досвід і всім керівникам, хто захоче свою школу зробити сучасною, інноваційною – такою, якою її хочуть бачити діти, батьки й самі вчителі.

Проект створено для усіх освітян країни, щоб зірка кожного з Вас засяяла на освітянському небі України.

***Тож запрошуємо Вас до участі у нашому Проекті!***





Всеукраїнському Проекту НАПН України і журналу „Педагоги-новатори в Україні“ – 10 років!

# УКРАЇНСЬКА ШКОЛА: ЯКІСНА ОСВІТА ТА ЄВРО- ПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ

УДК 37.014.6(477)

Управління  
школою

Реферативно-аналітичний огляд\* інформаційних і презентаційних матеріалів інноваційного досвіду шістнадцятого героя проекту, Сергія Васильовича Романовського, автора-героя 11-ї сторінки Всеукраїнського проекту НАПН України й журналу „Педагоги-новатори в Україні“.

*У конференц-залі київського Будинку вчителя 12 квітня 2016 року за участю вчених НАПН, державних і громадських діячів, педагогів, керівників управлінь і закладів освіти, освітян та громадськості міста Києва й інших міст країни, членів Ради проекту „Педагоги-новатори в Україні“ та авторів-героїв його попередніх сторінок було відкрито 11-у сторінку Всеукраїнського проекту НАПН України й журналу „Педагоги-новатори в Україні“.*

*Учасники та гості Проекту мали можливість ознайомитися з втіленою в життя ідеєю плекання інженерів нової доби. Окрім того, всі присутні дізналися, які умови, що створюються в ліцеї, сприяють всебічному розвитку молодшої особистості, вільної і конкурентноздатної.*

**Ключові слова:** проект „Педагоги-новатори в Україні“, всебічний розвиток особистості вихованця, вільний і конкурентноздатний ліцеїст, навчальні предмети та освітні технології.

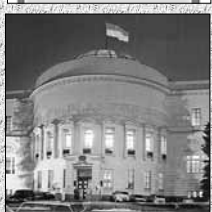
Для нашої держави вкрай важливо мати школу, яка б випереджала у своєму розвитку суспільство, хоч би на крок була попереду нього, вела за собою. Тож Проект, який акумулює провідні ідеї такої ШКОЛИ, має стати і дже-

релом, і натхненником для управлінських і педагогічних кадрів заради кращого МАЙБУТТЯ!

З цією метою ідеї педагогів-новаторів узагальнюються й публікуються на сторінках журналу «Директор школи, ліцею, гімназії».

*Чим саме багатий журнал і чим може він прислужитися кожному освітянському керівнику? Тож **перегорнімо декілька наступних сторінок, щоб дізнатися про це!***

\*Укладач:  
**Ольга ВИГОВСЬКА**,  
керівник проекту „Педагоги-новатори в Україні“, доцент, кандидат педагогічних наук, заслужений працівник освіти України



Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3 2016



## ПРО ЖУРНАЛ «ДИРЕКТОР ШКОЛИ, ЛІЦЕЮ, ГІМНАЗІЙ»

Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії» упродовж **17 років** допомагає директору, учителю, методисту бути в епіцентрі педагогічних подій. Він – рупор сучасних ідей, передових педагогічних технологій. Головний редактор журналу – **Виговська О.І.**, співзасновниками його є: МОН України, Інститут педагогіки НАПН України, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, НПУ імені М.П. Драгоманова, БО «Центр сприяння суспільному розвитку ім. Миколи Пирогова». **Творче кредо журналу** – «Краще працює школа-краще живе країна, кращим стає суспільство». Дійсно, чим освіченіший випускник, тим кращий інтелектуальний потенціал країни, а отже, краще майбутнє держави. І беззаперечною є істина, що майбутнє держави залежить від сьогодення нашої школи.

На сторінках журналу корисну інформацію може знайти кожен освітянин у рубриках: «Управління школою», «Інноваційна освіта», «Освіта зарубіжжя», «Наука – школі», «Філософія школи» та ін. Кожна з них – це досвід, теорія, інновації, перевірені практикою. Наші автори – науковці, директори, управлінці, учителі – добре знані в освітянських колах. Завдяки їм на сторінках журналу висвітлюються різні аспекти сучасної освіти України, пропонуються шляхи вирішення проблем школи, звертається увага на питання, які потребують негайного розгляду.

Є одна особливість нашого журналу – **спецвипуски**, в яких читач може познайомитися з творчими набутками освітян в певному регіоні. Кожен спецвипуск – це антологія регіонального педагогічного досвіду. За час роботи журналу було представлено освітян столичної освіти, Луганщини, Донеччини, Дніпропетровщини, Житомирщини,

### Слайди з презентації журналу (12.04.2016 р.)



Всеукраїнський науково-практичний журнал "Директор школи, ліцею, гімназії"



### Кредо журналу

Краще працює школа-краще живе країна: кращим стає суспільство



### Редакція журналу

Головний редактор – **Ольга Іванівна ВИГОВСЬКА**, заслужений працівник освіти України, доцент, кандидат педагогічних наук, член Національної спілки журналістів України



### Співзасновники журналу

- Міністерство освіти і науки України
- Інститут педагогіки Національної Академії педагогічних наук України
- Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України
- Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова
- БО "Центр сприяння суспільному розвитку ім. Миколи Пирогова"



### Рубрики журналу

- Держава і освіта
- Директор як менеджер
- Інноваційна освіта
- Освіта зарубіжжя
- Педагогіка школи
- Управління школою
- Щоденник директора
- Наука-школі

# Управління школою

Проекту "Педагоги-новатори в Україні" – 10 років!



Тернополя, Дніпродзержинська. Окрім того, тематичні спецвипуски знайомили з напрацюваннями експериментальних шкіл, тандему школа – профтехосвіта, школа – позашкільля, виш – ЗНЗ. Родзинкою можемо вважати матеріали, що висвітлили роботу сільських шкіл, надбання яких було презентовано в рамках конкурсу «Первоцвіт».

Ми пишаємося, що редакція журналу неодноразово була ініціатором та організатором науково-практичних конференцій, освітянських форумів, педагогічних конкурсів та майстер-класів, проєктів<sup>1</sup>, які відкривали нові імена, нові технології, нові ідеї.

Отож, 17 років – багато це чи мало? Для нас до кінця 2016 – це **100 журналів, 11200 сторінок** актуальної, ексклюзивної інформації, **6205 днів** напруженої, наполегливої, творчої роботи заради Вас, шановні читачі нашого часопису.

## ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ПРОЕКТ «Педагоги-новатори в Україні»

Серед інших він став найвідомішим, йому цього року – **10!**

Своїм народженням проєкт зобов'язаний класичній українській ментальності: *не було б щастя, та нещастя допомогло! Про що це ми?*

Я опинилася у вирі подій, що розвивалися навколо особи **В.Ф. Шаталова**: було прикро від того, наскільки він затребуваний російськими освітянами, а на Батьківщині забутий. І це саме тоді, коли його досвід містив безліч оригінальних і продуктивних рішень багатьох українських проблем, а ні наука, ні практика не знали, з якого боку до них підійти. Бажання допомогти знайомому педагогу бути справедливо поцінованим українським суспільством, зокрема освітянами, *з одного боку, з іншого* – продемонструвати громадськості, наскільки актуальний і важливий для України доробок співвітчизника – і призвели до появи в освітньому просторі країни цього Проєкту, який щиро був підтриманий вченими НАПН України, зокрема особисто її президентом – **Василем Григоровичем Кременем**, який з того часу і став головою Ради цього Проєкту!

## ПРОЕКТ «ПЕДАГОГИ-НОВАТОРИ В УКРАЇНІ»

Всеукраїнський щорічний проект  
„Педагоги-новатори в Україні”

ПРОЕКТУ у 2016 – 10 років!

„Нам приємно, що ті зусилля, які ми втілюємо в проекті НАПН і журналу – „Педагоги-новатори в Україні”, відкривають широкому загалу ваш блискучий педагогічний досвід, шановні колеги.”

**Василь КРЕМЕНЬ,**

Президент НАПН, академік, голова Ради проекту “Педагоги-новатори в Україні.

Один із наших проектів, який популяризує інноваційний досвід учителів, директорів – «Педагоги-новатори в Україні», започаткований у 2006 році з ініціативи головного редактора журналу **Ольги Виговської** та за підтримки НАПН України й членів редакційної Ради журналу. Організаторами проекту стали: Рада Всеукраїнського Проекту «Педагоги-новатори в Україні», голова Ради Проекту **Василь Кремень**, президент НАПН України, співголови Ради Проекту – академіки **Олександр Ляшенко, Нелля Ничкало, Олександра Савченко**.

- 1-у сторінку проекту – «**В.Ф. Шаталов: його ідеї працюють і сьогодні**» – відкрито в жовтні 2006 року. Методика В.Ф. Шаталова довела, що всі учні можуть успішно навчатися, мати глибокі знання.
- „**М.М. Палтишев: опонент чи соратник сучасної педагогіки**” – друга сторінка проекту Автор переконливо довів, що потрібно не змінювати комплекс предметів, а варто змінити ідеологію їх викладання, навчання має бути мотивованим.
- Третю сторінку представляли жінки-директори – **С. М. Белуха** (Луганщина), **С.А. Гавриш** (Дніпропетровщина). У гімназії Белухи С.В. діти навчаються за 28 профілями, враховуються індивідуально-типологічні особливості педагогів. Школа Гавриш С. А – це заклад, де виховується українська еліта на засадах «музейної педагогіки».
- Авторську приватну школу (4 сто-



### Організатори проекту

**Рада Всеукраїнського Проекту «Педагоги-новатори в Україні»**

**Голова Ради Проекту:**  
Василь Кремень, президент НАПН України

**Ініціатор і керівник проекту:**  
Ольга Виговська

**Співголови Ради Проекту –**  
академіки Олександр Ляшенко, Неллі Ничкало, Олександра Савченко

**Травень-жовтень 2006 року**  
м. Донецьк – м. Київ

**"В.Ф. Шаталов: його ідеї працюють і сьогодні"**

1 сторінка Проекту



м. Одеса – м. Київ

**"М.М. Палтишев: опонент чи соратник сучасної педагогіки"**

2 сторінка проекту



Луганщина-Дніпропетровщина-Київ

**"Чоловіча посада шкільного керівника з жіночим обличчям"**  
(С. В. Белуха, С. А Гавриш)

3 сторінка проекту



м. Одеса – м.Київ

**"Авторська приватна школа в українському суспільстві"**  
(М.П.Гузик, І.В.Барматова, О.І.Чинок)


4 сторінка проекту



м.Сквира,Київська обл. – м.Київ

**"Освітні технології для сучасної сільської школи"**  
(Осадчий І.Г.)

5 сторінка проекту



м. Полтава – м. Київ

**"Поліфункціональна діяльність директора сучасного НЗ в умовах інноваційних перетворень"**  
(Гончаренко І.Д.)

6 сторінка проекту



м. Київ – м. Київ

**"Директор успішної школи: поміркований консерватор чи раціональний інноватор"**  
(Л.Б. Донська)

7 сторінка проекту



м. Київ – м. Тернопіль – м. Київ

**"Будівничі нової української школи"**  
(Босенко М.І., Остапчук О.М., Сазоненко Г.С.)

8 сторінка проекту



сmt.Заліщики, Тернопільська обл. – м. Київ

**Українська школа в європейському контексті демократичного громадянства, багатокультурності, партнерства в навчанні** (О.Д. Войчишин)

9 сторінка проекту



рінка) на проекті представляли талановиті майстри своєї справи:

**М.П. Гузик** (м. Одеса), який вважає, що метою навчання є досягнення дитиною трьох кінцевих результатів: усвідомлення власної духовної сутності; усвідомлення дитиною власного природного таланту; виховання християнського характеру, орієнтованого на постійне духовне зростання.

**І.В. Барматова** (м. Київ), якою створено систему духовно-морального виховання, систему виховної роботи, що базується на християнських засадах.

**О.І. Чинок** (м. Київ), яка переконана, що тільки на шляху до індивідуальних цінностей школи (як і для суспільства) для кожного ми зможемо ще в школі забезпечити повноцінний розвиток здібностей, сформувати активні життєві цінності.

- «Сільські освітні округи» – 5-а сторінка проекту «Педагоги-новатори в Україні». **Осадчий І.Г.** (Київська обл.) представляв освітні технології для сучасної сільської школи. У 1992 році ним була створена методика проектно-цільового управління навчальними закладами, яка дозволяє інтенсивно запроваджувати загальні принципи ринкової економіки та сучасного менеджменту в практику управління освітніми системами.
- «Поліфункціональна діяльність директора сучасного навчального закладу в умовах інноваційних перетворень» – 6-а сторінка проекту, яку представляв **Гончаренко І.Д.** Він розробив сугестивну систему навчання іноземним мовам, яка за короткий час (1,5 місяця) давала можливість так її освоїти, що можна було викладати всі предмети іноземною мовою. Він є розробником дистанційної Інтернет-системи навчання, великої кількості педагогічних комп'ютерних програм, які дозволяють мобільно організувати навчально-виховний процес, вести необхідну документацію адміністрації навчального закладу.
- Запровадження в практичну діяльність столичної школи циклічних освітньо-виховних проектів,

які створюють систему 5-річного логічно побудованого ланцюжка «соціум-особистість» презентувала **Л.Б. Донська** під час 7-ої сторінки – «Директор сучасної школи: консерватор чи новатор».

- По праву будівничими нової української школи можна назвати героїв 8-ї сторінки проекту: **Босенко Маріанну Іванівну**, директора гімназії № 48 м. Києва; **Остапчука Олександра Миколайовича**, директора тернопільського НВК «Школа – ліцей № 6 імені Н. Яремчука»; **Сазоненко Ганну Стефанівну**, директора Українського гуманітарного ліцею КНУ імені Тараса Шевченка м. Києва.

**Босенко М.І.** реалізовано програму організації в гімназії навчально-виховного процесу на основі технології розвитку соціальної позиції учнів у контексті програми «Культура життєвого самовизначення».

**Остапчук О.М.** створено школу «емоційного інтелекту» з національним колоритом, ефективною за стилем педагогічної діяльності та за результатами як учителів, так і учнів.

**Сазоненко Г.С.** зусилля педагогічного колективу ліцею спрямовано на забезпечення акмеологічного характеру освітнього простору, у центрі якого – плекання успішної людини, формування позитивної мотивації успіху.

- Діяльність української школи в європейському контексті демократичного громадянства, багатокультурності, партнерства в навчанні розкрила **О.Д. Войчишин**, директор Заліщицької державної гімназії (Тернопільська обл.), герой 9-ї сторінки проекту.
- Десяту, ювілейну, сторінку проекту представляв 15 герой – **Кайгородов Д.Є.**, директор КЦ «Кияночка», директор Київського хореографічного коледжу, директор театру «Молодий балет Києва», який продемонстрував багатоступеневу систему хореографічної освіти від дитячого садка до справжнього професіонала. Кайгородов Д.Є. показав важливість творчості, естетики, краси у вихованні юні.

м. Київ – м. Київ

**"Профільність в системі середньої освіти: працююча ідея її багатоступеневості"**  
(Д. Є. Кайгородов)

10 сторінка проекту



**Список новаторів не є вичерпним...**

- **НАМ Є КИМ ПИШАТИСЯ:**  
К. Ушинським, А. Макаренком, В. Сухомлинським, О. Захаренком, М. Пироговим, М. Чалим та ін., серед яких і новатори проекту НАПН і нашого ЖУРНАЛУ.
- **Чи треба продовжувати пошуки новаторів? ТАК! ТАК! ТАК!**

м. Київ – м. Київ

**Нова сторінка Проекту**

**"Українська школа: якісна освіта та європейські стандарти"**  
(Романовський С. В.)

– 11 сторінка 2016 р.



**ШКОЛА – СУСПІЛЬСТВО – ДЕРЖАВА**

Для нашої держави вкрай важливо, щоб випускала у своєму розвитку суспільство, хоч на крок була попереду много, пера його за собою. Тож Проект, який акумулює працюючі ідеї такої ШКОЛИ, має стати і джерелом, і надихачем на подальші управлінські й педагогічні заради кращого МАЙБУТТЯ! З цією метою ідеї педагогів-новаторів узагальнюються й публікуються на сторінках журналу «Директор школи, ліцею, гімназії».



**Кошик ідей**

*Від укладача*

**Чому рада Проекту обрала цьогорічним своїм претендентом директора ліцею «Інтелект»?**

Відомо, що серед основних проблем української школи – є наступні:

- діти не хочуть вчитися;
- неякісні шкільні підручники тощо.

*Саме ці проблеми вирішені в ліцеї: за тими авторськими підручниками, що створюються в ліцеї, хочуть вчитися і діти, і дорослі!*

Року англійської мови в Україні присвячується  
11-а сторінка Проекту:

## „УКРАЇНСЬКА ШКОЛА, ЯКІСНА ОСВІТА ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ”

Її автор-герой – **Сергій Васильович РОМАНОВСЬКИЙ**, директор ліцею «Інтелект», Заслужений працівник освіти України, кандидат фізико-математичних наук, доцент.

**П**резентація 11-ої сторінки Проекту відбулася 12 квітня 2016 р. в **КИЇВСЬКОМУ БУДИНКУ ВЧИТЕЛЯ** за участі вчених НАПН, педагогів, керівників МОН і закладів освіти, а також авторів-героїв попередніх десяти сторінок Проекту.

**Цьогорічний автор-герой Проекту Сергій Васильович Романовський.**

**Чому саме він?** Я знаю його 12 років. У 2004 році до ліцею завітали шведи. Коли вони поспілкувалися з дітьми англійською мовою, то були неочікувано приємно здивовані високим рівнем володіння іноземною. Тож і поїхали з гарними думками не лише про ліцей, а загалом про Україну.

**Ліцей здатен сприяти створенню позитивного іміджу країни!**

Найактуальніша проблема для українського суспільства – це інтеграція України в європейське співтовариство, яка, вочевидь, потребує володіння англійською мовою.

В ліцеї «Інтелект» 12 предметів викладаються англійською мовою. Фактично навчально-виховний процес

з 1999 р. в ліцеї «Інтелект» відбувається трьома мовами.

Перед державою, суспільством стоїть вибір: середня освіта і надалі продовжуватиме себе як фактор застою або стане стимулом економічного зростання, підвищення конкурентоздатності країни. **Над останнім працює ліцей «Інтелект» та одночасно застерігає: «Дефіцит уваги до освіти – загроза національній безпеці країни!»**

Ліцей обрав напрям сприяння власній країні, став такою собі **“точкою зростання”**, тож і плекає самотужки інтелектуальний потенціал країни, тим самим робить персональний внесок в її майбутне.

Тож, *знайомимо Вас далі, шановні читачі, з досвідом, що є винятковим за досягнутими результатами вихованців ліцею, за своїм задумом, а також напрочуд актуальним, якщо дбати про майбутнє України професійно і патріотично.*

Ви переконаєтеся в тому, що *„таланти виховують талановитих: еліта нації плекається педагогами за покликанням”*, а останніх побачите в цьому часописі журналу.

Переконана, а разом з ліцеєм «Інтелект» намагатимемося переконати і вас, шановні читачі, що **Україна має потенціал, який нам, освітянам, і треба відроджувати!**



**РОМАНОВСЬКИЙ С.В.:**

Тема нашої розмови – проведення на базі ліцею<sup>1</sup> та КПІ експериментальної роботи упродовж 2013 – 2018 рр. згідно з наказом МОН України. Ні для кого не секрет, що для успішної інтеграції у світове суспільство необхідне досконале володіння іноземною мовою. Указ Президента про оголошення 2016 р. роком іноземної мови став дуже важливим. Ми проаналізували результати 2009 – 2015 рр. щодо середнього бала з англійської мови. Це було **133 бали** по Україні, а в ліцеї – **198**. У 2014 р. викладачам запропонували написати ЗНО з англійської мови. Лише **0,8%** отримали високий бал. З 2004 року алгебру, геометрію, фізику, хімію почали читати викладачі вузів. Результат отримали досить швидко. У 1989 р. наші учні брали участь в акції, присвяченій

## ЦІКАВО: А З ЧОГО ПОЧАВСЯ ЛІЦЕЙ?

**Кому своїм народженням зобов'язаний ліцей «Інтелект»? Про це неодноразово Сергій Васильович розповідав у своїх виступах, писав у статтях, але завжди телеграфним способом, мимохідь, тож розповім все детальніше.**

Протягом 1972-91 рр. **Сергій Романовський** стажувався в Західній Європі і його здивувало те, що в університетах велику увагу приділяли підготовці випускників шкіл для подальшої їх спеціалізації. Було вочевидь, що в кінці 20 ст. в середніх навчальних закладах розвинутих країн почали викладати прикладну фізику. Так вирішувалася проблема профорієнтації молодих європейців. У цей період комісія зі шкільної освіти Конгресу США, яку очолив лауреат Нобелівської премії Г. Сіборг (1983 р.), оприлюднює висновки, серед яких є п. 3: США втратять лідерство в економіці, якщо на перший план не виведуть фізико-математичні предмети. Саме останній пункт спричинює ініціативу **Сергія Романовського**, який у 1989 р. за підтримки Вченої Ради КПІ створює експериментальні фізико-математичні класи з поглибленим вивченням англійської мови. **У 1996 р. експериментальні класи перетворено в ліцей «Інтелект».**

Варто згадати ще одну значущу для становлення ліцею подію – міжнародний семінар «Двомовна освіта в школі» (Австрія, 1995 р., ліцей учасник). Завдяки цьому семінару **навчально-виховний процес з 1999 р. в ліцеї «Інтелект» відбувається трьома мовами.**

Маючи на меті сприяти розвитку українського суспільства через освіту, директор ліцею постійно відслідковує тенденції світового розвитку систем освіти, насамперед розглядаючи чинник «прискорення розвитку суспільства». У цьому контексті аналізує стан цих процесів і в Україні, а вони такі: з навчальних планів «виштовхали» фізику під гаслом «гуманізація освіти», що призвело до зменшення вдвічі уроків фізики. Українські чиновники не бачили тоді, не бачать і сьогодні покращення фізикою та математикою передових позицій в освіті.

Наслідки не забарилися: в Україні, як і в Євросоюзі, знизився інтерес до технічних спеціальностей, тож наявна диспропорція між кількістю випускників ВНЗ, які отримують освіту з соціології, економіки, комерції, права, культури – таких **69%**, та тими, хто отримує її з математики та інформатики – **2,6%**. **Така диспропорція лише підтверджує, що українська освіта не працює на економіку країни, її могутність, тож у такий спосіб створює проблему для її інноваційного розвитку. Зрозуміло, зазначене не на користь державі!**

«Працюючи з новими учнями, – наголошує Сергій Романовський, – викладачі бачать, що деградація середньої школи починає набирати загрозливого характеру». Ліцей свідомо став на заваді такий руйнації та доводить, що це можливо!

<sup>1</sup>Ліцей – експериментальний навчальний заклад всеукраїнського рівня з теми «Створення моделі інноваційного навчально-виховного об'єднання «Середня школа – вища технічна школа» як шлях до європейських стандартів освіти» на базі ліцею «Інтелект» та НТУУ-КПІ, тож презентація проходила з врахуванням результатів дослідно-експериментальної роботи.

Фото: редакційні, ліцею «Інтелект» та ліцеїста Гліба Бойко



## БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

### РОМАНОВСЬКИЙ

**Сергій Васильович** народився 1 травня 1945 р., м. Омськ, Російська Федерація.

У 1962 році закінчив середню загальноосвітню школу № 89 в місті Києві.

З 1962 по 1965 р. навчався на фізичному факультеті Київського державного університету імені Т. Шевченка.

У 1965 р. направлений до Московського державного університету на кафедру ядерної фізики, м. Дубна, Московська область. У лабораторії нейтронної фізики (директор лауреат Нобелівської премії академік АН СРСР І. Франк) С. Романовський працював над дипломною роботою, яку на «відмінно» захистив у Київському університеті.

Після закінчення університету працював в Інституті ядерних досліджень Академії наук УРСР.

З 1969 р. навчався в аспірантурі під керівництвом І. Франка та М. Пучерова. В 1974 році захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата фізико-математичних наук.

У 1972, 1976, 1987 роках стажувався в Ієнському університеті, в університеті Карлсруе, Німеччина, в Ягелонському університеті, Польща.

У 1979 р. займався науковою роботою у Фінському університеті м. Гельсінкі та у Шведському університеті м. Турку.

З 1980 року працює в Київському політехнічному інституті, де отримав наукове звання доцента.

У 1989 р. за ініціативою С. Романовського при підтримці Наукової ради КПП створені фізико-математичні класи з поглибленим вивченням англійської мови. Англійську мову почала викладати Заслужений вчитель України Н. Гордєєва, алгебру, геометрію і фізику – Заслужений працівник освіти України, кандидат фізико-математичних наук, доцент С. Романовський.

У 1990, 1991, 1994, 1995 р.р. Сергій Васильович стажувався в Лондонському і Оксфордському університетах, Холборському коледжі в Англії.

**1993-97 р.р.** Згідно з наказом Міністерства освіти України на базі КПП і ліцею «Інтелект» проводився експеримент «9 клас школи – 6 курс університету» (науковий керівник С. Романовський).

**У 1994 р.** С. Романовський готував і вивозив на Міжнародну олімпіаду з фізики (м. Пекін) команду України (зайняла 6 місце).

падінню стіни в Берліні. У 1995 р. ліцей представив Україну в Австрії. З 1993 р. згідно з наказом МОН на базі ліцею проводився експеримент «9 клас школи – 6 курс університету». Створювалась модель навчально-виховного об'єднання середньої школи – вищої інженерної школи як європейського стандарту освіти. Прологом стала участь ліцею в саміті в ОАЕ, основною ідеєю якого була думка: стара школа зустріла нове покоління учнів, онлайн-навчання. У ліцеї актуальною стала організація навчально-виховного процесу українською, російською та англійською мовами.

## ПРЕЗЕНТАЦІЯ УЧНІВ ЛІЦЕЮ

Презентацію розпочали учні ліцею, ось що вони повідали гостям всеукраїнського проекту «Педагоги-новатори в Україні».

Виступ учнів ліцею розпочався з перегляду відеокліпа, який був знятий операторами кіностудії «1+1». Авторами слів пісні «Ми із ліцею» є учениця 8-в класу **Стефанчук Злата** та її батько **Стефанчук Олександр**.

Пісню озвучив «золотий» голос кварталу **Романіді Андрій**.

Головною темою нашої пісні є розповідь про навчання в ліцеї та любові до вчителів, які не тільки є високими професіоналами, а ще й чудовими людьми, кожен з яких має свою «родзинку».

**Виступ розпочали учні 11-а класу: Момот Олександр, Тараненко**



Оксана, Чорнова Ліза, Татарішвілі Неллі, Пуха Анастасія, Болтivecь Андрій (див. верхнє фото на С. 125). Вони розповіли англійською та українськими мовами про особливості навчання в ліцеї:

*«О Интелект! Ти – все-світ, ти – життя!*

*Ти – океан без дна і берегів!*

*Всю мудрість і усі твої знання*

*Даруєш вихованцям ти своїм.*

*Із року в рік ми, мов мандрівники,*

*Серед численних островів-наук*

*Йдемо на світло, манять нас зірки,*

*Ліцей – це дороговказ і друг!*

*Якщо ж бажаємо ми успіхів сягнути,*

*Обізнаними треба бути не лише в науках:*

*Англійську варто вчити, це – беззаперечно!*

*Тому у «Інтелекті» є дочерним*

*Велика кількість англomовних дисциплін.*

*А зараз на ваш строгий суд*

*Ми пропонуєм екскурс по ліцею.*

*Всі вміння наші і усі знання*

*Покажемо ось тут, на сцені.*

*Знайомство із природою важливе,*

*Адже все людство – це частина світу.*

*Тому і SCIENCE у ліцеї, всім на диво,*

У 1995 р. С.В. Романовський брав участь у Міжнародному семінарі з двомовної освіти, який відбувся в Австрії.

У 1996 році Міжнародний фонд "Відродження" присвоїв С.В. Романовському почесне звання "Соросівський вчитель".

У 1996 р. фізико-математичні класи були перетворені в ліцей «Інтелект» (Н. Гордєєва і С. Романовський – фундатори ліцею).

З 1998 року Сергій Васильович призначений на посаду директора ліцею „Інтелект”, де працює по цей час.

У 1998 році С.В. Романовський та його учні представляли Україну на міжнародній конференції "Міжнародні коледжі та міжнародний бакалавріат".

У 1999 р. Сергій Васильович був нагороджений знаком «Відмінник освіти України».

У 2004-2005 р.р. С.В. Романовський знайомився з системою середньої освіти і вищої освіти Бразилії та м. Стамбула.

**2004 р.** – в рамках виконання проекту «Європейський вибір» з метою інтеграції в європейський освітній простір він знайомився з системою демократизації керівництва середньою та старшою школами Швеції.

У 2004 році Указом Президента України йому присвоєно почесне звання „Заслужений працівник освіти України”.

У 2006 р. ліцей «Інтелект» і С.В. Романовського було запрошено на Міжнародний форум «Освіта-2006», який відбувся у Німеччині. Корисна інформація, отримана під час вищезазначених подорожей, використовується в навчальному процесі ліцею.

2007 р. – Романовський Сергій Васильович став переможцем конкурсу «100 кращих керівників шкіл України 2007» в номінації стратегія і розвиток навчального закладу.

**2013 – 2018 р.р.** проводиться експеримент „Створення моделі інноваційного навчально-виховного об’єднання „Середня школа – вища технічна школа” як шлях до європейських стандартів (науковий керівник С. Романовський).

Сергій Васильович викладає в ліцеї „Інтелект” фізику українською, російською та англійською мовами. За час своєї роботи в ліцеї розробив і апробував у навчальному процесі свої авторські навчально-методичні посібники з фізики (Механіка – 9 клас; Теплові явища. Молекулярна фізика – 10 клас; Електричні та магнітні поля – 10 клас; Коливання та хвилі; Квантова фізика; Атомна фізика; Ядерна фізика – 11 клас; Розв’язник конкурсних задач з фізики 9-11 клас). Всі ці навчальні посібники надруковані українською та англійською мовами. Навчальні посібники отримали гриф Міністерства освіти України. С.В. Романовський є автором 58 наукових праць, які опубліковані в СРСР, Україні, Швейцарії, Фінляндії та в Англії.

Ліцеїсти – і малі, і дорослі – слово за словом, прямо зі сцени, малювали в уяві гостей та учасників Проекту фрагменти уроків, епізоди ліцейного життя – переконливо і захоплююче!



Спортивно-танцювальний колектив, переможці конкурсу «Грація–2016»



Виступ спортивної секції (тренер – вчитель фізичної культури **Кравчук Сергій Володимирович**)



*Вчить починають вже  
маленькі діти.*

*Відомі нам Шекспір і  
Уолдо Емерсон,  
Доступні твори їх для  
кожного в ліцеї.  
У версії незвичний буде ли-  
нути зі сцени  
«AGAIN», що написала  
Діккенсон»<sup>1</sup>.*

*Є безліч шкіл в містах і  
селах України,  
Та поміж них є наш, най-  
кращий «Інтелект»,  
Де є підхід до кожної ди-  
тини,  
І якість знань – його пріо-  
ритет!*

*Ми – із ліцею і пишаємося  
дуже,  
Що пощастило в  
«Інтелекті» нам навчатись.  
Чому? Про основні при-  
чини, друзі,  
За мить уже ви зможете  
дізнатись.*

У ліцеї діти не тільки можуть отримати глибокі сучасні знання, але й мають простір для розвитку творчих здібностей та виховуються справжніми патріотами.

Улюбленим у ліцеїстів уже 7 років поспіль є спортивно-танцювальний конкурс «Грація». **Переможці «Грація-2016» – учні 10-а класу – виступили перед гостями проекту «Педагоги-новатори в Україні».**

**Учні початкових класів продемонстрували навички з ушу, які отримали під час**

<sup>1</sup>Емілі Діккенсон вважається однією з найвпливовіших фігур світової та американської літератури. Переважно її поезії стосуються релігійних та філософських питань.

занять у спортивній секції, яку веде вчитель фізичної культури **Кравчук Сергій Володимирович**.

Підтримати свого директора Романовського Сергія Васильовича прийшли не тільки вчителі ліцею, а й **учні 9-их класів**, які допомагали під час реєстрації та зустрічі гостей свята (див. верхнє фото).

Улюбленцем ліцею є учень **9-а класу Булатов Денис**, який завжди допомагає в створенні презентацій, музичному оформленні будь-яких свят у ліцеї (див. нижні фото).

## ВИСТУП УЧНІВ 11-х КЛАСІВ

**Настя:** Ліцей «Інтелект» – першокласний навчальний заклад, відомий не тільки завдяки професійності вчителів і сучасним методам навчання, але й високим рейтингам з усіх шкільних предметів. Наші випускники складають ЗНО бездоганно, так що ліцей завжди посідає провідне місце поміж 5 найкращих шкіл. Більше того, з року в рік наші учні беруть участь в міських та всеукраїнських олімпіадах з англійської мови і виборюють перші місця. Учень нашого ліцею **Сергій Орлик** брав участь у Міжнародній Олімпіаді з біології на Балі і посів друге місце. Тому це не дивно, що учні нашого ліцею настільки обдаровані, що отримують десятки запрошень з іноземних університетів та навіть можливість отримати грант на навчання за кордоном!

**Ліза:** Однією з головних причин вступу в ліцей «Інтелект» стали викладачі.

Учні 9-х класів заповнили балкон Будинку вчителя: вони прийшли підтримати свого директора



Проектом зацікавилася київська громадськість: на його презентацію завітали журналісти, вчені, учні та їх батьки, серед гостей були і духовні особи, священники. На фото: настоятель Свято-Володимирського храму протоієрей **Андрій Міткалік**, який щиро підтримує освітянських лідерів і своєю присутністю благословив цей захід, його гостей та учасників.



На фото: о. Андрій (у залі: верхній ряд, перший справа)

Для ліцеїстів і вчителів підтримка Дениса Булатова як плече друга: своєчасна і значуща



Я вважаю, що таких кваліфікованих вчителів важко знайти. Вони творчо підходять до навчального процесу й застосовують різні методи викладання. Вчителі кидають нам виклик, адже одним з правил ліцею є звертання до викладача мови англійською. Розмова іноземною мовою розвиває комунікативні навички й змушує думати англійською.

**Поліна:** Навчальний процес в нашому ліцеї є неповторним. Він одночасно і цікавий, і пізнавальний. Уроки вдало побудовані і продумані до найменших деталей. Учні беруть участь у різних видах діяльності. Тому отримують різноманітні навички та знання. Завдяки вражаючій роботі вчителів та їх вмінню використовувати сучасні джерела інформації, досягається відмінний результат.

**Андрій:** Іншою важливою особливістю, що дозволяє досягати таких визначних результатів, якими відомий наш ліцей, є консультації. Кожен вчитель має заплановані додаткові години для кожного класу. Будь-який

учень, який був відсутнім, чи просто не зрозумів, про що йшла мова на останньому уроці, може відвідати консультацію, де вчитель пояснить все знову, приділяючи більше уваги цьому учневі. Більше того, у випадку, якщо студент дуже зацікавлений у предметі, чи просто хоче покращити оцінки, він отримає додаткове завдання, аби задовольнити його жагу до навчання, чи надолужити пропущений матеріал

**Поліна:** Слід звернути особливу увагу на методи викладання в ліцеї, тому що вони відрізняються від методів, що застосовуються у інших школах. Окрім звичайних підручників ми використовуємо ноутбуки, комп'ютери, проєктори. Ми маємо можливість слухати лекції як вчителів нашого ліцею, так і лекції викладачів закордонних університетів. Учні ліцею можуть вдома прослухати потрібні лекції на сайті нашого учбового закладу або з носіїв інформації, які вони отримують на початку року. Це дуже корисно, адже дозволяє зекономити час вчителя та учня. Вчителі ліцею є авторами багатьох підручників, які допомагають ліцейстам ознайомитися з великими об'ємами інформації у доступній для них формі (див. фото на С. 125 і С. 131).

**Ліза:** Не можу уявити й дня без шкільних друзів. Щодня я отримую від них підтримку, а іноді навіть допомогу з домашнім завданням. Викладачі ж не тільки професіонали, а й чудові люди, які дійсно стали нашими друзями. Я впевнена, що така тепла атмосфера є унікальною, адже вона виникла через те, що нас об'єднує не тільки навчальний процес, а й дружба.

**Андрій:** Як зазначила моя однокласниця, наш ліцей – це не лише навчання. Це наш другий дім, наша друга сім'я. І яка ж сім'я не любить розваг? Ми проводимо різноманітні спортивні змагання, де кожен може проявити свої вміння та побачити талант інших. Наприклад, ми проводимо щорічні змагання з футболу, настільного тенісу, шахів та роликів. Ми

Ліцей – це не лише навчання... Тож і розказують гостям про те, чим для них став ліцей та ким – їх вчителі



Вчителі: і свої, і гості дослухаються кожного слова ведучих





## ЖИВИЙ ДІАЛОГ: ліцеїсти – гості проекту



О. Войчишин  
(з мікрофоном)



О. Остапчук  
(з мікрофоном)



Ліцеїсти відповідають на запитання гостей Проекту.  
Л. Шундик – у ролі перекладача англійської: і запитання, і відповіді – зрозумілі всім!



Діалог 2-х керівників шкіл англійською: на запитання О. Войчишин відповідає С. Романовський

Аплодисменти залу – директорам!!!



В. Буренко



## Виговська

**Ольга:** Шановна громадо, зараз Ви маєте нагоду поставити будь-які запитання учням (звісно, англійською – вітається!), щоб переконатися, чи все так у них, як вони нам розповіли.

**Олександра Войчишин,** директор Залщицької гімназії Тернопільської області, сказала, що вражена побаченням і роботою ліцею: *Які вміння, на вашу думку, найважливіші в 21 ст.?*

**Учень:** Найважливіше вміння, коли світ стає все більше глобалізованим, є вміння спілкуватися, адже воно може удосконалити світ.

**Учениця:** Найважливіше вміння – це вміння мислити. Його ніхто не зможе вкрати.

**Олександр Остапчук,** директор НВК № 6 м. Тернополя: *Сьогодні вашого директора ми приймаємо в коорті педагогів-новаторів. Скажіть, будь ласка, а поза очі як ви називаєте свого директора?*

**Учень:** Ласкаво, на прізвище.

**Валентина Буренко,** кандидат педагогічних наук, викладач Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Б.Г. Грінченка: *Високий професіоналізм, надзвичайна вимогливість і порядність, любов до дітей і готовність поділитися своїми надбаннями вирізняє колектив ліцею, і, звичайно, директора – пана Романовського. Низький вам уклін. Ви провели десятки семінарів, сотні уроків для курсантів Інституту. Я пишаюсь тим, що я ваш друг.*

# ПРЕЗЕНТАЦІЯ РОБОТИ ВЧИТЕЛІВ ЛІЦЕЮ „ІНТЕЛЕКТ”

## ПРЕДМЕТИ АНГЛОМОВНОГО ЦИКЛУ

За статистикою, Україна посідає 44 місце у світі за рейтингом володіння англійською, тому що лише 7% населення може спілкуватися нею. Як відомо, 2016 рік оголошений роком англійської мови і, очевидно, на державному рівні намагаються виправити ситуацію, що склалася.

Соціально-економічні та культурні тенденції розвитку сучасного суспільства спричиняють необхідність навчання учнів іноземної мови як важливого засобу міжкультурного спілкування. А наш навчальний заклад успішно реалізує соціальний запит суспільства на освіченого компетентного учня, спрямованого на самореалізацію та самоосвіту, який легко адаптується у сучасному світі.

Основною метою навчання іноземної мови ліцеїстів є формування в них комунікативної компетенції, що означає оволодіння мовою як засобом міжкультурного спілкування, розвиток уміння використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного глобалізованого світу.

Протягом існування ліцею ми шукали найкращі шляхи для досягнення цієї мети: пробували, помилялися, робили висновки і вдосконалювали наші методики.

На сьогоднішній день у нашому ліцеї створено цілий англомовний цикл, де **11 предметів** викладається англійською кваліфікованими викладачами за авторськими програмами та авторськими навчальними посібниками і методичними розробками. На кафедрі англійської мови працює **15 викладачів**, і вони *спеціалізуються* на певних предметах. *По-перше*, це дає можливість удосконалювати викладання предмета. *По-друге*, з учнями одного класу працюють різні викладачі, це може бути 3-5 спеціалістів англійської мови.

З 1 по 11 клас учні мають уроки практики англійської мови, на яких розвиваються всі види мовленнєвої дія-



**Шундик  
Людмила  
Анатоліївна,**

вчитель вищої категорії, вчитель-методист, завідуюча кафедрою англійської мови ліцею “Інтелект”



**ПРЕДМЕТИ  
АНГЛОМОВНОГО ЦИКЛУ  
У ЛІЦЕЇ “ІНТЕЛЕКТ”**

льності (говоріння, аудіювання, читання, письмо).

Учні 1-6 класів навчаються за підручниками видавництва Cambridge, а з 7 класу ми використовуємо власні навчальні посібники, у яких подача матеріалу те-

матизована, учні повторюють лексику, вивчену в попередніх класах, та вчать нову. Слід зазначити, що посібники містять тести у форматі ЗНО та міжнародних екзаменів, тому вже учні 7 класів вчать їх виконувати.

З 7 класу ліцеїсти вивчають граматику англійської мови як окремий предмет також за авторськими навчальними посібниками, у яких кожна тема подається детально, англійською мовою, з усіма основними нюансами та винятками, з великою кількістю прикладів. Граматичні явища відпрацьовуються за допомогою великої кількості різнорівневих вправ, а їх засвоєння перевіряється тестами різних типів. Граматика складна, але й дуже цікава та корисна, адже знання її законів і правил дає змогу учневі узгодити слова у реченнях так, щоб вони мали комунікативну спрямованість. Граматика скорочує і полегшує шлях оволодіння мовою. Різноманітні інтерактивні методи навчання, що використовуються на уроках, підвищують інтерес до предмета, активізують творчу діяльність учнів та спонукають їх до використання здобутих знань на практиці. Довід використання інтерактивних технологій у навчанні граматики викладачами ліцею був узагальнений та затверджений Інститутом післядипломної педагогічної освіти Київського університету ім. Б. Грінченка у 2014 році.

Крім мови, у ліцеї викладаються **предмети ан-**

## 1 -11 класи ПРАКТИКА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

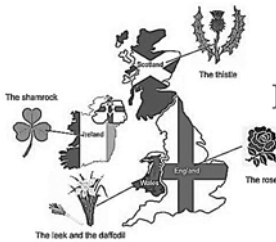


АУДІЮВАННЯ

ГОВОРІННЯ

ЧИТАННЯ

ПИСЬМО



## 2 – 8 класи

### ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

### АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ



## КРАЇНОЗНАВСТВО АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

### 7 – 8 класи Українознавство

### 9 клас

### Країнознавство Великої Британії

### 10 клас

### Країнознавство світу



глійською мовою. Тобто, двомовне навчання, про яке багато говорять, у ліцеї вже багато років здійснюється.

У 2-8 класах вивчаються природничі науки англійською мовою (SCIENCE).

У 5 класі додається біологія англійською мовою, у 6 – всесвітня історія англійською мовою.

У 7-10 класах ліцеїсти вивчають країнознавство. У 7, 8 – Українознавство англійською мовою, у 9 – країнознавство Великої Британії, у 10 – країнознавство світу. Ці спецкурси знайомлять учнів з географією, культурою, державним устроєм України та інших країн світу.

У 8, 9 класах викладається англійська література, у 10, 11 – американська література.

Культурологічний курс релігієзнавство для учнів 10 класу знайомить з 5-ма основними світовими релігіями.

У 2013 році Cambridge підписав меморандум про співпрацю з 7-ма школами Києва, й "Інтелект" був одним із перших. Тож уже протягом трьох років ми є центром з підготовки до складання кембріджських екзаменів, і за цей час 96 учнів склали міжнародні іспити з англійської мови та отримали сертифікати рівня B2.

У нашому ліцеї створені чудові умови для роботи викладачів та навчання ліцеїстів. А результати наших учнів є підтвердженням того, що все, що ми робимо, дійсно ефективно. Щорічно ліцеїсти посідають призові

місця на міських олімпіадах з англійської мови (2015-16 н.р. – 8, 2014-2015 н.р. – 10, 2013-14 н.р. – 10, 2012-13 н.р. – 11). Також ми маємо призерів на всеукраїнській олімпіаді.

Але, якщо в олімпіадах беруть участь одиниці, найбільш обдаровані, то ЗНО з англійської мови здають майже всі випускники і також показують чудові результати, посідаючи декілька років поспіль перші місця не лише в Києві, а й в Україні.

**НАШ НАВЧАЛЬНИЙ  
ЗАКЛАД – ЗАПИТ  
СУСПІЛЬСТВА НА  
КОМПЕТЕНТНОГО,  
ВИСОКООСВІЧЕНОГО  
УЧНЯ, ЯКИЙ ГОТОВИЙ  
ДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ.**

*Людмила Шундик*



## ЛІТЕРАТУРА

**8 – 9 класи  
АНГЛІЙСЬКА  
ЛІТЕРАТУРА**

**10 – 11 класи  
АМЕРИКАНСЬКА  
ЛІТЕРАТУРА**

## 10 клас РЕЛІГІЄЗНАВСТВО



**ІНДУЇЗМ**



**БУДДИЗМ**



**ХРИСТІЯНСТВО**



**ГУДАЇЗМ**



**ІСЛАМ**

## АНГЛІЙСЬКА ТА АМЕРИКАНСЬКА ЛІТЕРАТУРА



### Лаврушко Лариса Віталіївна,

вчитель англійської мови, викладач англійської та американської літератур, вчитель вищої категорії, старший вчитель

*Як учитель і як мати випускниці нашого ліцею, я дуже задоволена, що у нас вивчається такий чудовий предмет*

Мені дуже пощастило з предметом. Працюючи в ліцеї «Інтелект» і будучи вчителем англійської мови, я можу викладати такий чудовий предмет, як англійська література.

Знання літератури є не тільки показником освіченості людини, а й складовою її інтелекту. Не секрет, що в епоху інформаційних технологій наші діти дуже мало читають, тому ми намагаємося через англійську мову прищепити їм культуру читання. Вивчення класичних творів виховує смак до справжньої літератури, стимулює учнів до читання творів іноземною мовою, що дозволяє оцінити красу і багатство мови, що вивчається.

Курс англійської літератури розрахований на учнів 8 і 9 класів, курс літератури США – на учнів 10 та 11 класів.

Методичний комплекс з англійської та американської літератури складається з підручника, хрестоматії з творами, адаптованими відповідно до рівня знань учнів 8-11 класів, і дисків для аудіювання.

Як і в будь-якому підручнику з літератури, вивчення кожного періоду літератури (періоди Середньовіччя, Просвітництва, Колоні-

льний та ін.) починається з історичного огляду епохи. На уроках ми вивчаємо біографії видатних авторів, знайомимося з літературною оцінкою їхньої творчості. Крім цього, в підручнику ви знайдете короткий зміст одного або двох найбільш відомих творів, а також вірші або уривки з творів мовою оригіналу.

У процесі навчання учні закріплюють знання про літературні жанри і стилі, тим самим доповнюючи знання, отримані на уроках української та зарубіжної літератури.

Важливо, що разом із всесвітньо відомими іменами, такими, як Даніель Дефо або Агата Крісті, учні відкривають для себе таких класиків, як Джон Голсуорсі, Уілкі Коллінз, Томас Мор та ін.

Знайомству з творчістю видатного англійського драматурга і поета Вільяма Шекспіра передують вивчення Єлизаветинського періоду в поезії і прозі.

Вивчаючи біографію, крім підручника, ми використовуємо різні можливості сучасних технологій. Це може бути, наприклад, відеофільм.

Як відомо, матеріал засвоюється найкраще, якщо задіюються різні форми сприйняття, як, наприклад, в анімаційному фільмі про життя Томаса Мора, автора класичного твору „Утопія”.

Цікаві уроки – запорука інтересу підлітків не тільки до вивчення іноземної мови, а й літератури в цілому.

Наприклад, короткий зміст трагедії Шекспіра „Отелло” може бути у стилі реп.

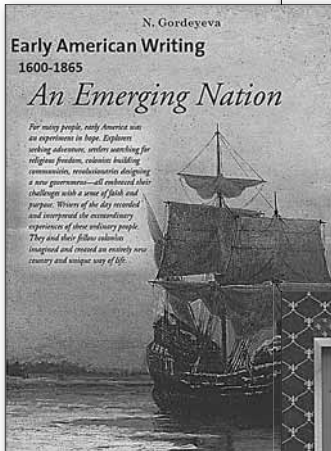
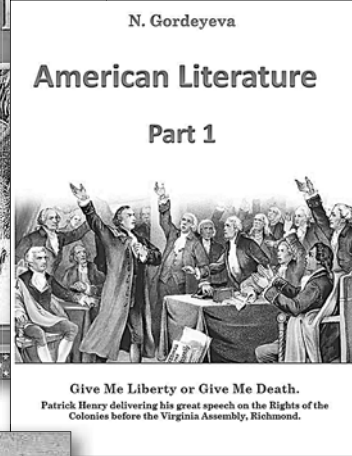
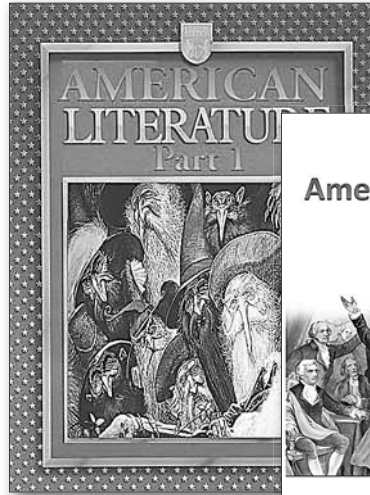
Як я згадувала раніше, диски для аудіювання та читання з англійської літератури учні використовують обов’язково. Вони містять твори, адаптовані відповідно до віку учнів 8-11 класів. Серед них автентичні аудіокниги, аудіоспектаклі та вірші, начитані носіями мови, що дає можливість ознайомитися з британським і американським варіантами англійської мови.

Наприклад, вивчаючи творчість Оскара Уайльда, учні 9 класу слухають на диску аудіоспектакль „Портрет Доріана Грея” та казку „Соловей і Роза”. Крім змісту й аудіозапису, на диску є тестові завдання.

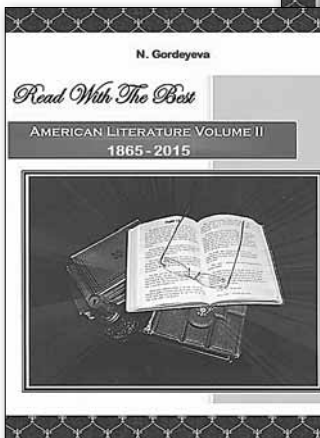
Або, наприклад, на диску для 10 класу є чудовий вірш Едгара По „Аннабель Лі”.

Під час вивчення творчості представників літератури певної епохи, ми також проводимо історичні паралелі, як, наприклад, вивчаючи творчість видатного політичного діяча, президента Сполучених Штатів Америки Томаса Джефферсона.

Ознайомлення зі змістом написаної під його керівництвом „Декларації незалежності” дає розуміння процесу становлення будь-якої демократичної країни, що на даний момент є не менш актуальним в Україні. Це дає можливість при вивченні іноземної мови виховувати всебічно розвинені особистості й патріотів своєї країни.



**За авторськими підручниками, що створюються в ліцеї, хочуть вчитися і діти, і дорослі!**



## ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРИРОДНИЧИХ НАУК АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ В МОЛОДШІЙ ШКОЛІ ЛІЦЕЮ «ІНТЕЛЕКТ»



**Удовиченко  
Вікторія  
Валеріївна,**

викладач лексики,  
вчитель вищої ка-  
тегорії

Слайд з презентації



*Вивчення цього предмету є не метою, а засобом до вивчення інших предметів*

На початку 2000 років з метою реформування системи освіти в школах США для талановитих дітей почали викладати випускники Massachusetts Institute of Technology, Harvard University, Princeton University, Princeton University. Виходячи з Каліфорнійського стандарту Massachusetts Institute of Technology, Harvard University, Princeton University розробили систему STEM (Science–Technology–Engineering–Mathematics), що передбачає вивчення усіх цих предметів (природничих наук, технології, інженерії та математики) комплексно. Подібна система навчання у ви-

гляді навчальних модулів, а саме SETM-освіта (Science, Engineering, Technology Modules – природознавчі предмети, інженерія та технологічні модулі) існує в ліцеї «Інтелект» з 2012 року і починається з молодшої школи.

Оскільки «Інтелект» – ліцей з поглибленим вивченням англійської мови, предметів фізико-математичного та природничого циклу, тому виникає необхідність раннього системного знайомства учнів з науками про природу через вивчення англійської мови.

Слід відмітити, що вивчення цілої низки шкільних предметів в ліцеї здійснюється за допомогою англійської мови під гаслом «Використовувати мову, щоб дізнатись про предмет, навчаючись використовувати мову» (CLIL – Content Language Integrated Learning).

**Задачі курсу природничих наук англійською мовою у початковій школі:**

1. Узагальнити та систематизувати знання з природничих наук, отриманих учнями на попередніх етапах навчання.
2. Актуалізувати важливість та необхідність вивчення англійської мови як засобу міжнародного спілкування у світовій науці.

3. Розвивати навички роботи з відео та аудіо контентом англійською мовою.
4. Розвивати вміння працювати з інформацією наукового тексту англійською мовою (пошук, обробка та подання ключової інформації).
5. Розвивати навички виконання та оформлення таблиць та діаграм, працюючи з науковим текстом, та описувати їх англійською мовою.
6. Формувати вміння використовувати англійську мову під час моделювання наукової ситуації (доповідь, дискусія та ін.).
7. Познайомити учнів з основами наукового методу дослідження та розвивати навички його використання під час практичних та лабораторних робіт.
8. Формувати вміння школярів працювати з програмами та документами в різних форматах (Word, Power Point, PDF).

У молодшій школі (2 клас) розпочинається вступний етап навчання „Введення до природничих наук англійською мовою” у вигляді електронного усного курсу, що включає наступні теми:

1. Живі та неживі об’єкти.
2. Космос.
3. Пори року та погода.
4. Повітря та вода.
5. Відчуття людини.

При цьому навчальний матеріал представлений:

1. Презентацією у форматі Power Point з аудіо супроводом англійською та українською мовами.
2. Електронними книгами та словниками з аудіо супроводом.
3. Відеофільмами, віршами, піснями та навчально-розвиваючими іграми.

Особливості курсу „Введення до природничих наук англійською” полягають у тому, що:

- кожен підручник дублюється електронною версією, озвученою носіями мови;
- матеріал має практичну спрямованість (застосування наукового методу дослідження);
- тексти мають науковий зміст;
- структурний, тематичний, лексич-

ний та граматичний матеріал характеризується наступністю з послідовним ускладненням та збільшенням обсягу навчального змісту.

Науковий зміст текстів вимагає особливого підходу до роботи з текстами, що складається із трьох етапів:

1. Читання англійською та переклад українською мовами.
2. Читання-пошук інформації в тексті.
3. Переказ тексту або моделювання доповіді з опорою на малюнки, таблиці чи діаграми.

В цілому курс „Введення до природничих наук англійською” є гарною підготовкою до вивчення фізики, хімії, біології, астрономії, технології як англійською, так і українською мовами на середньому та старшому етапах навчання в ліцеї «Інтелект».


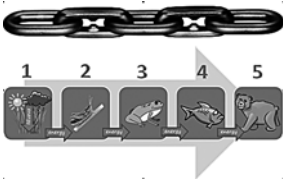
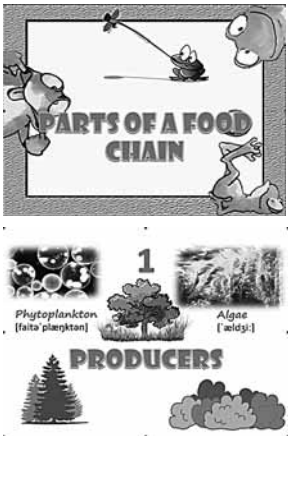
Виступ учнів 3-їх класів:

Лагвілава Георгій, Федорченко Яна,  
Крохмаль Святослав, Профіменко Дарія,  
Мельник Віра, Власенко Сергій



Учні 3-їх класів розповіли англійською мовою про вивчення дуже цікавого предмета «Природознавство англійською мовою» (Science) та представили доповідь на тему: «Ланцюг живлення».



<p><b>Student 1:</b> Dear ladies and gentlemen!  <b>Student 2:</b> We are the students of lyceum Intellect.  <b>Student 3:</b> We are in the third grade.  <b>Student 4:</b> We have studied Science for 2 years.  <b>Student 5:</b> Today we'd like to present a report on the subject of Food Chain.</p>		<p><b>Студент 1:</b> Шановні пані та панове!  <b>Студент 2:</b> Ми студенти ліцею «Інтелект».  <b>Студент 3:</b> Ми у третьому класі.  <b>Студент 4:</b> Ми вивчаємо природознавство англійською мовою протягом 2-х років.  <b>Студент 5:</b> Сьогодні ми хотіли б представити доповідь на тему «Ланцюг живлення».</p>
	<p><b>Student 1:</b>          In the woodland forest near the pond there are a lot of plants. They get energy from sunlight, water and air to make their own food and they grow bigger. A grasshopper eats the leaves of a plant. The grasshopper grows bigger. A frog eats the grasshopper. The frog grows bigger. A fish eats the frog. The fish grows bigger. A small bear catches the fish. The bear eats the fish. The bear grows bigger.</p>	<p><b>Студент 1:</b>          У лісі біля ставка є багато рослин. Вони отримують енергію з сонячного світла, води і повітря, щоб виробляти свої власні продукти харчування, і вони ростуть більше. Коник їсть листя рослини. Коник стає все більше. Жаба їсть коника. Жаба стає все більше. Риба їсть жабу. Риба стає все більше. Невеликий ведмідь ловить рибу. Ведмідь їсть рибу. Ведмідь стає все більше.</p>
	<p><b>Student 2:</b>          Thus, all living things get energy in a chain. A food chain is a model of the order in which living things get the food they need. An animal that hunts for food is a predator. Animals that are hunted by predators are called prey.</p>	<p><b>Студент 2:</b>          Таким чином, всі живі істоти отримують енергію в ланцюжку. Ланцюг живлення являє собою модель порядку, в якому живі істоти отримують необхідну їм їжу. Тварина, яка полює за їжею є хижаком. Тварини, на яких полюють хижаки називають здобиччю.</p>
	<p><b>Student 3:</b>          We would like to tell you about the parts of a food chain. Plants are called producers. This is because they produce their own food! They do this by using light energy from the Sun, carbon dioxide from the air and water from the soil. Thus, they produce food in the form of glucose (sugar). The process is called photosynthesis.</p>	<p><b>Студент 3:</b>          Ми хотіли б розповісти вам про частини ланцюга живлення. <b>Рослини називаються виробники.</b> Це відбувається тому, що вони виробляють свої власні продукти харчування! Вони роблять це, використовуючи енергію світла від Сонця, вуглекислий газ з повітря і воду з ґрунту. Таким чином, вони виробляють їжу в вигляді глюкози (цукру). Цей процес називається фотосинтезом</p>

<p><b>2</b> Zooplankton (zu:planktan)</p> <p><b>CONSUMERS</b></p> <p>THERE ARE 3 GROUPS OF CONSUMERS</p>	<p><b>Student 4:</b> Animals are called consumers. This is because they cannot make their own food, so they need to consume (eat) plants and/or animals.</p> <p>There are 3 groups of consumers.</p> <p>Animals that eat only plants are herbivores.</p> <p>Animals that eat only animals are carnivores.</p> <p>Animals that eat both animals AND plants are omnivores.</p> <p>Humans are also omnivores!</p>	<p><b>Студент 4:</b> Тварини називаються споживачами. Це тому, що вони не можуть виробляти свої власні продукти харчування, тому вони повинні споживати (їсти) рослини і / або тварин.</p> <p>Є 3 групи споживачів.</p> <p>Тварини, які їдять тільки рослини є травоядними.</p> <p>Тварини, які їдять тільки тварин є м'ясоїдними.</p> <p>Тварини, які їдять тварин і рослини всеїдні.</p> <p>Люди також всеїдні!</p>
<p><b>3</b></p> <p>Mushrooms Bacteria</p> <p>They consume (eat) dead plants &amp; animals and decompose them - reduces them to simpler forms of matter.</p> <p>Fungi &amp; Bacteria</p>	<p><b>Student 5:</b> Bacteria, mushrooms and worms are decomposers.</p> <p>They eat dead plants and animals. In the process they break them down and decompose them. When that happens, they release nutrients into the soil. These nutrients make soil healthy.</p> <p>They then will be used by plants!</p>	<p><b>Студент 5:</b> Бактерії, гриби і черви є руйнівниками. Вони їдять мертвих рослин і тварин. В процесі вони розкладають їх. Коли це відбувається, вони випускають поживні речовини в ґрунт. Ці поживні речовини роблять ґрунт здоровим.</p> <p>Потім вони будуть використані рослинами!</p>
<p><b>A FULL FOOD CHAIN</b></p> <p>IT IS A FULL CIRCLE OF LIFE AND ENERGY!</p> <p><b>THANK YOU FOR YOUR ATTENTION!</b></p>	<p><b>Student 6:</b> This is a full food chain. It starts with plants, which are eaten by grasshoppers. The grasshoppers are eaten by mice, the mice are eaten by snakes, and then finally the snakes are eaten by hawks. After a hawk dies, mushrooms and other decomposers break down the dead hawk, and turn the remains of the hawk into nutrients, which are released into the soil. The nutrients (plus sun and water) then cause the grass to grow. At each link in the chain, energy is being transferred from one animal to another. It's a full circle of life and energy!</p> <p><b>All together:</b> Thank you for your attention!</p>	<p><b>Студент 6:</b> Це повний ланцюг живлення.</p> <p>Він починається з рослин, яких поїдають коники. Коників їдять миші, мишей їдять змії, а потім, нарешті, змії їдять яструби. Після смерті яструба, гриби і інші руйнівники розкладають мертвого яструба, і перетворюють залишки яструба в поживні речовини, які виділяються в ґрунт. Поживні речовини (плюс сонце і вода), спричиняють ріст трави.</p> <p>У кожній ланці, енергія передається від однієї тварини до іншої.</p> <p>Це повне коло життя і енергії!</p> <p><b>Усі разом:</b> Дякуємо за увагу!</p>

## ВИКЛАДАННЯ КРАЇНОЗНАВСТВА У ЛІЦЕЇ "ІНТЕЛЕКТ"



**Первак  
Світлана  
Василівна,**

вчитель англійської мови (викладач Science), вчитель вищої категорії, старший вчитель

Серед предметів англійського циклу у ліцеї «Інтелект» особливе місце займає курс «Країнознавство», що включає в себе послідовне викладання наступних дисциплін:

- Країнознавство України (7-8 кл.).
- Країнознавство Великобританії (9 кл.).
- Країнознавство Сполучених Штатів Америки, Канади, Австралії та Нової Зеландії (10 кл.).

Структура кожного з етапів охоплює найрізноманітнішу соціокультурну тематику:

- Географія та населення.
- Історія.
- Культура та мистецтво.
- Традиції та побут.
- Економіка.
- Політичний устрій.

«Країнознавство» стимулює зацікавленість до вивчення англійської мови. Предмет містить у собі два аспекти: вивчення мови та пізнання реалій інших країн, мова яких вивчається. «Країнознавство» реалізує міжпредметні зв'язки.

Завдання, що містяться у підручниках, дозволяють перевірити розуміння прочитаного, закріпити лексичні одиниці, що мають національно-культурну

семантику, граматичних явищ, які за своїм змістовим наповненням виходять за межі фактичної текстової інформації, що спонукає ліцеїстів застосовувати набуті знання з інших предметів.

Було б хибним вважати, що й дотепер основною метою вивчення країнознавства є виключно передача знань про країни, мова яких вивчається. Прогресуючий розвиток міжнародних контактів та зв'язків у політиці, економіці, культурі та інших галузях зумовлює послідовну орієнтацію обраної нами методики викладання на реальні умови комунікації. Прагнення до комунікативної компетенції як до кінцевого результату навчання передбачає володіння відповідною іншомовною технікою (тобто мовну компетенцію учнів), засвоєння немовної інформації, необхідної для адекватного взаєморозуміння.

При вивченні англійської мови учень зіштовхується з цілою низкою фактів, котрі стосуються не лише лексики, граматики, фонетики або стилістики, а й сфер соціальної, побутової або історичної. Правильне вживання або розуміння деяких слів або виразів передбачає знання їх походження, ситуацій, в яких їх можна використовувати, або відомостей з історії, літератури, політичної реальності країни, мова якої вивчається.

Вивчення мови виходить за межі власних культур-



них штампів та сприйняття і передбачає уміння встановлювати зв'язки між власним та чужим мовним досвідом з використанням відповідних способів вираження. Вирішальним є порівняльне оволодіння навчальним матеріалом, оскільки процес навчання ґрунтується на постійній присутності власного світу учнів, який у якості «фільтра» відіграє важливу роль у сприйнятті інформації та взаємозв'язку власного та чужого світу. Встановлення цього взаємозв'язку передбачає порівняння та обговорення.

Таким чином, уроки країнознавства у нашому ліцеї найчастіше нагадують «форум», на якому учні разом з учителем роблять свої спостереження та висувають припущення стосовно закономірності відношень (правильності поведінки) та емоційно на них реагують, а також цікавляться їх передумовами. Такий підхід дає можливість тренування та аутентичний привід до висловлювання, а завдяки розбіжностям з чужим, активується розумовий процес, котрий робить прозорими судження та стереотипи, властиві чужій та рідній культурі.

Учні мають певний життєвий досвід та певні повсякденні знання. Урок повинен вводити та вихоплю-

вати теми, коли учні використовують власний досвід та які особливо для них цікаві. Тому надзвичайної важливості набуває етап дискутування, обговорення спірних питань у парах або невеликих групах, а також рольві ігри, що надають можливість застосувати набуті вміння «тут і зараз».

Окремо хочеться згадати про використання технічних засобів, без яких навчання сьогодні практично неможливе. При застосуванні мультимедійних технологій ми маємо можливість зануритися у атмосферу мовного середовища, отримати необхідну інформацію в зручній час, у доступній формі та враховувати індивідуальну зацікавленість. Зручність використання інтернет-сайтів полягає і в можливості використання додаткового матеріалу, що надається за гіперпосиланнями у тексті, і в постійному оновленні інформації. Також мультимедійні програми допомагають у підготовці та проведенні проектних робіт, які час від часу пропонуються учням. При цьому сам учень визнає, що і яким чином йому хотілось би дізнатися, що йому було б корисним.

**РОМАНОВСЬКИЙ Сергій Васильович:** Перед початком експерименту ми проаналізували системи освіти провідних країн світу (США, КНР, країни ЄС) і зрозуміли, що необхідно вивчати природничі науки, технології, інженерію, гуманітарні науки і математику. За даними ООН, система освіти України в 2009 р. посідала 41 місце. На перших позиціях були країни південно-східної Азії: Гвінея, Японія, Сінгапур, Гонконг. За ними – Фінляндія. Якщо Корея в 2009 р. була на 45 місці, то в 2014 – на першому. Для того, щоб розпочати експеримент, у ліцеї були проведені так звані синергетичні сесії. Усім учителям, які брали участь, удалось уникнути помилок. Вони зуміли від-

повісти на запитання: хто викладає, як викладає, яка навчально-методична база.

**ХТО ВИКЛАДАЄ. 15 років роботи адміністрації пішло на формування конкурентоздатної команди.** Найголовніше те, що викладачі ліцею – учасники акції «Міжнародна академічна мобільність». Нас як спеціалістів запрошують читати лекції на теми дисертацій у провідних університетах світу. Учений ступінь доцента ліцею відповідає предмету, який він викладає. У навчальному закладі 100% найсучасніше забезпечення електронними носіями інформації, наприклад, якщо говоримо про РР (Power Point), то це 13, а не 10. У ліцеї введено посаду заступника директора з

## Управління школою

Проекту "Педагоги-новатори в Україні" – 10 років!

дистанційного навчання, у компетенції якого європейський мовний портфель, бібліотеки США та ін. Це спеціаліст, який закінчив відповідний факультет КПІ, вміє легко знаходити відомі й потрібні файли та завантажувати їх.

**Структура підготовки випускника ліцею:**

**1-4 класи** – ми починаємо займатися наступництвом: 1 клас ліцею – 1 курс університету – 1 курс магістратури університету.

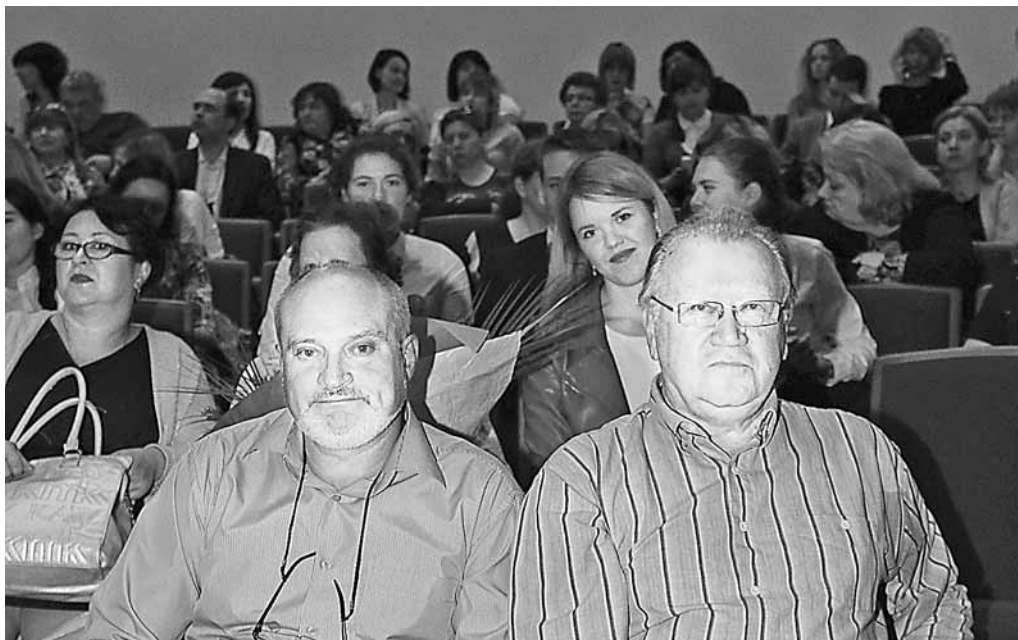
Перед вами виступали викладачі лінгвістичного циклу. Саме вони автори методичних вказівок з матема-

тики для 3-4 класів, а викладачі математичних дисциплін – для лінгвістичних курсів.

**5-7 класи.** При розробці контенту другого рівня ми використовували його можливості, які були озвучені в Дубаї: навчання за 12 років.

**Практично навчальний процес у ліцеї переведено на смарттехнології.**

**Третій рівень – 8-9 класи.** Тут починається спеціалізація, викладає кандидат фізико-математичних наук **Миронець О.А.**, який розробив контент для підготовки, що розміщений на нашому сайті.



На фото: **О. МИРОНЕЦЬ** та **С. РОМАНОВСЬКИЙ** під час презентації Проекту у Київському Будинку Вчителя

**МИРОНЕЦЬ Олександр Анатолійович:** ліцей – це не тільки англійська мова. **27 років** назад рішенням ученої ради **КПІ були засновані інженерні класи.** Основна причина – незадовільні знання абітурієнтів при вступі, тому викладачі були направлені для роботи в старші класи. Виникло питання: який результат ми хочемо бачити? Адже сучасний інженер, окрім знань з фізики

і математики, повинен добре володіти іноземною мовою: вільно спілкуватися з колегами, читати літературу. Після цього була розроблена головна концепція ліцею: підготовка спеціалістів, які вміють не тільки мислити, а й формулювати думки англійською мовою.

Щодо викладання математики в ліцеї, то про це – окрема стаття на С. 139-142. **Тож знайомтеся!**

## НОВІТНІ КОМП'ЮТЕРИЗОВАНІ МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ В ЛІЦЕІ "ІНТЕЛЕКТ"

Останнім часом стали створювати навчальні заклади нового типу (ліцеї, гімназії), які декларують поглиблене вивчення окремих предметів. Але об'єктивні показники (наприклад, зовнішнє незалежне оцінювання) свідчать про протилежне. Як були вони «середніми» навчальними закладами, так і залишились, оскільки при переході на новий якісний рівень викладання обов'язково потрібно було б задовольнити чотири необхідні критерії. Їх, на наш погляд, можна сформулювати чотирма питаннями, відповіді на які мають суттєве значення для успішного переходу на новий якісний рівень.

1. Хто викладає?
2. За якими програмами?
3. За якими підручниками?
4. Як викладає?

При створенні ліцею "Інтелект" такі ж питання стояли і перед нами. Ми чудово розуміли, що від того, як будуть вирішені ці чотири головні проблеми, залежатиме і доля нашого ліцею. Озираючись на наші результати за минулі 27 років, можемо зробити висновок про правильність прийнятих рішень, а також готові поділитися своїм досвідом, бо впевнені в тому, що він буде корисним і для інших.

### 1. Хто викладає?

Ліцей "Інтелект" створювався як структурний підрозділ Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут" (далі НТУУ "КПІ"), тому значна частина викладачів прийшли до ліцею, маючи за плечима багатий досвід викладання в Національних технічних та лінгвістичних університетах. На даний момент у штаті ліцею працюють **3 кандидати фізико-математичних наук, 2 доценти**, Заслужений вчитель України, Заслужений працівник освіти України, **15 учителів-методистів, 12 старших вчителів**.

### 2. За якими програмами?

Однією з головних причин створення ліцею "Інтелект" була критична ситуація з рівнем середньої освіти в країні, яка характеризувалася низьким рівнем знань абітурієнтів, продемонстрованим при вступі до НТУУ «КПІ». Проаналізувавши це, ми дійшли висновку, що причина – у недоліках старої навчальної програми з фізико-математичного та англomовного циклів предметів. Ці програми не забезпечували достатньої тематичної наповнюваності матеріалу, а також необхідної інтенсивності вивчення. Довелося створювати свої авторські



**Олександр  
Анатолійович  
Миронець,**

доцент, кандидат фізико-математичних наук, заступник директора з наукової роботи ліцею «Інтелект», доцент кафедри диференціальних рівнянь Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»



**Ігор Іванович  
Обожин,**

кандидат фізико-математичних наук, викладач математики та інформатики ліцею «Інтелект»

програми. На сьогоднішній день навчальний процес у ліцеї «Інтелект» проводиться за 16 авторськими програмами. Деякі з них пересікаються з іншими дисциплінами.

### 3. За якими підручниками?

Для викладання за авторськими програмами необхідно мати авторські підручники та методичні посібники. Автором посібників та підручників з англomовного циклу є Гордєєва Н.М. Викладання фізики базується на авторських підручниках Романовського С.В.

За результатами аналізу вимог, які висуваються перед абітурієнтами, що вступають до провідних університетів, а також систематизації варіантів вступних завдань О.А.Миронцем та І.І.Обожиним були розроблені та опубліковані навчальні посібники з математики.

### 4. Як викладати?

Вирішення попередніх трьох питань дозволяє перейти до розв'язання проблеми створення стрункої системи викладання в ліцеї. Для цього насамперед треба розв'язати проблему підбору та підготовки викладацьких кадрів. З цією метою в ліцеї створена **педагогічна школа**, у рамках якої викладачі мають можливість постійно вдосконалювати свої професійні навички. В основі педагогічної школи – система наставництва, завдяки якій викладачі середніх шкіл, які відбираються для роботи в ліцеї, можуть у найкоротші терміни адаптуватися до наших високих вимог і перейняти багатий досвід провідних викладачів ліцею.

Оскільки ліцей «Інтелект» є структурним підрозділом НТУУ «КПІ», то при викладанні предметів фізико-математичного циклу застосовується вузівська система викладання матеріалу (лекції та семінарські заняття). На наше глибоке переконання, **головна відмінність між професійним викладанням** фізико-

математичних дисциплін, з одного боку, і **недобросовісним репетиторством**, коли вчитель-репетитор займається простим «натаскуванням» учня на розв'язок лише стандартних задач, з іншого боку, **полягає саме в наявності курсу поглибленого вивчення теорії на лекціях**. Виключно завдяки всебічним теоретичним знанням, отриманим на лекціях у ліцеї, наші учні гідно виходять із ситуацій, коли для розв'язку поставленої задачі потрібно використати нестандартний, творчий підхід. Крім цього, отриманого в ліцеї багажу знань їм вистачить також і на те, щоб найшвидше адаптуватися до труднощів навчання на першому курсі університету. Цьому, безсумнівно, сприяє той факт, що наші лектори за сумісництвом викладають також у НТУУ «КПІ» і добре знайомі з колом тих проблем, з якими зазвичай стикаються першкурсники. Отже, усе це сприяє тому, що наші випускники, як правило, без проблем здають першу сесію.

Система «лектор-асистент» також дозволяє більш досвідченому викладачеві (кандидату фізико-математичних наук), який, як правило, виконує функції лектора, здійснювати нагляд за якістю проведення семінарських занять на всій паралелі і стимулювати здорову професійну конкуренцію серед асистентів.

Наступний важливий чинник – особлива увага до методики складання та режиму проведення контрольних робіт. **По-перше**, контрольні роботи складає саме лектор як найбільш професійно підготовлений викладач. **По-друге**, при створенні контрольної роботи лектор враховує той факт, що зовнішнє незалежне оцінювання та підсумкова атестація проводяться з математики (а не окремо з алгебри та геометрії). Тому, **як за структурою** (кількість завдань та балів), так і за **часом виконання** (180 хвилин) контрольні роботи моделю-

ють реальні умови проведення вступних іспитів. Як не можна домогтися гарних результатів у марафоні, тренуючись тільки з бігу на стометрівці, так і не можна навчитися писати тригодинні атестаційні роботи з математики, проводячи лише 45-хвилинні контрольні окремо з алгебри та геометрії. Більше того, у період 2004-2008 н.р., коли в НТУУ «КПІ» проводився комбінований вступний іспит з математики та фізики, у лицей відповідно проводилися комбіновані контрольні роботи, які поєднували завдання з алгебри, геометрії та фізики. *По-третє*, за результатами контрольних робіт обов'язковий статистичний моніторинг, який включає в себе аналіз успішності виконання кожного завдання контрольної роботи, що дозволяє виявити ті теми та типи завдань, які учні засвоїли недостатньо глибоко. Це дає можливість відразу усунути наявні недоліки.

З введенням ЗНО зазнав кардинальних змін якісний склад завдань на вступних іспитах. Значно зросла загальна кількість задач, які пропонуються для розв'язання (з математики їх більше 35), зросла частка тестових завдань як відкритої форми, так і закритої. Змінились і правила оформлення екзаменаційної роботи, і форма подачі результатів розв'язку, яка зараз зводиться до заповнення спеціальної ан-

кети, адаптованої для подальшої комп'ютерної обробки. З введенням цих нових методів проведення вступних іспитів виникла проблема адаптації до них. Кожен учень повинен, на наш погляд, мати можливість скласти свою

### ПРОГРАМА ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В ЛИЦЕІ „ИНТЕЛЕКТ”

ONLINE-ЛЕКЦІЯ → УЧЕБНОЕ ПОСОБИЕ → ONLINE-ТЕСТИРОВАНИЕ



персональну тактику поведінки при розв'язанні численних тестових завдань: з яких задач починати розв'язок? З найлегших, але «дешевих», або з найскладніших, але більш високо оцінюваних? Також він повинен навчитися правильно розподіляти свої сили та відведений час. На наше переконання, *проблема*, яка виникла, могла б бути вирішеною тільки введенням практики регулярного проведення самостійних робіт, що моделюють реальні умови, в які потрапляє випускник, розв'язуючи саме тестову частину завдань вступних іспитів. Проте проведення подібних самостійних робіт на постійній основі – це значні трудовитрати з боку викладачів, які пов'язані:

- з необхідністю в найкоротші терміни здійснювати перевірку робіт, що містять таку велику кількість завдань;
- з необхідністю створення великої кількості варіантів однієї і тієї ж самостійної роботи (оскільки відповіді тестових завдань легко можуть бути несанкціоновано передані від одного учня іншому прямо під час самостійної роботи, тому кожен учень має отримати індивідуальний варіант завдань);
- з необхідністю проведення в стислі терміни статистичного аналізу одержаних результатів.

Проаналізувавши ситуацію, що склалася в ліцеї «Інтелект», було прийняте рішення про створення комп'ютеризованої системи тестування знань наших учнів як з математики, так і з інших предметів. **Обожин І.І.** створив відповідний програмний продукт, який дозволяє проводити комп'ютеризоване тестування з використанням локальної комп'ютерної мережі ліцею, а також здійснювати процес тестування учнів дистанційно через мережу Інтернет, використовуючи web-сервер ліцею.

Цей програмний продукт пройшов багаторічну апробацію в стінах ліцею

«Інтелект» і чудово себе зарекомендував на практиці. Перевірено більше **26 тисяч** тестових контрольних робіт. У базі даних є більше **9 тисяч завдань** із **6 предметів**. Коефіцієнт кореляції з результатами ЗНО складає **86 %**.

Після створення системи онлайн-тестування та її апробації на практиці ми отримали можливість перейти до наступної стадії – **створення дистанційного онлайн-навчання**. Для цього провідні викладачі ліцею «Інтелект» почали створювати курси відеолекцій. Відеолекції з математики доцента, канд. фіз.-мат. наук **Миронця О.А.** викладаються на сайті ліцею «Інтелект». Учні мають можливість прослухати відеолекцію і після цього, пройшовши тестування з відповідної теми, оцінити рівень отриманих знань, а при необхідності повторити процедуру знову. Якщо після цього в учня виникають проблеми, які він не може вирішити в режимі самоосвіти та самотестування, то передбачена можливість **надання допомоги у вигляді прямих консультацій із викладачами**. Зараз такі консультації проводяться в стінах ліцею, а в подальшому планується для цього використовувати *Skype-технології*.

Завдяки використанню описаних вище тестових технологій ліцей «Інтелект» є лідером за результатами ЗНО серед навчальних закладів України.

Якщо в **2012 р.** **15%** наших випускників отримали **200 балів** з математики, то вже в **2015 р.** **26,67%** випускників набрали **200 балів** з базового та поглибленого рівнів. Взагалі з поглибленого рівня математики по всій Україні всього **13 учнів** отримали **200 балів** (**5 у Києві**), серед них – випускниця нашого ліцею.

*Усі ці результати вказують на правильність обраної нами методики викладання, в основі якої лежать розглянуті вище критерії. Це дозволяє нам із упевненістю дивитися в майбутнє.*

## ВИЗНАННЯ ПРОЕКТУ ТА ЙОГО АВТОРІВ-ГЕРОІВ

Я дуже ціную цей проєкт, який з'явився завдяки О.І. Виговській і набув загальнонаціонального, загальнодержавного масштабу, і цілі, які переслідує проєкт, соціально важливі. Будь-який прогрес базується на досвіді його учасників в усі часи, в усі покоління. Кращий досвід важливий сьогодні, бо людство знаходиться в такому динамічному, часто суперечливому розвитку, який ставить нові вимоги до життя, а значить – до освіти. Ми повинні змінювати освіту таким чином, щоб підготувати дитину до життя в 21 столітті, щоб ця дитина в дорослому житті максимально себе реалізувала. Той досвід, з яким ви знайомитеся, є надзвичайно важливим. Сьогодні перед освітою стоять нові завдання, бо надзвичайно важливо навчити дитину застосовувати набуті знання в побуті, професійній діяльності. На жаль, засвоєння знань не завжди відбувається творчо, про що свідчать міжнародні предметні олімпіади. Людина повинна постійно навчатися. Щоб цього досягти, потрібно ще багато змінити в методичній роботі, відпрацювати зацікавленість дитини в навчанні, потрібен дитиноцентризм як система навчання і виховання відповідно до здібностей дитини. Академія завершує відпрацювання нової концепції середньої освіти, яка має бути 12-річною. **А творчий доробок педагогів-новаторів дасть нам нову школу.** На жаль, середня школа обділена увагою і фінансується менше, ніж вища, хоча в європейських країнах навпаки. Недофінансування середньої освіти відбувається тому, що загальне фінансування недостатнє. Тому ми маємо пишатися нашими результатами, демонструвати суспільству все

Виступ В. Г. Кременя перед учасниками та гостями проєкту "Педагоги-новатори в Україні"



більшу значимість середньої освіти й освіти в цілому, тому що сьогодні розвиток людини – це основний показник розвитку суспільства, основний важіль його подальшого прогресу. Тому ви повинні відстоювати в громадській думці наші права й значимість не тільки заради педагогів, а заради майбутнього країни.

Без розвиненої науки країна не буде мати майбутнього. І тому хочу нагородити **Сергія Васильовича** медаллю „Ушинський К.Д.”, він заслуговує на це.

І хочу вручити Почесну грамоту людині, яка започаткувала цей проєкт – **Ользі Виговській.**

В.Г. Кремень вручає найвищу нагороду НАПН України – золоту медаль „Ушинський К.Д.” – С.В. Романовському.



## ДУМКА ЕКСПЕРТА №1 про ліцей, вчителів і директора

**Віктор Григорович Бар'яхтар:** "В этом лицее отобраны такие преподаватели, которые любят своих детей. Учат думать, получать радость от познания. Не важно, чем будут потом заниматься..."

Есть и другие качества: учителя не жалеют времени для бесед с детьми.

Я сам учился на окраине Луганска, в Каменном Броді... И помню своих учителей: учитель русского языка рассказывала о поэзии Есенина (хотя и в программах этого не было); учитель украинского – театральний кружок організував, что доставляло особое удовольствие; учитель математики сумел мне объяснить, что такое любовь...

Учителя Романовского умеют это делать: они затрагивают вопросы, которые нужны парням и девушкам. Не просто учат детей, а объясняют им, что они неповторимые личности.

В этом достижение Романовского: воспитывать в ученике Личность. Это важно! Такие сами и так делают учителя! Такой же и сам Романовский!

Лучшие качества есть у Романовского: учится.

Во-вторых: Романовскому нужно платить учителям... Нужны деньги, берет с родителей (конечно, рабоче-крестьянская семья не потянет этого...), но он их и отработывает!!!

Лучше школы не знаю!

Главные её результаты:

- радость познания от того, чему учат в школе;
- самоубеждение: знает, что он в жизни добьётся всего, чего захочет;
- человек выходит из лицея с верой в свои силы, знает, что он Личность.

Лицей вызывает глубокое уважение!

**Талантливых людей мало!"**



В.Г. Бар'яхтар під час інтерв'ю з Ольгою Виговською, відеозапис якого демонструвався під час презентації Проекту

## ЕКСПЕРТИЗА ПРОЕКТУ

Претендент на автораторея проекту "Педагогі-новатори в Україні" традиційно представляє досвід, який обов'язково проходить експертизу, що здійснюється дійсними авторатореями попередніх сторінок Проекту.

Цьогоріч до складу експертів запрошено академіка НАН України, почесного академіка Відділення загальної середньої освіти НАПН України – **Віктора Григоровича Бар'яхтара**, бо він, як і наш претендент, фізик за фахом, автор підручників з фізики, співавтор (разом з А.І. Ахієзером та С.В. Пелетмінським) відкриття "Магніто-акустичного резонансу", яке зареєстровано в Державному реєстрі за № 46 з пріоритетом від 19.03.1956 р.

Наше звернення до В.Г. Бар'яхтара обумовлено двома причинами: з одного боку, колись у розмові він сказав, що йому добре відомий лицей "Інтелект", з другого – коли готували презентацію нашого претендента, почули деякі заперечення, як-от: у лицей тільки вчать (реалізують знанневу парадигму, а не виховують), моральність директора під питанням... та ін., грошей батьки платять забагато...), то й вирішили звернутися до **Віктора Григоровича** з проханням стати експертом номер 1. Його думка – у врізі.



## ДИРЕКТОРИ-ЕКСПЕРТИ

Експертизу продовжили члени ради Проекту, автори-герої останнього, директори шкіл та освітянських установ, тож далі їх думки.

**Гузик Микола:** Я сьогодні побував як не в Україні, а там, где на першому місці достоїнство людини. Дійсно, школу може перетворити тільки один людина – директор. Школу може побудувати директор з його вчителями. І сьогодні ми в цьому переконані. Такої школи, як лицей «Інтелект», нигде немає: ні тут, ні в світі, тому що такого директора немає. Це унікальність.

**Осадчий Іван:** Хочу передусім подякувати Ользі Іванівні за проєкт. Які проблеми, такі й новатори. Сьогодні проблема – фізика. Ми навіть боїмося подумати, на якому місці наша країна щодо техніки, де в основі фізика. Цей заклад підіймає дві проблеми – фізика й англійська мова. Це унікальний заклад, де директор – менеджер, технолог, носій методики.

**Чинок Олена:** Кожна школа має свої родинки, а у Вас, Сергію Васильовичу, їх гроно – ціле, яскраве. Хочу сказати про ознаки школи: знання про Європу, знання для Європи, навчання і моє перебування в Європі. Ви змінили ментальність лицеїста, навчання для нього є цінністю.

**Донська Лілія:** Сьогодні ми могли переконатися в тому, що Україна має не тільки талант. Слава Богу, Україна має ще й директора. Сподіваюся, що поняття «інтелект» витягне нас із ситуації, яку зараз маємо. Сподіваюся, що наша Україна буде успішною, щасливою, багатого, бо має таких учителів.

**Ольга Виговська:** Тож довгоочікуваний висновок експертів Проекту такий: проєкт „Педагоги-новатори в Україні” поповнюється 16 автором-героєм.

(Шквал оплесків заповнив конференц-залу Будинку вчителя!)



Усі експерти: від № 1 (В.Г. Бар'ятара, див. на екрані та на С. 144) до присутніх у залі (їх думки ними виголошено) – засвідчили факт відповідності претендента С.В. Романовського статусу автора-героя проєкту "Педагоги-новатори в Україні".

Спільне рішення експертів про появу в освітянському просторі країни 16-го автора-героя Проєкту виголошує О.І. Виговська, керівник проєкту



На фото: **С.В. Романовський** звертається до експертів зі словами подяки



**Романовський Сергій:** Так сталося, що мої вчителі, якими я буду гордитися до наступних днів, лауреат Нобелівської премії Франк І.М. говорив прості слова: «Плох тот аспирант, который меня чему-то не научил». Дорогие коллеги, я готов у вас учиться. Очень важно услышать оценку не чиновника, а коллеги, ибо он в таких же условиях. **Большое спасибо!**

## НОВА ВІДЗНАКА: Педагогічний Оскар «АТЛАНТ»

Є ще одна значна для Проекту подія: цього року він – ювіляр. На честь 10-річчя проекту, щоб віншувати достойників – новаторів української школи і саме її директора, ініціюємо запо-

Ольга Виговська інформує учасників і гостей Проекту про "сюрприз", про який мріяла давно, а склалося лише зараз: започатковується в освітянській Україні нова педагогічна ВІДЗНАКА



На наше замовлення<sup>1</sup> на честь 10-річчя проекту скульптор О.С. Красноголовець<sup>2</sup> виготовив Педагогічний Оскар – «Атлант», його він і вручив нашому героєві (див. також С. 4 обкладинки цього часопису).

**О.С. Красноголовець** уперше вручає Педагогічний Оскар «АТЛАНТ» першому лауреату цієї відзнаки **Романовському С.В.**



чаткування в освітянській сфері спеціальної, особливої відзнаки – «Атланта». Як на мене, саме його образ здатен найбільш адекватно презентувати діяльність директора української школи: щоб вирішувати сучасні шкільні проблеми, без таланту та без надмірної людської сили ЙОМУ не обійтися. Тому і пам'ятна відзнака – «Атлант», (а з грецької «атлант» – це і таллант, і атлет), яка віднині вручатиметься всім педагогам-новаторам Всеукраїнського проекту «Педагоги-новатори в Україні».

**Чому першим лауреатом нової відзнаки обрано саме Сергія Васильовича Романовського?**

Ще за радянських часів Роберт Рождественський назвав новаторів країни спротивістами ("вопрекистами"), при цьому запитав: "У країні такі умови створено, щоб Ви ніколи не з'явилися, а Ви з'являєтеся – звідкіля це все?"

Так само зараз і в Україні: незважаючи на абсолютно несприятливі умови для розвитку освіти, знаходяться педагоги, які своїм талантом творять унікальні заклади, випускники яких за рівнем підготовки не поступаються найкращим закладам світового рівня. Один з таких закладів – ліцей "Інтелект". Тому його директор і став першим лауреатом відзнаки – **Педагогічний Оскар «Атлант»**.

<sup>1</sup>Коштом ініціатора ідеї „Педагогічного Оскара” О.І. Виговської виготовлено нову ВІДЗНАКУ.

<sup>2</sup>Доречно нагадати гостям Проекту: він є автором і скульптурного пам'ятника М.П. Драгоманову, що розташований біля центрального входу в НПУ ім. М.П. Драгоманова.

**Оксана Белкіна**, директор 207 ЗОШ м. Києва, член ради Проекту: За зовнішністю важко і нколи розгледіти душу. Але я точно знаю, що за цим «атлантом»



криється велика таємниця. Це людина, яка здатна на високі духовні вчинки, може розчулитися піснею. Я приготувала від імені редакційної ради журналу та ради Проекту Вам, **Сергію Васильовичу**, символічний букет: тут є пальмова гілка, щоб життя йшло лише вгору і було наповнене приємними моментами.



Вчителі ліцею навколо свого очільника: у роботі й у святі – разом!



## ОЦІНКА ПРОЕКТУ громадськістю та ЗМІ

**Десять років – зроблено чимало<sup>1</sup>**

Десять років – зроблено чимало Педагогом кроків до висот.  
*Переможців трохи більше стало,  
Є в нас сила, розум і оплот!*

Колос знань освіти вкриє ниву.  
Хай Проект живе й його творці!  
*Керівник, учитель – це важливо.  
Задум Ваш чудовий, молодці!*

Сил, натхнення Вам у будні й свята,  
У новаторстві сягнуть висот нових!  
*Хочу щиро, щиро всіх вітати  
Впевнених, завзятих, бунтівних!!!*

Освітнянська громада, ЗМІ не залишили цей захід поза увагою: «Вечірній Київ» та Всеукраїнський тижневик «Освіта» опублікували інформативні матеріали про проект, ліцей, про цьогорічного автора-героя Проекту, про започатковану цьогоріч нову відзнаку для вшанування героїв Проекту. Освітняни присвятили організаторам Проекту свої вірші<sup>1</sup>, керівники шкіл, які стали гостями Проекту, привезли квіти, цукерки та інші подарунки, серед яких – власноруч зроблений кошик із шоколадними<sup>2</sup> квітами. Скільки кожна квіточка увібрала тепла, любові тих дитячих і вчительських рук, які їх робили. Ми, організатори проекту, ще довго відчували велику вдячність колективу школи з Рівненщини та її директору **Олені Остапчук**, до речі, переможниці нашого конкурсу «Первоцвіт», організованого журналом у попередні роки.



<sup>1</sup>Вірш-привітання написаний учителем зарубіжної літератури Заліщицької державної гімназії Тернопільської області **Тарасом Середюком**.

<sup>2</sup>На фото: цей кошик з квітами-цукерками протягом всієї презентації Проекту прикрашав сцену київського Будинку вчителя.

## ЗАПИТАННЯ – ВІДПОВІДІ

Не все розповів директор разом з вчителями та учнями ліцею, бо це не можна зробити в форматі презентації. Але презентація досвіду ліцею „Інтелект” викликала неабияке зацікавлення та бажання продовжити знайомство як із самим ліцеєм, так і з його вчителями та адміністрацією. В учасників та гостей презентації проекту «Педагоги-новатори в Україні», 12 квітня 2016 року, виникли запитання<sup>1</sup>, на деякі з них уже у цьому номері журналу відповідають керівники ліцею «Інтелект».

*? Система вивчення англійської мови в ліцеї, як ми побачили, є обґрунтованою, підкріпленою авторським навчально-методичним комплексом, ефективною, що доведено низкою результатів. Чи плануєте Ви розповсюджувати цей досвід? Якщо так, то де і коли, у який спосіб? Якщо ні, то чому? Яка із вказаних вище складових є у відкритому доступі?*

Регулярно в ліцеї «Інтелект» проводяться відкриті семінари для вчителів англійської мови під егідою університету Б. Грінченка. У 2013 р. досвід викладання предметів англійською мовою в ліцеї «Інтелект» був темою доповіді на засіданні вченої ради Інституту підвищення кваліфікації університету Б.Грінченка. Рішенням вченої ради було запропоновано ознайомити вчителів англійської мови Києва з досвідом викладання англійською мовою гуманітарних та природничих предметів у ліцеї «Інтелект».

*? Презентація заступника директора Миронця допомогла зрозуміти, завдяки чому учні мають глибокі знання, уміння та навички з мате-*

*матики. На сайті ліцею можна побачити відеолекції (на жаль, тільки за матеріалами ЗНО 2011-2012 рр.), проте не зрозуміло, яким чином скористалися іншими ресурсами-базою тестових завдань, наприклад, про які пан Миронець говорив як про відкриті та доступні? На наш погляд, система роботи заступника директора п. Миронця потребує уваги не лише керівників шкіл, але й представників інституту інноваційних досліджень, міністерства. Чи представляли або чи плануєте представляти результати вашої роботи їм? Чи може журнал «Директор школи, ліцею, гімназії» стати рупором ваших напрацювань?*

У рамках проведення науково-експериментального дослідження «Створення навчально-виховного об'єднання «Середня школа – вища технічна школа» як шлях до європейських стандартів освіти» проаналізовані результати системи роботи доцента О. Миронця стосовно викладання математики в ліцеї «Інтелект». Результати дослідження неодноразово доповідалися на засіданні вченої ради інституту інноваційних технологій МОН України. Вони можуть бути опубліковані на сторінках журналу «Директор школи, ліцею, гімназії».

*? Чи можете називати Ваш навчальний заклад відкритою школою? Якщо так, то яким чином, на Ваш погляд, Ви можете презентувати широкому колу директорів, особливо молодим або новопризначеним, технологічні знахідки організації НВП, що призводить до позитивного результату? Наприклад, ми чули про систему консультацій в ліцеї, що дає певний результат, а за рахунок яких годин учитель отримує оплату консультацій? Чи контрольований цей процес, якщо так, то яким чином?*

В ліцеї «Інтелект» відбуваються семінари з математики, фізики, англійської мови для вчителів Києва та всієї України. В другій половині дня за розкладом відбуваються консуль-

<sup>1</sup>За Вашим бажанням, шановний читачу, Ви зможете також отримати відповіді й на інші запитання, якщо звернетесь до статті сьогоденного автора-героя в нашому журналі: дивись: Директор школи, ліцею, гімназії. – 2015. – № 4-5. – С. 18-43.

тації викладачів ліцею, які бувають або індивідуальні, або групові. Консультації входять до педагогічного навантаження викладача.

**? На якому рівні йде викладання решти предметів базового рівня (крім фізики, математики, англійської мови)?**

Викладання непрофільних предметів відбувається на досить високому рівні, про що свідчать високі результати ЗНО з української мови (3 місце в Україні), хімії, біології, історії, географії.

**? В яких інтелектуальних конкурсах беруть участь волонтери (крім олімпіад, МАН)?**

Brain-ring.

**? Відомо, що навчальний рік завершиться у ліцеї зрізовими роботами. Як, коли, в яких класах, за рахунок яких годин вони проводяться? З яких предметів?**

Директорські контрольні роботи відбуваються наприкінці семестру з української мови, англійського циклу, фізики та математики, починаючи з 2 класу. Для цього виділяються додаткові години. Зріз знань відбувається завдяки тестуванню на РС.

**? Чи є підручники з англійської мови у вільному доступі, щоб був їх електронний варіант. Як можна придбати Ваші підручники?**

В ліцеї 12 предметів, починаючи з 2 класу, викладаються англійською мовою. Усі підручники з англійсь-

ного циклу мають електронну версію. Щоб починати користуватися розробленими викладачами ліцею електронними підручниками, необхідно мати не тільки відповідне програмне забезпечення, яке створене заступником директора ліцею з дистанційної освіти (диплом магістра НТУУ-КПІ), а ще й сучасне цифрове обладнання та smart-tv, який комутується з notebook. Кожен три роки електронні підручники оновлюються. В ліцеї дотримуються двох типів стратегії навчально-виховного процесу:

1. Ліцей здійснює маркетинг і моніторинг ринку освітніх послуг, націлюється на освоєння ринку за рахунок інновацій, які він запроваджує відповідно до вимог життя, виробляє організаційні зміни освітньої моделі, спираючись на свої, вивірені часом ефективні засоби проведення навчального процесу. Ліцей адаптований до вимог ринку праці, орієнтований на відслідковування динаміки зростаючих потреб споживача освітніх послуг.

2. Ліцей освоює ринок освітніх послуг за рахунок уведення в навчальний процес затребуваних предметів і навчально-методичних розробок викладачів, час існування яких диктується схемами життєвого циклу.

**Internet**, супутникові антени ліцею приймають освітні програми, які передаються на комп'ютер викладача.

## Миті з презентації проекту





## ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АКАДЕМІЇ з педагогами-новаторами

*„Одним із завдань Академії є максимально тісний взаємозв'язок із педагогами-практиками, особливо педагогами-новаторами. Цей досвід цінний нам для узагальнення, аналізу, а з іншого боку, він від учених Академії стає доступнішим для практиків освіти, якщо рекомендації підготовлені зі знанням практичної педагогіки, але й на основі теоретичних узагальнень. Тому вітаю продовження проекту і сподіваюся, Академія та її інститути й надалі сприятимуть його реалізації.”*

**Василь Кремень,**

академік НАПН і НАН України, Президент НАПН України, голова Ради спільного з журналом проекту "Педагоги-новатори в Україні"



## ПРО ПРОЕКТ «Педагоги-новатори в Україні»

*„Реформи по справжньому може зробити лише директор зі своїми вчителями. Підтримка цих людей дуже важлива. У нас на Україні цього немає! Ви робите унікальну роботу і переоцінити вашу роль в реформуванні освіти неможливо!”*

**Микола Гузик,**

педагог-новатор, член-кореспондент НАПН України



## ПРО ЛІЦЕЙ «Інтелект», його директора та вчителів

*„Ліцей не просто вчить дітей, а пояснює їм, що вони неповторні особи. У цьому досягнення Романовського: виховувати в учневі Особистість.*

*Це важливо! Такі самі, так і роблять вчителі! Такий же і сам Романовський! Ліцей викликає глибоку пошану! Романовський – талант, діамант, таких людей багато не буває!”*

**Віктор Бар'яхтар,**  
академік НАН України

## УКРАЇНА МАЄ ПОТЕНЦІАЛ, ЯКИЙ ТРЕБА ВІДРОДЖУВАТИ

10 років тому ми відкрили проект «Педагоги-новатори в Україні».

Ми зуміли підтримати дух педагога. А проект підтримала НАПН, особисто **В.Г. Кремень**, який є головою його ради. На сьогодні проект має **16 героїв**. Щоб про досвід педагогів-новаторів знали в Україні, ми його узагальнюємо, пропагуємо і поширюємо, бо віримо: **якщо новатор директор, то зробить школу такою, якою її хоче бачити українська громада.**

Той досвід, який уособлює ліцей, директор якого сьогодні поповнив ряди визнаних професійною спільнотою педагогів-новаторів країни, вартий уваги.

Вартий уваги саме тому, що переможно демонструє, що Україна ще має потенціал, який нам, освітянам, треба відроджувати та плекати.

**Разом з Ліцеєм надихаємося і ми вірою та надією, що станемо дороговказними зірками на шляху до власного майбутнього українського народу.**

**Ольга ВИГОВСЬКА,**  
ініціатор і керівник Всеукраїнського спільного з НАПН проекту «Педагоги-новатори в Україні»



**На фото:** О. Войчишин, Л. Донська, О. Чинок, О. Виговська, С. Романовський, І. Осадчий, О. Остапчук, М. Гузик, О. Белкіна.



**Ольга Выговская**

**Українська школа: якісне освітання та європейські стандарти.**

Реферативно аналітичний огляд інформаційних та презентаційних матеріалів інноваційного досвіду шестнадцятого Героя Проєкту, Сергія Васильовича Романовського, автора-героя 11-ї сторінки Всеукраїнського проєкту НАПН України та журналу – "Педагоги-новатори в Україні"

В конференц-залі киевського Дома учителя 12 квітня 2016 року при участі учених НАПН, державних та суспільних діячів, педагогів, керівників управлінь та закладів освіти, педагогів та суспільності міста Києва та інших міст країни, членів Ради проєкту "Педагоги-новатори в Україні" та авторів-героїв його попередніх сторінок була відкрита 11-я сторінка Всеукраїнського проєкту НАПН України та журналу – "Педагоги-новатори в Україні".

Учасники та гості Проєкту мали можливість ознайомитися з втіленою в життя ідеєю виховання інженерів нового часу. Крім того, всі присутні дізналися, які умови, які створюються в школі, сприяють всебічному розвитку молоді особистості, вільної та конкурентноздатної.

**Ключові слова:** проєкт "Педагоги-новатори в Україні", всебічний розвиток особистості вихованця, вільний та конкурентноздатний навчальний предмет та освітні технології.



**Olga Vygovska**

**Ukrainian school: quality education and European standards.**

Abstract and analytical review of information and presentation materials of the innovation practices of the 16th Project Hero Serhiy V. Romanovsky, hero author of Page 11 of the All-Ukrainian project of NAPS Ukraine and the magazine "Innovative Teachers in Ukraine"

On April 12, 2016 in the Conference Hall of the Kyiv Teacher's House, with the participation of NAPS scholars, government and community leaders, teachers, heads of educational institutions, educators and the public from Kyiv and regions, members of the project "Innovative Teachers in Ukraine", hero authors of the previous pages was opened Page 11 of the All-Ukrainian project of NAPS Ukraine and the magazine "Innovative Teachers in Ukraine."

The project participants and guests had the opportunity to get acquainted with the accomplished idea of fostering the engineers of a new era. The school promotes the comprehensive development of a young personality, free and competitive.

**Key words:** project "Innovative Teachers in Ukraine", comprehensive development of personality, free and competitive high school student, subjects and educational technology.





Управління  
школою

УДК 37.091.12:  
005.963.2-051



### Василина ХАЙРУЛІНА

Член-кореспондент  
НАПН України, кан-  
дидат педагогічних  
наук, заслужений  
працівник освіти  
України, директор  
України (з моменту від-  
криття, 1988 р., до  
серпня 2016 року)  
Українського  
колежу імені  
В.О.Сухомлинського

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3 2016

# ДБАТИ ПРО ОСВІТУ РАЗОМ!

*Час і батькам і вчителям глибоко усвідомити, що ні школа без сім'ї, ні сім'я без школи не можуть справитись з найтоншим, найскладнішим завданням – СТАНОВЛЕННЯ ЛЮДИНИ.*

*В.О. Сухомлинський*

Стаття «Безплатне навчання – послуга не з дешевих» (газета «Голос України» № 79 від 29.04.2016 р.) змусила мене відгукнутися та поділитися своїми думками – переконаннями про батьківські внески, необхідні у сучасних школах, оскільки це болить давно, і, сподіваюся, маємо чим поділи-

тися.

Я дуже вдячна батькам, особливо тим, хто сприяв становленню нашого навчального закладу, як школи нового типу: Український колеж.

На батьківських зборах восени 1993 р., обговорюючи, як створити умови для самореалізації особистості учня, одна з мам запропонувала організувати фонд допомоги школі.

Моя реакція була відповідна, совкова: «Ви що? Це державна школа, категорично заперечую...» Тато учениці встає і каже: «Шановна Василю Миколаївно, збори батьківські. Вашу позицію ми почули. Почекайте наше рішення у своєму кабінеті».

Оце, подумала, дожились: батьки керують директором!?

Державно-громадське управління Українським колежем, відповідно до Статуту колежу, що був розроблений творчою групою за допомогою тодішніх працівників МОН України (Б.Г.Чижевським, Г.Г.Науменком), першим нашим головою Ради колежу (О.М.Красноголовцем), співголовою Творчої спілки України, передбачало активну участь батьків у житті школи, якій вони довірили своїх дітей (див.: спецвипуск журналу «Рідна школа». – 1993. – № 1.).

Повернулися батьки зі зборів і повідомили рішення: відмовитися від однієї пляшки горілки, десятка яєць, ... розмір внеску – 2 долари, що становило 5 карбованців.

Самі збирали, самі закупували: віники, ганчірки, швабри, скло на вікна, ...

Через 2 роки III Конференція громадського самоврядування ухвалила рішення про офіційну реєстрацію Освітнього благодійного фонду та відповідно розрахункового рахунку в банку, розробили статут за



допомогою тата учениці, юриста Глушенка С.В., зареєстрували, внесли до Єдиного державного реєстру у 1999 р., а у 2013 році перереєстровано.

Щороку про кількість зібраних коштів та на що їх використано Правління фонду та Наглядова Рада доповідає на Конференції громадського самоврядування (в цьому році відбулася ХХІV). Також ми приймаємо відповідні рішення, проміжні щомісячні витрати розміщуємо на дошці оголошень для батьків-благодійників. Особисто я переконана, що дані стосунки правильні.

Завдяки батьківським внескам з 1993 р. ми повністю утримуємо школу. Всі кошти проходять через банківські розрахункові рахунки ОБФ. Школа велика і кошти відповідні. Батьківські внески **110 грн.** в місяць.

## ВИТРАТИ НА ПРИДБАННЯ МАТЕРІАЛІВ ТА ПОСЛУГ У 2015 р.

### Господарська діяльність та ремонтні роботи:

- Заміна старих вікон металопластиковими (каб. 10, на коридорі II поверху), зовнішні та внутрішні укуси вікон на II поверсі, заміна світильників (каб.12,20,45,26,9,53А) на енергозберігаючі.
- Проведено ремонтні роботи: ремонт огорожі, сварні роботи по 24 секціях, воротах-брамах; циклювання та лакування лав (25 шт.); заміна 10 розбитих склопакетів; ремонт даху (275 м<sup>2</sup>) та стелі над коридорами, каб. 46,47,48,50,51, спорт-

«Затверджено»  
Рішенням зборів учасників  
Освітнього благодійного  
фонду Українського колежу  
ім. В.О.Сухомлинського  
протокол № \_\_\_  
від 28 квітня 2016 року.

## СТАТУТ БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «ОСВІТНІЙ БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНСЬКОГО КОЛЕЖУ ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО» (Нова редакція) м. Київ, 2016

### 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Освітній благодійний фонд Українського колежу імені В.О. Сухомлинського, далі – ОБФ, є місцевою благодійною організацією, яку створено згідно з рішенням Конференції (Протокол №1 від 13.12.1997) та зареєстровано Дніпровською районною державною адміністрацією м. Києва 30.01.1998 р., ідентифікаційний код 2539694.

1.2. ОБФ створено відповідно до діючого законодавства України. Він діє згідно з Конституцією України, Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», іншими нормативно-правовими актами, цим Статутом та внутрішніми нормативно-правовими актами.

1.3. ОБФ набуває права юридичної особи з моменту його державної реєстрації, здійсненої в порядку, встановленому чинним законодавством України.

1.4. Організаційно-правова форма: благодійна організація.

1.5. ОБФ є самостійною юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку з назвою, ідентифікаційним кодом та інші ознаки юридичної особи відповідно до чинного законодавства України. Має право від свого імені вчиняти правочини, укладати договори, отримувати права, виконувати обов'язки, бути позивачем та відповідачем у судах.

1.6. ОБФ має права юридичної особи та є учасником цивільно-правових відносин.

1.7. ОБФ має право створювати відокремлені підрозділи, бути засновником та учасником інших благодійних організацій, а також спілок, асоціацій, добровільних об'єднань, здійснювати спільну благодійну діяльність.

1.8. ОБФ самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном, на яке відповідно до законодавства може бути накладено стягнення.

1.9. Члени ОБФ не відповідають за його зобов'язаннями, а ОБФ не відповідає за зобов'язаннями своїх членів, якщо інше не встановлено законодавством України.

1.10. За законодавством України ОБФ є неприбутковою організацією і не має на меті одержання та розподіл прибутку серед засновників, членів органів управління, інших пов'язаних з ними осіб, а також серед працівників ОБФ.

1.11. ОБФ створюється на невизначений термін.

1.12. Офіційна мова ОБФ – українська.

1.13. Назва «Освітній благодійний фонд Українського колежу ім. В.О. Сухомлинського».

1.14. Місцезнаходження: 02002, Україна, місто Київ, вул. Митрополита Андрея Шептицького, буд. 5-А.

### 2. ЦІЛІ ТА СФЕРИ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОБФ

2.1. Цілями діяльності ОБФ є надання допомоги для сприяння законним інтересам бенефіціарів у сферах благодійної діяльності, визначених цим Статутом, а також розвиток і підтримка цих сфер у суспільних інтересах.

2.2. Основною ціллю ОБФ є здійснення благодійності в інтересах освітньої діяльності та розвитку матеріально-технічної бази Українського колежу ім. В.О. Сухомлинського.

2.3. Для досягнення мети Організація ставить перед собою такі завдання:

- акумуляція коштів для фінансування освітніх програм та проєктів, підтримка та розвиток навчально-матеріальної бази школи;
- сприяння розвитку науково-пошукової діяльності та багатосторонніх освітніх послуг;
- надання матеріальної допомоги талановитій творчій молоді, призначення стипендій;
- надання допомоги в забезпеченні науково-методичної бази коледжу сучасними підручниками та посібниками, організація передплати періодичних освітніх, молодіжних та дитячих видань;
- матеріальна підтримка спеціалізації школи (забезпечення доступу до мережі «Інтернет», придбання програмного та системного забезпечення);
- сприяння розвитку масової фізичної культури, спорту та туризму, пропагування здорового способу життя;
- надання допомоги учням із багатодітних та малозабезпечених сімей;
- сприяння розвитку системи охорони праці, безпеки життєдіяльності в навчально-виховному процесі;
- інші завдання, спрямовані на реалізацію мети ОБФ.

### 3. ПРЕДМЕТ ТА ВИДИ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОБФ

3.1. Предметом діяльності ОБФ є добровільна безкорислива діяльність, що не передбачає одержання прибутків від неї, в інтересах суспільства або окремих категорій осіб відповідно до мети та завдань, визначених цим Статутом та законодавством України.

3.2. Основними видами благодійної діяльності ОБФ є:

- безоплатна передача у власність бенефіціарів коштів, іншого майна, а також безоплатне відступлення бенефіціарам майнових прав;
- безоплатна передача бенефіціарам права користування та інших речових прав на майно й майнові права;
- безоплатна передача бенефіціарам доходів від майна та майнових прав;
- безоплатне надання послуг та виконання робіт на користь бенефіціарів;
- благодійна спільна діяльність та виконання інших контрактів (договорів) про благодійну діяльність;
- відкрита передача благодійних внесків;
- інші види благодійної діяльності, не заборонені чинним законодавством України.

3.3. Для здійснення благодійної діяльності ОБФ має право:

- самостійно вирішувати питання щодо надання благодійної допомоги, використовувати цільові пожертвування, що надаються благодійниками для реалізації благодійної програми згідно з умовами пожертвування;
- створювати відокремлені підрозділи, бути засновником та учасником інших благодійних організацій, а також спілок, асоціацій, інших добровільних об'єднань, здійснювати спільну благодійну діяльність, а також мати інші права відповідно до законодавства;
- обмінюватися інформацією та спеціалістами з відповідними організаціями;
- організовувати збір благодійних внесків від фізичних та юридичних осіб;
- постійно визначати форми, об'єкти, суб'єкти та обсяги благодійної допомоги;
- відкривати рахунки (в національній та іноземній валюті) в банківських установах;
- укладати договори та інші правочини з метою виконання статутних завдань ОБФ з органами державного управління та місцевого самоврядування, іншими юридичними особами, громадянами та об'єднаннями громадян;
- організовувати конкурси, фестивалі, концерти, аукціони, ярмарки та інші благодійні заходи у встановленому законодавством порядку;
- створювати та підтримувати функціонування електронних інформаційних ресурсів у мережі «Інтернет», які висвітлюють діяльність ОБФ;

залом, ремонт накривок; укладання стяжки та лінолеуму (каб. 20), підвісна стеля (каб. 45), укоси внутрішні та зовнішні (каб. 70,71,10), косметичний ремонт санвузлів, фасаду та запасного входу до коледжу, штукатурні роботи та фарбування всіх внутрішніх стін 1153 м<sup>2</sup> (коридори, сходові марші), заміна пошкоджених дверей, розширені роздягалки в початковій школі, кап. заміна сантехніки (каб. хімії), кап. ремонт (каб. праці № 12), заміна двері, поклейка шпалер, улаштування вагонки, підвісної стелі; обшивка МДФ підлоги, поклейка лінолеуму, шпаклювання стін, стелі, укосів, фарбування кабінету № 13.

- Господарчі потреби: товари господарського призначення та поточного ремонту, миючі, дезинфікуючі засоби для їдальні, прибирання туалетів, коридорів, рідке мило для дозаторів, канцтовари, спецодяг, посуд для їдальні, карнизи та тюль на I та II поверхах, жалюзі, ролети (музика, бібліотека, медичний кабінет, музей).
- Поліграфічна, сувенірна продукція: книжки та товари на призи переможцям конкурсів, олімпіад, МАН тощо, періодичні видання для бібліотеки та методична література, інформаційні стенди та банери.
- Спортивні стенди та спорттовари (скакалки, м'ячі).
- Сприяння науково-практичній діяльності.
- Проведення конференцій, семінарів.

- Медикаменти та бактерицидна лампа для мед. кабінету.

Послуги: зв'язку, настирання підлоги, профдезинфекція, обслуговування обладнання, охорона комп'ютерних кабінетів, оплата за охоронця, обсл. внутр. електромереж, очищення каналізаційних мереж, інтернет, вимірювання опорів, обсл. електрогодинникової станції, вивіз побутового, будівельного сміття, обрізка дерев, ремонт та сервісне обслуговування оргтехніки тощо.

- Проїзні квитки для загального користування (2 шт. /міс).
- Встановлення системи відеоспостереження, відеоплеєри в каб. іноземної мови, бактерицидна лампа для їдальні, планшет для роботи в Музеї, фоторамки для дитячих робіт, ламінатор для фоторобіт та виставкових матеріалів, телевізор для ГПД.

Ми: Рада колежу, Правління Освітнього благодійного фонду, Наглядова Рада були абсолютно впевнені, що діємо у законодавчому полі.

Проте, 18.06.2015 р. (переконана, що на замовлення!) з'явився пасквіль у Департамент освіти м. Києва. 19.06.2015 р. лист реєструють, а 22.06.2015 р. видано наказ про створення комісії для перевірки фактів.

23.06.2015 р. комісія прибула у школу. Знайшли недоліки: працівник колежу (мама випускника) була посередником між батьками і банком. Департаментом оголошено догану директору. Довідку чи акт пере-

– вносити пропозиції та порушувати клопотання перед органами державної влади й місцевого самоврядування, а також іншими особами стосовно виконання статутних завдань ОБФ;

– мати інші права відповідно до законодавства України.

3.4. Звітність благодійних організацій може містити інформацію про особу благодійників або бенефіціарів за умови згоди благодійників, бенефіціарів або їх правонаступників чи законних представників, якщо інше не визначено законом.

#### 4. ЗАСНОВНИКИ ТА УЧАСНИКИ ОБФ, ЇХ ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ

4.1. ОБФ може мати, крім засновників, інших учасників, що вступили до його складу в порядку, встановленому Статутом ОБФ.

4.2. Учасниками ОБФ є його засновники та інші дієздатні фізичні та юридичні особи, крім органів державної влади, місцевого самоврядування, інших юридичних осіб публічного права, що вступили до ОБФ в установленому цим Статутом порядку.

4.3. Учасники ОБФ мають рівні права. Учасники ОБФ, юридичні особи діють через своїх представників.

4.4. Участь у ОБФ є добровільною.

4.5. Учасниками ОБФ можуть бути громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, які досягли 18 років, а також юридичні особи, що підтримують мету та завдання ОБФ.

4.6. Фізичні та юридичні особи набувають статусу Учасника ОБФ шляхом подачі відповідної заяви до Правління з моменту прийняття Правлінням відповідного рішення з наступним ухваленням Загальними зборами.

4.7. Участь у ОБФ припиняється без права на компенсацію внесків:

- у разі виключення зі складу учасників ОБФ;
- у разі добровільного виходу зі складу учасників ОБФ;
- в інших випадках, передбачених чинним законодавством України.

4.8. Особа може бути виключена зі складу учасників ОБФ за умов:

- порушення учасником ОБФ Статуту або вчинення дій, що завдають шкоди ОБФ, або суперечать рішенням органів управління ОБФ;
- вчинення нею дій, які шкодять репутації або інтересам ОБФ;
- після закінчення дитини, члена благодійного фонду, навчання у колежі та неподання ним заяви про бажання надалі залишатися учасником ОБФ, членство його припиняється автоматично.

4.9. Виключення особи зі складу учасників ОБФ здійснюється за рішенням Правління. Питання про виключення вирішується відкритим голосуванням. Про прийняте рішення обов'язково повідомляється особі, щодо якої прийнято таке рішення.

4.10. Члени Правління та Наглядової Ради ОБФ можуть бути виключеними зі складу учасників ОБФ тільки за рішенням Загальних зборів учасників ОБФ. Рішення в даному випадку вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менше 2/3 присутніх на зборах учасників ОБФ.

4.11. Підставою для припинення участі у ОБФ за ініціативою учасника ОБФ є відповідна письмова заява учасника ОБФ до Правління.

#### 5. ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ УЧАСНИКІВ ОБФ

5.1. Учасники ОБФ мають всі права, передбачені Конституцією України, іншими нормативно-правовими актами та цим Статутом, зокрема:

- обирати й бути обраними до органів управління ОБФ, брати участь в їх роботі з правом голосу;
- вносити на розгляд органів управління пропозиції з усіх питань діяльності ОБФ;
- отримувати інформацію про виконання благодійної програми чи окремих заходів, використання майна та коштів ОБФ;

- використовувати наукові, методичні, інформаційні та інші матеріали, що є в розпорядженні ОБФ;
- учасники ОБФ користуються іншими правами, передбаченими законодавством та внутрішніми документами ОБФ.

## 5.2. Учасники ОБФ зобов'язані:

- дотримуватись Статуту;
- виконувати рішення органів управління, прийняті в межах їх компетенції;
- виконувати свої зобов'язання перед ОБФ;
- утримуватись від дій, які наносять ОБФ матеріальну шкоду або можуть зашкодити його діловій репутації чи інтересам;
- пропагувати ідеї ОБФ та надавати в цьому відповідну допомогу;
- письмово повідомляти Правління ОБФ про зміну своїх представників;
- виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством, Статутом та внутрішніми документами ОБФ.

## 6. ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ ОБФ, ЇХ СКЛАД, КОМПЕТЕНЦІЯ, ПОРЯДОК ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

6.1. Органами управління ОБФ є Загальні збори учасників, Правління та Наглядова Рада.

6.2. Вищим органом управління ОБФ є Загальні збори учасників, які є представниками батьків та обираються від кожного класу. На батьківських зборах обирається по 2-3 представника від кожного класу, які у подальшому у встановленому порядку вступають до складу учасників ОБФ.

6.3. Загальні збори учасників ОБФ можуть вирішувати будь-які питання діяльності ОБФ, в тому числі і з тих, які передані Загальними зборами до компетенції виконавчого органу.

6.4. До виключної компетенції Загальних зборів учасників ОБФ належить:

- внесення змін та доповнень до Статуту ОБФ, в тому числі прийняття нової редакції;
- призначення, обрання або припинення повноважень (відкликання) Голови правління, членів Правління, Наглядової Ради ОБФ;
- визначення основних напрямів діяльності ОБФ;
- затвердження благодійних програм, кошторису та річного звіту;
- визначення розмірів членських та вступних внесків;
- затвердження положень ОБФ;
- прийняття рішення про вхід до всеукраїнських і міжнародних організацій;
- прийняття рішення про реорганізацію або ліквідацію ОБФ.

6.5. Право брати участь у Загальних зборах учасників ОБФ та голосувати за прийняття рішень належить усім делегованим учасникам. Кожен делегат-учасник має один голос.

6.6. Загальні збори учасників ОБФ вважаються правомірними, якщо на них присутні не менш як половина від загального складу делегатів. Якщо відсутня необхідна кількість, Правління ОБФ у 3-денний термін направляє повторні повідомлення про проведення Загальних зборів учасників ОБФ. Загальні збори учасників ОБФ, скликані таким чином, є правомірними при будь-якій кількості присутніх представників.

6.7. Чергові Загальні збори учасників ОБФ скликаються один раз на рік.

6.8. Позачергові Загальні збори скликаються Правлінням при необхідності або за вимогою не менше ніж 30 членів ОБФ протягом місячного терміну від дня реєстрації вимоги. Якщо є необхідність перевиборів керівництва, воно обирається на термін дії попереднього на позачергових Загальних зборах.

6.9. Рішення про скликання зборів учасників ОБФ приймає. Про проведення річних Загальних або позачергових зборів делегатам ОБФ повідомляють (в усній та /або письмовій, (Email) формі, смс телефоном — на розсуд Правління) не пізніше, як за 10 днів до дати проведення За-

вірки ніхто не показав. Не буду описувати все, що пережили за цей рік. Проте широко переконана: **без батьківської підтримки, розуміння, допомоги школа не виживе!** Наведу приклад бюджетного фінансування коледжу, школи, в якій навчається **901 учень**, працює **78 учителів**. Звичайно держава фінансує заробітну плату вчителям та захищені статті (харчування та енергоносії).

Кошторисних призначень на 2015 рік для поточних потреб на придбання товарів не було.

За виключенням було затверджено на оплату обслуговування бухгалтерських програм ДП «ГНОЦ» у сумі **31232,92** грн.

На кінець року додатково було затверджено **1590,00** грн. для придбання канцтоварів.

Додатково з бюджету розвитку (спеціальний фонд) в жовтні були виділені кошти цільового призначення для придбання учнівських комплектів (меблі), у сумі **40000,00** грн.

У грудні, згідно розпорядження київського міського голови, враховуючи звернення депутата О.Ф. Петровця, були передані додаткові кошти на придбання господарських товарів у сумі **12500,00** грн. (закупили посуд в ідальню).

Було надано кошти і для сплати кредиторської заборгованості за минулі роки:

**4300,00** грн. — за придбані учнівські парти.

**80867,08** грн. — за послуги.

**98000,00** грн. — за ремонт стадіону.

Пам'ятаю і повністю погоджуюся з думкою екс-

міністра освіти і науки України **Ніколаєнка С.М.** (2005 – 2007 рр.), котрий на чергове незадоволення окремих батьків, бо **90% батьків з розумінням ставляться до проблем школи, сказав: «Якщо ви хочете, щоб ваша дитина навчалася у комфортних умовах, допомагайте школі, якщо ж ні... то, вибір за батьками».**

Нам випало жити в такий час, що школа з майбутнім нашої багатостраждальної Батьківщини – дітьми залишилася поза увагою державних функціонерів. Нам всім необхідно усвідомити, яка нині школа, таким буде майбутнє нашого суспільства. Почувати себе злочинцем після багаторічного служіння дітям, освіті,... ой як боляче.

На утримання великої школи, що збудована швидко (за півроку) та введена в дію до 1 вересня 1988 р., кошти, що виділяються, надзвичайно малі, плоский дах протікає всі 27 років, вікна прогнили, (власне, це проблема, як у більшості шкіл), тож якби не батьківська допомога, школа не вижила б?! *Звичайно жити на милостиню дуже не комфортно, власне, важко.* Проте саме за батьківські благодійні внески школи виживають, розвиваються, експериментують... Коли мене трясли за фонд, до якого, практично, ніякого відношення не маю, я говорила: *«Є юристи в управліннях освіти, а у нашому рідному Києві цілий відділ фахівців, тож зверніться, розробіть і дайте керівникам шкіл алгоритм дій».*

А ні! Контролювати набагато легше ніж робити.

гальних зборів учасників ОБФ.

6.10. Рішення Загальних зборів учасників ОБФ, крім окремо зазначених, приймаються більшістю голосів. Голосування на Загальних зборах є відкритим. Рішення про ліквідацію ОБФ приймаються більшістю не менш як у 3/4 голосів, якщо інше не встановлено чинним законодавством.

6.11. Виконавчим органом ОБФ є Правління.

6.12. Правління ОБФ є постійно діючим органом управління ОБФ, який здійснює керівництво поточною діяльністю. Роботою правління керує Голова правління.

6.13. Правління має право приймати рішення з усіх питань діяльності ОБФ, окрім тих, які належать до виключної компетенції Загальних зборів.

6.14. Правління ОБФ складається із 5 (п'яти) фізичних осіб, які мають повну дієздатність, і діє на колегіальних засадах.

6.15. Правління підзвітне Загальним зборам.

6.16. Голова та члени Правління обираються делегатами Загальних зборів терміном на 1 рік та можуть бути переобрані на новий термін, але не більше двох років поспіль або виведені з членів Правління в будь-який час за рішенням Загальних зборів.

6.17. Члени правління не мають права покладати виконання своїх обов'язків на інших осіб.

6.18. Рішення на засіданні Правління приймаються простою більшістю голосів (крім окремо зазначених у Статуті) за участю в засіданні не менше 1/2 від загального складу Правління. При рівній кількості голосів голос Голови Правління є вирішальним. Рішення Правління обов'язкові для всіх учасників ОБФ.

6.19. Рішення Правління ОБФ оформлюються протоколом. Протокол засідання Правління підписують Голова Правління та секретар.

6.20. До компетенції Правління ОБФ Українського коледжу ім. В.О. Сухомлинського входять:

- організація ефективної діяльності ОБФ;
- контроль за реалізацією завдань ОБФ;
- підготовка кошторису, програм, проектів, балансу та річного звіту ОБФ;
- здійснення контролю за своєчасною сплатою членських внесків;
- розпорядження коштами ОБФ відповідно до затверджених Загальними зборами програм;
- укладання договорів із суб'єктами підприємництва, які виконують роботи, в тому числі будівельні, надають інші послуги, та здійснення контролю за їх виконанням;
- ведення діловодства, бухгалтерського обліку та звітності про діяльність ОБФ;
- прийом в члени ОБФ;
- скликання та організація проведення Загальних зборів;
- прийняття рішень про взаємодію з громадськими організаціями;
- інші питання поточної діяльності ОБФ.

6.21. Голова Правління:

- забезпечує виконання рішень Загальних зборів та рішень правління;
- організовує та керує роботою Правління;
- діє без доручення від імені ОБФ відповідно до рішень Загальних зборів та Правління ОБФ;
- розпоряджається коштами ОБФ відповідно до затвердженого кошторису, програм та проектів;
- підписує від імені ОБФ договори, укладені в рамках компетенції ОБФ або правління;
- підписує статистичну, фінансову та податкову звітність;
- підписує платіжно-розрахункові документи;
- представляє ОБФ на публічних заходах та у відносинах з юридичними та фізичними особами;
- виконує іншу поточну роботу та функції, передбачені цим Статутом, покладені на нього Загальними зборами учасників ОБФ.

6.22. За відсутності Голови Правління його обов'язки ►

виконує заступник.

6.23. Контролюючим органом ОБФ є Наглядова Рада.

6.24. Наглядова Рада здійснює контроль за дотриманням мети діяльності ОБФ та фінансово-господарською роботою Правління.

6.25. Порядок діяльності Наглядової ради та її кількісний склад визначається на Загальних зборах.

6.26. Засідання Наглядової Ради проводиться один раз на півроку.

6.27. Наглядова Рада підзвітна лише Загальним зборам.

6.28. Члени Правління не можуть бути членами Наглядової Ради.

6.29. Голова Наглядової Ради та члени Наглядової Ради обираються на Загальних зборах терміном на 1 рік. Голова Наглядової Ради організовує її роботу, розподіляє обов'язки, керує проведенням перевірок, звітує про роботу на Загальних зборах.

6.30. Наглядова Рада працює на громадських засадах.

6.31. До компетенції Наглядової Ради входять:

- здійснення контролю за діяльністю ОБФ;
- здійснення контролю за додержанням правлінням ОБФ Статуту;
- здійснення контролю за виконанням правлінням ОБФ рішень Загальних зборів;
- проведення перевірок фінансово-господарської діяльності ОБФ;
- підготовка та доведення до відома Конференції Актів про результати перевірок діяльності Правління;
- аналітична довідка по річні звіти та баланси;
- право скликання позачергових Загальних зборів ОБФ;
- вирішення інших питань, включених до її компетенції законодавством України, цим Статутом та внутрішніми документами ОБФ.

6.32. Наглядова Рада має право вимагати від посадових осіб Фонду надання необхідних їй матеріалів, бухгалтерських та інших документів та особистих пояснень.

6.33. Ухвали Наглядової Ради приймаються простою більшістю голосів членів Наглядової Ради.

## 7. МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОБФ

7.1. ОБФ відповідно до статутних завдань має право на здійснення міжнародних зв'язків та діяльності в порядку, передбаченому цим Статутом та чинним законодавством України.

7.2. Міжнародна діяльність ОБФ здійснюється шляхом участі в міжнародних проєктах, роботі міжнародних організацій, а також інших формах, що не суперечать законодавству України, нормам і принципам міжнародного права.

7.3. ОБФ може підтримувати прямі міжнародні контакти та зв'язки, укладати відповідні угоди, а також брати участь у здійсненні міжнародних заходів.

7.4. ОБФ має право витратити кошти на покриття представницьких витрат (прийняття і відправку делегації, витрати на перекладачів, оплату рахунків тощо), відправляти в оплачувані відраджень за кордон постійних працівників колежу.

## 8. ПОРЯДОК ВНЕСЕННЯ ЗМІН ТА ДОПОВНЕНЬ ДО СТАТУТУ ОБФ

8.1. Внесення змін та доповнень до Статуту ОБФ, в тому числі затвердження нової редакції Статуту, є виключною компетенцією Загальних зборів учасників ОБФ.

8.2. Рішення Загальних зборів учасників ОБФ щодо змін у Статуті ОБФ, в тому числі затвердження нової редакції Статуту, приймаються більш як 2/3 голосів делегатів, які зареєструвалися для участі в Загальних зборах.

8.3. Зміни та доповнення до Статуту підлягають державній реєстрації відповідно до вимог чинного законодавства.

## 9. ДЖЕРЕЛА АКТИВІВ (ПРИБУТКІВ), ПОРЯДОК КОНТРОЛЮ І ЗВІТНОСТІ ОБФ

9.1. ОБФ має право власності та інші речові права на кошти, цінні папери, земельні ділянки, інше нерухоме та рухоме майно, а також нематеріальні активи, якщо інше не ►



**Від редакції:** З боку українського чиновництва, яке мало б опікуватися шкільництвом, допомоги й справді малувато. У мене завжди виникало питання: навіщо їздити за кордон знайомитися з успішними варіантами освіти, якщо нічого не змінювати на краще в своїй країні?

Пригадаймо, наприклад, Швецію: ці проблеми, про які тут йдеться, вирішуються управліннями, а не керівниками шкіл з їх батьківськими фондами.

Ситуація, яку описано на С. 155-156, діагностична, причини її прозорі, але з нашої мовчазної згоди залишається живучою. Наслідки відомі: в країні *не дієва і не ефективна система управління.*

## МАЄМО ЗМІНИТИ ЦЮ СИТУАЦІЮ: ПРОПОНУЮ

Нагадаю, що на хороших підприємствах завжди були майстри, продукція яких не підлягала зовнішньому контролю, а вони засвідчували її особистим "знаком якості".

Чим гірші наші школи? Серед директорів шкіл – знані лідери, майстри, педагоги-новатори. Хто краще за них може оцінити роботу закладів? Тож і *маємо офіційно визнати за ними право самим вирішувати як долю закладів, так і свою власну: скільки працювати та коли звільнитися і в якому віці.*

Нам закидають, що *ми, українці, багато говоримо, а мало робимо.* Таке почула від керівника китайської делегації, яка перебувала в гостях, до речі, у цьому ж колежі.

*А й справді!* Скільки ж будемо говорити про людиноцентризм як провідний напрям в освіті? Почнемо діяти, тож і започаткуємо озвучену пропозицію саме для керівників шкіл, а це беззастережно хоча б управлінську еліту від спроб "розправлятися з ними як з негодними". *Ось вам, шановні колеги, і людиноцентризм в дії!*

*Якщо все починається з першого кроку, то ЗРОБІМО ЙОГО!*  
Ольга Виговська

## ОТОЖ ЗНОВУ ДО БАТЬКІВ!

Механізм співпраці школи з батьками має бути чіткий, прозорий та базуватися на діючому законодавстві. У зв'язку з цим виникла необхідність проаналізувати ще раз діяльність ОБФ та відповідність його статуту сучасним вимогам.

Батьківський колектив доброзичливців, що мають юридичний досвід у даній галузі, привели Статут Освітнього благодійного фонду Українського коледжу ім. В.О. Сухомлинського у відповідність до діючих норм та запропонували оновлений механізм діяльності благодійного фонду через обраних ними представників.

Представники батьківських класних колективів входять до складу учасників фонду, відповідно до органів управління та контролю за діяльністю фонду, що дозволяє бачити фінансові потоки, порядок їх використання та враховувати бажання батьків щодо напрямків спрямування благодійних внесків.

Сподіваємося, що Статут Освітнього благодійного фонду Українського коледжу ім. В.О. Сухомлинського (разом з договором про співпрацю) стане в пригоді всім, хто хоче легалізувати благодійні фонди за нашим прикладом. Використовуйте, адаптуйте, удосконалюйте, пропонуйте, не бійтесь стверджувати, що тільки державно-громадське фінансування збереже школи від нападу.

*Шановні друзі, батьки і колеги, а особливо наші високоповажні журналісти, шукаймо в школах добрі золотинки. Пам'ятаймо: добро народжує добро.*

встановлено чинним законодавством та Статутом.

9.2. ОБФ має право укладати відносно майна та коштів, які знаходяться в його власності, угоди, що не суперечать Статуту ОБФ та чинному законодавству України.

9.3. Майно та кошти ОБФ складають:

– членські та благодійні внески й пожертвування, надані фізичними та юридичними особами в грошовій та натуральній формі;

– спонсорські надходження та цільове фінансування окремих програм, грантів, міжнародних та вітчизняних фондів, надані фізичними та юридичними особами в грошовій та натуральній формі;

– надходження від проведення благодійних кампаній, масових заходів, лотерей та аукціонів;

– доходи від депозитних вкладів та від цінних паперів, надходження від підприємств, організацій, що перебувають у власності ОБФ;

– інші джерела, не заборонені законодавством України.

9.4. Джерелом формування майна та коштів ОБФ не можуть бути кредити.

9.5. Майно та кошти ОБФ не можуть бути предметом застави.

## 10. ОБЛІК ТА ЗВІТНІСТЬ ОБФ

10.1. ОБФ здійснює облік результатів своєї діяльності, веде оперативний бухгалтерський облік, статистичну звітність і відповідає за достовірність даних обліку й звітності відповідно до чинного законодавства України.

10.2. Звітність надається за формою органам, установам, організаціям відповідно до законодавства України.

10.3. ОБФ обліковує на окремих банківських рахунках кошти для господарської та благодійної діяльності як в національній, так і в іноземній валюті.

## 11. ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОБФ, ПОРЯДОК РОЗПОДІЛУ АКТИВІВ

11.1. Припинення діяльності ОБФ відбувається шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) чи ліквідації.

11.2. Діяльність ОБФ припиняється за рішенням Загальних зборів учасників ОБФ, суду та в інших випадках, передбачених чинним законодавством.

11.3. Порядок припинення діяльності ОБФ визначається чинним законодавством України.

11.4. Рішення Загальних зборів учасників ОБФ про припинення діяльності ОБФ вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менше як 3/4 присутніх учасників ОБФ на Загальних зборах учасників ОБФ.

11.5. Загальні збори учасників ОБФ призначають ліквідаційну комісію та встановлюють порядок і строки припинення діяльності ОБФ. Виконання функцій комісії з припинення діяльності ОБФ може бути покладено на Правління або інший орган управління ОБФ.

11.6. З моменту призначення ліквідаційної комісії ОБФ до неї переходять усі повноваження з управління ОБФ.

11.7. У випадку ліквідації ОБФ орган, що проводить ліквідацію, оцінює наявне майно ОБФ, складає ліквідаційний баланс та представляє його на затвердження органу, який його створив, а також виконує інші вимоги чинного законодавства України.

11.8. При ліквідації ОБФ його активи не можуть розподілятися між членами ОБФ й повинні бути передані на спеціальний рахунок власних надходжень коледжу.

11.9. Державна реєстрація припинення ОБФ здійснюється відповідно до чинного законодавства.

Голова (ПІБ)  
Секретар (ПІБ)

## ДОГОВІР ПРО СПІВПРАЦЮ

м. Київ

Український колеж імені В.О.Сухомлинського м. Києва (спеціалізована школа № 272), далі Сторона 1, в особі директора (ПІБ), що діє згідно зі Статутом, з одного боку, та Освітній благодійний фонд Українського колежу ім. В.О. Сухомлинського, далі Сторона 2, в особі голови правління (ПІБ), що діє згідно зі Статутом, з іншого боку, надалі – Сторони, уклали цей Договір про наступне:

### 1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Цей договір визначає права, фінансові та інші взаємовідносини між Сторонами з питань:

- інформаційно-консультаційного обслуговування керівного органу Сторони 2 за адресою: Україна, 02002, м. Київ, вул. Митрополита Андрея Шептицького, буд. 5-А;
- сприяння навчанню та вихованню, розвитку творчого потенціалу дітей;
- створення умов для стимулювання освітянських програм та дитячої творчості.

### 2. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН

#### 2.1. Сторона 1:

2.1.1. надає Сторони 2 право використання адреси: 02002, м. Київ, вул. Митрополита Андрея Шептицького, буд. 5-А, на таких умовах:

а) для державної реєстрації як місцезнаходження Сторони 2;

б) вказування адреси на штампах, фірмових бланках, візитних картках, рекламній продукції тощо Сторони 2;

в) використання як поштової адреси в офіційному листуванні, звітах, договорах, угодах та інших випадках, передбачених цивільним законодавством України;

2.1.2. в робочі дні приймає кореспонденцію та повідомляє про це Сторони 2 через уповноважену нею особу;

2.1.3. надає інші послуги за додатковими угодами;

#### 2.2. Сторона 1 має право:

2.2.1. вимагати від Сторони 2 надання інформації про фактичне місцезнаходження керівного органу або представника відповідального за отримання поштової кореспонденції або будь-якої іншої необхідної інформації, яка надходить на його ім'я;

2.2.2. вимагати надання іншої інформації та документів, які

необхідні для виконання робіт, передбачених цим договором;

2.2.3. ініціювати дострокове припинення дії цього договору в разі невиконання його умов Стороною 2;

2.2.4. у випадку дострокового припинення дії даного договору або закінчення його терміну не приймати поштову кореспонденцію та повідомляти відповідні органи державної влади та інші підприємства про відсутність юридичної особи за вказаною в даному договорі адресою.

#### 2.3. Сторона 2 зобов'язується:

2.3.1. надати Сторони 1 дані про керівний орган Сторони 2, вказати поштову адресу (інше фактичне місцезнаходження) та телефони іншого фактичного місцезнаходження Сторони 2 в 5-ти денний термін;

2.3.2. письмово інформувати Сторону 1 про зміни в складі керівного органу, в т.ч. керівника підприємства та про інші зміни фактичного місцезнаходження;

2.3.3. своєчасно відряджати на адресу Сторони 1 представника для отримання інформації та кореспонденції;

2.3.4. не допускати дій, що можуть порушити режим роботи Сторони 1;

2.3.5. брати участь у розробці та фінансуванні освітніх програм та проєктів.

#### 2.4. Сторона 2 має право:

2.4.1. використовувати адресу Сторони 1 як юридичну, в офіційному листуванні, вказувати у звітах, договорах, угодах та інших випадках, передбачених умовами цього договору;

2.4.2. здійснювати за рахунок Сторони 2 закупівлю необхідного обладнання та матеріалів для забезпечення оптимальних умов функціонування колежу;

2.4.3. надавати матеріальну допомогу працівникам колежу;

2.4.4. заохочувати вчителів відповідно до затвердженого «Положення про матеріальне стимулювання працівників колежу»;

2.4.5. нагороджувати кращих за рейтингом учнів класів, переможців олімпіад, МАН та творчих конкурсів.

### 3. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

3.1. За невиконання пунктів цього договору Сторони несуть відповідальність, визначену чинним законодавством України.

3.2. Сторона 1 не несе відповідальності за результати виконання робіт у випадках:

- надання Стороною 2 документів, оформлених із порушенням законодавства;

« \_\_\_ » \_\_\_\_\_ 2016 р.

- припинення або змін у законодавчих та нормативних актах, які регламентують виконання робіт, визначених цим договором.

3.3. Сторона 1 не несе відповідальності за будь-які наслідки використання Стороною 2 вказаної вище юридичної адреси.

3.4. Сторони не несуть відповідальності за невиконання цього договору при виникненні обставин непереборної сили (форс-мажор).

### 4. ТЕРМІН ДІЇ ДОГОВОРУ

4.1. Цей договір вступає в силу з моменту підписання та діє до „\_\_\_” \_\_\_\_\_ 20\_\_\_ р.

4.2. Зміни та доповнення до цього договору вносяться за згодою Сторін і оформлюються у вигляді додаткових угод, які є невід'ємними частинами цього договору, і вступають в дію з моменту їх підписання Сторонами.

4.3. Сторона 1 має право достроково в односторонньому порядку розірвати цей договір у випадку порушення Стороною 2 взятих на себе обов'язків. Розірвання договору здійснюється шляхом письмового повідомлення про це Сторони 2.

### 5. ПОРЯДОК ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

5.1. Будь-які спори та розбіжності, що виникають щодо виконання пунктів цього договору, Сторони вирішують шляхом перемовин. У випадку неможливості вирішення спорів та розбіжностей шляхом перемовин вони підлягають розгляду в суді у встановленому законодавством порядку.

### 6. ІНШІ УМОВИ

6.1. Інформація, яку отримують Сторони в процесі виконання цього договору, є конфіденційною і Сторони можуть передавати її третім особам тільки у випадках, передбачених законодавством України з обов'язковим повідомленням про це другої Сторони.

6.2. У разі припинення дії цього договору поштова кореспонденція Сторони 2 не приймається Стороною 1.

6.3. Договір складено в 2-х примірниках, які мають однакову юридичну силу та зберігаються у кожній із Сторін.

### 7. РЕКВІЗИТИ ТА ПІДПИСИ СТОРІН

#### СТОРОНА 1

Український колеж ім. В.О.Сухомлинського м. Києва (спеціалізована школа № 272)

Директор \_\_\_\_\_ (ПІБ)

#### СТОРОНА 2

Освітній благодійний фонд Українського колежу ім. В.О.Сухомлинського

Голова правління \_\_\_\_\_ (ПІБ)



# ЦЕ ДИВО – ФЕСТИВАЛЬ – СТВОРИЛИ МИ САМІ...



Управління  
школою

УДК 37.014.611:  
35.075.6(1-2)(477.74)

Цьогоріч у м. Вінниці відбувся VI Всеукраїнський фестиваль педагогічних ідей «Мій особистісно зорієнтований урок». Форум проводиться з ініціативи Інституту педагогіки НАПН України за підтримки Міністерства освіти і науки України.

Ідея народилася у 2009 році. Ініціатори – науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук **Анатолій Фасоля** і завідувач інформаційно-методичного центру Новоград-Волинської міської ради Житомирської області **Павло Ліневич** (нині, на превеликий жаль, покійний) – розглядали фестиваль як своєрідний майданчик для самопрезентації вчителя, «трибуну», з якої можна озвучити свої думки і тривоги, поділитися набутками, маючи певність, що тебе почують, відгукнуться. І водночас збагатитися новими ідеями, досвідом колег. Час підтвердив слушність таких міркувань. На це вказує значна кількість учасників, серед яких незмінно були й освітяни Одеси.

У VI Фестивалі ОЗОН взяли участь науковці, представники Міністерства освіти і науки України, вищих навчальних закладів, інститутів післядипломної педагогічної освіти, методисти, учителі – загалом 236 учасників із 16 областей України і м. Києва: 8 докторів наук і професорів, 16 кандидатів наук, 130 учителів, 54 методичних працівників, 10 директорів та їх заступників,

10 викладачів ВНЗ, 10 представників видавництва.

Освіта Одеси цьогоріч була представлена делегацією у складі методиста Департаменту освіти та науки Одеської міської ради **Тетяни Волковської**, учителів **Лариси Бартош** (ЗОШ № 54), **Тетяни Гребньової** (ЗОШ № 100), **Інни Місюри** (ЗОШ № 27), директора ЗОШ № 52 **Наталії Мацкул**.

Проблемна тема фестивалю: „Формування читача в епоху інформаційних технологій”. На засіданні Великої ОЗОНівської ради, методичному консиліумі окреслювалося коло проблем, пов'язаних зі специфікою читацької діяльності в епоху інформаційних технологій, і перспективні шляхи їх розв'язання; визначалися напрямки реалізації особистісно зорієнтованого й компетентнісного навчання.

Практичний досвід організації читацької діяльності в епоху цифрових технологій, мотивування школярів до читання було представлено на 34 майстер-класах і відкритих уроках, що їх провели науковці, методисти й учителі.

Найвагомішим результатом Фестивалю став засвідчений у зверненні до вчителів, керівників шкіл, працівників методичних служб, науковців, управлінців висновок про те, що *проблема формування учня-читача – одна із найактуальніших, національно і суспільно значущих*. Учасники Фестивалю підкреслюють: сьогодні особливо актуальними стають слова, що той, хто читає,



**Тетяна  
ВОЛКОВСЬКА**

Методист  
Департаменту освіти  
та науки Одеської  
міської ради



**Анатолій  
ФАСОЛЯ**

Ініціатор  
Фестивалю

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3'2016

## ЗВЕРНЕННЯ

**учасників VI Всеукраїнського фестивалю педагогічних ідей «Мій особистісно зорієнтований урок» до вчителів, керівників шкіл, працівників методичних служб, науковців, управлінців**

Ми, учасники VI Всеукраїнського фестивалю педагогічних ідей «Мій особистісно зорієнтований урок»:

**ЗАСВІДЧУЄМО** відданість ідеям демократизації, гуманізації й гуманітаризації української школи, розбудови її як складової європейського освітнього простору;

**ПІДТВЕРДЖУЄМО** висловлені на V Всеукраїнському фестивалі педагогічних ідей «Мій особистісно зорієнтований урок» пропозиції щодо необхідності зміни концептуальних засад творення української школи, розбудови мовно-літературної освіти, організації навчально-виховного процесу;

**ПІДТРИМУЄМО** основні напрямки діяльності Міністерства освіти і науки України щодо модернізації української школи з урахуванням тенденцій розвитку суспільства в європейському співтоваристві. Водночас **КОНСТАТУЄМО**, що освіта України потребує подальшого системного оновлення.

Ми **РОЗГЛЯДАЄМО** проблему формування учня-читача як одну з найактуальніших, національно й суспільно значущих. Її важливість зумовлена потребами української спільноти у формуванні сучасної особистості з чіткою громадянською позицією й розвинутим критичним мисленням.

Лавиноподібний потік інформації, мас-медіа та соціальні мережі змінюють психологію читання й читача, здійснюють потужний вплив на становлення світоглядних позицій, моральних цінностей та естетичних уподобань української генерації початку XXI століття. У цих умовах особливо актуально звучать слова, що той, хто читає, завжди буде керувати тими, хто дивиться телебачення. З огляду на це, читацька компетентність стає ключовою, необхідно людині на різних етапах життя в різноманітних сферах життєдіяльності.

**НАГОЛОШУЄМО** на необхідності зміни концептуальних засад вивчення літератури з урахуванням викликів сьогодення: зміни текстоцентричної парадигми на читацькоцентричну, коли в центрі уваги вчителя знаходиться насамперед особистість учня-читача.

**ПІДКРЕСЛЮЄМО**, що орієнтація навчання на вироблення предметних, міжпредметних і ключових компетентностей має передбачати розробку нових стандартів, навчальних програм і підручників, критеріїв оцінювання навчальних досягнень, у яких об'єктом формування й оцінювання будуть досягнені компетентності. Потребує оновлення форма ДПА й ЗНО, оскільки література як вид мистецтва передбачає співтворчість учня-читача з автором, відтак визначення рівня сформованості читацької компетентності не може зводитись лише

завжди буде керувати тими, хто дивиться телебачення. З огляду на це, читацька компетентність стає ключовою, необхідно людині на різних етапах життя в різноманітних сферах життєдіяльності.

Наголошено, що формування учня-читача має здійснюватися в єдиній системі використання різноманітних методів, прийомів, форм і видів навчальної діяльності, однак пріоритетним стає діалогічне навчання, а текстоцентрична парадигма вивчення літератури має бути змінена на читацькоцентричну.

Підтверджено, що реальним механізмом, який забезпечує залучення сучасного підлітка до читання, є технології особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання, акцентовано увагу на необхідності активного впровадження їх у практику роботи основної, старшої та вищої школи.

Розв'язати проблему формування кваліфікованого читача можна лише спільними зусиллями – вчителі, науковці, управлінці, представники вищої школи і методичних служб, батьки і громадські діячі.

Викликав зацікавлення учасників і отримав схвальні відгуки майстер-клас «Технологія біоадекватної методики викладання предметів гуманітарного циклу (Нооферна освіта)», проведений **Т. Волковською** і **Л. Барташ**.

Культурна програма була представлена екскурсіями до фонтанів «Рошен» і музею Михайла Коцюбинського, а також пішими переходами мальовничими вулицями Вінниці.

За результатами обговорення ухвалено звернення до вчителів, керівників шкіл, працівників методичних служб, науковців, управлінців (див. врізи на С. 162-163).

## ВІДУКИ УЧАСНИКІВ ФЕСТИВАЛЮ:

### Ольга Криворотенко:

Фестиваль – це єднання Науки і Практики, розуму й серця, це пошуки й знахідки, відкриття, знайомства, спілкування, непереврене відчуття єдності й взаєморозуміння...

### Віолетта Уліщенко:

Озонівська родина – це дійсно родина однодумців, щирих і натхнених людей.

### Микола Українець:

Саме так: сродна праця. ОЗОН - це вже стан душі, коли ти не можеш не дихати ним, не можеш не жити ним.

### Тетяна Радковська:

Відбулося. Сталось. Ствердилося. Яке це задоволення – знати, що стоїш на шляху справжньої освітньої реформи: у змісті, формах, методах, у світосприйнятті.

### Оксана Леонтієва:

Креативні, позитивні, люди ці прекрасно дивні, бо філологи – до крику! В цьому їх душа велика. І в ОЗОНівській стихії їхні думи, їхні мрії. Цим живуть... і цим крилаті, цим щасливі і багаті... Вмінням діляться на славу в Вінниці на фестивалі... Донори ідей, горіння, філософського прозріння. Дай же, Боже, всім натхнення, не губитись у буденні... І щорічно зустрічатись, щоб зростати, дивуватись... Вінниця, 2016.

**Від редакції:** 1. Маємо пояснити, як ця стаття з'явилася в цьому числі журналу. У зв'язку із затримкою виходу у світ журналів 1-го півріччя, анонс саме цього заходу втратив свою актуальність, тож ми запросили **Тетяну Іванівну Волковську** розповісти про вже здійснений захід. Тому зараз наші читачі мають нагоду познайомитись з фестивалем, який цьогоріч відбувся, і дізнатись першими серед колег-освітян про терміни і місце проведення наступного. Як кажуть: **не було б щастя, та нещастя допомогло!**

2. Наступний фестиваль педагогічних ідей «*Мій особистісно зорієнтований урок*» відбудеться в жовтні 2017 року на базі «Академії неперервної освіти» (м. Біла Церква) – **Запрошуємо, Колеги!**

до перевірки фактологічних знань і пов'язаних з ними умінь.

**АКЦЕНТУЄМО УВАГУ** на потребі оновлення методичного інструментарію вчителя-словесника, у якому поряд із «традиційними», перевіреними часом і досвідом методами, прийомами, видами, формами роботи, мають зайняти належне місце інноваційні, зорієнтовані на психологію сучасного підлітка, формування його суб'єктності як читача й особистості. Виховання учня-читача має здійснюватися в єдиній системі застосування різноманітних методів, прийомів і видів навчальної діяльності, де діалогічні форми стають пріоритетними.

**ПЕРЕКОНАНІ**, що для поглиблення читачької культури школярів необхідно індивідуалізувати процес навчання, урахувати первісні читачькі враження, суб'єктний досвід, «читачьке право» на особистісне ставлення до прочитаного.

**ВВАЖАЄМО**, що реальним механізмом, який забезпечує досягнення означеної мети, є технології особистісно зорієнтованого й компетентнісного навчання, і **НАГОЛОШУЄМО** на необхідності активного впровадження їх у практику роботи основної, старшої та вищої школи.

Ми **УСВІДОМЛЮЄМО** складність завдання, необхідність участі в його реалізації держави, суспільства, родини, школи й готові докласти всі зусилля для формування в Україні сприятливого читачького середовища.

**ЗВЕРТАЄМО УВАГУ** на необхідність публічного громадського обговорення актуальних питань розбудови української школи, зокрема мовно-літературної освіти.

**ВВАЖАЄМО** передчасними й необгрунтованими, а в умовах сьогодення й загрозливими для формування національної самосвідомості й громадянської позиції молодого покоління українців ідеї створення інтегрованого курсу української мови, української та зарубіжної літератури, **ВІДСТОЮЄМО** необхідність збереження цих шкільних дисциплін як окремих навчальних курсів.

Ми **ВІДЧУВАЄМО** особисту відповідальність за стан справ в освітній галузі й **ЗАКЛИКАЄМО** працівників і керівників наукових установ, педагогічних закладів до об'єднання й координації зусиль для вироблення практичних рекомендацій щодо впровадження теоретичних напрацювань і надбань педагогічного досвіду в царині особистісно зорієнтованого та компетентнісного навчання в шкільну практику.

**УПЕВНЕНІ**, що спільними зусиллями – учителі, науковці, управлінці, представники вищої школи й методичних служб, батьки й громадські діячі – ми зможемо реалізувати освітянську мрію: побудувати школу, у якій кожен учень відчуватиме свою необхідність, зможе зрозуміти себе й навколишній світ, визначити своє місце в ньому, а вчитель буде йому мудрим помічником, наставником і старшим товаришем.

# ІНІЦІАТИВИ ОСВІТЯН, ЩО ВАРТІ УВАГИ ТА ПІДТРИМКИ<sup>1</sup>

## ІМЕНА, ЯКІ ВАРТО ЗНАТИ

Є нові, з якими тільки-но навесні цього року познайомилася, а про деякі пам'ятала як про давніх друзів відтоді, коли колеги декілька років тому уперше запросили на такий „іменний” захід, який цьогоріч відбувся вже в 23 раз!

*Тож, знайомимось!*

**Олена Іванівна КАЗИМИРЧАК-ПОЛОНСЬКА**

З українським вченим-астрономом Оленою Казимирчак-Полонською познайомила мене моя колега зі Львова, коли приїхала цьогоріч на наш проєкт „Педагоги-новатори в Україні” (див. С. 82 цього часопису).

У місті Луцьку 19–21 листопада 2012 року відбулася Міжнародна конференція, присвячена 110-й річниці від дня народження Олени Іванівни Казимирчак-Полонської. Конференція завершилась у с. Селець Володимир-Волинського району, де вона народилась в сім'ї панів Полонських, урочистим відкриттям пам'ятного знаку талановитій доньці українського народу, вченому-астроному, дослідниці комет, монахині Олени Казимирчак-Полонській. Метою свого життя О. Полонська вважала пізнання Творця через його творіння. Дослідження руху комет вчена-астроном розуміла як маленький крок до пізнання загальної гармонії Всесвіту. У 1978 році на її честь мала планета № 2006 отримала назву «Полонська». Завдяки зусиллям співробітників Центру науково-технічної творчості учнівської молоді Управління освіти і науки Волинської облдержадміністрації, зокрема **Останчук Світлани Олександрівни**, увіковічено ім'я Олени Казимирчак-Полонської.

А ось далі про колегу, завдячуючи якій стало відоме ім'я української вченої не лише нам з Вами. Варто відзначити та висловити повагу і вдячність **Останчук С. О.** за надані цінні біографічні відомості про життя і діяльність вченої-астронома, що допомагає поширювати цю інформацію серед вчительської та учнівської громадськості. Ці матеріали увійшли в основу фільму «Закохана в небо» (2011).

## XXIII КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ

Традиційно вони проходять наприкінці травня, мають міжнародний статус. Проводить їх Полтавський НПУ імені В. Г. Короленка, який запрошує до участі у роботі Міжнародної науково-практичної конференції «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» науковців, викладачів, вчителів, студентів та учнів з різних регіонів України. Загальна кількість учасників конференції складає близько 200 осіб. Співorganizаторами наукового зібрання завжди виступає низка установ та організацій. А стоїть за всім цим **Марина Вікторівна Гриньова**, декан природничого факультету університету, доктор педагогічних наук, професор. Співorganizаторами та учасниками *наголошується на позачасовій цінності теоретичного і практичного внеску видатного вченого*

*А. П. Каришина у вирішення проблем ефективної підготовки учителя-природника, спадщина якого потребує систематичного полідисциплінарного вивчення. Усі разом вони це і роблять!*

## ІМЕНА НАУКОВО-ОСВІТЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ КРАЇНИ

Кожному в Україні відомі імена Василя Сухомлинського, Антона Макаренка. Щорічно проводяться на їх честь всеукраїнські, міжнародні заходи. А чи часто ми задумуємося, а хто за цим усім стоїть: ініціатор їх проведення, організовує, запрошує, одночасно піклується і про минуле, і про сьогодення, бо думає про майбутнє.

Згадаймо відомі рядки Роберта Рождественського – «*Це потрібно не мертвим, це потрібно живим*». І справді: це потрібно сьогодні нам! Сподіваюся, що до кінця моєї розмови з Вами, дорогої читачу, і Ви в цьому пересвідчитесь!

Зверну Вашу увагу на дуже важливий, як на мене, момент. За кожним іменем вченого, педагога стоять наші колеги, яким не байдуже те, що зроблено було за життя цією людиною, тож і вважають, що знайомство з його доробком буде корисним сучасникам. Отак починають і працюють: кого вистачає на організацію і проведення одного заходу, а часто, як можна і за цими сторінками пересвідчитися, заходи проводжуються і стають періодичними, переважно, щорічними. Проводяться не лише конференції, організовуються й інші заходи, наприклад, проєкти, читання, започатковуються пам'ятні знаки, медалі, встановлюються скульптурні пам'ятники, видаються колективні праці, випускаються фільми, вручаються премії тощо. Далі про нові й відомі імена, про які нам усім варто дізнатися (див. вріз та С. 165).

## <sup>1</sup>Ольга Виговська

Головний і науковий редактор журналу, ініціатор та керівник проєкту „Педагоги-новатори в Україні”



## ЯК НАУКА ДОПОМОГЛА ІСТИНИ

**Г. І. Челпанов** – знакове ім'я для психології. Він засновник і перший директор Психологічного інституту (ПІ) у Москві, до речі, на той час 3-го у світі. Логічно, що ініціатором Челпанівських читань майже через 100 років став саме цей, заснований ним інститут. Москвичі щиро вважали і писали, що Г. І. Челпанов належить культурі Росії.

**В. А. Роменець**, відомий як учений в області історії психології, академік НАПН України, був запрошений на 1-і Челпанівські читання, які проходили в кінці 1997 року в Москві. З **В. А. Роменцем** тоді поруч була його учениця Ірина Петрівна Маноха, нині директор Східно-Європейського інституту психології (Україна-Франція), доктор психологічних наук.

«На запрошення В. В. Рубцова ми, – під час нашого інтерв'ю розповідає І. П. Маноха, – привезли до Психологічного інституту РАО свої дослідження, яким більше 15 років, архівні матеріали, які довели, що психологія (як наука – О. В.) почалася в Києві». За цикл робіт українські учені в 1998 році отримали І Премію Міжнародних Челпанівських читань.

І далі Ірина Петрівна додала, що «цих читань в Росії виявилось замало, їх не вистачало, і ми на партнерських підставах стали проводити їх і в Києві» (див. вріз).

## ІМЕНА КУЛЬТУРНО-НАУКОВОГО ПРОСТОРУ

У цьому номері журналу зі статті наших авторів (С. 28–32) дізнаємося про такі факти з життя **Георгія Івановича Челпанова**, які не залишать жодних сумнівів щодо його безпосереднього зв'язку з Україною, а наведені нами далі деякі біографічні дані лише посилять це переконання:

- народився у м. Маріуполі (16/28.04.1862), закінчив Маріупольську Олександрівську гімназію з золотою медаллю;
- став студентом Новоросійського (нині Одеського) університету через палке бажання мати керівником у психологічній освіті М. Грота;
- приват-доцент Університету Св. Володимира в Києві (тут захищає магістерську дисертацію, ініціює створення Психологічної семінарії, діяльністю якої керував упродовж 10 років).

А далі наступний виток у професійній кар'єрі вченого-організатора: після відряджень до Німеччини захищає докторську, згодом посідає кафедру філософії Московського університету, де, так само як і в Києві, відкриває Психологічну семінарію і лабораторію, а у 1914 р. стає організатором і першим директором Московського Психологічного інституту – одного з найкращих у тогочасній Європі (ось тут, заради істини, доречно нагадати: університетською освітою тоді керували опікунські ради, тож рішення щодо переїзду Г. І. Челпанова до Москви приймав не він).

*Вочевидь, можемо зробити такий загальний висновок: видатний педагог і організатор, Г. І. Челпанов відіграв значну роль у становленні психологічної науки в Росії й Україні.*

Один з авторів зазначеної вище статті, а саме **Неля Вікторівна Кузнєцова**, у 2012 р. виступила з доповіддю, яка ґрунтувалася на викладених у цій статті ідеях авторів, та отримала медаль Челпанова II ступеня. Вручали її в Психологічному інституті РАО. Це був перший випадок, коли така відзнака вручалася педагогу (а не психологу).

На сьогодні в Україні Челпанівські читання проводяться щорічно. Керує усім цим **Ірина Петрівна Маноха**. Прийнявши естафету від Психологічного інституту РАО у проведенні заходів на честь **Г. І. Челпанова**, вона сама стала ініціатором заснування *фахової премії в галузі психології і педагогіки імені В. А. Роменця*, тож у 2006 р. Президія НАПН України прийняла рішення про започаткування такої премії.

Про процедуру вручення премії, про урочистий захід, під час якого відбувається її вручення, про те, чим є премія для її отримувачів та хто став цьогоріч її лауреатом ми розповіли в цьому числі журналу на С. 4 обкладинки.

**Погодьтеся зі мною, Колеги:** як добре, що серед нас пліч-о-пліч працюють колеги, які організовують для нас такі заходи. Отож, маємо визнати: *їх титанічна робота, зокрема організаційна, хоча й недостатньо поцінована нами, а як же вона нам потрібна!*



Г. І. Челпанов



В. А. Роменець



Скульптор – **Роман Захарчук**, архітектор – **Леонід Малий**

## ПАМ'ЯТНИК АНДРІЮ МАЛИШКУ

У Києві (вул. Андрія Малишка) 17 червня в парку імені Андрія Малишка відбулося урочисте відкриття і освячення пам'ятника видатному українському письменнику **Андрію Самійловичу Малишку**.

## АНДРІЙ САМІЙЛОВИЧ МАЛИШКО: про нього

Народився 14 листопада 1912 р. в Обухові Київської області в багатодітній сім'ї сільського шевця. У 1930 р. надрукував перші свої вірші. Закінчивши у 1932 р. Київський Інститут народної освіти (нині – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова), працював вчителем в Овручі, на Житомирщині, у школі, яка нині названа його ім'ям.

У 60-х роках творчість Андрія Малишка сповнена протесту проти русифікації України. Його виступ на похоронах Володимира Сосюра, книга віршів «Дорога під яворами» належать до поезії шістдесятників. Василь Стус написав лист до Андрія Самійловича як до найвишого авторитету в українській літературі часів Відлиги і початку відродження національного духу України.

Авторству Андрія Малишка належать українські пісні, що стали народними. «*Два кольори*», «*Рідна мати моя...*» як і багато інших: як тільки почуєш перші звуки, в уяві відразу він – **Андрій Малишко!**

Ініціаторами створення і встановлення пам'ятника виступили: Фонд Андрія Малишка (**Дмитро Павличко**, на фото у центрі), Національний центр «Мала академія наук» (**Станіслав Довгий**, на фото 1-й зліва) та Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (**Віктор Андрущенко**, на фото 1-й справа)



Освячення здійснює Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України **Філарет**



Відкриття супроводжує Національний заслужений академічний народний хор України імені Г.Г. Верьовки



## ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ПРОЕКТ «Педагоги-новатори в Україні»

Про його роботу ми розповіли в цьому числі журналу на С. 112–151.

У своєму заключному слові «*Україна має потенціал, який треба відроджувати*» я зазначила, що цим проектом ми зуміли підтримати дух педагога і що до цієї роботи долучилась безпосередньо НАПН України, у першу чергу, **В. Г. Кремень**, голова його Ради протягом усього 10-літнього існування Проекту.

Оцінку тому, що ми робимо, дав публічно **Микола Гузик**, один з авторів-героїв проекту «Педагоги-новатори в Україні», до речі нагадати читачам: його школа – одна з найкращих 26 шкіл Європи: «*Реформи по справжньому може зробити лише директор зі своїми вчителями. Підтримка цих людей дуже важлива. У нас на Україні цього немає! Ви робите унікальну роботу і переоцінити вашу роль в реформуванні освіти неможливо!*»

Той досвід, який уособлюють навчальні заклади, якими керують наші директори, педагоги-новатори Проекту, **вартій уваги**.

Вартій уваги саме тому, що, переможно демонструє, що Україна ще має потенціал, який нам, освітянам, треба відроджувати та плекати.

*Разом з нашими новаторами надихаємося і ми, і редакція журналу, і організатори Проекту вірою та надією, що станемо дороговказними зірками на шляху до власного майбутнього українського народу.*

## ПРОЕКТ «ПЕДАГОГІ-НОВАТОРИ В УКРАЇНІ»: інший бік медалі

**Погодьтеся:** в реалізації всіх наших проєктів є й інший бік медалі, про що навіть незручно говорити, але без цього ніщо і не відбується.

Проєкт, який підтримує насамперед директорів шкіл, має кимось також підтримуватися, зокрема і фінансово/матеріально. В інформаційно-освітнянському просторі країни вже протягом 10 років цей проєкт існує за фінансової підтримки його ініціатора й керівника та членів Ради проєкту, директорів шкіл. Вочевидь спрацьовує таке собі правило без винятку: «ініціатива карається». Так само і з журналами, які видаємо власним коштом. До речі, як і цей журнал, який Ви, шановний читачу, тримаєте в руках, видано за рахунок благодійних внесків від головного редактора **О. І. Виговської** та члена редакційної Ради журналу **І. Г. Осадчого**, за що редакція журналу щиро дякує **Івану Григоровичу**, який допоміг усім, хто зачекався на журнал, все-таки отримати його!

### Плекаймо майбутнє: утверджуймо ДУХ!

Слава Богу, Україна багата на таланти, серед яких і ваші, Колеги, різні, зокрема і духовно-організаційний, який затребуваний українським суспільством. Я пишуся всіма Вами!

*Сподіваюся, що Ви, читачу, побачили в кожній розповіді про справи колег такі собі паростки, які мають дати сходи, та саджанці майбутнього, яке ми й закладаємо сьогодні разом з Вами!*

## САДЖАЙМО СЬОГОДНІ: ДОБРІ ЖНИВА БУДУТЬ ЗАВТРА!

### МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК

Пригадалось цьогорічне інтерв'ю з академіком НАН України **Віктором Григоровичем Бар'яхтаром**. У розмові торкнулися питань школи, статусу вчителів, ролі освітянських керівників у розвитку суспільства, чим ще ми разом можемо покращити справи в державі... Щодо школи, то, «аби її відродити – треба фінансування», – заявив однозначно **Віктор Григорович** та навіть приклад про те, як з'явилася в країні Мала академія наук. Розповів, що його друг **Станіслав Олексійович Довгий** власним коштом і організував цю академію, відтоді він – її президент, в якій за 20-ма напрямами вчиться більше 3000 учнів, які долучаються до наукової роботи, проводять власні дослідження, беруть участь у виставках. Акцентував мою увагу як і де дістав він гроші для цього. Він опікувався розробкою сучасного програмного комп'ютерного забезпечення і робив це на такому високому рівні, що навіть Nokia закупила одну з їх програм.

До речі, С. О. Довгий – академік НАПН України. *Ось так наші колеги, вчені педагоги, стають меценатами своїх же ідей та справ, коли вважають їх значущими для розвитку українського суспільства.*

### Де ростуть ЧЕМПІОНИ-ІНТЕЛЕКТУАЛИ: ХТО ними опікується

Результати авторської школи В. І. Арістова дивовижні і навіть спочатку викликають недовіру у фахівців, бо серед його учнів – чемпіони України, Європи, Світу. **Валерій Іванович стверджує, що Україна може і повинна стати інтелектуальною столицею Європи за п'ять років.**

### Це диво – ФЕСТИВАЛЬ – створили ми самі

Так у цьому часописі назвала свою статтю наш автор **Т. І. Волковська** (див. С. 161). У цій назві – квінтесенція задуму фестивалю педагогічних ідей «Мій особистісно зорієнтований урок», який діє в країні з 2009 року і відтоді проводиться щорічно. Ініціатори, учасники й організатори цих фестивалів відчувають особисту відповідальність за стан справ в освітній галузі та *упевнені, що зможуть* реалізувати освітянську мрію: *побудувати школу, у якій кожен учень відчуватиме свою необхідність, зможе зрозуміти себе й навколишній світ, визначити своє місце в ньому, а вчитель буде йому мудрим помічником, наставником і старшим товаришем.*

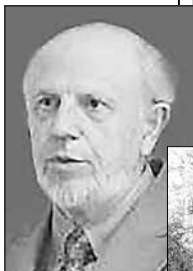
### «КОЛАЖ У СКУЛЬПТУРІ»: виставка сучасного українського скульптора Олександра Красноголового

Наш скульптор – експериментатор (про нього – див. С. 146 та С. 168 цього часопису). *Його* захопила *ідея відшукати прояви еkleктики у скульптурі*. А «капельюхи» словацького художника ХХ ст. **Альбіна Бруновського** надихнули на створення серії. Найвагомим його результатом є те, що він як викладач вчить цього майбутніх вчителів: їх роботи експонуються поруч з роботами майстра.

**На фото:** Колеги-шанувальники його творчості розглядають деякі роботи з його авторської виставки в НПУ ім. М. П. Драгоманова. **О. С. Красноголовець** пояснює академіку **В. І. Бондарю**, в чому саме авангардність цих витворів мистецтва



## Наші ювіляри



**АРИСТОВ Валерій Іванович**, педагог-експериментатор, включений до Енциклопедії «Хто є хто на Україні», його авторська школа з інтелектуальних видів спорту підготувала 24 чемпіони України, 2 чемпіони Європи, 6 чемпіонів світу, його учні серед переможців конкурсів «Диво-Дитина» та «Україна має талант», автор нашого журналу;



**ВИГОВСЬКИЙ Олексій Сергійович**, автор дизайну науково-практичного журналу "Директор школи, ліцею, гімназії", щогоріч їх 100; на кольорових обкладинках журналу ним створено галерею авторських креативно-художніх „дошок пошани“ для освітянських керівників та установ і закладів освіти, а на сторінках журналу – незамітні художньо-інформаційні образи досвіду 15 авторів-героїв проекту "Педагоги-новатори в Україні"; автор наукових статей, відмінник освіти України;



**ГАВРИШ Світлана Андріївна** директор НВК техніко-економічного ліцею № 61 м. Дніпра, Народний вчитель України, автор-герой проекту НАПН і нашого журналу „Педагоги-новатори в Україні“, берегиня української культури та засновниця шкільних музеїв зі збереження народної пам'яті;



**ГРИНЬОВА Марина Вікторівна**, декан природничого факультету Полтавського ДПУ імені В.Г. Короленка, доктор педагогічних наук, професор, громадський діяч, організатор багатьох конференцій, член Ради проекту "Педагоги-новатори в Україні", автор статей в нашому журналі;



**КАЛПІНА Людмила Миколаївна**, завідувач лабораторії управління освітніми закладами Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, автор затребуваних сучасними керівниками шкіл монографій та статей в нашому журналі, член редакційної Ради нашого журналу;



**КРАСНОГОЛОВЕЦЬ Олександр Сергійович**, доцент НПУ ім. М.П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук, скульптор, автор пам'ятника М.П. Драгоманова, активний учасник проєктів нашого журналу;



**МОРЗЕ Наталія Вікторівна**, член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, проректор з інформатизації навчально-наукової та адміністративної діяльності Київського університету ім. Б. Грінченка, автор підручників та затребуваних статей в нашому журналі;



**РУДАКІВСЬКА Світлана Вікторівна**, проректор з питань довузівської підготовки Київського міжнародного університету, професор, співорганізатор багатьох заходів журналу, його автор, член Ради проекту "Педагоги-новатори в Україні" та редакційної Ради нашого журналу;



**ШАРОМОВА Віра Радіонівна**, доцент кафедри природничо-математичної освіти Львівського ОІППО, заслужений працівник освіти України, організатор перших в країні методичних фестивалів учителів фізики, занесена до Книги педагогічної слави України, дипломант і лауреат багатьох конкурсів та автор нашого журналу.



*Вітаємо вас, шановні  
Колеги!  
Нехай Господь сил душі  
дадає,  
здоров'я примножує,  
радість родинам несе!*